[illegible]

INSTITUTIONUM
PHILOSOPHICARUM
TOMUS ALTER
QUI COMPLECTITUR
PSYCHOLOGIAM, THEOLOGIAM, ET ETHICAE ELEMENTA
AD USUM
SEMINARII NEAPOLITANI.

NEAPOLI MDCCLXXIV.

Ex Officina VINCENTII URSINI

UTRIUSQUE POTESTATIS PERMISSU.

CONSPECTUS

EORUM, QUAE HOC II. TOMO CONTINENTUR.

METAPHYSICAE PARS II.

ME-

METAPHYSICAE PARS III.

ERRATA *CORRIGE*

IN TOMO I.

Pag.	lin.		
20	16	queis	queis
29	1	excusisse	excussisse
34	adnot. c.	*Chaeremis*	*Chaeremonis*
63	adnot. a.	*illa*	*illo*
88	17	proluxisse	prolusisse
105	5	*Apprensio*	*Apprehensio*
193	2	innituntur	innitantur
138	3	ea sconvenire	eas convenire
263	12	nulla	nullo

IN TOMO II.

7	2	occurrunt	occurrant
14	3	licet	liceat
43	1	affingat	effingat
57	5	e brutis	a brutis
79	6	intelligitur	intelligatur
88	15	inanis	inani
130	25	eorum	earum
142	9	jubent,	jubent)
ibid.	24	Sensistas	Sensistae
ibid.	26	pendeat	pendeant
178	2	libertatem	determinationem
196	19	Nulla	Nullum
250	24	Ea	Eam

METAPHYSICAE

PARS II.

PSYCHOLOGIA.

NTER aſpectabilem rerum univerſitatem principem locum obtinet Homo, quem propterea parvum veluti mundum, regemque naturae vetus Sapientia ſuſpexit. Si quod igitur naturae contemplandae ſtudium nos tenet, illuc primum oculos convertamus oportet, quo conditionis humanae prae ceteris quibuſcunque rebus praeſtantia nos vocat. Vocat autem? imo etiam impellit. Nimirum & noſtra valde intereſt, & publicae Societatis ſplendori ac tranquillitati plurimum conducit, & Religionis demum ſtabilitati quammaxime velificatur, ut ſe ipſe homo cognoſcat perſpectumque habeat.

1. Neque enim aliquid optabilius aut utilius esse potest, quam ut beati vivamus. Atqui nisi princeps illa & nobilior nostri pars, qua sola nobis licet esse beatos, comperta sit; vivere beate nequimus: latente enim illa, lateat etiam necesse est, & quae sit totius hominis cultura ac perfectio, & quae inde oritur illius felicitas. Suae igitur utilitati homo prospiciet, si se ipse sibi ad intuendum proponat.

2. Jam porro si sensuum fallaciis, Imaginationisque praestigiis deceptus homo totum sensibilem se sibi fingat, propriae ignarus conditionis ab ea, quam insitam praesefert nobilitatem, temere degenerat. Universa enim inter angustos animalis vitae limites concludens propriae utilitati omnia defert, vitae commodis unice inhiat, nil nisi humile sapit, gloriae honorisque stimulis non tangitur, ad fortia quaeque prorsus ineptus inertissima segnitie contabescit. Idem praeterea cum sibi datum esse persuasum habeat, ut praesentis vitae bonis duntaxat fruatur, cum ultra non prospiciat, impune sibi omnia licere ratus humanis legibus in officio vix aut ne vix quidem contineri poterit. Bonum ergo civem efficit accurata sui ipsius cognitio.

3. Quod vero homo communem cum brutis conditionem non habeat: quod morte non ita extinguatur, ut funditus intereat: quod prae-
sentem

ſentem vitam altera ſequatur : haec inquam aliaque hujuſmodi Chriſtianae Sapientiae fundamenta ſtabiliunt. Si igitur ſe ipſum homo noſcere negligat, Religionem omnem excutiat oportet.

Quamobrem quicunque beneficentiſſimo Auctori naturae de impertita humanitate se plurimum debere profitetur, ſuarum cognitionum aciem in ſe ipſe intendat oportet. Eſt enim *illud vel maximum animo ipſo animum videre*, ut appoſite olim Romanae Eloquentiae princeps ac non ultimus inter Philoſophos Tullius. (*a*) Hujuſque praecepti, ut noſmet ipſos noſceremus, vim tantam eſſe, tantamque ſententiam idem advertit, ut illud non homini cuipiam, ſed Delphico Deo tribueretur. (*b*) Ut igitur id, quo nihil praeſtantius in nobis eſt, animum, inquam, quoad ejus fieri poterit, cognitione complectamur, ipſius primum dotes inſpiciemus : tum eſſentiam perſcrutari conabimur ; deinde quae ad ipſius facultates attinent diſcutiemus : noviſſime vero admirabilem illum, atque arcanum nexum, quo cum corpore conſociatur, proſequemur.

(a) *Tuſcul. lib. I. cap. XXII.*
(b) *De Leg. lib. I.*

CAPUT I.

De Humanae Mentis Natura.

QUos rerum novarum studium nostra praesertim aetate eo deduxit, ut non modo sinceram Philosophiae disciplinam adulteraverint, verum etiam Religionis, quae novitatem odit, sanctimoniam contaminare impio conatu aggressi sint: hi quidem *simplicitatis* & *spiritualitatis* ideas nullam praeseferre antiquitatem arbitrantur. Eam enim primum a Platone invectam nonnulli ajunt: alii Augustinum auctorem praedicant: alii demum in Scholasticorum officinis nuper procudi coepisse effutiunt. Nihil ne fando quidem veteribus auditum fuisse de incorporeis substantiis pronuntiant: ipsaque vocabula, quibus hominis animus apud varias nationes designari consuevit, ex *aëris*, *venti*, *halitus*, & *afflatus* denominatione desumta esse advertunt.

In hoc autem impudentissime more suo mentiuntur. Substantias enim a materia sejunctas ac separatas veteribus innotuisse ex iis, quae in Historica Synopsi delibavimus, abunde liquet. Cudworthus sane & fuse & docte (a) non pau-

(a) *System. Intell. Cap. V. Sect. III. §. VII. & seq.*

paucos antiquos Philosophos naturas esse non extensas nulla orationis ambiguitate, sed plane & apertis verbis docuisse demonstrat. Quin & ipsi sibi parum constantes vel inviti idem agnoscunt. Auctor enim *Systematis Naturae*, qui palmam nuperis hisce Philosophiae novatoribus facile praeripuit, docet, quod cum homines phaenomenorum admiratione abrepti eorum rationes in ipsa materiae natura rimari non valerent, ea supernaturalibus spirituum viribus adscribere consueverunt. (*a*) Inde autem subnectit non modo profectos esse Deos ac Genios apud Gentiles: verum etiam originem traxisse unius Dei & humani animi fere communem opinionem. Jam pridem igitur hominibus insedit spirituum sententia: neque ullius doctrina instituti substantias reapse sejunctas a materia esse sibi homines persuaserunt.

Quod autem spirituum naturam non apte distincteque plerique veterum explicaverint: quod illorum energias aëris, ignisque viribus compararerint: quod horum elementorum denominatione ad eos significandos usi fuerint; id omne spiritualis substantiae notione veteres caruisse minime probat. Ostendit duntaxat veteres Imaginationi plurimum tribuisse, ejusque visiones ac simulacra suis ideis admiscentes imperfectam

---

(a) *Système de la Nature*, *T. I. Chap. VII. sub finem: tum potissimum toto Cap. I. T. II.*

& maxime confusam humanae praesertim mentis notionem habuisse. Atque heic obiter advertatur, quantum ineptiat Auctor Systematis Naturae, cum sinceram spiritualitatis notionem *recentem imaginationis partum* appellat. (a) Ea enim comparari nequit, nisi imaginationis conatus intelligentia vincat.

Neque enim negaverim vel ipsa *ἀσωμάτυ*, *ἁπλῦς*, *simplicis*, *incorporei* vocabula eodem, quo in praesens sensu adhibentur, apud veteres usurpata non fuisse. Quod enim subtilissimis, levissimisque, atque unius generis partibus constat nonnunquam olim recensitis vocibus nominatum legimus: cujus rei testes inferius productos lege, ne singuli appellentur, Aristotelem ac Tullium. (b) Verum negari etiam

(a) *Syst. de la Nat. T. I. Chap. VII.*

(b) *Aristoteles* Lib. I. De Anima cap. II. *nonnullos refert ignem appellare* μάλιςα τῶν ςοιχείων ἀσωματώτατον, inter omnia elementa a corpore quammaxime separatum. *Tullius vero* lib. IV. Acad. cap. XXXIX. Tenemusne, quid animus sit? Tresne partes habet, ut Platoni placuit? . . . An simplex unusque sit? Si simplex; utrum sit ignis, an anima, an sanguis? *Atque idem Tullius vocis* simplex *sententiam ita explicat, ut quod alterius naturae partes excludit eo nomine appellari*

etiam nequit, quin antiquorum in hanc rem locutiones plerumque occurrunt, quae puram simplicitatis notionem praeseferant. (a)

Omittendum etiam non esse reor, Platonicorum nimirum dogma de corpore animae adjuncto non minimum contulisse, ut hujus denominationes ab aëris aetherisque vocibus desumerentur. At non sine mendacii nota nullam praeter hujusmodi voces usurpatam fuisse quis dixe-

pellari ostendat. Inquit enim De Senect. cap. XXI. Sic mihi persuasi, cum simplex animi sit natura, neque in se habeat quidquam admixtum dispar sui atque dissimile, non posse eum dividi.

(a) *Tullius quidem, ut eos omittam, quos recenset Cudworthus loco superius citato, Dei, hominisque animi naturam ita definit* Tuscul. I. Cap. XXVII. Nec vero Deus ipse, qui intelligitur a nobis, alio modo intelligi potest, nisi mens soluta quaedam & libera, segregata ab omni concretione mortali, omnia sentiens & movens, ipsaque praedita motu sempiterno; Hoc e genere, atque eadem e natura est humana mens. *Legatur etiam* lib. II. de Nat. Deor. cap. VI. & VII. *ubi animi simplicitatem tam apte describit, ut horum Philosophorum judicio in Cartesii doctrina eruditum fuisse oporteat.*

dixerit. Graecis quidem non modo ψυχή & θυμός, verum etiam φρὴν & φρένες hominis animus dicebatur. Quin & apud Homerum hujusmodi discrimen inter eas voces deprehendere licet, ut φρὴν & φρένες animum rationis compotem, θυμός vero & ψυχὴ animum sentientem, sive potius ipsius animi corpus designet. (*a*) Totius vero Graeciae reclamantis sibilis

---

(a) *Legatur Cudworthus* Cap. V. Sect III. *qui pluribus veterum sententiam de duplici animo sive de corpore aethereo animae consociato prosequitur. Consulatur vero praesertim Moshemius* cit. Cap. §. XX. not. 4. *qui expositum Homericarum vocum discrimen deducit praeter alia ex illo* Iliad. ψ. v. 104. *ubi* Achilles, *cum ipsi Patrocli anima ejus formam plane referens per somnum visa fuisset, ait:*

Ὢ πόποι ἦ ῥά τις ἐστὶ εἰν Ἀΐδαο δόμοισι
Ψυχὴ καὶ εἴδωλον, ἀτὰρ φρένες οὐκ ἔνι πάμπαν
Papae, certe aliqua est in orci aedibus
Anima & simulacrum, sed mens non inest omnino.

Nimirum φρένες, *quibus Patrocli* ψυχὴ *vacua erat, rationis, consiliique compotem animum denotant, qui, cum corpus occumberet, ad Deos evolaverat: anima vero sentiens ad Plutonis, ut putabatur, regnum & umbrarum civitatem descenderat.*

ſibilis exploditur Syſtematis Naturae Auctor (*a*), cum Platonem voce Νȣ̃ς, ut hominis Mentem nominaret, primum uſum fuiſſe docet. Nihil enim uſitatius in Graecorum Poëtarum antiquiſſimis, ut de ceteris taceam, Homero & Heſiodo reperire licet, quam ut νȣ̃ς ſive νόος non modo ad cogitationem, ſed ad ipſum co-

(a) *In libello, cui titulus* De l' Ame & de ſon Immortalité chap. IV. Il y avoit déja plus d' un ſiécle qu' on diſputoit parmi les Grecs ſur la nature de l' ame, lorſque Platon entreprit de traiter auſſi cette matiere . . . . Pour exprimer l' ame, il s' eſt ſervi du mot Grec Νȣ̃ς qui ſignifie *la pensée*, & que les Latins rendent par celui de *Mens*. *Atque in eo etiam peccat Auctor, quod* Mentis *nomine intelligentiam duntaxat & cogitationem Latinos intellexiſſe aſſeverat. Ipſum enim animum etiam* Mentem *dixere Latini: ut paſſim in Tuſcul. apud Tullium: (vide ſuperius productum illius locum) & notum illud Germanici apud Tacitum* Annal. lib. I. Tua Dive Auguſte caelo recepta Mens, tua pater Druſe imago, tui memoria . . . . eluant hanc maculam. *Adde & ipſum Lucretium* Lib. III. v. 94. Primum animum dico, Mentem quem ſaepe vocamus &c.

cogitationis principium, animum inquam, designandum adhibeatur. (*a*)

Verum enimvero non defuere inter veteres Philosophos, qui a communi aliorum sententia descifcentes humanae Mentis naturam ad materiae conditionem redigere, vel penitus profligare conati sunt. Democritus quidem ac Epicurus, apud quos nihil est, quod non atomorum turba conficiat, rotundis ac laevibus corpusculis animum componi docuerunt. Vide Synopsin Historicam.

At longius progressi Aristoxenus & Dicaearchus. Ille enim quippe musica delectabatur ipsius corporis intentionem quandam velut in fidibus esse animam, atque *ex corporis totius natura & figura varios motus cieri, tanquam in cantu sonos* docuit, teste Tullio. (*b*) Hic

(a) *Legatur Stephani Thesaurus in voce* Νȣ̃ς *ubi inter cetera citatur illud* ἐνὶ στήθεσσιν ἀτάρβητος νόος, Iliad. Γ. v. 63. in praecordiis intrepidus animus: *ibique* νόον *animum nonnisi intelligi inde patet, quod illius sedem ac domicilium in corde ab Homero positum fuisse constat. Adde Hesiodum, qui* Ἔργ. v. 67. *Pandorae fabricationem describens infusam in ea* νόον, *h. e.* animum *ait: vide etiam ibid.* v. 320. 683.

(*b*) *Tuscul. I. Cap. X.*

Hic vero eodem referente (a) Tullio *nihil esse omnino animum* tradidit, *& hoc esse nomen totum inane, frustraque animalia & animantes appellari: neque in homine inesse animum vel animam, nec in bestia: vimque omnem eam, qua vel agamus quid vel sentiamus, in omnibus corporibus vivis aequabiliter esse fusam, nec separabilem a corpore esse; quippe quae nulla sit, nec sit quidquam, nisi corpus unum & simplex, ita figuratum, ut temperatione naturae vigeat & sentiat.* Impurum heic respice fontem, unde nuperi Philosophiae, ut gloriantur, instauratores omnes biberunt.

Jam vero inter juniores Philosophos, qui Dicaearchi rivulos consectati sunt, praeter ceteros exstitit *Thomas Hobbesius* Anglus defunctus anno 1679. qui non aliud agnoscit cogitationis principium, quam corpus ipsum, & perceptiones non nisi sensuum motus esse decernit. Ita porro ipse in *Philosophiae Elementis*, atque in *Leviathane*, in quem librum potiora suae doctrinae capita congessit, rem persequitur. (b)

Sin-

(a) *Ibid.*

(b) *Hanc Hobbesiani Systematis synopsin ex Auctore Libri, cui titulus* Examen du Fatalisme, Tom. I. V. Epoque §. I. *totidem fere verbis exscripsimus.*

Singulae res objectae a nobis cognosci nequeunt, nisi in nostri corporis sensus incurrant. Omnium igitur nostrarum cognitionum origo a sentiendi principio, quod nobis inest, repetatur oportet. Hoc autem principium prorsus corporeum est. Talis enim est nostrae conditionis status, ut novae semper rerum cognitiones veteribus subeant. Perennis autem isthaec perceptionum successio, quarum aliae aliis occidentibus excitantur, aperte ostendit sentiendi principium continuas subire vicissitudines. Atqui simplex substantia nullam mutationem in se admittere potest. Principium igitur sentiendi partes habet; quarum quidem mutatio in caussa est, quamobrem in nobis versetur hujusmodi cogitationum successio.

Ex his autem colligit Hobbesius cogitationem per partium motionem absolvi. Illa enim partium mutatio, quae in sentiendi principio locum habet, non est, nisi diversa earumdem dispositio. Quid autem motus, nisi partium temperatio? Hujusmodi porro motus sentiendi principio communicatur ab objectis, quae in illud agunt.

Quod quidem ita fere exponit Hobbesius. Res objectae in exteriores corporis sensus offendunt, atque ita in illos agunt, ut extimae ipsorum partes pressae vicinas propellant, donec ceteris deinceps partibus agitatis ad sentiendi usque principium actio perducatur. Cum autem

autem huic motui sentiendi principium resistat; propterea inde renixus quidam exoritur: atque ex hac *reactione*, quam dicunt, cognitionem, sensum, aut perceptionem proficisci docet Hobbesius.

Jam vero perceptionum series perinde in nobis contexitur, atque objecta, quae ad corporis sensus appellunt, alia aliis succedunt; quae quidem perceptionum successio est illa, quam ratiocinationem dicimus. Nequeunt enim illae aliae alias excipere, quin sentiendi principium, quod perceptionum subjectum est, ipsarum discrimen persentiscat.

Hobbesio potissimum jungendus est *Guilielmus Cowardus* Medicus Londinensis, qui hoc seculo ineunte in libro, cui titulus *Cogitationes posteriores de Anima* humanam Mentem subtilem ignem esse, eumque cum vita corporis eamdem virtutem constituere docuit.

Humanae Mentis simplicitatem, quin imo Mentem ipsam adorti sunt memoria nostra pestilentium libellorum auctores, quibus praesens seculum inundari probi quique viri ingemiscunt. Helvetius quidem, cujus nomen apud Politicos magnum est, at inter Christianos, quin & pios erga Deum male audit, ita de homine philosophatur. Quod *Spiritus* vocabulo in homine designatur, duo ipsi significare videtur: aut cogitandi facultatis effectum, quo sane sensu omnium cogitationum coagmentatio spiritus erit,

erit, aut ipſam cogitandi facultatem. Si altero ſenſu ſpiritus accipiatur, ut illius naturam deprehendere licet, ea inſpicere jubet Helvetius, unde in nobis oriantur ideae.

Duas porro ipſe nobis ineſſe facultates docet, ſive potius paſſivas potentias: alteram, qua rerum objectarum varios ictus ſuſcipimus, quam *phyſicam ſenſibilitatem* vocat; alteram vero, qua ſuſceptos illarum ictus retinemus, quam *memoriam* appellat, ſive continuatam debiliorem ſenſationem. Hujuſmodi autem facultates, quas homo cum brutis communes habet, determinatae cuidam ſenſuum ſtructurae conjunctae idearum omnium fontem Helvetio docente conſtituunt.

Heic autem quaerit ille, num hujuſmodi facultates Subſtantiae ſpiritualis modificationes ſint, an vero corporeae. Atque hanc quaeſtionem in medio relinquens ſuo propoſito argumento quamcunque ſententiam congruere adfirmat; cum utraque probabilibus duntaxat, non vero ἀποδεικτικοῖς (*demonſtrativis*) argumentis exigi poſſit. Quamvis autem quaeſtionem ſuo arbitrio definire recuſat: in eo tamen se occupat, ut univerſas ideas ex phyſica ſenſibilitate oriri pro explorato ſtatuat. Tum & illud oſtendere nititur, quod nonniſi ſentire ſit, tum reminiſci, tum objectorum convenientiam aut diſcrepantiam agnoſcere.

Haec Helvetius, in opere, cui titulus *De l'Eſprit*:

l' Esprit: eadem recinit in opere posthumo *De l' Homme*; illud addens, quod inter animam ac spiritum magnum intereſt diſcrimen. Animae naturam inter incomperta collocat: ſpiritum in idearum congerie ſitum eſſe docet. Ea inter se differre ait: 1. quod naſcitur homo anima quidem, at non ſpiritu praeditus: 2. quod ſpiritu, quamvis vivat, deſtitui homo poſſit, at non anima, niſi & vita privetur: 3. Quod ſine ideis anima ſit, ſpiritus vero non item. At licet haec duo inter se diſcrepant, Helvetio tamen docente, ſpiritus originem ſuam animae debet. Memoria enim, quae ſpiritum parit, ſentiendi facultate deſtituta nulla eſt. Haec igitur in homine praeeat oportet, ſi ideis ac ſpiritu pollet. Atqui ſentiendi facultas ipſiſſima anima eſt. Unde autem in homine iſthaec ſentiendi facultas? Ex univerſi corporis ſtructura, atque organicarum partium fabricatione pronuntiat Helvetius.

Meriannus, ſive Auctor *Syſtematis Naturae*, qui, ut ſuperius diximus, novitatis accuſat ſpiritualis ſubſtantiae ideam, Mentem corporis ipſius partem eſſe docet, ſive potius corpus ipſum, prout certis quibuſdam facultatibus pollet ex determinata ejuſdem ſtructura. (*a*) Id autem adeo exploratum habet, ut univerſas actio-

(a) *Syſtême de la Nature T. I. Chap. VII. VIII.*

actiones, quae hominis animo communiter tribuuntur, ex incorporea substantia proficisci non posse tueatur. Singulas igitur facultates, quas *intellectuales* vocant, putissimas modificationes esse tradit, quae ex corporis temperatione oriuntur.

Hinc 1. noster ἀσυςάτυ Systematis Architectus *sensum* definit certam rationem, qua corporum animantium quaedam organa moventur, ex appulsu rerum objectarum in ea, motionisque iisdem communicatae trajectione ad cerebrum usque.

2. Quae inde oritur determinata cerebri concussio *conscientiam* constituit.

3. Mutationes autem, quibus cerebrum subjicitur ex objectorum ictibus in extima sensuum organa, *ideae* appellantur, si rebus, unde oriuntur, illas mutationes cerebrum referat.

4. Hujusmodi mutationum, quas cerebrum subit, perceptio *cogitationem* efficit; quae etiam obtinet, cum suopte ingenio cerebrum sese modificat. Neque enim extrinsecus duntaxat modificationes cerebrum in se suscipit, verum etiam ipsum sibi eas creat.

5. Novas porro perceptiones atque ideas sibi cerebrum comparat, cum exceitas in se motiones considerat; in quo sita est *reflexio*, quam dicunt; cerebrum enim in se ipsum reflectitur.

6. Vis porro ea, qua praeteritas modificationes iterum in se cerebrum efficit, *memoriam* constituit.

7. Ima-

7. *Imaginatio* vero ea est cerebri facultas, qua novas ideas procudit illarum nota signatas, quas per sensus excepit. Hinc ipso Auctore docente in eo discrepat imaginatio a memoria, quod per hanc eas sibi res rursus cerebrum praesentes sistit, quae ad sensuum organa appulerunt: illius vero ope susceptas modificationes ita componit, ut objecta sensibus nunquam obnoxia effingat.

8. *Judicii* nomen impositum est facultati, qua suas modificationes inter se cerebrum comparat, ut illarum relationes aut effectus deprehendat,

9. *Voluntas* autem dicitur cerebri modificatio, qua ad actionem disponitur, nimirum ut corporis organa moveat, quo aut sibi adjungat, quod propriae naturae consentaneum est, aut propulset, quod nocet.

10. Objecta aut ideae interiores, quae hanc in cerebro dispositionem efficiunt, *motiva* appellantur, quippe quae caussam praebent, cur corporis organa moveantur. Singulae enim sensationes, ideae, ac perceptiones jucundae sunt aut molestae, & cerebrum ad agendum impellunt perinde, atque illud propria valet energia; quae non eadem est in singulis hominibus, sed ex vario eorumdem temperamento proficiscitur.

11. Hinc suam habent originem passiones, quae ipsius cerebri, prout ab objectis attrahi-

tur vel repellitur, sunt modificationes. Atque earum impetus major est aut minor in ratione, ut Geometrae loquuntur, composita ex convenientia, aut repugnantia, quam cum temperamenti viribus habent res objectae.

Atque haec summa est totius opinionis Merianni. Non juvat aliorum, qui in eodem ludo se volutarunt, deliramenta exponere. Omnes enim in eo consentiunt, ut nihil omnino esse Mentem, & hoc esse nomen totum inane arbitrentur. Quippe principium illud, unde vivimus, & cogitamus, a corporis ipsius partibus repetendum esse; idque nobis esse cum bestiis plantisque commune effutiunt. Nefandos hujusmodi errores disseminarunt Auctores libellorum, qui titulos praeseferunt *Dictionnaire Philosophique portatif: Philosophie de l'Histoire: A, B, C, Dialogue Curieux*, &c.

Ab horum opinione non longe discedere videtur *Joannes Lockius*, qui (*a*) licet cogitationem a corporis motionibus distare fateatur; eo tamen artificio materiam a Deo temperari posse docet, ut cogitandi vi praedita exsistat.

Hactenus haec: nunc nostri muneris partes postulant, ut ea, quae tanto argumento par est, industria Humanam Mentem ab omni prorsus materia immunem esse demonstremus.

Mentis

(a) *Essai Philosoph. de l'Entendem. Humain. Liv. IV. chap. III.*

Mentis igitur nomine intelligimus illud quod in nobis cogitat, ac sui suarumque cogitationum conscium est: nimirum *principium activum*, unde quidquid in nobis ita est, ut ejus conscii simus, veluti e suo fonte proficiscitur.

Contra Materiam sive Corpus dicimus substantiam extensam, solidam, mobilem, divisibilem, atque inertem. His enim potissimum proprietatibus, queis corpora exspoliata animo complecti nequimus, corpora ipsa praedita esse sensibus percipimus. Est autem 1. extensum quod partibus componitur, quod scilicet partium continuationem, aliam cum alia nexam, omnes vero inter se aptas & colligatas, habet. 2. Solidum est, quod alteri resistit, ne eumdem locum, quem occupat, illud obtineat. 3. Mobile dicitur, quod aptum est, ut plura loca per successionem perlustret. 4. Divisibile quod in partes dividi potest. 5. Iners illud est, quod pro sui ipsius conditione in eodem statu semper perseverat; ita quidem, ut si quiescat, ad motum ex se nunquam prosiliat: sin moveatur, motum usque retineat.

PROPOSITIO I. *Quod in nobis cogitat, non est corpus ipsum.*

Demonstratur I. Si quod in nobis cogitat, esset corpus ipsum; cogitatio vel ex aliqua principe illius parte, vel ex omnium partium complexione oriretur. Atqui tum singulae,

tum universae simul corporis partes ineptae sunt ad cogitationem efficiendam. Ergo.

Singulae quidem corporis partes ceterarum partium communione destitutae sensum in nobis ciere non valent. Ne igitur quidem cogitare possunt. Exploratum enim est sensum in nobis cieri, cum in organis sensoriis ex rerum externarum appulsu excitatus motus ad cerebrum usque devehitur. Quaecunque propterea veluti itinere intercepto hujusce motus ad cerebrum usque diffusionem impediunt: eadem prohibent, quin sensus in homine excitetur. Una igitur pars ab aliarum societate segregata sensui excitando non est. Quis autem eam cogitare dixerit? praesertim cum totam cogitationem ad sensum revocent Materialistae.

Quamobrem inter comperta recensendum est humani corporis partes singillatim sumtas omnis sensus & cogitationis prorsus expertes esse. In quo quidem nobiscum consentiunt Materialistae. Ipsi enim, ut ex Hobbesii, Helvetii, ac Merianni expositis opinionibus patet, sensum atque inde cogitationem ex determinata structura ac temperatione, qua humani corporis organicae partes inter se aptae & sociatae sunt, proficisci docent. Ad trutinam igitur revocare oportet, num partium omnium complexio cogitationem pariat. Id porro eo redit, num compositum proprietates habere possit, quibus partes integrantes singillatim sumtae pesti-

destituuntur. Hujusmodi igitur examen instituamus. (a)

In antecessum porro animadvertendum est, quod *componi* illud dicitur, quod partes constituunt, quae inter se distinctae ac separatae conjunguntur & sociantur. Jam porro ex partium coagmentatione duplex proprietatum genus in compositum derivari potest. 1. Totius enim compositi ordo, proportio, ac symmetria ex apta partium cohaesione proficiscitur: quae quidem proprietas ad partes singillatim sumtas non attinet. 2. Si partes ita conjunguntur, ut ipsarum qualitates seu energiae in unum coëant; effectus inde orietur, quem partes singillatim sumtae parere non valebant. In quo sane situm est genus alterum proprietatum, quae originem suam compositioni debent. Hujusmodi porro proprietates originem ducunt ex compositione; quia nimirum partium

(a) *Propositi argumenti robur ac pondus a Cl. Hollandio mutuati sumus, qui solidissimis argumentis Meriannum usque ad internecionem profligavit in Opere, cui titulus* Reflexions Philosophiques sur le Systeme de la Nature. *Ex hujus non ignobilis Philosophi observationibus nonnihil profecisse ingenue fatemur: quod semel heic monuisse satis erit; ne quis morosus avis furtivis ornatae coloribus ludibrium minitetur.*

vires dirigit, definit, ac temperat compositio, qua fit, ut illae in unum conspirent. Novas igitur vires non creat compositio: secus enim in composito effectus ex nihilo oriretur.

Rem exemplo illustremus. Partes, quae pyrium pulverem constituunt, simul permixtae nihil novi acquirunt: sed singulae suas exserunt vires: Sulphur incensum veluti e vinculis liberat aërem, qui densatus in nitri poris includitur: ignem fovet carbo: aër vinculis solutus ex propriae elasticitatis legibus extenditur, atque in obstacula agit, quae prohibent, quominus explodatur. Hujusmodi igitur partium compositio id praestat, ut ipsarum peculiares vires ita temperet, ut aliae alias impellentes collatis viribus in unum conspirent.

Jam porro his positis: si cogitandi facultas ex humani corporis partium complexione proficiscitur: ea aut ex simplici illarum compositione orietur; aut ex virium conjunctione profiliet, quibus singulae partes ornantur. Atqui neutrum sensum aut cogitationem gignet. Ergo.

Probatur pars prima Assumtionis. Cujuscunque effectus ratio sufficiens adsit oportet. Atqui si partium simplex compositio, qua nimirum illarum aliae juxta alias positae secum consociantur, composito facultatem adderet, qua partes carent; sine ratione sufficienti facultas illa composito inesset. Ergo. Re sane vera quantumvis

tumvis nihil repetatur, nunquam prodibit ens: aut si caecorum societatem utcunque disponas, nunquam oculorum usum societati impertieris. Partes igitur sensus & cogitationis expertes utcunque temperatae nunquam corpus sentiens & cogitans efficient.

At inquies proportionem ac symmetriam, quae partibus non inest, ex earumdem compositione proficisci. Unde eodem pacto & cogitationem oriri posse concludes.

Verum alia omnino est ordinis, proportionis, ac symmetriae ratio. Nam 1. symmetria non est compositi, cui tribuitur, proprietas: sed modus est, quo compositum ipsum a nobis inspicitur: unde fit ut symmetria tota sit penes intelligentiam nostram, quae partium varietatem percipiens, quo pacto aliae aliis respondeant, expendit. 2. Symmetria omnino locum habere nequit, nisi plures partes certo quodam ordine digestae aliae aliis apte respondeant. Nimirum singulae partes seorsum positae nihil symmetricum edunt. Jam vero cogitandi facultas, utcunque consideretur, nunquam proprietas esse poterit, quae ex simplici partium adhaesitatione oriatur.

Probatur pars altera. 1. Virium natura ejusmodi est, ut eaedem sint, sive seorsum, sive conjunctim agant: quod ex superius dictis patet. Fieri igitur nequit, ut totius compositi vis diversa sit a viribus singularum partium.

 Finge

Finge cogitandi facultatem prosilire ex partium non cogitantium compositione utcunque temperata : ratio sufficiens hujusce facultatis ex nihilo esset. In partibus enim componentibus non adest; quippe illae seorsum non cogitant. Ipsa compositio eam creare nequit; haec enim vires novas non addit, sed partium vires temperat, & in unum cogit. Quaevis igitur partium temperatio sensum & cogitationem efficere nequit.

2. Partes corporis secum conjunctae viribus quidem conspirant in unum, cum motu quodam agitatae aliae alias pellunt, ac pelluntur. Si igitur cogitationem efficerent; ex mutuo ipsarum motu ea oriretur. Atqui motus non est cogitatio, neque cogitationem efficere potest. Ergo. Motus enim situm, cursum, & positionem partium exhibet, praeterea nihil. Situs autem, cursus, & positio non est cogitatio. Nemo quidem dixerit facultatem percipiendi, judicandi &c. eamdem esse ac facultatem plura loca successive perlustrandi. Tum ne concipi quidem potest, quod lineae, anguli notiones, voluptatis dolorisve sensus sint veluti quidam conatus ab uno in alium locum commigrandi. Nihil igitur motus complectitur, quod vel aliquam cogitationis imaginem aut umbram praeseferat.

3. Si reciprocus partium corporis motus sensum aut cogitationem efficeret, nihil discrimi-
nis

nis esset sensationem inter aut ideam, & id omne quod motum producit, aut ex motu oritur. Nihil autem commune habet *odoris* sensus cum particulis corporis odori illum cientibus, aut cum fibris olfactoriis, quae titillantur. Neque *visio* eadem est, ac lux, oculus, nervique optici concussio. Motus igitur ac sensus & cogitatio longo intervallo inter se distant.

Demonstratur II. Quinque nostro corpori attributi sunt sensus, per quos singulos veluti per totidem vias sensationes haurimus. Singularum autem sensationum judicem a sensibus distinctum nobis inesse experimur. Quod igitur in nobis cogitat est quid a corpore prorsus diversum.

Probatur Minor. Unusquisque sibi conscius est se varias, quibus afficitur, sensationes comparare, voluptatem ac dolorem internoscere, voluptatis dolorisque intentionem aut remissionem apte distinguere. Atqui quod de singulis sensationibus judicat, & voluptatem aut aegritudinem, quam illae cient, expendit; idem dolorem ipsum ac voluptatem sentiat oportet. Quamcunque enim, licet vividis expressam coloribus voluptatis aut doloris imaginem quis mihi repraesentet; nunquam tamen doloris gravitatem, aut suavitatem voluptatis cogitatione complectar, nisi aliquando ea in me ipso experiri contigerit. Oportet igitur, ut quem mearum sensationum judicem mihi

inesse

inesse sentio, is sensationes ipsas excipiat. Jam vero singuli sensus res, quae in alium sensum incurrunt, excipere nequeunt. Neque enim oculi sonos haurire, aut aures lucem & colores videre possunt. Quod igitur in nobis sensationes omnes excipit, a corporis sensibus omnino distinguitur. (a)

At inquies illud, quod in homine sensationes omnes excipit, cerebrum esse; ad quod nervorum omnium concussiones veluti ad commune sensorium deferuntur. Nihil igitur a corpore distinctum admittatur oportet, cui sensationum omnium judicium adscribatur.

Verum cerebri functiones in sensationibus nihil praeseferunt, quod perceptionem aut cogitationem efficiat. Quatuor quidem in qualibet sensatione distinguuntur: res exterius objecta, hujus ictus in organi sensorii nervos, nervorum motus usque ad cerebrum diffusio, rei tandem objectae sensus, sive perceptio, & cogitatio. Quae quidem omnia suo loco fusius prosequemur. Cerebrum sane, sive ipsius medulla, sive peculiaris quaedam illius pars in objectorum ad sensus appulsu certa quadam a ner-

---

(a) *Hujusmodi argumentum ingeniosissime prosecutus est Plato in* Theaeteo. *Hujusque Dialogi summam vide, si lubet, apud Cudworthum* De aetern. Justi & Honesti notion. lib. III. Cap. III.

nervis illuc pertingentibus communicata motione afficitur. Atqui isthaec cerebri motio sensum & perceptionem non constituit.

Nam 1. Nihil commune habet rei objectae sensus ac perceptio cum nervorum cerebrique motione. Quod in me sentio, cum ex. gr. citharae sonum auribus excipio, nihil praesefert, quod chordae tremori, aëris oscillationi, tympani & acustici nervi concussioni, & cerebri motui affine sit ac simile. Si cerebrum sentiret, illud utique sentiret, quod sibi proprium est ac peculiare, motum nimirum ex nervi acustici concussione communicatum.

2. Si motus iste in cerebro excitatus sensum ac perceptionem constitueret; sensus profecto in homine cieretur, quoties motio sensibus impressa a rebus objectis ad cerebrum usque diffunditur. Atqui persaepe fit, ut nullo sensu afficiamur, licet objecta in sensus incurrant, & libero nervo ad cerebrum motio devehatur. Est aliquid igitur in nobis a cerebro distinctum, quod nisi intendat & adsit, nullus erit sensus, nulla perceptio.

3. Quod sentit, ac percipit suae affectionis conscium sit oportet. Atqui nulla suae modificationis conscientia cerebrum afficitur. Quae enim in nervorum systemate, cerebrique substantia modificationes producantur, cum sensus cietur, nobis latet: & si quid in hac re cognitum habemus, id Physiologorum debemus de-

doctrinae, qui ad humani corporis fabricationem perſpiciendam acriter animum intenderunt. Quaecunque igitur in se ipſo obtinent, cerebrum neque novit neque ſentit. Ergo ſenſationum noſtrarum judicium ad cerebrum minime pertinet.

Demonſtratur III. Interiorem pugnam cum ſuo corpore unuſquiſque gerit; illud enim veluti bello indicto laboribus ſubjicimus; ipſius temperationi vim inferimus; & nonnunquam, ut ſolent milites, certo mortis periculo exponimus. At ſi totus corpus ſim, ſi una duntaxat in me ſit ſubſtantia; ecquid illud erit, quod adverſus corpus dimicat? Numquid una eademque ſubſtantia ſecum ipſa pugnat, & ſeipſam interimere amat? Equidem nonniſi inter duos athletas pugna & conflictus iniri poteſt. Eſt quid igitur in nobis, quod a corpore diverſum ſuis ducitur gloriae, virtutis, praemii rationibus, queis corporis ipſius indolem refraenans huic obluctetur.

PROPOSITIO II. *Mens humana eſt ſubſtantia a Corpore diverſa.*

Demonſtratur I. Proprietates, quarum una alteram excludit, una eademque ſubſtantia complecti nequit. Atqui frontibus adverſis pugnant Mentis, & Corporis proprietates. Immane igitur diſcrimen Mentem inter, & Corpus intercedit. Intimo enim experimento perſentiſcimus, Mentem in nobis percipere, judicare,

ra-

ratiocinari, suos actus secum reputare, atque eorumdem consciam esse. Haec autem omnia ita a Corporis proprietatibus abhorrent, ut nullo pacto commune *subjectum* habere queant.

Minor probatur quod ad singulas attinet cogitationis species. Et 1. cum judicamus, ita quidem nos nobiscum agere sentimus, ut instituta duarum idearum comparatione, earum mutuam relationem deprehendamus. Id autem eo pacto nos assequi experimur, quod cum una & altera idea uno eodemque temporis vestigio nobis obversentur, eas secum convenire, aut repugnare colligimus.

Esto autem hujusmodi judicium in re corporea locum habeat, atque sit quaedam ipsius modificatio: ideae igitur solidae erunt materiae partes, quae veluti nota quadam signatae ideas praeseferunt. Hae autem uno momento ibidem exsistentes ita in unum coëant oportet, ut una alteram penetret. Perceptio enim relationis illarum haberi nequit, nisi compenetrentur. Si enim ita componantur, ut una juxta alteram ponatur: haec compositio non erit judicium: sed duarum idearum praesentia. Nobis quidem conscii sumus, quod persaepe duae ideae nobis praesentes sint, quarum nullam comparationem instituimus. Judicium igitur quod est perceptio relationis duarum idearum explicari nequit in re corporea, nisi solidae illius partes invicem penetrentur. Partes igitur materiae

riae penetrabiles erunt. Atqui solidas esse & experimur, & nullus dubitat. Componi igitur non potest cum soliditate judicium. Valde igitur inter se discrepant judicii, & soliditatis subjecta.

2. Materiae repugnat etiam Ratiocinium. Illud enim instituitur, cum ex duobus judiciis tertium colligimus. Nimirum ex duarum idearum comparatione cum tertia, mutuam earum relationem deducimus. Atqui ex ostensis hujusce relationis perceptio in re corporea praestari nequit, nisi solidae illius partes in unum confluentes sese invicem penetrent. Soliditate igitur exspolianda esset Materia.

3. Materiae repugnat Conscientia, sive sensus ille, quem singulos actus nostros comitari intime experimur. Omnes enim Materiae modificationes ad motum unice revocantur. Si igitur inter illius modificationes obtinet cogitatio, conscientia motus nonnisi motus erit. Quo nihil absurdius.

4. Materiae repugnat etiam quae vulgo dicitur *Reflexio*. Intime experimur, Mentem in nobis suos quosque actus secum ipsam reputare, ac veluti in seipsam reflexam se intueri. Atqui si Mens humana corporea esset, vel si hujusmodi cogitationis genus corpori adscribi posset; profecto corpus in se ipsum converti deberet. Id autem quo pacto in materia praestari poterit? Quippe materiae partes in alias par-

partes reflecti posse videmus: at quod, quanta quanta est corporea substantia in totam seipsam reflectatur, id nimirum est, quod in materia fieri posse ne concipere quidem licet.

5. A Materia abhorret Perceptio. Proprietatum ea est natura & indoles, ut nisi res ipsa, cui illae peculiares sunt, cognoscatur, animo concipi nequeant: Atqui unusquisque suae perceptionis ideam assequitur, etiamsi non modo corpori non attendat, verum etiam corporis ideam reapse negligat. Perceptio igitur corporis proprietas esse nequit. Et revera usque adeo verum est perceptionem a nobis cognosci, quamvis corpus ipsum non cognoscatur, ut liceet mihi persuadeam nulla omnino corpora exsistere, in explorato tamen mihi sit meipsum exsistere: quippe me cogitantem, percipientem intelligo: Adeo nulla affinitas, & necessitudo Perceptionem inter, & Corpus intercedit.

6. Tandem & ipsa Sensatio corpori adscribi non potest. Intimo experimento constat, unum in nobis esse, quod sentiat, unum, quod omnis sensationis conscium sit: Atqui si corpus sentiret, non unum in me sentiens, sed totidem sentientia experirer; quot nimirum partibus illud componitur. Praeterea singulae partes, quae sentirent, sensationis suae consciae essent. Non igitur unum in me sensationes experiretur, reclamante ipsius conscientiae testimonio.

Demonstratur II. Cogitatio actus est sim-

plex

plex atque individuus, quem utcunque metiri aut dividere non licet. Atqui nihil est in Substantia corporea, quod in partes dividi, aut minui & augeri non possit. Cogitatio igitur rei corporeae proprietas esse nequit.

Re sane vera non eo dementiae devenerunt Materialistae, ut suis deliramentis abrepti somniaverint semissem aut trientem cogitationis, primum aut alterum judicii momentum, digitum aut pedem ratiocinii. Vel inviti igitur cogitationis simplicitatem fatentur. Iidem porro diffiteri non possunt cogitationem actum esse non extimum & *transeuntem*, sed intimum atque *immanentem*, ut ajunt; nimirum qui in ipsa re fit, quae cogitat. Tum & illud etiam concedant oportet, quod actus natura agentis naturae respondere debeat. Igitur nisi caecutiant deprehendant oportet individuum actum intimum dividuae substantiae repugnare.

Actus enim intimus in re dividua aut multiplex, aut partitus sit oportet. Nam aut singulae partes actum edunt; totidem propterea erunt actus, quot partes. Aut singulae partem actus duntaxat efficiunt; actus igitur per universas dispersus partes divisionem patitur. Simplex itaque actus intimus simplicem postulat substantiam. Quamobrem humana Mens simplex est atque incorporea.

Demonstratur III. Si nostrarum cogitationum principium substantia sit corporea, elementares illius

illius partes cogitandi facultate polleant oportet; partes enim non cogitantes compositum cogitans non efficient: ex ostensis in priori Propositione. Minimarum autem partium cogitatio aut imperfecta, aut perfecta erit. Si singulae atomi incompletas atque obscuras ideas habent: totius substantiae ideae completae & clarae esse nequeunt. Excellentioris enim virtutis proprietas nunquam prodibit ex proprietatum inferioris ordinis coagmentatione. Rudium quidem & agrestium hominum quaevis multitudo ingenii vires non exseret, quae praestantis Philosophi intelligentiam exaequent.

Quamobrem si substantia corporea intelligendi vi praedita exsistat, minimae illius partes perfecte intelligant oportet perinde ac tota substantia. Singulae igitur elementares partes perfecte cogitant. Quorsum vero plurium atomorum numerus? eumdem enim effectum aeque una ac omnes edunt. Si dicas cogitandi facultatem singulis atomis ita esse dispertitam, ut una intelligat, altera reminiscatur, tertia velit &c. absurdus eris. Totius enim cogitationis functiones unum omnino in me obire persentisco.

Illud itaque statuas necessum est, quod plurium atomorum cogitatio ad unam inter eas principem transmittatur, quae nimirum aliarum perceptiones in unum cogat. At isthaec

princeps atomus materialis eſt. Extenſa igitur & partibus compoſita. Revolveris ergo eodem, unde incoepimus. Itaque cogitandi facultas ſubſtantiae corporeae omnino repugnat.

Demonſtratur IV. Materia iners eſt, atque ita ſibi conſtans, ut in eo, in quo eſt, ſive quietis, ſive motus ſtatu perſeveret. Atqui activam ac verſatilem Mentem experimur. Ea enim vi interiore & ſua cietur: ex alio ad alium actum ſuopte ingenio proſilit, atque in ipſis, quas obit actiones, irrequieta manet. Mens igitur ſubſtantia ſit oportet a corpore omnino diverſa.

In expoſita Syſtemata animadverſiones.

QUae hactenus diſſeruimus facilem viam ſternunt, ut expoſita Materialiſtarum Syſtemata refutemus. In eo quidem omnes conveniunt, ut ſubſtantiam, quae in homine cogitat, a corpore diſtinctam inficientur, cogitationem cerebro, & phyſicae ſenſuum ſtructurae adſcribant. Atqui cerebrum, ceteraſque humani corporis partes cogitationi efficiendae ineptas eſſe abunde oſtenſum eſt in priori Propoſitione. Vacillant igitur fundamenta, quibus ſua illi ſuperſtruunt ſyſtemata.

Verum pauca quaedam advertere praeſtat[1], ne quid non confutatum in ipſorum ſyſtematis relinquatur. Et quod ad Hobbeſium attinet:

I.

I. ipse statuit cognitionum omnium originem a sentiendi principio esse repetendam. Perplexa heic ambiguitas occurrit. Universa enim cognitio ad res duntaxat, quae in corporis sensus cadunt, ab Hobbesio revocatur. Atqui plura cognoscimus, quae sensibus non subjiciuntur. Sentiendi igitur principium, quale statuit Hobbesius, non est illud, unde homo cogitat. Nimirum sentiendi principium Hobbesio est ipsum cerebrum, seu peculiaris quaedam cerebri pars, unde nervi omnes originem ducunt, & ad quam ipsorum motus refertur; quod propterea *commune sensorium* appellatur.

II. Simplicem substantiam mutationem admittere posse negat Hobbesius. Si nulla est mutatio, nisi quae ex partium motu proficiscitur, recte res habet. At vicissitudines, quas id, quod in nobis cogitat, subire experimur, proficiscuntur ex cognitionibus, quarum aliae alias excipiunt. Novas porro Mens cognitiones acquirit, novisque sensationibus afficitur, prout objecta, quae sentit, alia aliis succedunt. Sensilis enim substantia, cujusmodi est humana Mens, perinde versatilis sit oportet, atque objectis afficitur.

III. Sensus, perceptio, & cognitio per actionis & reactionis conflictum absolvitur, docente Hobbesio. 1. Hujusmodi conflictus non est nisi reciprocus nervorum cerebrique motus. Atqui motus ex ostensis non est cogitatio,

neque cogitationem efficere valet. Ergo.

2. Ad haec si Hobbesianus conflictus sensum in nobis cieret, eo interveniente sensatio obtineret. Atqui saepe fit, ut nullo sensu afficiamur, quamvis conflictus ille cerebrum inter ac nervos ex objectorum appulsu excitetur. Ergo. Nimirum cum *peregre est animus sine corpore velox*, ut ille ait, mens scilicet alio intenta est, nullos externarum rerum ictus sentimus.

3. Posito Hobbesii systemate, plures eodem temporis vestigio sensationes haberi nequeunt. Atqui id experientiae adversatur. Ergo. Majorem propositionem Hobbesius ipse ultro dat, & apte probat: *Plures res*, ait ipse (a) *simul sentiri non possunt; dum enim organum movetur non ita ab alio moveri potest, ut ab utroque motu unum phantasma oriatur utriusque*. Minorem vero negare non potest, nisi experientiae contradicere velit. Nobis enim ipsi conscii sumus, quod ex.gr. uno eodemque temporis vestigio loquentis voces audimus, ejusque vultum gestusque videmus, odorem aliquem haurimus, soli duritiem experimur, caeli intemperiem sentimus, alicujus membri dolore afficimur &c.

IV. Nullus Judicio locus in Hobbesii systemate relinquitur. Ipse enim docet, quod per phan-

(a) *Element. Philosoph. Part. IV. Cap. XXV.*

phantasmata de rebus objectis judicamus, ea distinguendo & comparando. Phantasmata autem exsistunt ex actionis & reactionis conflictu. Igitur ad judicium instituendum oportet, ut uno eodemque temporis vestigio duo exsistant in sentiente conflictus. Atqui id fieri non posse docet Hobbesius. Ergo.

Quod vero Helvetium spectat: is quidem I. in eo peccat, quod idearum originem ex physica sensibilitate unice repetat. Haec enim, ipso docente, sita est in facultate rerum externarum ictus suscipiendi. Haec porro non est, nisi facultas, qua hominis corpus certa quadam modificatione afficitur. Atqui isthaec humani corporis partium temperatio, quae ex objectorum ictibus in sensus proficiscitur, non est idea, nec perceptio, nec cogitatio. Haec una igitur facultas quacunque alia virtute nudata immensam idearum vim nunquam homini comparabit.

II. In medio relinquit Helvetius, num quod in homine ea facultate exornatur, simplex sit an vero corporeum. Modestiam ipsius laudabimus, an affectatam Scepticorum ἐποχὴν (*haesitationem*) redarguemus? Utrumque enim e medio tollit Helvetius, & praeter aspectabile corpus nihil in homine admittit. Physicam sensibilitatem unice praedicat: quam novo vocabulo ad Helvetii mentem expresso humani corporis *modificabilitatem* recte dixeris.

Et ſane quod in priori Opere ſubobſcure indicaverat, in Opere poſthumo, cum nihil ſibi timendum erat (ut in Praefationis exordio ait) diſertis verbis aperuit. Quam phyſicam ſenſibilitatem prius dixerat: eam deinde nihil aliud eſſe docet, niſi effectum ſtructurae & temperationis organicarum partium, unde hominis corpus coaleſcit. (a) Hanc porro animae loco eſſe in homine ſtatuit. Aſpectabile igitur corpus, ejuſque ſibi mutuo reſpondentium partium coagmentationem in homine Helvetius deprehendit, praeterea nihil. Quae igitur in priori Propoſitione argumenta produximus Helvetium refutant.

III. Tum memoriam, tum judicium in phyſica ſenſibilitate conſtituit Helvetius. Reminiſcimur quidem, ipſo docente, cum rerum objectarum imagines iterum nobis ipſi veluti depictas repraeſentamus; unde fit, ut interiora ſenſus organa afficiantur juxta, ac ſi res ipſae in extimum ſenſum incurrerent. Atque hinc memoriam eamdem ac ipſam ſenſationem eſſe colligit. Atqui 1. quamplurima in memoriam revocamus, quorum imagines neque iterum effingimus, neque effingere licet. Nihil igitur commune habent ſenſatio & memoria.

2.

(a) *Vide adnotationem ad paginae oram appoſitam ad extremum Caput II. prioris Partis* De l' Homme.

2. Nobis ipsi conscii sumus valde inter se distare actum illum, quo res objectas in sensus offendentes sentimus, ab eo, quo earumdem reminiscimur. Est igitur aliquid discriminis sensationem inter ac memoriam.

3. Unde fit, ut objectarum rerum imagines iterum in cerebro suscitentur? Ex idearum serie, aut concussione, quam in auribus ciet emissae vocis sonus, docet Helvetius. Atqui ideae, eodem auctore, ex physica sensibilitate nobis obveniunt; sentimus igitur, cum illae nobis obversantur. Ergo nulla erit memoria. Fortasse ideae in cerebri finibus inclusae, aut fibrarum plicis affixae detinentur. Ipsas igitur prius suscitare oportet, ut interius sensorium afficiant. Ergo idearum series, quam comminiscitur, in caussa esse nequit, cur rerum imagines in cerebro iterum producantur.

Quod vero de vocis sonitu addit Helvetius, quammaxime rarum & novum est. Nimirum nervi acustici concussio ejusmodi affectionem cerebro inducit, qualem exciverunt res objectae, cum quoscumque extimos sensus primum perculerunt. Novum hoc aurium munus Physiologis omnibus ignotum Helvetio debemus.

IV. Quod vero judicium ipsa sit sensatio, pluribus probare contendit Helvetius. Unum duntaxat animadvertisse sit satis. Judicium, ut ipse ait, in eo versatur, ut ideae aut sensationes inter se comparentur, quo ipsarum con-

convenientia, aut discrepantia deprehendatur. Hujusmodi relationis perceptio si eadem est, atque ipsa sensatio, duo statuantur oportet: 1. quod quaevis duorum objectorum sensatio sit judicium. Atqui id repugnat interiori conscientiae. Ergo. 2. Quod judicium ab ipso sentiente edatur. Atqui praeter physicam sensibilitatem, h. e. humani corporis partium structuram, nihil est in homine Helvetii sententia. Igitur organis ipsis sensoriis, aut cerebro judicium est adscribendum. Atqui id prorsus repugnare ostendunt argumenta in I. Propos. num. II. fuse disputata.

Meriannus ultimo loco refellendus superest. At jam in Hobbesio atque Helvetio prostratus jacet. Actuum intellectualium quas tradit definitiones breviter perlustremus.

I. Sensum in nobis non ciet objecti duntaxat appulsus ad organa sensoria, & quae inde oritur cerebri concussio. Id enim omne physicam, ut ita inquam, sensationis partem constituit.

II. Conscientia comitatur sensationem aeque ac ceteras quascunque actiones & passiones. Eam in cerebri concussione sitam esse docet Meriannus. Atqui 1. ineptissimam id praesefert tautologiam, sive potius vitiosa circuitione laborat. Concussio enim, cujus cerebrum conscientiam habet, conscientiam constituit. Quo sane recidit Merianni definitio.

2.

2. Cerebri concussio, quae proficiscitur ex objectorum appulsu in extimos sensus diversa sit oportet ab ea, in qua conscientiam constituit Meriannus. Non modo enim me sentire, verum etiam meae sensationis mihi conscium esse experior. Conscientia igitur si motus est, nulla erit ipsius motus caussa.

3. Meriannum ita conscientiam definientem sibi ipsum repugnare quis non deprehendit? Cum enim nervis libera est ad cerebrum via, motus ipsis ab objectis communicatus ad cerebrum usque diffunditur. Ibi igitur semper determinata oritur concussio. Atqui non semper sensationis cerebrum conscium esse fatetur ipse Meriannus. Hinc docet cieri sensum, cum organorum impressiones cerebrum distinguere valet. At qua arte distinguit? Ex determinata sive distincta concussione, ait Meriannus, in qua conscientia sita est. Fieri igitur nequit, quin semper distinguat, ac propterea sentiat cerebrum; nam concussio in cerebro semper cietur. Itaque haud sibi constat Meriannus.

III. Cerebri concussiones tum sensationes, tum perceptiones, tum ideas esse docet Meriannus: sensationes quidem, si in seipsis inspiciantur; perceptiones, cum eas cerebrum advertit: ideas tandem, cum eas ad res exteriores, unde concussio excitata est, cerebrum refert; sunt enim illarum imagines.

Per-

Perceptionem, quam heic pro conscientia accipit, in ipsa cerebri concussione constituere Meriannum jam vidimus. At unde fit, ut concussionem, qua cerebrum afficitur, ad rem objectam referat, reique ipsius sibi notionem exprimat? Silet id Meriannus. Est enim superandum immensum intervallum, quod inter nervorum, cerebrique concussionem, & rei objectae ideam intercedit. Profecto rei objectae idea nihil admittit, quod modificationum sive sensuum sive cerebri aliquam speciem habeat.

IV. Cogitationem in perceptione modificationum, quibus cerebrum afficitur, constituit Meriannus. Reclamantis experientiae querelis illum obsurduisse oportet. Cerebri enim modificationes in eo versantur, ut ipsius medulla ex nervorum oscillatione, aut succi nervei impulsione concutiatur, aut comprimatur. Atqui hujusmodi effectus nihil sentimus aut percipimus. Itaque ne umbra quidem cogitationis in cerebri modificationibus esse potest.

Heic autem Meriannum sibi ipsum repugnantem advertere praestat. Ipse enim pluries docet nullam in rerum universitate spontaneam esse actionem, neque ens quodpiam propria energia modificari. Atque hinc hominem libertate omnino destitui definit. Idem autem eam cerebro virtutem adscribit, qua nulla extrinsecus caussa accedente modificationes propria vi in seipso producat, praeteritas suscitet,

tet,

tet, & novas ex praeteritis affingat. Nihil igitur sibi constat Meriannus.

V. Risum porro excutit Meriannus, cum cerebrum in seipsum reflecti adserit, ut suas contempletur modificationes. Cerebrum ne in cerebellum reflectitur, an medulla in substantiam corticalem, an vero corpora striata in corpus callosum? Hanc totius corporeae substantiae in seipsam reflexionem ne comprehendi quidem posse superius advertimus.

VI. Judicium cerebro adscribit Meriannus. At in quo cerebri ventriculo, veluti in propria officina, perficiatur, affectato silentio praeterit. Quae enim erit in cerebro duarum modificationum relatio? Motus profecto e duabus diversis motionibus compositus; nam e motu cerebri modificationes proficiscuntur. Judicium igitur peculiaris quaedam erit cerebri motio. Nugae.

VII. Ceteras Merianni definitiones qui legit, is profecto intelligit illum nihilo plus agere, quam si det operam, ut cum ratione insaniat. Et sane 1. quae erit isthaec cerebri dispositio ad corporis organa movenda, in qua voluntatem ipse constituit? *Velit*, ex. gr. *Rex, ut sui exercitus dux praelium cum hoste committat*. Meriannus quidem ita rem explicabit: *Regis cerebrum praesto est ad corporis organa eo pacto movenda, ut victoriam sibi comparet; propterea quod corpus illius apte*

& convenienter propriae naturae afficitur a victoria. En ipsissimam Merianni definitionem.

2. Si porro sciscitemur Meriannum, quidnam sint nostri animi passiones, eas esse respondet, cerebri affectiones, prout illud ab objectis attrahitur ac repellitur. Hinc igitur est, quod irascimur, si quis conviciis nos lacessat; contumeliae enim cerebrum repellunt. Contra vero aliquem de nobis optime meritum amore prosequimur; propterea quod ab illius beneficiis cerebrum attrahitur: atque haec attractio minuitur vel augetur, prout est ratio inversa quadratorum distantiae. Pellantur istae aniles ineptiae: & Meriannum satis sua sponte insanire jubeamus.

Objectiones diluuntur.

OBjicitur I. Eo respicit tota vis argumentorum, quibus humana Mens simplex adseritur, quod nimirum cogitatio materiae repugnat. Atqui nihil vetat, quominus cogitandi vim materiae Deus adjungat. Ergo temere humanae Menti spiritualitas vindicatur.

Minorem Propositionem pluribus probare olim conatus est Joannes Lockius adversus Stillingfletum. Ipsius argumenta Scholarum more proposita ad haec capita revocantur.

1. Si qua proprietas materiae adjungatur, haec illius essentiam haud destruet, dummodo ma-

materia ea proprietate exornata adhuc solida & extensa persęverat. Atqui cogitandi facultas materiae addita, illius extensioni ac soliditati non officit. Ergo. Prob. Minor: Vegetatio in plantis, sensus in Brutis materiae essentiam non destruunt. Atqui tum vegetatio tum sensus substantiae extensae ac solidae conditionem prorsus excedunt. Quamvis igitur cogitatio in materiae essentia non comprehendatur, illam tamen minime destruit.

Respondeo 1. ex iisdem Lockii principiis recte colligi, quod si cogitatio materiae adjungatur, illius essentiam evertat. Superius enim allata argumenta demonstrant, extensione ac soliditate materiam exspoliari, si cogitatio ipsi addatur.

Neque ad rem faciunt, quae de vegetatione in plantis, & sensu in brutis animantibus addit. Nihil enim commune habet vegetatio cum cogitatione: neque illa materiae conditionem excedit; sed ipsius propria est ac peculiaris. Oritur enim ex certa quadam partium plantarum fabricatione, & succi, unde aluntur, perenni circuitione. Motu igitur & dilatatione partium tota absolvitur. Quod vero ad brutorum sensum attinet, mox disputabitur.

Resp. 2. Lockius fatetur materiae essentiam cogitandi facultatem non complecti: idem tamen contendit inter materiae proprietates locum habere posse. Heic autem sibi ipse contra-

tradicit. Substantiae enim proprietates, sive qualitates, sive facultates non sunt, nisi modificationes essentiae ipsius substantiae: h. e. res ipsa eo pacto, ea τῦ εἶναι *essendi* ratione modificata. Quod sane Lockius ipse docet, ut qui *formas substantiales* veluti putida Scholasticorum commenta explodit. Igitur qui tribuit materiae proprietatem, quae substantiae solidae atque extensae non est modificatio, illius perimit essentiam.

Resp. 3. Cogitandi facultatem non cuique materiae, sed certae cuidam materiae portioni certo quodam modo temperatae Deum adjungere posse tuetur Lockius. Cogitandi igitur facultatem in ipsa materia insitam negat Lockius: eam ex temperatione partium repetit. Atqui absurdus est, qui partes non cogitantes utcunque compositas & modificatas cogitationem efficere statuit. Fieri igitur nequit, ut cogitandi facultatem materiae Deus adjungat.

2. Materiae cogitandi vim a Deo adjungi non posse propterea statuitur, quod nobis assequi non liceat, quemadmodum materia cogitare possit. Atqui Dei potentiam limitibus coërcet, qui ea Deum praestare posse negat, quae nostram superant intelligentiam. Ergo. Et sane si ratiocinari ita fas esset; plura forent, quae Dei potentiae non subjicerentur. Ita ex. gr. deprehendere nobis non licet, quo pacto corpus aliud longe positum attrahat: qua ra-

ratione ſentire, sese movere, ſpiritualem ſubſtantiam afficere, & ab eadem moveri poſſit materia. Inde igitur concludendum eſſet hujusmodi facultates materiae Deum impertiri minime poſſe. Qui autem ita ratiocinatur, is negat Planetarum circa Solem converſiones, bruta ad machinarum conditionem redigit, atque hominem ſenſu, motuque voluntario ſpoliat. Ergo pari ratione fieri poſſe dicendum eſt, ut cogitandi facultatem materiae Deus impertiatur: quamvis incompertum ſit, quo pacto illa cogitare poſſit.

Reſpondeo, argumenta quibus humana Mens incorporea adſeritur, haud recte Lockium aſſecutum eſſe; vel ſaltem illa ita ab adverſariis ipſi propoſita fuiſſe, ut acriorem curam, diligentiamque deſiderarent. Id enim ſibi perſuaſit Anglus iſte Philoſophus, materiae cogitandi vim propterea a nobis abjudicari, quod minime comprehendamus, quo pacto materia cogitare poſſit. Haec autem opinio ipſum falſum habet. Quod enim inter materiae proprietates, & cogitationem tantum intereſſe diſcrimen evidenter percipimus, ut ſi una componerentur, altera alteram ſubverteret: idcirco cogitationem, materiae repugnare pronuntiamus.

Atque hinc eſt, quod ne divinae quidem potentiae imperio corpoream ſubſtantiam cogitare poſſe tueamur. Ipſo enim monente Lockio di-

divinae potentiae tribui nequit, ut substantia quaelibet solida sit, atque eadem penetrabilis. Atqui materiam οὐσιωδῶς (*essentialiter*) solidam cogitatio omnino penetrabilem postulat: ut abunde superius demonstravimus. Lockio igitur auctore divinae potentiae opus non est, ut materia cogitet.

Quae cum ita sint, a proposita quaestione longe distare patet, quae addit Lockius. Ea enim, utpote *argumenta*, ut ajunt, *ad hominem*, nihil nobis negotii facessunt, quibus alia omnino ab ea, quam falso supponit, sedet in animo sententia. Verum ut ipsius objectionibus locus detur, unum aut alterum addimus.

Et 1. quod ad attractionem spectat: Newtoniani cum adverterint ex innumeris phaenomenis materiae partes quibusdam determinatis legibus ad se mutuo tendere, vim quamdam attrahentem ipsi Deum addidisse statuerunt. Eam igitur veluti legem a sapientissimo Creatore constitutam considerant, qua veluti quodam circumdato vinculo universae naturae systema continetur. Num autem vis isthaec singulis materiae partibus insita a Deo fuerit, & cujusmodi ea sit; id equidem nobis latet; quemadmodum ipsius motus natura incomperta est. Id autem nihil Lockio suffragatur; reciprocam enim corporum gravitatem experimenta suadent. At de hoc argumento in Physicis Institutionibus.

2. Miramur Lockium in logicis versatissimum heic principium petere. Materiam enim sentire pro explorato habet. Si sensus nomine certam quamdam organicarum partium affectionem ab externarum rerum ictibus inductam intelligit; eam in materia locum habere posse perspicue deprehendimus. At si perceptionem accipit, quae inde consequitur; in quam sane sententiam ipse loquitur: principium petit Lockius. Id enim quaeritur, num cogitatio, cujus species sensus est, materiae adjungi possit. Quamobrem si in brutis nihil praeter corpus Lockius admittat, neque sensus, neque motus, ut ajunt, spontaneus in illis erit.

3. Ultro concedimus difficilem nobis occurrere cogitationem, quo pacto hominis Mens & corpus sese mutuo afficiant. Id autem potissimum ex eo proficiscitur, quod immediatam quandam utriusque substantiae actionem, sive *physicum*, ut ajunt, *influxum* vulgo concipimus. Atqui id Philosophorum disputationibus agitatur: neque certo definiri potest. Nihil igitur inde in suam rem derivare Lockius potest. Verum hoc suo loco discutietur.

Tandem 3. opponit Lockius. Nemo unus negaverit posse Deum substantiam creare, cui nullas agendi vires praebeat. Finge igitur duas a Deo substantias creari, incorpoream unam, extensam ac solidam alteram, utramque omni vi activa destitutam: profecto nihil Deum

D prohi-

prohibere poteſt, quominus ipſarum alteri facultatem tribuat, quam alterutri communicat. Nulla igitur adeſt ratio, cur cogitandi facultatem corporeae ſubſtantiae tribui poſſe negetur.

Reſpondeo. Si facultatis nomine ens aliquod ab ipſo ſubjecto diſtinctum Lockius intelligat; nemo unus negaverit hujusmodi facultates cuicunque ſubſtantiae poſſe conjungi. At ſi facultates ipſius ſubſtantiae modificationes ſunt, cujusmodi Lockius ipſe admittit; fieri nequit, ut extenſa ac ſolida ſubſtantia facultate ornetur, quae cum extenſione, ac ſoliditate pugnet. Ceterum Lockii hypotheſim falſam eſſe advertimus. Incorporea enim ſubſtantia eſſe nequit, quae vita, ſenſu, atque intelligentia careat.

Objicitur II. Nulla ſenſationem inter, & cogitationem affinitas intereſt. Quid enim *coloris* viſio cum idea *injuſti* commune habet? Atqui nihil diſcriminis inter ſubſtantiam ſentientem, & cogitantem agnoſcunt Philoſophi. Neque igitur diſtat ſubſtantia cogitans ab extenſa: quamvis nulla extenſionem inter, & cogitationem analogia intercedere deprehendatur. Quo quidem argumento concludi poſſunt, quae protulit Cl. Alembertius in ſuis *Explicationibus ad Elementa Philoſophiae*. (a)

Reſpon-

(a) *Melanges de Litterature T. V.*

Respondeo 1. Major Propositio distinguenda est: nulla sensationem inter & cogitationem analogia deprehenditur, si utriusque facultatis objecta comparentur; concedo: si actus inspiciantur, nego. Profecto nihil inter se commune habent sensationis, & cogitationis objecta. Neque enim lux, sonus, odor cum justi, injustique notione, cum trianguli, quadratique idea mutuam servant analogiam. At si attendas ad actus, ingens est inter ipsos proportionis communitas. Quemadmodum enim *injusti* cogitatio Mentis est attentio ad injusti ideam, quam sibi cudit: ita & *coloris* sensatio non est, nisi ejusdem Mentis attentio ad motionem, quam radii lucis e corporum superficie reflectentes in cerebro cient.

2. Esto nulla sit inter objecta proportio. Haud propterea fas erit hinc colligere diversas esse substantias, ad quarum facultates hujusmodi objecta pertinent. Quae enim excogitari potest odorem inter, & sonum proportio? Atqui *olfacere*, atque *audire* diversae sunt ejusdem sentiendi facultatis rationes.

3. Isthaec, quae exquiritur, analogia non inter actus, sed inter proprietates versari debet. Id enim supra laudatus Vir quaerit, num inter cogitationem atque extensionem, quae sunt duarum substantiarum proprietates, aliqua intersit proportio. Quorsum igitur cogitationis, & sensationis actus expendit?

4. Cujuscunque rei proprietates non esse, nisi modos ac rationes, quibus illa exsistit, jam diximus. Atqui facultates cogitandi, ac sentiendi unius simplicis substantiae modos esse posse inde patet, quod & cogitans, & sentiens *Unum* sit ipsa conscientia clamante. Verum extensio simplicis substantiae modus esse nequit; quippe ea partes extra partes prae se fert, & compositum aut facit, aut supponit.

5. Ipsum propositi argumenti fundamentum titubat & sua ruit mole. Id enim pro explorato habetur, propterea nimirum Mentem a materia longo intervallo distare, quod nulla cogitationem inter, atque extensionem deprehendi possit analogia. Atqui non analogiae defectu, sed vi potius ἀντιλογίας (*repugnantiae*) discrimen utriusque substantiae arguimus. Vehemens enim illa cogitationis, atque extensionis repugnantia, quam qui non vident, nihil profecto sapiunt, in caussa est, quamobrem Philosophi contraria, & diversa esse cogitationis, atque extensionis subjecta merito tuentur.

Atque heic mirari subit, cur haec Parisiensis Philosophi animadversio Auctori *Ephemeridis litterariae*, quae singulis mensibus *Curiae Rhaetorum* in lucem prodibat, nova videatur, & magnifico laudum apparatu proponatur. Id enim Lockium Stillingfleto jam objecisse modo vi-

vidimus, quod quamvis nihil affinitatis inter cogitationem, atque extensionem assequi nobis liceat, eam tamen huic repugnare colligendum non est. Adeo magnum in Litterarum Republica nomen imponit!

Objicitur III. Bruta animantia aliquo cogitationis genere praedita esse ipsae, quas obeunt illa, actiones aperte demonstrant. Atqui cujusmodi sit cogitationis principium in Brutis, corporeum ne, an spirituale Philosophi certant, & adhuc sub judice lis est. Ergo humanae Mentis simplicitas ex cogitationis, & materiae repugnantia non recte colligitur.

Respondeo. Quamvis nihil certi de animorum natura, quibus bruta gaudent animantia, definiri possit; quidquid tamen de ipsis statuatur, non est quod nostrae Mentis simplicitati vel parum officere poterit. Celebriores enim, quae inter Philosophos de Brutorum anima versantur opiniones, tres ferme sunt. Aristotelici sensitivam quamdam animam brutis adscribunt, qua nimirum sentiunt res externas, quae ad sensuum organa offendunt. Cartesiani vero, qui omni cognoscendi facultate bruta destitui arbitrantur, inter puras machinas sensu vacuas ea recensent. Plerique tandem Recentiores non modo sentiendi, percipiendique facultatem brutis attribuunt, verum etiam ipsorum animas ἀσωμάτους καὶ ἀνύλους, *corporeae concretionis expertes* esse contendunt.

Jam porro, qui 1. brutorum animam corpoream esse existimant: hi quidem nescio quam *materialem* cognitionem duntaxat in ipsis locum habere pronuntiant. Atque hoc pacto humanae Mentis simplicitati satis consulere sibi videntur. Bestiarum enim cognitio longo intervallo a Mentis cognitione distat. Illae quidem corporea duntaxat, concreta, & singularia attingunt: haec vero incorporea, abstracta, atque universalia intelligit. Atque hinc est quod brutorum anima corporea, humana vero Mens a corpore libera sit.

2. Cartesianorum opinio licet brutis iniqua, humanae tamen Menti perhonorifica est. Nihil enim bruta cum hominibus commune habent, ut inde Mentis dignitas offendi possit.

3. Quod si brutorum animas corporis expertes esse statuamus; tantum abest, ut Mentis humanae simplicitati derogetur, ut etiam magis, magisque illa affulgeat. Tale enim est dissidium cogitationem inter, & materiam, ut si illa in brutis obtineat, omnino oporteat, cogitationis principium in ipsis prorsus esse incorporeum. Ex quo sane efficitur, humanam Mentem, quippe quae cogitat, ab omni materia liberam esse.

Heic autem quaeret fortasse quispiam, quidnam verisimilius de Brutorum anima statui possit. Id equidem definire arduum est: & quae hactenus protulerunt Philosophi, sua quaeque

pa-

patiuntur incommoda. Verum ut unusquisque per se ipse inter varias sententias dijudicare possit, nonnulla breviter adnotabimus.

I. Brutis sensum inesse, & rerum corporearum perceptionem, tum quotidiana docet experientia, tum quae inter ipsorum, & nostras actiones intercedit analogia suadet.

II. Ea mera esse αὐτόματα (*machinas versatiles*) quae vi μηχανήματος moventur, omni vita & sensu destituta levis est, ne dicam inepta sententia. Neque enim 1. quod hujusmodi machinas construere Deus possit, quae hominum actiones aemulentur, sequitur reipsa tales effecisse. Ita sane fas esset inferre hominum corpora cognoscendi principio carere, & prorsus vacua esse.

2. Nemo inter αὐτόματα recensebit, quae motionibus spontaneis pollent. Atqui Bruta quotidie e somno surgunt: dum ambulant, modo consistunt, modo segnius, aut velocius incedunt, modo hac, modo illac discurrunt. Nisi igitur ipsis insita sit vis, qua surgant, & moveantur; profecto iners materia a quiete ad motum suapte natura excitabitur.

3. Rerum externarum effluvia in caussa esse nequeunt, quamobrem in brutorum machinis motus oriatur, vel illius directio mutetur, vel penitus cohibeatur. Tanta non est ipsorum vis, ut diversas in brutis motiones producant. Quis crederet, tenuem sibilum, aut exiguum

 in-

incensi pyrii pulveris fragorem, aut venatoris aspectum concitatissimum volatum in immensam volucrum catervam immittere posse?

III. Cognitionem, quam brutis attribuunt ipsi Peripatetici, *materialem* appellare, idem sane est, ac confusis vocabulorum ambagibus res involvere. Quid enim erit materialis isthaec cognitio? Num eadem, ac motio in brutorum sensibus a rebus externis excitata? An vero erit affectio quaedam materialis animae ipsorum? Illud equidem negabunt Scholastici; ita enim bruta inter puras machinas erunt recensenda. Sin postremum admittant; cogitationem in materia locum habere fateantur oportet. Fundamenta igitur, quibus humanae Mentis simplicitas superstruitur, prorsus convelluntur.

Neque sibi persuadeant Scholastici se satis valide Mentis simplicitatem tueri posse propterea, quod & spiritualium rerum cognitionem illam habere ostendunt. Id enim probat, hominum, & brutorum perceptionem eo duntaxat pertenui discrimine separari, quod una spirituale objectum, altera materiale attingat. At non ostendit hujus perceptionis subjectum materiae expers esse: quo uno urgeri, atque ad incitas redigi possunt Materialistae.

Quod si brutorum cognitionem materialem appellant, quod illa corporea duntaxat objecta percipiant: id non arguit materialem esse ipsorum

rum animam. Arguit enim, quod brutorum cognitio *objective*, ut cum Scholasticis Scholarum more loquamur, sit materialis, non autem *subjective*: quod idem est, ac si dicas, objecta e brutis cognita esse corporea, subjectum vero ea apprehendens non esse corporeum? Nam ne ipsi quidem Scholastici humanae Mentis perceptiones, quae circa res corporeas versantur, alio sensu materiales appellare audebunt.

Neque huic materiali cognitioni aliquid suffragatur nova Cl. Buffonii opinio, licet sit Scholasticorum vetus fuco delinita. Hic enim nuperrimus naturae scrutator bruta animantia per sensum tum exteriorem, tum potissimum interiorem, quo exquisitissimo ipsa praedita sunt, res objectas sentire arbitratur. Docet quidem (a) duplicem materialem sensum distinguendum esse, alterum interiorem, cerebrum scilicet, exteriorem alterum, nimirum externa sensuum organa. Sensum interiorem tum hominibus, tum brutis communem esse ait: verum hoc intercedit discrimen, quod in homine a Mentis nutu omnino pendet, nihilque ille molitur, nisi quod haec jubeat, sive non prohibeat; ita quidem, ut instrumenti partes agat:

(a) *Discours sur la nature des Animaux*, *T. VII. Hist. Natur.*

agat : in brutis vero principium est, quod omnes motus & actiones determinat.

Ut autem intelligatur, quo pacto hujusmodi sensus in brutis sit motuum omnium origo, Buffonium ipsum audire praestat, dum certos limites statuit, ad quos usque sensus hujus vis & facultas extenditur. Sensus iste materialis, ipse ait, impressiones omnes, quas ipsi exteriora organa transmittunt, aeque excipit. Hujusmodi autem impressiones, quae ex objectorum actione oriuntur, per sensus exteriores, ubi momentariam duntaxat motionem excitant, liberum sibi aditum aperiunt, atque in interiori considunt: & in cerebro, quod hujusce sensus est organum, stabiles & distinctas producunt concussiones. Porro si hujusmodi concussiones fuerint jucundae, h. e. brutorum naturae consentaneae, appetitum gignunt; sin ingratae, h. e. ipsorum naturae contrariae, fastidium producunt. Atque ita cerebro in nervos agente animal movetur.

Haec summa est opinionis Buffonii, quae, si novum quemdam verborum apparatum e medio tollas, ne latum quidem unguem a Scholasticorum sententia discedit. Eadem igitur argumenta, quae materialem animam sentientem impugnant, & materialem sensum Buffonii convellunt. Si enim sensus nomine corporeum organum intelligit, excipiendis externarum rerum impressionibus accommodatum, eo & bru-

ta,

ra, & homines exornari nemo negat. Sin autem sensationem ipsam, quae ex hujusmodi impressione cerebro communicata proficiscitur: hoc scilicet est, in quo a veritate longe aberrat Buffonius. Sensus enim non est motus duntaxat sensibus, & cerebro communicatus, sed simul Mentis ad motum attentio, ejusdem perceptio, & cogitatio. Cum igitur cujuscunque rei sensatio sine cogitatione fieri nequeat: quemadmodum materiam cogitare, ita & ipsam sentire repugnat. Eosdem igitur scopulos, ad quos impingunt Scholastici, offendit Buffonius.

IV. Si igitur Bruta sentiunt, percipiunt, cognoscunt, appetunt, & aversantur; aliquod ipsis inesse, quod omnino incorporeum sit, colligere nobis fas erit. In materia enim, si recesseris a magnitudine, figura, situ, motu, & quiete, nihil deprehendes praeterea: haec autem juncta inter se, & composita nullo pacto cogitationem efficere posse evidenter percipimus.

V. Quamvis Brutorum anima ἄυλος (*incorporea*) statuenda esse videatur, quippe cognoscendi facultate ea praedita sunt: immane tamen inter hominum, atque ipsorum animas intercedit discrimen.

Nam 1. Bruta res duntaxat corporeas attingunt: at stupida prorsus sunt circa ea, quae hujusmodi rerum cognitionem excedunt. Ea enim

enim iis duntaxat intendere videmus, quae ad victum vitaeque conservationem attinent. Nihil autem deprehendere licuit in brutis, quod rerum sensibilium cognitionem praetergrediatur.

2. Ea praesentia tantum sentire, non autem longinqua, aut futura prospicere videmus. Neque enim futurorum praesensio bestiis tribuenda est, quod ipsarum nonnullae caeli instantem tempestatem, & ingruentem imbrem prospicere videantur. Nam ipsae exquisitissimo sensu preditae sunt: ita quidem, ut caeli intemperie citius ac vehementius, quam homines, afficiantur.

3. Singulas in singulis, quas unice obeunt actiones, totas occupari bestias deprehendimus. Hinc si industriam quandam in aliquo artificio praeseferre videntur, in reliquis tardae sunt, & prorsus ineptae.

4. Nonnisi paucas admodum rerum relationes, quae per se ipsae constant, percipiunt: at de rebus ipsis corporeis nullo pacto ratiocinantur. Exploratum enim est, cujuscunque generis animalia eodem semper modo operari, eademque facere; nihil novi moliri, sed cum primum vivere incoeperint, ea aggredi, in quibus alia ejusdem generis occupantur; nihil tandem majoribus suis excellere, neque ipsis filios praestare, atque nepotes.

VI. At enim hujusmodi Brutorum animae finem ne habiturae sunt, an vero perennes vi-

vivunt? Si perennes, quid de ipsis fiet? Si autem intereant, incerta quidem erit humanarum Mentium immortalitas.

Ex his quidem difficultatibus nonnulli paucis sese expediunt; suo enim constare auctori ajunt, quem illae consecuturae sint exitum. Alii vero eas interire negant, sed corporibus superstites esse statuunt. Nihil quippe vetat, quominus brutorum animae dissipatis corporibus sine vi, sine sensu, sine vita sempiterno quodam somno, & silentio consepultae permaneant. Illae enim judicio, ac ratione non valent, sed res corporeas duntaxat sentiunt, ac percipiunt. Licet igitur corporibus supersint, in eo tamen statu tum sentiendi, tum agendi facultate expertes erunt. Humanae enim Mentes tamdiu sentiendi virtute pollent, quamdiu corporis consuetudine utuntur, & corporibus superstites cogitando vivunt. At brutorum animae in corporibus, quibus conjunguntur, sentiendi duntaxat munus obeunt; ubi igitur corpora reliquerint, omni sentiendi, agendique vi exspoliatae stupidae prorsus, & impotentes conquiescunt.

Esto autem perennes sint brutorum animae, ipsarum fatum curiosius, quam par est, inquiritur. Bruta enim libertate carent, legem propositam non habent, ad finem supernaturalem ordinata non sunt, Dei cognitione destituuntur. Si qua igitur gaudent anima corpori superstite,

perstite, neque caelo, neque inferis ea destinabitur.

Contra pereant brutorum animae; incerta tamen non erit humanarum Mentium immortalitas. Neque enim haec ex simplici atque incorporea ipsarum natura proficiscitur; sed ex Dei bonitate, sapientia, providentia, beatitudinis voto, atque aliis, quae brutis non sunt communia, humanis Mentibus Creatoris beneficio perennitatem donatam esse manifestissime probatur: ut inferius demonstrabitur.

Ultimo loco recensemus putidam de Brutorum conditione sententiam, quae Bougeantium (a) auctorem habuit. Is quidem, cum ipsi brutorum actiones in aliorum opinionibus haud recte explicari viderentur, rei difficultati consultum iri existimavit, si brutorum corpora cacodaemones incolere, eosque in ipsis animae loco esse statueretur. Haec autem anilis fabella risu potius, quam oratione ejicienda esse videtur. Quis enim aequo animo feret argumenta, quibus inficetus homo hujusmodi commentum persuadere conatur?

1. Nam plura Scripturarum oracula conglobat, ut Angelos, qui a Dei consortio exciderunt, tum demum tartareis poenis esse addicendos ostendat, cum οἰκυμένικον judicium abso-

(a) *In libello, cui titulus* Amusement Philosophique sur le langage des Betes.

absolutum fuerit. Unde infert, nihil Deo antiquius esse potuisse, quam ut innumerabiles illas spirituum legiones brutis animandis destinaverit.

Atqui nihil magis falso dictum, quam hoc. Constat apud Theologos Luciferum, ejusque asseclas in inferos detrusos fuisse, ibique saevissimis torqueri suppliciis; neque enim id ostendere nostri muneris partes sunt. At quidquid de ea re tandem sit: ipsene is est, qui legem Deo ferat, ut malos Angelos brutorum corporibus adjungat? Illud praeterea ipsi advertendum erat, quod, ut brutorum animae vices gererent Angeli, nova sentiendi facultate a Deo exornandi essent.

2. Dolores, miserias, incommoda in medium profert, quibus bruta subjici iniquum prorsus esset, nisi in ipsis rebellium spirituum superbia merito puniretur.

At iniquum id esset, si bruta ad supernaturalem finem ordinarentur, si libertate potirentur, si mereri, aut demereri possent. Ita enim verum est, quod sub Deo justo nemo miser esse potest, nisi id mereatur. Ceterum vitae incommoda, quae bruta subeunt, si cum voluptatibus, & jucundis sensationibus conferas, in quibus majorem vitae partem illa agunt; felices potius, quam miseras bestias esse deprehendes. Bruta enim praesentibus duntaxat moventur: praeterita nunquam in memoriam re-

revocant; neque secum ipsa agitant, quibus olim doloribus, atque aerumnis vexata fuerint. Futura nunquam prospiciunt; neque eo cogitationem intendunt, ut investigent, quamdiu praesentia mala durare, aut quasnam calamitates portendere possint. Id autem quantum dolorum acerbitatem mitiget, nemo non videt.

3. Bestiae vitiosam ac flagitiosam vitam agunt, aliae alias ad necem insectantur, invidae sunt, iracundae, lascivae &c. Aut igitur Deus eas veluti absolutissimum vitiorum instar nobis proposuit; aut ab aliquo originis peccato, quod ipsae admiserint, id omne proficiscitur. Atqui neutrum aliquis admittet.

Verum ineptus homo quid vitium sit ac peccatum, aut turpiter ignorat, aut se nescire simulat. Nullum enim peccatum est, ubi lex nulla, a qua desciscitur. *Vitium* porro *hominis natura est pecoris*, ut ait Augustinus. (a)

Objicitur IV. Spiritualis substantiae nulla datur idea. Ergo humana Mens spiritus non est. Humanam Mentem vulgo definiunt substantiam incognitam, indivisibilem, inextensam, invisibilem, sensibus non subjectam. Atqui id non est, nisi negatio rerum omnium, quas cognoscimus;

(a) *De Pecc. orig. c. Pel. & Caelest. Cap. XI.*

ſcimus: h. e. omnium idearum abſentia. Ergo. (*a*)

Reſpondeo 1. Si *ideae* nomine accipias quod ſenſibili quadam imagine indutum nobis repraeſentamus, nulla erit ſpiritus idea. Neque enim fieri poteſt, ut mihi veluti depictum objiciam, quod figura, colore, ceterisque ſenſibilibus qualitatibus caret. Verum rationibus ductus intelligentia aſſequi poſſum, quod ens cogitans nullis conſtet partibus. Illud itaque concipio & intelligo. Et ſane plura concipimus, quorum tamen ſpeciem imaginatione complecti nequimus. In memoriam revocetur chiliogoni exemplum, quod in Logicis attulimus.

Reſp. 2. Materiam ejusque affectiones cognoſcimus ex illius in corporis ſenſus ictibus, quorum ſenſatione afficimur. Mentem vero noſtram, ejusque proprietates deprehendimus ex intimo ſenſu, quo eam perſentiſcimus. Quicunque igitur ſuam conſulit conſcientiam, ſuam Mentem aeque ac corpora exſiſtere ſibi perſuadet. Eadem itaque inſania agitantur tum qui ſpirituum, tum qui corporum exſiſtentiam in dubium revocant.

Reſp. 3. Falſum eſt Mentem a nobis deſignari

(a) *Hoc & quae duo ſequuntur argumenta proſequitur Meriannus in priori Parte* Syſtematis Naturae Cap. VII.

gnari per negationem eorum, quae cognoſcimus. Ens enim quod cogitat, quod ſuae cogitationis conſcium eſt ſanequam poſitivam ideam praeſefert. Quae vero de Mente negamus ea ſunt, quae cum notis illius proprietatibus omnino repugnare certa demonſtratione deprehendimus.

Objicitur V. Subſtantia non extenſa noſtrarum actionum principium eſſe nequit. Humana igitur Mens extenſa ſit oportet. Mens enim in noſtri corporis ſenſus agit, eosque movet. Sed quod extenſum non eſt in extenſum agere ne concipi quidem poteſt. Ergo.

Reſp. Si hoc Merianni argumentum valet, valet & alterum: Nulla ratione deprehendere licet, quo pacto corpus in aliud agat. Ergo corpora in ſe mutuo agere nequeunt. Quid heic Meriannus? Nimirum corpus in aliud agere poſſe deprehendi dicet, quippe id ſenſibus percipitur. Atqui interiori ſenſu perſentiſco corpus a Mente moveri. Quamvis igitur hujusce actionis rationem non teneam, de ea tamen me dubitare experientia prohibet.

Miratur ſane Meriannus, qua ratione fiat, ut res non extenſa in corpus agat. Idem porro aperte adſerit (a) ideas in cerebrum agere,

---

(a) *Legite ſynopſin opinionis Merianni ſuperius traditam* num.10. *tum* Caput XI. *prioris Partis Syſtematis Naturae*.

re, illudque movere. Quid autem extensi est in idea? Sibi igitur ipse repugnat.

Objicitur VI. Iisdem affectionibus, quibus subjicitur corpus, & Mens afficitur. Atqui id obtinere nequit, nisi eamdem naturam communem habeat utraque substantia. Mens igitur est corporea.

Respondeo. Plane constat ejusmodi Mentem inter & Corpus consensum intercedere, ut certis quibusdam corporis mutationibus certae respondeant Mentis mutationes. Haec sane consensio statis legibus obtinet: atque hujusmodi mutationes quandam secum servant analogiam, licet inter se valde discrepent. Contra vero aeque constat, quod certis quibusdam Mentis affectionibus certae respondeant corporis modificationes. Igitur si primum probare videtur hominem totum corpus esse, aeque alterum suadet totum hominem esse spiritum. Utrumque absurdum est. Illud igitur duntaxat statuendum est, quod Mens & Corpus reciproca consensione secum conspirent: neque inde effici potest, nisi ratione abuti velimus, quod ejusdem naturae sit utraque substantia.

Et sane si mutua isthaec consensio eamdem utriusque substantiae naturam postularet, Mentis corporisque mutationes sibi mutuo respondentes Mechanicae regulis explicarentur. Atqui leges omnes, quas Physici tradunt, harum

mutationum rationi aperiendae ineptae sunt. Ergo. Finge aliquem conviciis lacessi, risu excipi, aut contemni: is quidem in iram usque ad furorem conjicitur. Extemplo huic cor palpitat, bile tumet jecur, corpus contremiscit, oculi micant, spumescunt labra, dentibus ipse frendet, pedes supplodit, manus agitat, in obvia quaeque excandescit. Quinam, heic, quaeso, nexus caussam inter & effectum? Emissae vocis sonus aurem, nervumque acusticum concussit, atque inde cerebrum affectum est. Id autem cum iis, quae sequuntur, nihil affinitatis habet. Auditas enim contumeliae voces consequitur ingrata idea laesae existimationis, tum propriae offensae molestus sensus, ac tandem ultionis desiderium. Haec porro ab iis, quae praecesserunt, prorsus abhorrent: atque eadem nihil necessitudinis habent cum inordinatis corporis motionibus, quae inde sequuntur. Quamobrem reciprocus Mentis corporisque consensio ejusmodi est, ut effectus semper a sua caussa discrepet. Non igitur in eadem natura secum conveniunt.

CA-

CAPUT II.

De Humanae Mentis Immortalitate.

QUi humanae Mentis ſimplicitatem adoriuntur non alio reſpiciunt, quam ut ipſius immortalitatem e medio tollant. Nimirum cum ipſi Religionis fundamenta convellere ſibi propoſuerint, in eo omnem collocant operam, ut exceſſu vitae funditus hominem deleri, ac plane interire oſtendant. Inde enim illud efficiunt, quod nulla ſit altera, quae praeſentem ſequetur, vita: tum etiam quod futurae beatitudinis ſpes omnis abjicienda, nec futurae miſeriae ſint pertimeſcendi terrores. Eorum in hanc rem graviſſimos errores minutatim recenſere nec vacat nec libet: praeſertim cum in Theologicis Inſtitutionibus in *Libris de Altera Vita* eos in unum collectos, ac ſtudioſiſſime refutatos habetis.

Verum inſtar omnium Merianni deliramenta heic delibare ſatis erit; hic enim dirum virus a venenatis impiorum fontibus hauſtum totum evomuiſſe videtur. Is quidem I. (*a*) animi

(a) *Syſtême de la Nature T. I. chap. XIII.*

mi immortalis opinione turpiter homines illudi ac decipi docet. Erroris autem duas tribuit caussas. 1. Homo cum ignotam vim, quae corporis motus cieret ac dirigeret, in seipso sentiret, duplicem in seipso naturam distinxit. Hinc alteram sui partem vel ex Dei anima haustam, vel ab ipso conditam & spiritualem & immortalem finxit. Nihil autem hoc stultius excogitari posse blaterat. Partium enim humani corporis fabricatio, earumque in motum consensio animam constituit; ea igitur dissoluta, pereat necesse est & anima. Quis enim corporis modificationem corpore dissipato perseverare dixerit?

2. Ardentissimum propriae exsistentiae amorem homini natura indidit; hinc in ea semper perseverandi desiderium exarsit; hujusmodi autem votum in certum perennitatis monumentum abiit. Homo enim sibi persuasit ab ipsa natura semper exsistendi desiderium hausisse; hinc nunquam fore, ut ipse interiret, veluti natura ipsa docente credidit. Facile porro fuit, ut homo hujusmodi opinione imbutus libenter aures iis accommodaret, qui illius votis adulantes immortalitatem docuerunt. At quantum a vero homo aberrat Merianno auctore! Amor enim exsistentiae ex ipsius sensilis entis natura proficiscitur, cujus proprium est, ut se ipsum servare appetat. Hominis porro imaginatio, quae desideriis τὸ εἶναι esse elargiri solet,

let, huic amori pondus addidit. Verum quod huic desiderio satis fiet, temere quidem confidit homo. Corporis enim vitam anhelamus: atqui eam incassum appetere infelices experimur. Fallax igitur est illa conclusio, homines semper vivere, quia universi semper vivere appetunt.

II. Immortalitatis dogma nihil utilitatis, plurimum vero detrimenti publicae Societati afferre definit Meriannus. Nam 1. mortis terroribus ita homines occupantur, ut vel qui certam spem futurae beatitudinis habent, suorum corporum dissolutionem non sine horrore prospiciant. Mors quidem non est, nisi vitae somnus, quem nulla molesta somnia turbant, & quo pacatissima quiete perpetua nox est dormienda. At qui immortalitatem praedicant adeo horridis expressam coloribus mortem hominum oculis objiciunt, ut aegritudines anxias atque acerbas injiciant, animosque affligant ac debilitent metu.

2. Qui propriis cupiditatibus abrepti ad vitia inflammantur, immortalitatis atque alterius vitae minis ac promissionibus nequidquam moventur. Cupiditatum enim aestus nec beatitudini, nec suppliciis eos prospicere patitur. Ea quidem in illos agere possunt, qui recte, honeste, ac laudabiliter vivunt: qui nimirum frustra exagitantur horrenda futuri supplicii imagine; quippe hujusmodi terrori-

bus non indigent, ut a malo abstineant, vel virtutem consectentur. Perditos igitur ac dissolutos, cujusmodi est bona pars hominum, ad officium alterius vitae metus ducere nequit.

3. Qui futurae miseriae ingruentem tempestatem pertimescunt, ac ultorem dominum cervicibus impositum reformidant, inertes omnino ac desides bonum publicum, societatis commoda & splendorem negligant oportet. Quis enim hujus terrae curandis bonis incumberet, quae aeterni Regni vestibulum est; & quovis momento fracta collabi potest? Nihil igitur Immortalitatis dogmate Civitatibus exitiosius.

III. Meriannus sibi nihil constans Immortalitatis atque alterius vitae sententiam *politicum figmentum* esse docet. Religionis institutores, legumlatores, atque ipsos Philosophos eo dogmate fortius, quo coercerent homines, frenum neque agnovisse, neque adhibuisse fatetur. At innumera, quae in genus hominum inde profecta sunt mala, ipse humani equidem generis instaurator deplorat. Haec Meriannus Religionis omnis eversor pessimo publico natus.

Verum qui recte philosophantur, qui nimirum naturalis rationis lumen sequuntur nec sensuum imaginibus obnubilatum, nec vitiorum voluptate perstrictum, humanae Mentis immortalitatem deprehendunt. In ea autem probanda triplex, quae huic vocabulo notio subesse

ſubeſſe poteſt, extricanda eſt. Nam 1. immortale dicimus quidquid ejusmodi eſt, ut partium ſecretione interire non poſſit. Quo ſane ſenſu immortale idem eſt, ac quod vulgo *incorruptibile* nuncupatur.

2. Immortale dici poteſt, quod nunquam iis mutationibus ſubjicitur, ut ſuas facultates prorſus amittat: ſive quod ab ea actione & efficacia, qua vivit, ut ut immutatum non ceſſat.

3. Tandem immortale appellari conſuevit, quod nunquam in nihilum, unde ſemel emerſit, redigetur. Interitum dixere Latini veteres, quam proprio vocabulo *annihilationem* vocitare amant recentiores Philoſophi.

Jam vero cum de Mentis immortalitate, quaeritur, tria haec ſecernantur oportet; neque enim ita inter ſe colligata ſunt, ut aliud ex alio proficiſcatur. Mens quamvis corruptionem ſubire nequeat, haud propterea immortalis eſt altero aut tertio ſenſu. Finge enim eam ita corpori conjungi, ut ex vi conjunctionis vita & cogitatione fungatur: nimirum quod ut cogitet, eo neceſſario indigeat, licet incorruptibilis, mortalis Mens erit. Quod ſi vero qui Mentem condidit Deus, funditus eam delere vellet, ſimplicitate ſua mortem non effugeret.

Quamobrem humanae Menti immortalitatem vindicaturi demonſtrabimus 1. ſui ipſius diſſolutione

lutione illam nunquam interituram; quod quidem sua sponte fluit ex iis, quae ab omni corporea concretione solutam ac liberam Mentem esse suadent.

2. Mentem ita corpori, cui copulatur, dissoluto superstitem esse, ut vivere & cogitare perseveret. Id autem eo consilio prosequimur, ut quorumdam in hanc rem errorem redarguamus. Sunt enim qui opinantur mori animam extincto corpore, eamque in Mundi exitu corpore reviviscente vitam iterum repetere. Quin & Meriannus praeter alia, quibus animae immortalitatem pessumdat, ipsi rationi refragari docet, quod anima sentiat, cogitet, tristetur, laetetur, ideas habeat a corpore dissociata: h. e. iis organis destituta, quibus sensationes, perceptiones, atque ideas haurire potest: Nimirum animae vitam a corpore sejunctae & improbant & inficiantur.

3. Inspecta Dei voluntate, quam ipsius Providentiae leges, ac perfectiones patefaciunt, Mentem perenne aevum esse acturam. Quidquid enim in nihilum abire nequit, nisi ab ipso Deo, qui e nihilo illud eduxit, in nihilum redigatur: Mens igitur, quae corruptionis mortem subire nequit, at deletioni obnoxia esse potest, immortalis erit, si eam Deus delere nunquam velit.

PROPOSITIO I. *Humana Mens corruptioni non est obnoxia*.

Demonstratur. Corruptio est quasi discessus & secretio earum partium, quae antea junctione aliqua tenebantur. Atqui nihil est Menti admixtum, nihil concretum, nihil coagmentatum. Igitur nec dividi, nec secerni, nec distrahi potest. (a)

PROPOSITIO II. *Humana Mens a Corpore sejuncta vivit & cogitat*.

Demonstratur. Humana Mens dissolvi atque interire nequit. Cum igitur corpus distrahitur ipsa nihil inde sibi metuens periculi exsistere perseverat. Si autem a corpore separata exsistit, vivat & cogitet necessum est. Ergo.

Re quidem vera Mens corpori propterea superstes est, quia ut exsistat nullo pacto a corpore pendet. Atqui Mentis vita ceteraeque facultates, si unam αἴσθησιν (*sentiendi vim extimam*) excipias, corporis ministerio non indigent. Mens igitur, quamvis a corpore sejuncta, vivit & cogitat.

Probatur Assumtio. In eo posita est nostrae Mentis vita, ut simplex quaedam sit atque interior efficacitas & vis ex seipsa sese movendi; qua sibimet ipsa, dum agit, praesto est,

(a) *His fere verbis disserit Romanus Philosophus Tullius, quem legere non pigeat* Lib. I. Tuscul. Cap. XXIV.

est, ut ad ea, quae molitur, attendat: ut sese agere aut perpeti sentiat: ut tandem interno quodam sensu afficiatur. Haec. autem vitalis actio ita Mentis propria est, ut facilius atque expeditius exseratur, cum e corpore Mens evolaverit. Ergo.

Quod vero ubi Mens a corporis amplexibus avulsa fuerit, cogitandi vim expeditiorem habeat, jam nunc aperte nobis inspicere datur. Nam 1. unusquisque ita comparatus est, ut cum in sublimium rerum contemplatione versari velit, animum in seipsum colligat, secum esse cogat, maximeque a corporis sensibus abducat.

2. Eo aliquid melius intelligere experimur, quo magis Mentis intentionem a corporis sensibus avocare, ac veluti secernere conamur.

3. Comperta res est nonnullos interdum adeo se totos in re aliqua perspicienda ponere, ut Mens corporis consortium indignata veluti ab ipso secedere videatur. In his enim a corporis consuetudine Mentem aversam esse vel illud argumento est, quod nullos sentiant rerum externarum ictus. De Archimede quidem memoriae proditum est, quod Geometricis formis adeo intentus erat, ut ne tantum quidem senserit tumultum, quantum capta urbs in discursu diripientium militum ciere poterat. Tum de quodam Restituto narrat Augustinus ita a sensibus avocari consuevisse, ut

etiam admoto igne adustus nullo dolore afficeretur. (*a*)

Jam porro haec omnia aperte ostendunt 1. vim illam, qua Mens vivit, & per semet ipsa suos exserit actus, non ex mutua corporis & Mentis communione pendere; sed hanc potius impedimento esse, quo minus suis illa facilius actibus fungatur.

2. Mentem non modo corporis affinitate diremta exsistere, verum etiam puriorem vitam vivere, & suis liberius frui cogitationibus.

3. Nihil esse in rerum natura, quod Mentem vita & cogitatione spoliare queat. Mens enim non aliter vita destitui potest, quam si in nihilum abeat; atqui creatae vires tanti non sunt, ut aliquid in nihilum redigere valeant. Ergo.

Objicitur I. Mens humana pendet a corpore, ut cogitet. Igitur a corpore separata cogitandi facultate destituitur. Multa quidem sunt, quae Mentis cogitationem a Corpore pendere suadent. Nam 1. exploratum est pro varia corporis temperatione variam esse cujusque Mentis in cogitando indolem. 2. Quae corporis organa vitiant, eadem & Mentis functiones perturbant. Hinc in pueris, quorum organa imbecilla adhuc sunt & imperfecta, & cerebrum nimis molle ac fluidum, Mens vix, aut

(a) *Lib. IV. De Civ. Dei Cap. XXIV.*

aut ne vix quidem cogitare videtur: In senibus vero, quorum corpora ob humoris inopiam languore conficiuntur, & ipsius Mentis languescunt cogitationes. Tandem ebrietas, phrenitis, insania, lethargus, quae omnia Corporis morbi sunt, Mentem ita afficiunt, ut ipsius cogitandi vis non leve damnum ferat. Jam vero haec omnia ex ipsa corporis fabricatione cogitandi facultatem proficisci, aut saltem maxime pendere demonstrant. Mens igitur a Corpore sejuncta cogitare desistet.

Respondeo distinguendo Antecedens: Mens a Corpore pendet, ut suas exerceat functiones, concedo: pendet a corpore, quasi ab ipso cogitandi vim mutuetur, nego. Non inficiamur equidem corporis structuram, temperationem, nutritionem, aërem, clima, aliasque physicas caussas in Mentis functiones agere. Nimirum ipsa, ut suas exerceat facultates, plurimas ex recensitis caussis subit affectiones: h. e. suarum facultatum usus modo adjuvatur, modo perturbatur, modo etiam interrumpitur.

Id autem ex ipsa Mentis Corporisque conjunctione proficiscitur. Haec enim in eo sita est, ut certis quibusdam in Corpore motibus certae respondeant Mentis cogitationes, & contra determinatae Mentis cogitationes certas excitent corporis motiones. Atque hinc est, quod si corporis motiones, quae Men-

tis cogitationibus suscitandis destinantur, aliquo vitio laborent, ipsae cogitationes sint imperfectae. Quod sane ostendunt, quae in pueris, senibus, ebriis, &c. usuvenire experimur.

Et sane, ut clarius id intelligitur, quae nobis per extimos sensus obveniunt, veluti *materiam* constituunt, unde ideas sibi Mens effingit. Plura autem sunt, quae sensus, ac cerebrum afficere possunt: eadem & Mentem afficere debent. Quae enim per sensuum ac cerebri viam ad Mentem transmittuntur ex illorum vitio perturbata sint oportet. Vitiata igitur materia, unde ideas, judicia, ac ratiocinia instituit, Menti suppeditatur. Illius igitur cogitandi vis cerebri ac sensuum affectionibus hoc pacto subjicitur.

Verum id omne minime probat, quod Corporis fabricationi, aliisque physicis caussis suas Mens debeat facultates. Immane quidem interest discrimen inter facultatis *modificationem*, & ejusdem *creationem*. Nimirum in cogitandi facultatem corporis temperatio agit quidem, eamque varie afficit, & modificat, ipsam vero non creat. Id itaque, in quo Corpori Mens subjicitur, facultatum est exercitium & usus.

Quamobrem temere colligitur Mentem vi cogitandi destitutam iri, ubi a corpore dissociata fuerit. Quin imo haec eadem, quae in prae-

praesentis vitae conditione contingere experimur, non obscure innuunt, eo expeditius communione cum corpore soluta Mentem cogitare, quo difficilius antea illius mole impedita cogitabat. In praesens enim corporis, quocum conjungitur, temperationem sequi cogitur: Hac igitur lege soluta cogitandi facultate suo jure utetur.

Objicitur II. Cogitandi facultas inanis omnino esset atque irrita, si nulla suppeterent objecta, circa quae illa versaretur. Atqui nihil Menti adest, quod illa cogitando prosequatur, postquam e Corpore discessit. Iners igitur facultas illa quiescet.

Respondeo falsum plane esse Mentem a Corpore sejunctam objectis carere, quae sibi contemplanda proponat. Nam 1. multa ac varia erunt spectacula, quae in locis caelestibus, h.e. in spirituum regione Mens habebit. Solo quidem naturae lumine divinari non licet, quodnam sit vitae genus, quam a corporibus sejunctae hominum Mentes vivent. Verum nihil vetat, quin non pauca illi adesse dicamus, quae ex aliorum spirituum societate cogitando prosequi possit.

2. Vel ipsa Mens immensam sibi cogitationum segetem suppeditabit. Seipsam enim intuens ea, quae intime sentit, secum volutat; suos appetitus, & volitiones expendit; quae olim corpori conjuncta perceperat, multo perfectius,

fectius, quam antea, in memoriam revocat; atque ab omni libera sensibilium molestia sibi ipsa intenta tranquillà fruitur contemplatione.

3. Creatoris cognitio, quam ex suae originis conscientia, ex veritatis, beatitudinis, & aeternitatis desiderio facile Mens haurit, multa ipsi proponit, quae contenipletur.

4. Aspectabilis hujus mundi compago jucundissimum etiam exhibebit Menti spectaculum. Qua enim vi corpori alligata res externas percipit, quae scilicet ad sensus appellunt, eàdem potentia corpore soluta res corporeas ἀμέσως (*immediate*) cogitatione complecti poterit, dummodo *attentione* circa eas versetur. Hujusmodi cogitationem Mentibus a corpore dejunctis vindicat Tullius. (*a*)

PROPOSITIO III. *Humana Mens nunquam emorietur.*

Demonstratur. Ut res aliqua funditus intereat, atque in nihilum redigatur; id unius Dei virtute, qui res omnes e nihilo eduxit, effici potest. Atqui nunquam fore, ut humanam Mentem in nihilum vertere Deus velit, plura rationum momenta suadent. Ergo.

I. Quamvis nemo neget posse Deum humanam Mentem non condere, posse conditam in nihilum redigere: manente tamen ratione sufficiente, qua condidit, eam funditus subvertere

(a) *Lib. I. Tuscul. cap. XX.*

tere non vult. Manet autem ratio sufficiens, qua condita est humana Mens. Ne igitur sine ratione sufficiente Deus agere videatur, nunquam ipsum Mentem plane interimere velle dicendum est.

Nam 1. illuc Deus intendit, cum Mentem e nihilo condidit, ut nimirum sua attributa & perfectiones in ea palam faceret atque aperiret. Atqui deleta Mente divinarum perfectionum declaratio evanescit. Ergo. Evanescit autem, tum quia mirabile divinae sapientiae opus perit; tum vero quia nulla erit amplius intelligens creatura, cui Dei attributa manifestentur.

2. In humana Mente se Deus expressit, & vivam sui imaginem depinxit. Atqui hanc Dei imaginem atque effigiem manere ratio omnis suadet. Ergo. Dei enim imaginem praesefert Mens, prout intelligendi volendique facultate praedita in summae veritatis immensique boni adeptionem connititur. Atqui inspecto hoc ordine providentiae, quod ex naturae institutione proficiscitur, irritum esse nequit. Ergo.

II. Quaecunque Dei attributa naturali ratione nobis innotescunt, eadem humanam Mentem ab ipso numquam delendam esse demonstrant. Atqui Deus seipsum negare non potest. Certa igitur suppetunt de Mentis immortalitate divinae voluntatis monumenta. Nam 1. Deus sapiens est: infinitae autem sapientiae

ratio

ratio postulat, ut nec sine certo quodam fine agat, nec finis iste agentem dedeceat. Atqui si Mens, divinae opus sapientiae, non esset perennis, nullo proposito fine, nec sibi respondente Deus ageret. Ergo. In rerum quidem creatione quilibet finis, qui ad Deum non referatur, ipsius indignus est; secus enim, quod seipso inferius esset, respiceret Deus. Sui ipsius igitur gloriam Deus intendit. Atqui in praesenti ordine providentiae si hujus duntaxat vitae statu creatae Mentis finis concluderetur, nulla in Deum gloria redundaret. Creatura enim intelligens, h. e. ad summae veritatis cognitionem apta & destinata, corporis, cui conjungitur, curae & conservationi destinaretur. Id autem neque Dei sapientiae, neque creaturae intelligentis dignitati respondet. Ergo.

2. Deus providentissimus est: Providentiae autem ordo postulat, ut singulae res ad proprium finem apte dirigantur. Atqui si humana Mens perennis non esset, hujusmodi ordo intercideret. Ergo. Et sane Mens a Deo intelligens condita est; veri propterea bonique adeo capax & studiosa, ut nonnisi incommutabilem consectetur veritatem, & immenso bono satietur. In hoc igitur rerum ordine a Deo constituto ultimus finis, cui ex propriae naturae institutione Mens destinatur, beatitudo est in ipsius Dei fruitione sita, & nunquam

desitura. Atqui hujusmodi finis Menti impervius omnino esset, si perenni vita non frueretur. Ergo.

3. Deus est summe bonus: infinitae autem bonitatis ea est indoles, ut & in res creatas diffundatur. Atqui relativa isthaec divinae bonitatis ratio exigit, ut Mens perennis sit. Ergo. Deus enim summe intelligens, quia absolute bonus est, propterea sibi ad fruendum aptissimus est, h. e. in se uno beatissimus. Mens igitur utpote intelligens a Deo facta in uno Deo beatificum sui finem assequi potest. Atqui immortalitatis munere Mens destituta hujusmodi fine etiam destituitur. Ergo.

4. Deus justus est; justitiae autem ea est ratio, ut recte factis praemium, male factis poena retribuatur. Atqui nullus esset huic justitiae locus, Mentis immortalitate sublata. Ergo. In praesentis enim vitae statu & virtutes & scelera obtinent. Sed nec virtuti merces, nec supplicium sceleri ad amussim respondet; nam ut plurimum boni adversa sorte vexantur, mali vero prospera utuntur. Igitur justitiae rationibus minime fieret satis, si hominum sors in praesenti vita concluderetur. Quamobrem omnino oportet, ut hujus vitae itinere confecto superstites hominum Mentes perenniter vivant, quo singulis pro merito poena vel praemium reddatur.

Atque

Atque haec ſententia ita natura admonente hominum animis ſemper haeſit, ut vel ipſi Ethnici, quibus licet nihil ex vero de alter vita innotuit, Elyſios tamen & Tartara, ibique judices conſtitutos, aliaque veluti divinando commenti ſint. Ita enim cenſebant: duas eſſe vias animorum e corpore excedentium. Nam qui ſe integros caſtosque ſervaſſent, eos in amoeniſſimis locis vitam acturos eſſe ſine fine feliciſſimam opinabantur: qui vero ſe vitiis inquinaſſent, hos quidem exquiſitiſſimis tormentis aeternas ſoluturos eſſe ſcelerum ſuorum poenas. Quod quidem unde, niſi intus monſtratum, recte nimirum factis praemia, peccatis ſupplicia deberi? Propterea perennes eſſe hominum animos, & fore judicium quoddam veteres exiſtimarunt, in quo ſua cuique poena, ſuum cuivis praemium ſtatueretur.

III. Suae perennitatis perſpicua argumenta in ſeipſa concluſa Mens habet. Haec autem ſibi indita ab ipſo Conditore accepit. Quod igitur nolit Deus Mentem interimere, ab ipſo admonemur. Nam 1. certa ſcientia, atque interiori animi judicio compertum eſt, univerſos homines natura duce ad beatitudinem contendere. Hujus autem appetitus locupletiſſimum teſtimonium ſua reddit cuique conſcientia: tum etiam inde ille elucet, quod nihil potentius homines fugiant, quam miſeriam.

 Atqui

Atqui miſeria genus eſt quoddam mali; mali autem fuga ex boni contrarii cupiditate proficiſcitur. Propterea igitur nemo miſer eſſe vult, quia ſibi melius eſſe, h. e. quia beatus eſſe unusquisque deſiderat. Itaque in explorato eſt ita nos naturali amore *beatos eſſe velle, ut eſſe miſeri non ſolum nolimus, ſed nequaquam velle poſſimus*: ut inquit Auguſtinus. Atqui beatitudinis appetitus immortalitatis votum includit. Naturali igitur amore ad immortalitatem unusquisque fertur.

Et ſane beatus eſſe, niſi perpetua felicitate, nemo poteſt. Immenſi enim boni fruitio, in quo beatitudo ſita eſt, ſi perpetuitate deſtituitur, amittendi boni timorem incutit. Atqui timor felicitati adverſatur. Ergo. Compreſſe id proſequitur Tullius: *Si amitti vita beata poteſt, beata eſſe non poteſt. Quis enim confidit ſemper ſibi illud ſtabile & firmum permanſurum, quod fragile & caducum ſit? Qui autem diffidit perpetuitati bonorum ſuorum, timeat neceſſe eſt, ne aliquando amiſſis illis ſit miſer: beatus autem eſſe in maximarum rerum timore nemo poteſt.* (a) Beatitudo igitur, ad quam vehementi contentione abripimur, perpetem ſecum vitam complectitur.

Jam

(a) *Lib. II. De Fin. Cap. XXVII.*

Jam porro ſapientiſſimus naturae auctor nihil fruſtra molitur. Quae igitur ex inſtitutione naturae nobis inſita ſunt deſideria, haec inania eſſe non poſſunt. Irrita autem eſſent, ſi expleto praeſentis vitae curriculo, nulla immortalitatis ſpes nobis affulgeret. Conditoris igitur beneficio immortalis erit humana Mens.

2. Mentis noſtrae amor, quo ipſa, veluti corpus pondere, fertur quocunque fertur, ſua vi eo contendit, ut cum re, quam appetit, conſocietur. Atqui hujusmodi bonum, cui amorem ſuum religare Mens cupit, ſtabile & permanens ſit oportet. Conjunctio igitur, ad quam Mens amando fertur, firma & perpetua ſit neceſſum eſt. Sed immortalitatis ſpe ſublata hujusmodi amor natura Menti inſitus nunquam expleretur. Ergo.

Enimvero comperta res eſt, quod boni levitas ac fragilitas Mentem ab amando revocat. Nam 1. unusquisque ſibi conſcius eſt, ſe propterea in rem aliquam amore duci, quod illam ſtabilem & permanentem ſibi exhibeat. 2. Contra vero amorem removemus a re, quae antea in deliciis fuit, vix ubi illam caducam & mutabilem deprehendimus. 3. Saepius experimur, quod ſi aliquando exoptata re frui licet, eo miſerius diſcruciamur, quo citius eam extorquendam nobis eſſe, aut extorqueri poſſe timemus.

3. Gloriae & nobilitatis amor ita univerſos

homines occupat, ut etiam post mortem nobilitari velint. Id autem ex ea animi persuasione proficiscitur, quod postera secula ad nos pertinere existimamus: pertinere porro nequeunt, si toti perimus. Immortalitatis igitur votum intime in nobis insculptum habemus. Et sane si brevi annorum curriculo Mentis vita circumscriberetur: cur optimi quique viri posteritati quam maxime serviunt? Num ut eorum memoria posteris commendetur? Atqui si morte funditus intereunt, nihil sua interest, quod citius aut serius in oblivionem veniant. Cui enim bono vacua haec nominis umbra, si nullus erit gloriae sensus habendus? Naturae igitur auctor inanis immortalitatis amore in nos illuderet: quod ab ipsius bonitate longissime alienum est. (a)

IV.

(a) *Propositum argumentum scite more suo prosequitur Tullius* Tuscul. Lib. I. Cap. XIV. XV. *unde pauca quaedam quin heic exscriberem, mihi temperare non potui: ea praesertim de caussa, ut Merianus ex Tullio discat, quantum hominum pectora ad strenua quaeque pro reipublicae salute ac splendore obeunda dogma immortalitatis inflammet.* Quid in hac republica tot tantosque viros ob rempublicam interfectos cogitasse arbitramur? Iisdemne ut finibus nomen suum, quibus vita, terminaretur?

IV. Tandem maximum argumentum est naturam ipsam de immortalitate animorum tacitam-

---

tur? Nemo unquam sine magna spe immortalitatis se pro patria offerret ad mortem . . . . Inhaeret in mentibus quasi seculorum quoddam augurium futurorum: idque in maximis ingeniis altissimisque animis & exsistit maxime & apparet facillime. Quo quidem demto, quis tam esset amens, qui semper in laboribus & periculis viveret? Quid poëtae nonne post mortem nobilitari volunt? . . . . Sed quid poëtas? opifices post mortem nobilitari volunt . . . Quid nostri philosophi? nonne in his ipsis libris, quos scribunt de contemnenda gloria, sua nomina inscribunt? . . . . Verisimile est, cum optimus quisque posteritati serviat, esse aliquid, cujus is post mortem sensum sit habiturus. *Id autem Tullius ex Platone expressit, qui* Epist. II. *ait*: Fit natura quadam, ut ignavissimi homines nihil curent, quae sit de ipsis futura opinio: probatissimi autem viri cuncta faciunt, quo in futuris seculis bene inter homines audiant. Quam ego conjecturam facio, esse aliquem sensum iis, qui mortui sunt, rerum quae in vita geruntur. Quoniam optimi sic forte divinant: deterrimi autem nequaquam. Validiora vero sunt divinorum virorum praesagia, quam aliorum.

tam judicare. Ut enim docte differit Tullius (*a*) omni in re consensio omnium gentium lex naturae putanda est. Neque enim id hominum collocutio efficere potest: neque institutis opinio confirmata est, aut legibus. Atqui nationes omnes per singulas quasque aetates consentiunt excessu vitae haud ita deleri hominem, ut funditus intereat. Ergo.

Hanc autem de animorum immortalitate aetatum omnium sententiam probat 1. Religionis cultus, quo nullae fere nationes caruerunt. Haec enim consistere nequit, nisi alterius vitae minis ac promissionibus homines in officio contineantur. Atque hinc est, quod apud omnes ferme veteres invaluerit Elysiorum ac Tartari fabula.

2. Vel ipsae gentes, quae idolorum cultu Religionem adulterarunt, in animorum immortalium sententiam conspirant. Quos enim veluti Deos venerabantur, ii homines erant ex populi superstitione consecrati. (*b*) Sed qui hu-

---

(a) *Lib. I. Tuscul. Cap. XIII.*

(b) *Docet id Tullius & e Graecis scriptoribus probat, eoque argumento communem immortalis animi sententiam evincit*. Totum prope caelum nonne humano genere completum est? . . . Ipsi illi, majorum gentium dii qui habentur, hinc a nobis profecti in caelum reperientur. Lib. I. Tuscul. Cap. XIII.

hujusmodi Diis preces & sacrificia offerebant, eorumque auxilium sperabant: ipsos post mortem vitam agere putare debebant. Ergo.

3. Idem probant sepulchrorum caeremoniae summa religione ubique gentium adhibitae. Frustra enim eas coluissent, si mortem credidissent interitum esse omnia tollentem ac delentem.

4. Quod si pauci quidem olim fuerunt, qui animos morte multarunt: illud tamen constat, veteres, quo magis virtute excelluerunt, eo firmiorem immortalitatis spem habuisse. Id autem ipsius naturae sententiam exprimit. Ut enim apposite Tullius: *Specimen naturae capi decet ex optima quaque natura . . . quorum* enim *aut ingenio aut virtute animus excellit, eos arbitramur, quia natura optima sunt, cernere naturae vim maxime.* (a)

Objiciunt 1. Ordo justitiae, ut recte factis merces, peccatis supplicium reddatur, Mentis immortalitatem non probat. Temere igitur inde ea derivatur. Nam 1. ipsa recte facti conscientia, & quae inde oritur pacata tranquillitas, uberrimus est virtutis fructus: Contra vero scelerum conscientia satis superque improbos discruciat. Ergo in praesenti vitae statu virtuti praemium, & poena peccato retribuitur.

Respon-

(a) *Lib. I. Tuscul. Cap. XIV. XV.*

Respondeo. Si ea esset virtutis merces & peccati poena, duo inde sequerentur absurda. 1. Inique prorsus cum scelestis ageretur, cum ut merita poena illi afficiantur, morte plectuntur. Potius enim ipsorum vitae consulendum esset, ut diutius scelerum suorum stimulis exagitarentur. 2. Qui per pessima quaeque flagitia vitam duxerunt, essent omnium beatissimi. Nam persaepe evenire solet, ut cum flagitiorum fastigium impii attigerint, eos nullus conscientiae stimulus mordeat.

Verum ipsa justorum tranquillitas, atque improborum angor & metus, praesertim imminente morte, Mentis immortalitatem manifeste arguunt. Recte enim facti conscientia solatur justos, quippe uberrimum virtutis fructum exspectant. At improbi scelerum suorum stimulis torquentur; suppliciorum enim acerbitatem reformidant. Id autem unde proficiscitur, nisi quod natura duce universi homines ad immortalitatem contendant? Dele enim ex hominum animis hanc immortalitatis sententiam, extemplo & spes mercedis, & supplicii metus evanescet. Atqui sperant justi, timent impii, natura ipsa impellente. Ergo.

Instant 2. Justitiae legibus satis fieret, si pro cujusque merito ad statutum aliquod tempus praemium aut supplicium rependeretur. Necesse igitur non est, ut ad scelerum ultionem, & recte factorum praemium immortalis

vita

vita Menti tribuatur. Et sane virtus ac peccatum finiti agentis physicae sunt actiones: Praemii igitur ac supplicii aeternitas meritum superat.

Respondeo Divinae justitiae ordinem non servari, nisi aeterna tum virtuti merces, tum peccatis poena retribuatur. Nam quod ad justorum praemium attinet: si hoc aeternum non esset, supplicium potius, quam praemium censeri deberet. Nam 1. miser esset homo, si de beatitudinis ipsius perpetuitate incertus maneret. Felix enim esse nequit, quem amittendae beatitudinis timor vexat & angit. 2. Miserior esset, si beatitudinem ipsam desituram esse sciret ac nollet. Natura enim homo contendit, ne vita & beatitudine ipsa destituatur: idem porro in explorato habet fore, ut aliquando & vita & beatitudo ipsi auferatur. Interior igitur pugna in ipso exardescit, unde ita discruciatur, ut nihil sit hac beatitudine infelicius. 3. Miserrimus esset, si & sciret ac vellet beatitudinem finem consecuturam. Cum enim id assequi plane desperaret, ad quod naturali fertur appetitu, contra appetitum contendens vitae & beatitudinis exitum anhelaret: Hunc autem quis in ipsa beatitudine infelicissimum esse negaverit?

His adde, quod Mentis interitus, sive annihilatio, infelicitas est, qua major nulla excogitari potest. Atqui sub Deo justo nemo

miser

miser esse potest, nisi prius id mereatur. Ergo justitiae ordo perturbaretur, si justorum Mentes, quibus pro virtutum meritis praemia largitur, in nihilum Deus aliquando redigeret.

Quod vero ad improborum poenas spectat; hae quidem etiamsi fine careant, leviores tamen sunt admissis sceleribus. Peccatum enim licet *quantitate* finitum sit, utpote actio physica a finita caussa promanans, at vero *qualitate* & ordine infinitum omnino est, atque interminatum. Nam ordinem injuriae ab ordine & dignitate offensi metiri debemus; hinc pervulgatum illud adagium: *honor est in honorante, offensio in persona offensa*. Cum vero Deus infinito intervallo excedat hominem injuriam irrogantem; quis dubitabit, quin peccatum infinitam in se malitiam comprehendat? Quamobrem si culpae qualitatem metiaris, non modo per summam justitiam, sed etiam *citra condignum*, ut ajunt, aeterna poena punitur peccator; quippe cum ea malum est physicum, nunquam potest attingere injuriae irrogatae rationem, quae infinito spatio ab ipsa distat.

Objiciunt II. Immortalitatis desiderium non ab intima Mentis natura efflorescit: sed nimium sui amans homo se sibi immortalem fingit. Ergo ex desiderio, quod temere a natura insitum supponitur, nullum immortalitatis argumentum efficitur. Quod nobis natura indidit

pro-

propriae conservationis appetitus est: id autem commune habet homo cum brutis, ceterisque rebus, quae sui sensum habent. Nimirum quodcunque animal natura suadente sibi commendatur ad se conservandum, atque alienatur ab interitu iisque rebus, quae interitum videntur afferre. Atqui hujusmodi appetitus ab immortalitatis desiderio quam maxime distinguitur; distinguitur autem, quippe illud perennis exsistentiae voluptate allectus, & fervida abreptus imaginatione, sibi homo creat. Immortalitatis igitur votum non est a natura consignatum, sed ab homine confictum. Ergo.

Respondeo appetitionem nobis a natura ingeneratam non esse ad vitam servandam duntaxat, sed ad vitam beatam assequendam. Nimirum nisi qui homo esse desierit non experitur se naturae impetu eo contendere, ut non falli, non perturbari, non mori vehementer appetat. Tria sunt haec humanae naturae suspiria, quae singulae hominum actiones manifestissime produnt. 1. Insatiabilis enim veri videndi cupiditas, & ne fallamur appetitus unumquemque hominum tenet. Si hanc cupiditatem ab hominum animo evellas, quidquid scientiarum est ab hominum societate eripias oportet. 2. Unusquisque habere quod velit, nec pati quod nolit, vehementer connititur. Tolle hunc appetitum, & hominum industriam, molitiones, labores, artes, & regna sustuleris

ris. 3. Interitum unusquisque horret, & sibi non modo carus est, verum etiam vehementer carus. Nam sine vita quocunque bono frui nec licet, nec lubet (*a*). Atqui haec tria humanae naturae vota ex beatitudinis appetitione veluti rivuli ex fonte dimanant. Altas igitur radices agit in hominum animos ab ipso naturae auctore consignatus beatitudinis appetitus.

Jam porro beatus non erit homo, etiamsi mori, falli, & offendi non possit; verum oportet, ut istorum omnium perpetuam stabilitatem certissima veritate noscat; secus enim tanti boni amittendi timore ac dolore torqueretur.

(a) *Totum hoc ab Augustino fusius & enucleatius differitur, quem vide in* Lib. XIV. De Civ. Dei Cap. XXV. *atque alibi, tum* De Trin. Lib. XIII. Cap. IV. *& seq. Heic unum exscribimus ex* Lib. IV. De Trin. Cap. I. Sed quoniam exulavimus ab incommutabili gaudio, nec tamen inde praecisi atque abrupti sumus, ut non etiam in istis mutabilibus & temporalibus aeternitatem, veritatem, beatitudinem quaereremus: (nec mori, nec falli, nec perturbari volumus) missa sunt nobis divinitus visa congrua peregrinationi nostrae, quibus admonemur, non hic esse quod quaerimus, sed illuc ab ista (*nim. peregrinatione*) esse redeundum, unde nisi penderemus, hic ea non quaereremus.

retur. Beatitudinem igitur nunquam desituram veluti proprium sibi ab auctore naturae constitutum finem homo appetit. Quamobrem cum hujusmodi sit Providentiae ordo, quem in praesenti rerum conditione Deo praefinire placuit: nostrae Mentis immortalitatem inde recte concludentes colligimus. Si semel enim ab immortalitatis spe decidimus, vehementi desiderio, quod nunquam explendum sit, miserrimi vexabimur.

Objicitur III. Homo totus immortalem se esse desiderat: nimirum etiam corporis vitam servari anhelamus. Atqui hujusmodi desiderium irritum est, quod ad corpus attinet. Ergo nihil prohibet, quominus inane etiam sit respectu habito ad Mentem.

Respondeo 1. Desiderium immortalitatis proprium est Mentis, minus autem corporis inertis, cui desiderium nulla potest ratione competere. Emergit enim illud ex beatitudinis voto, quod medullitus in creatura intelligente infixum a natura est, ut superius diximus. Beatitudo autem peculiari quodam sensu Mentis propria est.

2. Fatemur hominis desiderium naturae voci consentaneum illud esse, ut quantus quantus ipse est sit immortalis. At unde fiat, ut corporis vitae appetitus non expleatur, solo naturae lumine deprehendere nobis datum non est. Quamvis divinari licet, id forsitan poe-

nam esse depravatae naturae, cujus corruptionem, latente illius origine, infelices in nobis ipsis experimur.

3. Verum etsi vitae corporis appetitus irritus est: haud propterea inanis etiam erit animi immortalitatis appetitio. Ejusmodi enim radices haec egit in homines, ut quamvis corporis mortem certa scientia noverint, propriae tamen immortalitatis sententiam sibi extorqueri non patiantur. Unde tam firma animi persuasio, nisi ab ipsa natura, sive potius naturae Auctore insita fuisset? Non igitur frustra immortales esse homines appetunt.

CAPUT III.

De Mentis Essentia.

Rei cujuslibet Essentia, ut alibi diximus, trifariam vulgo apud Philosophos considerari solet; itaque si humanae Mentis Essentiam perscrutari velimus, tria haec apte secernamus oportet. Si enim 1. Physica illius Essentia quaerenda nobis sit, haec sane proprietates omnes, Mentis actiones & passiones universas complecti debet. 2. Si Logica quaeratur, tum genus substantiae, ad quod illa pertinet, tum differentia, per quam a ce-

a ceteris discriminatur, statuenda est. 3. Quod si tandem Metaphysicam exquiramus, proprietatem illam, quae aliarum sit veluti fons & origo, & cetera omnia attributa antevertat, rimari debemus.

Porro tria haec definire res est non modo maximae diligentiae, verum etiam valde operosa. Quî enim physicam Mentis essentiam aperire poterimus, cum nemo unus omnia omnino, quae Mentis propria sunt, collegisse certo sciat?

Logica vero, quae vulgo traditur Mentis Essentia, cum quid illa sit explicatur, ad nominalem potius, ut ajunt, quam realem definitionem attinere videtur.

Metaphysica demum obscura prorsus est. 1. Enim non omnia assequi licet Mentis attributa; quotus igitur quisque erit, qui quod primas inter cetera obtineat, indice monstraverit digito? 2. Esto omnes Mentis proprietates cognitione complectamur: equidem princeps definiri non poterit; quippe saepe inter se ita connexae sunt, ut alia aliam includat. 3. Tandem licet primum definiatur attributum, quis aliud huic non supponi certo sciat?

Quaestio igitur de humanae Mentis Essentia, ut quae non modica obscuritate laborat, in medio erit relinquenda? Minime gentium: experiri jubet animus, num aliquid

 fal-

saltem verosimilius extundere possimus; nam *fortuna fortes*, ut ajunt. In id igitur omnem nostrarum cogitationum aciem intendamus; ut ex iis, quae de nostra Mente in explorato habemus, ad propositae quaestionis veritatem detegendam veniamus. Ne autem rei obscuritati orationis obscuritas accedat; quem nunc aggredimur Conatum Philosophicum in proximis Propositionibus prosequemur.

PROPOSITIO I. *Mentis humanae Essentia Metaphysica in Sensu sui ipsius collocanda videtur.*

Hujus rei demonstratio pendet ex iis, quae comperta nobis sunt quod ad Mentem attinet: ipsius igitur proprietates ad trutinam revocemus. Et 1. certo scimus, quod quidem perspicuis argumentis nobis constat, ejusmodi Mentem esse, tum ut simplex omnino, atque ab omni materiae compositione libera sit; tum ut interitus immunis perenne aevum ducat.

2. Intimo experimento nobis liquet, eam Menti inesse facultatem, qua percipiat, judicet, ratiocinetur, velit, nolit, appetat, refugiat, moerore & laetitia afficiatur, timeat, indignetur, &c.

3. Certo nobis constat (id enim intime experimur) praeter recensitas facultates sentiendi vi Mentem esse praeditam. Hujusmodi autem facultas ex duplici ipsius termino in exti-

extimum & *intimum* *sensum* distinguere fas est. Eo Mens sentit quaecunque extrinsecus corporis sensibus subjiciuntur: hoc autem ita sibi ipsa conscia est, ut & seipsam, & omnia quae intrinsecus agit, aut patitur persentiscat.

Jam vero si interiores Mentis recessus, ac veluti latebras subire velimus, I. tria intimum Mentis sensum complecti deprehendemus, sui scilicet, exsistentiam, actiones, & passiones. Et sane Mens 1. se ipsam exsistentem sentit, atque ita hujus exsistentiae sibi conscia est, ut tum *numericam* atque *individuam*, quae scilicet ad se ipsam duntaxat terminetur, tum circumscriptam & limitatam, tum denique *dependentem*, quae nimirum sibi non sufficiat, eam esse persentiscat.

2. Sentit se agentem; cum enim ipsa sit, quae agat, nequit sibi conscia non esse eorum omnium, quae operatur. Quamobrem se ipsam sentit sibique conscia est, sive percipiat, judicet, ratiocinetur, sive appetat, aversetur, doleat, laetetur &c.

3. Tandem cum ipsa patitur, suarum passionum conscia se iis obnoxiam sentit: quae quidem aut impressiones sunt externae tam jucundae, quam molestae, aut internae tam innatae, quam factitiae.

II. Ex hoc sensu proficiscitur Amor sui, quo nimirum Mens conservari, perfici, bea-

ri tota connititur. Nam vix ubi Mens se exſiſtentem ſentit, ſentit etiam ſe conſervationis, perfectionis, & beatitudinis indigere. Cum autem id ſibi convenire, aptum, imo & neceſſarium eſſe perſentiſcat; ad id appetendum pro viribus contendit.

III. Hujusmodi ſui Senſus, atque inde exoriens ſui Amor perpetuus eſt. Nam 1. cum ſemper adſit objectum, quod ſentitur, perpetuum huic reſpondere ſenſum plane conſtat. Atqui Mens ſibi ipſa ſemper adeſt. Seipſam igitur perpetuo ſentiat neceſſum eſt.

2. Hoc Senſu ſui ipſius exſiſtentiam Mens novit. Sed perpetua exſiſtentia perpetuum actum exigit. Perpetuus ergo in Mente ſenſus.

3. Senſus hic ceteras omnes & actiones, & paſſiones Mentis comitatur. Atqui Mens nunquam non agit, aut patitur. Perennis ergo ſenſus Mentem afficit.

Quae autem Senſus perpetuitatem adſtruunt, eadem & Amorem, ſeu Appetitum perennem eſſe ſuadent. Nam 1. ex animadverſis Mens ſenſu ſui ipſius ſemper afficitur. Atqui ſenſus hic Menti commonſtrat, quo perveniendum ſit. Eo igitur ſemper tendat Appetitus oportet.

2. Menti ſemper praeſto eſt, quod in ſe aut jucundum, aut moleſtum ipſa ſentit. Id igitur Mens ſemper amore, aut odio proſequitur.

3. Ra-

3. Rationem tum boni, quod adest, tum boni, quod deest, in se perpetuo Mens apprehendit, sive potius experitur. Ergo perenni motu Mens appetit, aut aversatur.

Atque hinc derivatur mira illa Sensum inter atque Amorem Mentis connexio, ut alter idearum fons sit, & origo, alter vero affectuum omnium semen & radix. Sed de his mox sermo instituetur.

Haec quae hactenus intimos nostrae Mentis recessus scrutati rimari potuimus, viam munire mihi videntur, qua Metaphysicam illius Essentiam deprehendere liceat. Rei enim alicujus Metaphysica Essentia dicitur proprietas illa, quae prima occurrit, & prima concipitur, quae cetera omnia rei ipsius attributa complectitur, quae tandem illorum radix est, & fundamentum. Atqui hujusmodi characteres praesefert Mentis Sensus. Ergo.

Re sane vera 1. id prius, id antiquius, id simplicius in Mente esse dicendum est, quod ceterarum proprietatum criterium sit: quo nimirum discernitur, num aliquod Menti inhaereat attributum, necne. Atqui id Sensus praestat. Ergo. Neque enim aliter Mentis nostrae proprietates deprehendere licet, quam sensu: quo nobis ipsis eorum omnium conscii sumus, quae nobis inesse intime experimur.

2. Id veluti fundamenti loco in Mente ha-

bendum est, quod ceteris omnibus sive actionibus, sive passionibus quasi substernitur. Talis autem est Sensus intimus; ut qui proprietates omnes antevertit. Prius enim, quam agat, aut quidpiam Mens patiatur, jam seipsam sentit. Ergo.

3. Ea proprietas in Mente ceteras complexa earum fons est & origo, quae nimirum virtute eas omnes comprehendit. Atqui Sensus omnium Mentis actionum comes est veluti individuus. Sive enim Mens percipit, imaginatur, judicat, sive vult, appetit &c. semper sentit, suarumque actionum conscia est. In Sensu igitur sui, quem Menti adesse intime experimur, Metaphysica ipsius Essentia collocanda esse videtur.

At enim inquies: Metaphysica Mentis Essentia in Cogitatione permanente, sive actuali intelligentia potius constituenda videtur. Haec enim est princeps illa & praecipua proprietas, cui ceterae omnes innituntur. Nam sola posita Intelligentia Mens statim concipitur exsistens; qua sublata nulla est; contra vero sublato Sensu, Mens tamen si intelligat, adhuc esse concipitur. Eadem praeterea omnium attributorum radix est; sive enim Mens sentiat, sive percipiat, judicet, sive velit, semper est intelligens; atque ut Mens intelligat, necessum non est, ut singularem quemlibet hujusmodi actum producat. Ergo.

Respon-

Respondeo. Actualis intelligentiae nomine, nisi Sensus sui accipiatur, ne comprehendi quidem possunt quaecunque de ea praedicant Cartesiani. Quis enim 1. cogitatione complecti poterit Mentem intelligentem, quae seipsam intelligere non sentiat? Nulla quidem dici potest rei alicujus intelligentia, nisi quae ita Menti inest, ut ipsa sibi conscia sit se intelligere.

2. Sublato Sensu quo pacto Mens exsistere concipi possit, nullus video. Si enim se intelligere Mens non sentiret, haud sibi persuadere posset, quod exsisteret.

3. In Sensu sui radices agunt ceterae Mentis facultates; ille enim eas omnes complectitur duplici ratione. Neque enim percipere, reminisci, judicare, velle &c. sine earum actionum sensu Mens potest; tum etiam nisi Mens sentiret, neque percipere, judicare meminisse, & velle posset. Idearum enim omnium, judiciorum atque appetitionum Mentis nativus fons est Sensus sui; unde nimirum ideas, atque ex ideis judicia, aliaque sibi Mens cudit.

Auctarii loco heic addere abs re non esse puto, novam non esse, quam de Mentis Essentia Metaphysica amplexi sumus sententiam. Eam enim jampridem Tullius, & nuper Cl. Viri Arnaldus, Deneslius, & fortasse alii licet παρέργως tradidere. Tullius quidem apertissi-

tiffimis verbis Mentem fenfilem fubftantiam effe pronuntiat. Ait enim: (*a*) *Mens ipfa quae fenfuum fons eft, atque etiam ipfa fenfus eft, naturalem vim habet, quam intendit ad ea, quibus movetur*. Arnaldus vero (cujus verba legefis inferne (*b*) adnotata) eo difcrimine intelligentes fubftantias a ceteris feparari exiftimat, quod illae fui confciae fint, aliae vero non item; atque alibi addit, confcientiam atque intimum fui ipfius fenfum Mentis effentiam conftituere. Deneslius tandem Mentis effentiam in eo fitam effe ait, quod intimum fui ipfius exfiftentiae fenfum habeat; atque inde univerfas illius actiones ori-

---

(a) *Lib. IV. Acad. cap. X.*

(b) *C'eft par là principalement, ce me femble, que l'on doit diftinguer les eftres intelligens, de ceux qui ne le font pas, de ce que les primiers* funt confcia fui, & fuae operationis, *& les autres non*. Des vrayes & fauff. Idées chap. II.

Il y a lieu de croire que Dieu en créant l'ame luy a donné l'idée d'elle même, & que c'eft peut eftre cette penfée d'elle même, qui fait fon effence. Car rien ne paroift plus effentiel à l'ame, que d'avoir la confcience & le fentiment interieur de foy même: loc. cit. chap. XXVII.

originem ducere subnectit. Ipsius verba in extrema ora paginae reperies. (*a*)

PROPOSITIO II. *Mens quamdiu vivit perenni cogitatione praedita est.*

Ex his, quae de Sensu Mentis delibavimus, plane efficitur ipsam nunquam non cogitare. Cogitationis enim nomine, qua perpetuo Mentem praeditam esse pronuntiamus, non intelligimus singulares ipsius cogitationes, hanc scilicet vel illam peculiaris objecti perceptionem, hujus aut illius rei judicium, ratiocinium, sive volitionem. Ita enim Mens haud semper cogitat; quamvis fere nunquam aliquo hujusmodi actu, seu passione destituatur. Sed cogitationis nomine accipimus sensum sui, atque amorem sui ipsius; quibus Mentem semper affici is quidem in dubium vocaverit, qui interiorem conscientiam consulere nolit.

De-

(a) *L'Ame humaine est créée avec le sentiment intime de son existence : voilà ce qui lui est essentiel pour être une substance spirituelle. Toutes les opérations ou pensées de l'ame partent de ce point, & prennent leur source dans cette operation primordiale.* Le Préjugés de Philos. sur la nature de l'Ame T. I. chap. XXIII.

Demonstratur I. Mens est sensilis, vivens, atque activa; quod quidem ipsamet interiori conscientia constat, per quam experimur nos sentire, vivere, & vi agendi pollere. Atqui 1. sensilis esse nequit, nisi perpetuo sui sensu afficiatur. Quî enim fieri posset, ut sui ipsius actiones, aut passiones Mens sentiret, nisi nunquam intermissum sui ipsius sensum haberet? 2. Vivens autem ne concipi quidem potest sine perenni motu *in se a se*, ut ajunt, h. e. ut ex Platone reddit Tullius *motu interiore & suo*; in quo vita sita est, ut alibi diximus. 3. Activa tandem esse non potest, nisi actu primo, h. e. appetitu innato praedita sit, quo ad peculiaria quaeque descendat. Quamobrem si Mens sensu & amore sui semper afficitur, si quamdiu exsistit, semper vivit, perenni scilicet & continuata actione praedita est; nunquam sine cogitatione erit.

II. Hisce vinculis Mens corpori copulatur, ut quaecunque motiones, sive interiori, sive extrinseca caussa in corpore excitantur, eas Mens sentiat. Atqui 1. perennes sunt motus pulmonum, cordis, sanguinis, ceterorumque, unde corpus crescit ac nutritur. 2. Fere nunquam desunt rerum externarum impulsiones, quibus tum hic, tum ille corporis sensus afficitur. Quoad igitur Mens corpori conjuncta vivet, sine ulla cogitatione esse non potest.

III.

III. Perennem noſtrae Mentis cogitationem arguit inſitus ille, quem quisque experitur, appetitus, ut ſemper ad aliquid agendum etiam nullo emolumento invitati rapiamur. In hanc ſententiam plura ſcribit Tullius, & *plane perſpicua, nec dubitanda indicia naturae in homine eſſe ait; ut appetat animus aliquid agere ſemper, neque ulla conditione quietem ſempiternam poſſit pati.* (a)

Verum Joannes Lockius, qui (b) Carteſianam opinionem de perenni Mentis cogitatione multis profligare conatur, tria potiſſimum objicit, unde aperte colligi ait, quod nonniſi temere adſeritur Mentem nunquam non cogitare. 1. Enim interiori experimento conſtat Mentem non cogitare, cum ſopore correpti dormimus. Si enim cum nos ſomnus complectitur, Mens noſtra cogitaret; earum cogitationum nobis ſupereſſet memoria.

2. Perpetua etiam in ſomnis cogitatio ex uno eodemque homine duos homines efficeret. Homo enim dormiens nulla cogitationum, quas vigilans habuit, conſcientia afficitur. Atque idem vigilans eorum, quae dormiens cogitavit, ſibi conſcius non eſt. Eadem igitur

(a) *Lib. V. De Fin. cap. XX.*

(b) *Eſſai Philoſ. de l'Entend. Hum. Liv. II. chap. I.*

tur Mens duas personas sustineret; quo nihil absurdius.

3. Puellos sive in matris utero adhuc conclusos, sive prima infantia nihil cogitare ipsa experientia docet.

Respondeo si cogitationis nomine rerum perceptiones, judicia, ratiocinationes &c. Lockius accipiat, nemo unus negaverit, fieri interdum, ut Mens non cogitet. Eos sane, quibus perennis Mentis cogitatio probari non potest, haec fallit opinio, quod sibi persuadeant Mentem non cogitare, nisi cum rem aliquam contemplandam sibi proponit, rerum scilicet ideas percipit, de ipsis judicat, ratiocinatur &c. Quae quidem cum in infantibus, & somno correptis locum habere non videant, in ipsis Mentem cogitatione destitui arbitrantur. Verum sensus ille, quo intime Mens afficitur, & quo corpus, cui conjungitur, sentit, Mentis cogitatio est; quin etiam inter ipsius cogitationes potissimum locum obtinet.

Porro hoc sensu cum somnus nos occupat, Mentem non carere plura probare videntur. 1. Exploratum est, quod si corpus morbo aliquo laborat, quo vehementior ille est, eo magis intermisso somno vexamur. 2. Itidem constat molestum potius, quam suavem esse somnum, quem dura cubantes humo, aut lecto non molli capere contingat. 3. Tumultus, strepitus, lux, quae ex improviso affulgeat,

geat, praesertim cum non tam gravis somnus nos urget, in caussa sunt, quare expergiscamur. 4. Nonnunquam usuvenit, ut si dormientibus nobis nostri corporis sensus externis objectis afficiantur, de iis somnium facere videamur. 5. Momentum illud, quo somnum capimus, ab eo, quo expergiscimur, apte distinguimus; neque ea sibi immediate successisse sentimus.

Jam vero haec aliaque hujusmodi evenire non posse, nisi sensu etiam in somnis afficeremur, plane liquet. Mens igitur, cum dormimus, suo sensu non caret: quamvis non aeque vividus ille sit, atque cum vigilamus. Per somnum enim fibrae cerebri nervique omnes laxantur, & succus nerveus veluti torpore corripitur; propterea ex vi conjunctionis, qua Mens cum corpore consociatur, & ipsius Mentis sensus torpidus est ac languidus. Unde quidem proficiscitur, quod somno correpti nullo fere sensu affici videamur.

Haec autem satis essent, ut adversus Lockium humanae Mentis cogitationem etiam per somnum ostenderent. Joannes enim Clericus, qui in hac re Lockium secutus est, fateri non dubitat, Mentem, *quamvis sit saepe sine ratiocinatione, at non esse sine sensu quopiam corporis sui; ac proinde sine cogitatione, etiam in arctissimo somno*. Licet deinde subnectat, quod *semper eum nobis adesse*

nemo

nemo invicte probarit. (*a*) In quo sane majorem ipsius diligentiam desideramus.

Verum ut Lockii objectionibus locus detur, respondemus 1. Insomnia in quibus longas plerumque ratiocinationes pertexim.s, & multi quandoque nova quaedam addiscunt, inveniuntque, argumento sunt, Mentem per somnum etiam cogitare.

2. Falsum est nos nunquam reminisci eorum, quae in somnis cogitavimus. At non semper reminiscimur? fatemur equidem. Verum persaepe fit, ut ne recordemur quidem eorum, quae vigilantes per diem cogitamus; mirum igitur non est, si cogitationum, quas somno sepulti habuimus, obliviscamur.

3. Explorata res est, Mentem clarioribus ideis magis abripi, & vividioribus sensationibus affici. Atqui sensationes per somnum torpentes, & aliquantum stupidae sunt. Hinc igitur fit, ut Mens e somno ad vigiliam transiens illis non amplius attendat, atque earum non recordetur.

4. Falsum est, quod de duplici persona obtrudit Lockius, cum persona *identitati conscientiae* non innitatur, ut ipse comminiscitur. Id enim perinde absurdum est, atque absurdum esset dicere, quod unus idemque homo

(*a*) *Pneumatol. sect. I. cap. II.*

homo duplicem perſonam praeſeferat, ſi quidem nullam memoriam habeat nullamque conſcientiam eorum, quae antea cogitaverit.

5. Tandem infantes cogitare aperte oſtendunt ſitis, famis, doloris, voluptatis &c. ſenſationes, quibus eos affici ne Lockius quidem diffitetur. Illae enim ſine Mentis intelligentia & ſenſu intimo eſſe non poſſunt, ut cuique patet.

PROPOSITIO III. *Eſſentia Phyſica Mentis in proprietatum, quarum ipſa ſibi conſcia eſt, collectione ſtatui poteſt.*

Demonſtratur. Eſſentiam Phyſicam vocamus proprietatum omnium σύστημα (*collectionem*) quae reapſe rei cuilibet inſunt. Atqui nulla eſt in Mente proprietas, nulla facultas, quae Mentem fugiat, quam ipſa non ſentiat, cujus ipſa ſibi conſcia non ſit. Si Mens igitur rationem ineat eorum omnium, quae ſibi ineſſe perſentiſcit; ſi ſenſui duntaxat attendens apte diſcernat ea, quae ſentit & ſcit, ab iis, quae imaginatur, & putat, ſui ipſius Eſſentiam phyſicam perſpectam habebit.

Ceterarum quidem rerum Eſſentia phyſica incomperta nobis eſt; quippe cum illae corporis ſenſibus ſubjiciantur, fieri nequit, ut omnes omnino proprietates, interiores praeſertim, quae ſenſuum vim effugiunt, inveſtigentur. Hinc eſt quod repetitae obſerva-

 tiones,

tiones, rurſus inſtituta diligentiori quidem cura experimenta non pauca nobis rerum aperiunt attributa, quae antehac incognita delitefcebant.

Verum ut Mens ſeipſam intueatur, ſuaſque proprietates agnoſcat, exterioribus non indiget ſenſibus; ſed ſatis eſt ut interiori ſe cernat obtutu, ſuique ſenſum fidiſſimum ſuarum omnium proprietatum interpretem attente conſulat. Si qua enim Menti ineſſet facultas, quae Menti lateret; jam illa hujusmodi proprietatis ſenſu deſtitueretur. Mens igitur ſenſilis non eſſet. Atqui ſensu sui praeditam eſſe & experimur, & vita ipſa, quam vivit, omnino poſtulat. Nihil igitur Mens agit, nihil patitur, nihil inſitum habet, cujus ſibi conſcia non ſit. Ergo phyſica illius eſſentia earum proprietatum erit complexio, quas ſenſu ſui Mens ſibi ineſſe experitur.

Ut autem tum his, quae hactenus diſſeruimus, major lux accedat, tum quibuscunque difficultatibus occurramus; nonnulla animadvertenda proponimus. I. Senſum illum, quo perpetuo Mens afficitur, interdum quaſi parum ſenſilem eſſe, languidum ſcilicet & obtuſum experimur. Ejusmodi enim eſt, ut aliis tam internis, quam externis ſenſationibus longe vividioribus veluti obruatur. Atque hinc proficiſcitur, ut ea, quae forinſecus ſentimus, potiora ſint iis, quae lento quodam niſu intrinſecus experimur. II.

II. Conſcientia a Reflexione quam maxime diſtat. Non ſemper ad ea Mentis aciem reflectimus, quorum nobis ipſi conſcii ſumus. Finge tecum quemdam colloqui per aeſtivum tempus ſecus ſalientis aquae rivum. Illum certe intueri, & audire, caloris aeſtum experiri, & fluentis aquae ſtrepitum auribus excipere tibi conſcius es. Ad haec autem omnia haud te animo perinde attendere perſentiſcis, ac Mentem ad loquentis verba reflectis.

III. Attentio igitur Intelligentiae propria eſt, neque aliquid cum Conſcientia commune habet. Plerunque enim fieri ſolet, ut iis non attendamus, quae nobis interius uſitata, recepta, & familiaria ſunt. Heic autem ne vocis ambiguitas nos ludat, ſecernenda eſt Attentio, quam *directam* vocare licet, a *reflexa*. Illa quidem Conſcientiae comes eſt individua: hac vero ipſa perſaepe caret. Mens enim conſcia dici nequit tum ſui ipſius, tum eorum, quae intime ſentit, niſi ad ea attendat. Nullus quidem doloris, ex. gr. aut voluptatis ſenſus Menti ineſt, neque illius conſcia eſt, ſi illum Mens non attendat.

Verum hujusmodi attentio, quae a Conſcientia nunquam divellitur, ab ea diſtinguitur, quae Intelligentiae peculiaris eſt. Haec enim reſpicit tum objectum, tum actum ipſius Mentis, quo illud ſentit. Nimirum Mens cum ſibi ipſa conſcia eſt ſe aliquid ſentire,

aut percipere, attentionem ſuam ad ipſius objecti ſenſionem reflectit; ita quidem ut objectum quod ſenſit, ſive percepit, & objecti ſenſionem ſive perceptionem expendens in ſeipſam, h. e. in actus ſuos reflectatur.

IV. Senſus intimus ejusmodi eſt, ut licet quaecunque intrinſecus Menti inhaerent attingat, haud tamen ſemper ea diſtinguat. Unde quidem oritur, ut quae in aliis reapſe comprehenſa deliteſcunt, quamvis inter se minime diſtincta vere in ſeipſa Mens ſentiat. Eorum quidem diſtinctio opus eſt Mentis, quatenus intelligens, non quatenus ſentiens eſt.

Ita ex. gr. cum beatitudinis appetitum in nobis ipſi ſentimus, immortalitatis, & immenſi boni fruitionis deſiderium in eo concluſum reapſe ſentimus; quamvis inter se diſtincta non ſentiamus.

Atque ut id clarius fiat, animadvertatis volo, quod facultas illa, qua quaecunque corporis ſenſibus ſubjiciuntur Mens perſentiſcit, ſit ipſius attentio ad motiones, quas rerum externarum ictus in corpore exciverunt. Quod quidem vel inde colligere licet, quod ſi Mens corpori non attendat, alio ſcilicet intenta, nullas omnino ſenſationes excipiet. Porro cum hujusmodi in ſeipſa Mens proprietatem, h. e. attendendi facultatem experitur; licet confuſe, vere tamen ſentit univerſas, ut ita in-

quam,

quam, hujus facultatis modificationes. Adeo quidem, ut si quid novi per sensum extimum experiri contingat, haud novam facultatem, cujus antea conscia non erat, sibi inesse deprehendat: sed novos duntaxat hujus facultatis actus acquirat. Enimvero, si praeter eos, quos nostro corpori natura attribuit sensus, alius nobis daretur; Mens quidem ut ad hunc corporis sensum rerum externarum appulsum sentiret, novae facultatis non indigeret; quippe eàdem attentione, qua sentit, quae per visum, gustatum, auditum &c. ipsi adveniunt, sentiret & quae novum hunc sensum afficerent.

Objicitur I. Mentis Essentia Physica in proprietatum omnium collectione, quarum sibi Mens conscia est, recte statueretur, si nihil Menti inesset, quod ipsa non sentiret. Atqui exploratum non est praeter ea, quae sentimus, non aliud in Mente delitescere. Ergo.

Sensus equidem sequitur experimentum. Nisi enim dulce aut amarum gustando aliquid experiri olim licuisset, hujusmodi mihi inhaerere facultatem nullo pacto sentirem. Ita sane oculis, aut auribus a nativitate capti, qui nunquam colores ullos viderunt, neque sonitus audiere, ne suspicantur quidem suam Mentem ejusmodi sensationem habere posse, quam prorsus ignorant. Ergo tum demum nobis intelligere datur aliquam nostrae Menti

inesse facultatem, cum ea semel saltem usi sumus. Atqui incompertum est, num omnes omnino facultates in exercitium eductae sint. Ergo.

Respondeo. Pugnantia secum componere mihi videntur, qui Mentem sui ipsius sensu praeditam esse, atque eamdem non omnia, quae sibi inhaerent, sentire pronuntiant. Esto enim Mens proprietatem aliquam in se sentiat, cujus antea sibi ipsa conscia non erat: sciscitari lubet adversarios, num ea denuo Menti adjuncta antehac ipsa carebat; an vero illa in quodam Mentis recessu abdita ita latebat, ut cum veluti foras prosiluit, tum demum eam Mens senserit. Si primum statuant: id sane nihil nostra interest. Num enim aliis Mens proprietatibus exornari queat, curiosa potius, quam utilis quaestio est; neque inficiamur fieri posse, ut nova illi Deus addat attributa. Atqui non quae habere possit, sed quae revera Mens habeat attributa investigare conamur.

Sin postremum admittant; Mens igitur, quam sensilem esse ultro fatentur, illius proprietatis sensu destituebatur. Atqui proprietas illa Menti inhaerebat. Si igitur illa Mentis sensum non subibat, neque Mens seipsam sentiat necessum est. Quid enim sui ipsius sensus, quo Mentem exornari nemo negat, nisi omnium, quae sibi inhaerent, proprietatum sensus? At

At enim caeci, & surdi videndi atque audiendi facultatem sibi adesse non sentiunt. Atque heic adversarii sensationum facultatem ab earumdem actibus, sive objectis non apte secernunt. Qui enim corporis sensu aliquo destituuntur, eos quidem sensationes, quae sensu illo excipiuntur, non habere, neque sibi earum conscios esse comperta res est. At falso adseritur, quod facultatem sibi adesse non sentiant, qua, si sensuum organa aperta atque integra essent, sensationes illas haurirent. Id enim vel inde colligere licet, quod interclusum sensuum aditum sibi patefieri quam maxime optent. Neque enim lumine capti oculorum usum expeterent, nisi videndi facultatem sibi inesse sentirent. Reapse enim attendendi facultatem intimo sensu experiuntur, qua se ceteras sensationes excipere sibi ipsi conscii sunt. Quod quidem paullo ante animadvertimus.

Objicitur II. Si ea esset nostrae Mentis natura, ut per sensum intimum universas ipsius proprietates colligere daretur, nihil esset homini facilius, quam sui ipsius cognitio. Atqui hanc difficilem esse ostendunt tot Philosophorum opiniones, qui invisibilem ignem, subtilem aërem, harmoniam quamdam, atque aliud hujusmodi Mentem esse sibi persuaserunt. Ergo.

Respondeo. Quod summa Mentis cogno-

scendae facilitas pari cum difficultate consocietur, quamvis paradoxum esse videatur; maxime tamen perspectum longeque verissimum est. Mentis enim cognitio ex interiori sensu pendet. Atqui quo magis hic exteriori praestat, eo liquidiora sunt, quae interiori sensu percipimus. Nihil igitur homini sui ipsius cognitione apertius esse fatendum.

Verum tantam sui cognoscendi facilitatem ingens comitatur difficultas. Tres enim veluti sui ipsius cognitionis infensissimos hostes amice Mens complectitur, Sensum scilicet, Imaginationem, & Cupiditatem: quae adeo iter intercipiunt, ut ad distinctam sui cognitionem pervenire Mens nequeat. 1. Ipsa enim, quippe natura cum corporis sensibus devincta, eisque culpa subjecta est, ita sensibilia intelligibilibus admiscet, ut ne seipsam quidem, nisi omnino sensibilem se sibi fingat, nosse queat. 2. Rerum corporearum imaginibus assueta vel ipsa intelligibilia, nisi sensibili quadam specie induta sibi repraesentare non potest. 3. Cupiditas tandem, qua ad sensus atque ad res corporeas fertur, tam arctis vinculis res corporeas, quae foris sunt, cum Mente devinxit, ut eas secernere a se nequeat, quo se solam inspiciat & agnoscat. *Se Mens* igitur, ut Augustini verbis utamur, *ignorat cum ceteris, si cum ceteris se confundit; se dignoscit a ceteris, si a ceteris se ipsam sejungit.*

CAPUT IV.

De Idearum Natura & Origine.

QUam de Idearum Natura, atque Origine aggredimur disputationem adeo Philosophorum inter se dissidentium opiniones implicuerunt, ut inter incerta eam esse recensendam, atque in hac re ἐπέχειν oportere nonnullis videatur. Verum juvat, imo oportet Metaphysicae studiosis ea prosequi: atque ex iis, quae a Philosophis disceptantur, verisimiliora seligere. Ut enim Tullius (a) ad rem ait, *indagatio ipsa rerum tum maximarum, tum etiam occultissimarum habet oblectationem. Si vero aliquid occurret, quod verisimile videatur, humanissima completur animus voluptate.*

§. I.

(a) *Lib. IV. Academ. cap. XLI.*

§. I.

De Idearum Natura.

UT singulis quaestionibus suos terminos circumscribamus; quod de Idearum Natura quaeri potest ad id unum revocatur, num scilicet Ideae a Perceptionibus distinctae separentur, necne.

Hac autem de re in utramque partem Seculo proxime elapso & dicta sunt & scripta multa. Malebranchius quidem cum id tanquam exploratum statuisset, res objectas a Mente *per seipsas* percipi non posse, sed per ideas, quae illi intime conjunguntur: propterea ideas veluti quaedam entia, quae objecta repraesentant, esse arbitratur. At contra Arnaldo rei objectae idea ejusdemque perceptio unum idemque esse videtur. Hinc pluribus Malebranchii *entia repraesentativa* refutat in Libro *de veris & falsis Ideis*.

Verum brevi res potest tota confici. Fieri enim solet, ut abstrusis quaestionibus, quae a praestantissimis etiam viris vehementi ingenii contentione agitantur, nonnihil interdum obscuritatis offundat ipsa verborum implicatio; ita quidem, ut si ea evoluta explicentur, litigantium sententiae verbis inter se magis, quam re dissidere videantur.

Hinc

Hinc 1. animadvertendum est Ideam appellari imaginem illam, speciem, formam, quae intime praesens Menti est, cum ipsa objectum aliquod percipit. Objectorum autem nomine, quorum Ideae sunt veluti exemplaria, ea omnia intelliguntur, quae Menti repraesentata objiciuntur.

2. Perceptionis vocabulo accipitur Mentis attentio, qua objectorum imagines, sive ideas sibi praesentes intuetur.

Jam vero si ejusmodi notio Ideae ac Perceptionis vocibus subjiciatur: tanto eas discrimine separari unusquisque deprehendet, quantum actus ab ipsius termino distat. Ideae enim sunt objectorum formae animo comprehensae; illa igitur Mentis actio, qua ad eas imagines attendit, non eadem est, atque ipsa imago.

At si Perceptio definiatur Mentis actio, qua objectorum imagines sibi repraesentat: idem prorsus erit alicujus objecti idea, atque ipsius perceptio. Unus enim omnino actus est, quo sibi rerum imagines praesentes sistit, ac quo easdem percipit: actus scilicet, qui & *repraesentativus* sit, & *intuitivus* ejusdem objecti, ut Scholarum more loquamur.

Nam 1. neque aliquid Menti *objective*, ut ajunt, praesens esse potest, quod Mens non percipiat: neque aliqua potest Menti inesse perceptio, quae rei cujuspiam perceptae non sit perceptio.

2. Quidnam Menti eſt intueri, niſi quid ſibi praeſens facere? Quid vero praeſens aliquid ſibi ſiſtere, niſi intueri? Menti igitur rerum intuitus, earumdem praeſentia eſt.

Verum quamvis inter Ideam & Perceptionem nihil interſit; binae tamen in eadem re diſtinguendae ſunt relationes. Perceptionis enim vocabulo potiori jure Mentis attentio deſignatur; idea vero ad objecti imaginem, quae percipitur, magis refertur.

§. II.

De Idearum Origine.

I. QUicunque inter veteres Philoſophos humanarum Mentium προϋπαρξιν *praeexſiſtentiam* docuerunt; hi quidem eas, antequam in corpus intraverint, in rerum cognitione viguiſſe putabant. Quapropter rerum omnium inſitas, & quaſi conſignatas in animis notiones (quas ἐννοίας vocant) nos habere autumarunt. Hinc apud ipſos nihil aliud eſt diſcere, niſi recordari. Ita ferme Platonis ſententiam exponit Tullius. (a)

II. Verum Philoſophorum vulgus & potiſſimum Peripatetici humanam Mentem notionibus omnibus vacuam eſſe cenſent, & *raſae*, ut ajunt,

(a) *Lib. I. Tuſcul. cap. XXIV.*

ajunt, *tabulae* prorsus similem: in qua nihil inscriptum sit praeter id, quod a sensibus imprimitur: adeo quidem ut nullas Mens habeat ideas, nisi quas per sensus exceperit. Hinc celebratissimum apud ipsos effatum: *nihil esse in intellectu, quod prius non fuerit sub sensu.*

Idearum vero originem ita fere explicant. Censent quidem res externas ejusmodi veluti sui simulacra emittere, quae illarum adeo sint similia, ut eas exacte imitentur. Haec autem minuta entia *species* vocant *impressas*, quippe quae primum in externis sensibus impressae excipiuntur. Hujusmodi vero species e materiae sinu eductae, utpote nimis crassae, Menti, quae spiritualis est, jungi non possent. Eas propterea duplici artificio perpolitas quidquid corporeum est exuere docent. Primum enim eas per imaginationem veluti defaecari ajunt: tum ab *Intellectu agente* ita edolari ac limari, ut *expressae* reddantur, atque ut ajunt *spiritualizentur*. Ita autem tenuiores, ac subtiliores effectae *Intellectui patienti* repraesentantur, ut inde externarum rerum cognitio Menti comparetur.

III. His fere similia sunt, quae de Visus natura olim commenti sunt, atque ad Mentis cogitationes explicandas transtulere Democritus, Leucippus, & Epicurus. Ut enim visus naturam declararent, e summis corporibus effluere semper simulacra corporum ipsorum, quae

quae *idola* vocabant, eaque sese in oculos nostros inferre, atque ita fieri sensum videndi affirmabant. Porro eadem ratione cogitationem fieri censebant, ut praeter Plutarchum (*a*) tradit Tullius (*b*), qui de Epicuri idolis mentionem injiciens ait, *quorum incursione non solum videamus, sed etiam cogitemus*.

IV. Platonicorum opinionem, postquam Aristotelici florere coeperunt fere intermortuam, Renatus tandem Cartesius suscitavit. Is enim Mentis ideas ita dispertivit, ut alias adventitias, quae nimirum occasione motuum, quos in sensibus externae res excitant, a Deo producuntur: alias factitias, quas scilicet, acquisitas componendo, Mens effingit: alias tandem Menti insitas atque innatas esse docuerit.

Porro quo sensu hujusmodi ideae innatae intelligantur, neque ipse sibi constat Cartesius, neque qui Cartesio adstipulantur secum consentiunt. Cartesius enim eas naturales ideas a cogitandi facultate non esse diversas docet: sed earum cogitationum formas, quae neque ab objectis externis, neque a voluntatis determinatione, sed a sola facultate cogitandi proficiscuntur. At idem Dei ideam neque effictam esse, neque effingi potuisse a Mente con-

(a) *De placit. Phil. L. IV. c. VIII.*
(b) *Lib. I. de Fin. cap. VI.*

contendit, ſed a Deo ipſo eſſe in Mente conſignatam. Alii vero innatas appellant, quae nobis ubi conditi ſumus inſculptae, quoties attendit animus, ſemper praeſto ſunt. Alii contra non actualem rei notionem Menti a Deo conſignatam intelligunt, ſed facilitatem quamdam nobis communicatam, qua vel leviſſima adhibita attentione mente complectimur, quae nobis *innata* dicuntur.

V. Peripateticorum ſententiam illuſtrarunt, novoque apparatu propoſuere plurimi recentiores, potiſſimum vero ſaepe laudatus Joannes Lockius; qui in eo totus eſt, ut nullas ſive ideas, ſive notiones, quas vocant, *communes* nobis intime inſculptas eſſe oſtendat. E duplici autem fonte univerſas ideas, *Senſatione* ſcilicet & *Mentis Reflexione* proficiſci pronuntiat. Cum enim ſenſus ab objectis externis commoventur, diſtinctas rerum Menti adferre perceptiones ait, prout objecta in ſenſus agunt. Atque hinc nobis colorum, frigoris, caloris, ſoliditatis, &c. ideas comparamus. Praeterea actiones noſtrae Mentis, in quas Mens ipſa reflectitur, alias gignunt ideas, quas exteriores ſenſus nobis adferre non potuiſſent. Hujusmodi ſunt ideae cogitationis, perceptionis, judicii, &c. (a)

VI. Nicolaus Malebranchius novam de Idearum

(a) *Eſſai de l' Entend. Humain Liv. I. II.*

rum origine opinionem invexit. Is enim (a) duo veluti explorata ſtatuit: tum rerum omnium, quas condidit, ideas in Deo comprehendi: tum etiam Mentibus hominum tam arctiſſime Deum eſſe conjunctum, ut ſpirituum locus dici poſſit perinde, atque ſpatium locus eſt corporum. His autem ſtabilitis & fixis nullum eſſe dubitandi locum colligit, quin, ſi Deus velit, videre Mens poſſit ideas, quae creatas res in illo repraeſentant.

Quod autem hoc pacto rerum ideas communicare Menti Deus voluerit, his ille ſuadere conatur. 1. Quae Deus molitur, ea per ſimpliciſſimas ac facillimas vias operatur. Veriſimile igitur non eſt, ut infinitas totidem ideas, quot ſunt creatae Mentes, potius Deus producat, quam per se omnia illis patefaciat.

2. Rerum ideas in Deo Mentem videre, id ſane praeſtat, ut homines a Deo quam maxime pendeant: adeo quidem, ut *non ſimus ſufficientes cogitare aliquid a nobis, tanquam ex nobis: ſed ſufficientia noſtra ex Deo ſit*. (b) Atque eo reſpicitur, cum Deum eſſe, *qui docet hominem ſcientiam* (c), lucem

(a) *Recherche de la Veritè Liv. III. P. II. chap. VI.*

(b) *II. ad Cor. III.* 5.

(c) *Pſ. XCIII.* 10.

cem esse, *quae illuminat omnem hominem* (a) in Sacris Litteris praedicatur.

3. Ideae, ut vocant, universales generis, speciei &c. haberi non possent, nisi omnia entia in uno conclusa viderentur.

4. Idea Infiniti, quam frustra Mens haurit ex confusa finitorum entium farragine, non alia ratione comparatur, quam quod cum Deo conjuncta Mens est.

5. Ideae, quibus jucundae, aut ingratae perceptiones excitantur, in Mentem ipsam agunt. Atqui unus Deus Mentis nostrae modificationes mutare potest. Nostrae igitur ideae in Deo ipso sint oportet.

Hae sunt fere omnium de Idearum origine sententiae, *quarum*, (Tullii verba usurpare liceat (b)) *quae vera sit Deus aliquis viderit, quae verisimillima magna quaestio est*. Ut autem inter eas dijudicemus, duo in primis ad trutinam revocanda esse perspicitis; num scilicet cudendarum idearum Intellectus vim habeat, an vero eas duntaxat patiatur: deinde undenam ideas Mens hauriat, & an sint quaedam ideae nobiscum natae, quae ἀνέκαθεν (*ab ipsa sui origine*) in Mente ab auctore

 na-

(a) *Joann. I. 9.*
(b) *Lib. I. Tuscul. cap. XI.*

naturae consignatae fuerint .. Quae duo pro instituti ratione in proximis Propositionibus definiemus.

PROPOSITIO I. *Mens insita vi rerum ideas procudit* .

Demonstratur I. Intime quisque sensu persentiscit, quod ipse sibi rerum ideas effingat. Cudendarum igitur idearum facultas penes Mentem est. Quod quidem adeo compertum est, ut plerasque ideas Mentem ipsam efformare unanimi consensione fateantur omnes. Et sane immensa idearum seges, quas *factitias* vocant, hujusmodi facultate praeditam Mentem aperte arguit.

Id igitur unum in controversiam revocatur, num omnes omnino ideas, primigenias potissimum, & quas *simplices* appellant, Mens ipsa condat; an vero, quaecunque sit illarum origo, eas *passive*, ut ajunt, excipiat. Qui hanc facultatem Menti abjudicandam esse contendunt, illud opponunt, quod anticipatam rerum notitiam Mens haberet, si simplices ideas ipsa crearet.

Id autem ita ipsi concludunt. Ideae sunt rerum formae, quae *objectivam* eorum *realitatem* comprehendunt. Si eas igitur creare Mens posset, ante omnes ideas realitatem objectivam eorum contineret, quorum sibi ideas comparat. Atqui objectivae rerum realitates non sunt, nisi earumdem exemplaria, h. e.

h. e. ideae. Ergo ante omnes ideas easdem ideas Mens comprehenderet; quod plane repugnat. Uno verbo, ignotae rei nulla efformari potest imago.

Verum nemo unquam eam Menti facultatem attribuit, ut prius, quam res cognoscat, earum sibi comparet ideas. Primigenias quidem ideas tum demum Mens efficit, cum res illas, quae hujusmodi idearum sunt objecta, per sensus assecuta fuerit. Idearum enim omnium procreationem sensus tum interior, tum exterior antevertit: adeo quidem, ut si quae sint, quae duplici huic sensui non subjiciantur, nullas eorum ideas Mens efficere possit.

Itaque adversarios nostros id decepit, quod omnem Mentis cognitionem ex ideis proficisci, & nonnisi per ideas objecta apprehendi posse sibi persuaserunt. Atqui uterque sensus tum intimus, tum extimus rerum notitiam Menti praebet, quarum ipsa deinde ideas sibi efformat. Quod quidem perspicuum fiet, cum de Idearum origine mox differemus.

II. In hac re disceptatio contentioque cum Malebranchio praesertim nobis est. Atqui quaecunque ipse in medium exhibet, & auctorem sibi ipsum repugnantem arguunt, &, quod ad ideas attinet, agere Mentem potius, quam pati suadent. Ergo.

Et 1. Malebranchius in sui operis vestibu-

 lo,

lo, (a) comparatione inter Mentis & Materiae proprietates instituta, non minimam inter eas analogiam intercedere ait. Quemadmodum enim materia duabus potissimum proprietatibus exornatur, *Extensione* & *Mobilitate*, quarum altera varias induere figuras, altera moveri potest; ita Mentis duae sunt facultates *Intellectus*, & *Voluntas*, quarum illa multas ideas, hac vero multas recipit *inclinationes*. Priores vero tum materiae, tum Mentis facultates in eo convenire subnectit, quod utraque mere passiva sit, neque aliquam prorsus includat actionem. At posteriores proprietates quamvis aliquid commune habeant, quam maxime tamen inter se discrepant. Consentiunt quidem in eo, quod ut omnium materiae motuum, ita omnium naturalium Mentis inclinationum eadem sit caussa, naturae scilicet Auctor. Differunt vero, quod Materia tota sit actionis expers, nec motum vel sistere, vel determinare, vel utcunque deflectere possit; contra vero Voluntas agit ex seipsa, & inclinationem sive impressionem a Deo acceptam varie determinandi vim habet. Haec Malebranchius.

At haec ipsa, quam Mentem inter & Materiam instituit noster auctor comparationem, tum

(a) *Rech. de la Ver. Liv. I. chap. I.*

tum quod ad ideas, tum quod ad inclinationes attinet, Mentem activam esse demonstrat. Nam 1. propterea varias sibi ipsa inducere formas materia nequit, quod varios subire motus ipsa per se non possit. Atqui Mentis inclinationes eaedem sunt, ut placet Malebranchio, ac motus in Materia Cum igitur ea Menti vis inhaereat, ut varie inclinationes determinet; vi etiam non destituetur, qua varias ideas procudat.

2. Mens humana simplex est, atque individua, neque diversas inter se naturas coagmentatas complectitur. Ipsius igitur facultates haud ejusmodi sunt, ut reapse inter se differant: sed ad eamdem Mentem attinent, quae diversis exornari facultatibus consideratur, prout diversos producit actus. Atqui Mentem activam esse, quod ad Voluntatis facultatem spectat, fatetur Malebranchius. Cur igitur, si intelligens consideratur, activa non erit?

III. Malebranchius (a) ita de voluntate disserit. Mens nostra inclinationem suam, qua erga bonum in genere fertur, in aliquod peculiare bonum determinare nequit, nisi eadem prout excipiendis ideis apta consideratur, hujusmodi bonum prius cognoscat. Voluntas enim, ut vulgo ajunt, caeca facultas est, quae ad

(a) *Loc. cit.*

ad res ferri nequit, nisi eas ipsi intellectus obtulerit; adeo quidem, ut inclinationes suas determinare Voluntas non possit, nisi Intellectui praecipiat, ut singulare objectum ipsi repraesentet.

Atqui ex his necessario efficitur Mentem, quatenus intelligens est, activam esse. In eo enim sita est auctore Malebranchio Mentis libertas, ut in singula objecta inclinationem, quam erga bonum in genere accepit, determinare queat. Atqui hujusmodi inclinationem determinare nequit, nisi sibi objecta ipsa repraesentet, ejusdem Malebranchii sententià. Ergo vim habet Mens, qua rerum ideas sibi comparet. Atque id ex iisdem Malebranchii dogmatis adeo necessario efficitur, ut ipse parum sibi constans idem aperte concluserit. Vide inferius ipsissima illius verba. (*a*)

At enim objicit 1. Malebranchius. (*b*) Ideae reales habent proprietates, quibus diversas res repraesentant. Realem igitur habent *ὀντότητα entitatem*; & quidem excellentiorem, quam

(a) *Loco superius citato* §. *II.* La force qu' a notre ame de déterminer ses inclinations, renferme donc nécessairement celle de pouvoir porter l' entendement vers les objets qui lui plaisent.

(b) *Liv. III. Part. II. chap. III.*

quam corpora. Ergo cudendarum idearum facultas non est, nisi mera creatio, quae eo nobilior est, quo magis Mundus intelligibilis materiali praestat. Atqui id creatae Mentis conditionem prorsus excedit. Ergo.

Respondeo. Summa ambiguitate laborat quod explorati principii loco a Malebranchio statuitur. Quod enim ideae sint *quid reale*, vere ac recte dici potest; si reale intelligatur quidquid positivum est, sive absolutum illud sit, aut relativum, sive substantia sit, aut modus. Ita Ex. gr. numeros & figuras, numerorum ac figurarum relationes, corporum qualitates sensibiles esse *quid reale* dicimus: quia haec omnia, aliquo pacto exsistere *positive* concipimus in rebus numero finitis, figuratis, odoris, sapidis &c. At si reale intelligas quod per se exsistit, propriam nimirum habet exsistentiam: temere dicitur hujusmodi realitatem ideis convenire. Neque enim ideae sunt entia *repraesentativa*, qualia ipse fingit, & Peripatetici comminiscuntur, quae nempe sint veluti quaedam spirituales substantiae ab ipsa Mente reapse sejunctae, quaeque per se subsistant. Ideae, quas sibi Mens praesentes sistit, ipsius Mentis actus sunt, & quidem intimi atque immanentes; Mentis scilicet modificationes, seu quos *modos essendi* appellant vulgo Philosophi. Neque aliter ipse Malebranchius se ideas

recipere fatetur, cum (*a*) in duas classes Mentis ideas dividit, in *puras perceptiones*, & *sensationes*: atque illas nescio quo pacto *leviter* (*b*) *Mentem modificare*; has vero non esse nisi *quasdam essendi rationes* aperte edisserit; & propterea eas Mentis *modificationes* se appellare subnectit.

His porro intellectis unusquisque deprehendit nihil cum creatione commune habere idearum effectionem. Creandi enim potentia Menti adjudicanda non est, ut novas ideas effingat, ut novos scilicet actus producat, seu novas sibi tribuat modificationes. Quemadmodum nemo sanae mentis dixerit creatione opus esse, ut varias Materia conformationes suscipiat; praesertim cum illae perinde in materia locum habeant, atque ideae in Mente, ut Malebranchio placet.

Objicit 2. Malebranchius. Rei cujuspiam imaginem formare Mens nequit, nisi prius illam cognoscat, h. e. nisi habeat illius ideam. Quorsum vero nova imaginis imago? Facultas igitur cudendarum idearum, quae Menti tribuitur, inanis prorsus esset.

Respon-

(a) *Liv. I. chap. I. §. II.*

(b) *Les perceptions pures sont, pour ainsi dire, superficielles à l'ame: elles ne la pénetrent, & ne la modifient pas sensiblement.*

Respondeo. Jam antea planum fecimus ideas a Mente effingi, cum res ipsae per sensum illi innotuerint. Idque magis perspicuum fiet, cum idearum originem mox prosequemur.

PROPOSITIO II. *Ideae innatae, quo sensu a Cartesianis statuuntur, nullae dantur.*

Demonstratur. Innatae ideae vocabulum non modica ambiguitate laborat. Atqui quaecunque statuatur ideae innatae notio, hujusmodi ideas Menti praesto esse omnino repugnat. Ergo.

Et I. Si quis τὸ *innatum* idem esse dicet, ac quod Menti praesens est jam tum, cum ea exsistere coepit: is quidem Mentem in perenni idearum contemplatione, quae innatae dicuntur, jam a prima ipsius origine versatam esse statuit. Nemo autem, nisi suam conscientiam prodere velit, se a prima usque infantia *Dei*, *Entis*, *Virtutum*, *&c.* ideas praesentes habuisse, neque unquam iisdem caruisse adserere audebit. Nulla igitur inter sanae mentis Philosophos de hujusmodi innatis ideis agitari potest controversia.

II. Quod si innatae intelligantur ideae, quae ita Menti insitae sunt, ut ubi ad eas Mens attenderit, continuo Menti sese praesentes offerant: id sane quemadmodum fieri possit, explicatu perquam difficile esse videtur. Neque enim fieri potest, ut in seipsa consignatas ideas diu Mens ignoret.

Nam

Nam 1. quid idea, nisi rei objectae imago, ad quam Mens attendat, sive ut Arnaldo placet, ipsius objecti perceptio? Nequit igitur perpetuo Menti praesto esse idea rei, quam perpetuo non percipiat.

2. Si Mens perpetuas ideas complectatur, saltem se eas complecti sentiat necessum est; quippe idea sine cognitione esse nequit; cognitio autem sine intimo sensu ne fingi quidem potest. At si ideas Mens sentit, iisdem profecto simul attendere debet; secus enim earum conscia esse non posset. Perennis igitur esset in Mente idearum perceptio. Atqui interiori conscientiae refragatur, quod a prima sui origine praesentes ideas Mens habuerit. Ergo.

Nec jure quis illud objiciet, quod praeteritas rerum ideas memoria Mens comprehendat, easque complecti se sentiat, licet iis non semper attendat. Quae enim memoria Mens custodit non ita veluti recondita retinet, quasi easdem ideas, quas olim praesentes habuit, comprehendat. Nimirum memoria facultas est, qua rerum ideas Mens revocat, in quibus antea versata est. Quod quidem eo facilius praestat, quo clariores sibi rerum ideas comparavit, ac saepius eas secum ipsa volutavit. Hanc autem facultatem Mens profecto sentit: at sensu minus vivido, quam qui ceteros Mentis actus comitatur.

III.

III. Sin autem quis dixerit significari facultatem hominibus insitam, qua ideas, quas vocant innatas, nobis repraesentare possimus: ita sane innumerabilium rerum ideae innatae appellandae essent. Menti enim non minus insita vis est, qua Dei, Entis &c. ideas format, quam facultas, qua lapidis, arboris, ceterarumque rerum ideas procudit.

IV. Eadem demum ratione idearum innatarum numerus quoscunque terminos transiliret, si earum rerum ideae huic ordini adscriberentur, quas ceteris facilius, atque expeditius Menti effingere licet. Quamobrem nullae sunt ideae, quae innatae dici queant eo sensu, quo vulgo a Cartesianis accipiuntur.

His autem stabilitis nolo quis inde efficiat in *Sensistarum* (a) sententiam me descendere. Tum enim qui innatas ideas tuentur, tum qui eas profligant suam mihi non probant sententiam. Ut igitur quaestioni modum aliquem imponamus, ita idearum originem definiri posse sentimus. 1. Mentem a Deo facultate donatam esse, qua rerum ideas sibi effingat, tum qui innatas ideas rejiciunt communiter profitentur, tum qui pro illis dimicant, saltem quod ad plerasque attinet, diffiteri non audent.

(a) *Eo nomine vulgo cohonestari solent, qui a sensibus idearum originem arcessunt.*

2. Ideas nonnisi objectorum imagines & formas esse, quas sibi Mens praesentes sistit, ipsius nominis notio manifeste arguit. Neque aliter fere universi ideas accipere videntur; quamvis non omnes ea, qua par est, perspicuitate loquantur. Lockius, qui Sensistarum agmen ducit, ideam appellat *omne id, quod Mens in se ipsa percipit, perceptionem omnem, quae Menti inest, cum ipsa cogitat*: (a) atque ad calcem Anteloquii quod *idolum*, *notio*, *species* dicitur, se ideae nomine intelligere testatur.

3. Jam vero fieri nequit, ut Mens rerum imagines exprimat, quarum nullam habet notitiam; propterea omnino oportet, ut rerum cognitio in Mente earumdem ideas praecedat. Atqui non alius ad Mentem rebus sensibilibus patet aditus, nisi per exteriores sensus. Tum demum igitur earum rerum ideas sibi Mens effinget, cum earum cognitionem per sensus exceperit.

4. Verum multa sunt, quae exterioribus sensibus non subjiciuntur; quorum ideas Mentem sibi efficere experimur. Horum autem quo pacto Mens notitiam assequetur? Reflexionis opera ajunt Sensistae. Atqui Reflexio cognitionem supponit. Neque enim Mens in seipsam reflecteretur, ut actus suos expenderet,

(a) *Essai . . . Liv. II. chap. VIII.* §. 8.

ret, nisi eos antea cognosceret. Aliquid igitur Reflexione antiquius reperire oportet, quo Mens illa attingat.

5. Porro nihil in Mente simplicius, nihil prius, nihil antiquius, quam Sensus intimus sui ipsius: nihil autem in se Mens complectitur, quod intimum ipsius sensum fugiat; hic igitur alter fons erit, unde eorum, quae intime sentit, ideas sibi Mens procudit. Quae autem hujus sensus opera Mens attingat, atque ita eorum ideas effingat, cum id majorem exposcat indaginem, inferius prosequemur.

6. Quamobrem idearum omnium origo e duplici Sensu tum intimo tum extimo repetenda esse videtur. Nimirum uterque sensus rerum notitiam, veluti materiam, unde conficiantur ideae, Menti praebet: Mens vero ad singulas utriusque sensus sensationes attendens Reflexionis opera ideas efformat.

7. Id ipsemet Lockius quamvis per transennam, ut ajunt, aspexisse videtur. Nam (a) cum idearum originem statuit, quas exteriora objecta Menti adferre non possunt; eas ex se ipsis singulos homines haurire ait. Tum deinde subnectit, quod *etsi haec facultas sensus non sit* (exterior nimirum) *quippe quae cum externis objectis nihil commune habeat*, *tamen*

(a) *Liv. II. chap. I.* §. 4.

tamen ad illum multum accedit; & *SENSUS INTERIORIS nomine recte appellaretur*. Verum ſenſum cum actu confundens, quo Mens ad ſenſum attendit, illam *Reflexionem* appellat; quippe illius opera eas deas recipere Mentem ait, quas in ſuas reflexa operationes acquirit. Neque advertit (quod quidem ipſa, quibus utitur, verba animadverti jubent, Reflexionem inſtrumentum potius eſſe, ut ita inquam, quo Mens ideas condat, quam fontem, unde illas derivet. Hinc alibi (*a*) diſertiſſimis verbis *Senſationes exteriores atque interiores ſolas vias eſſe* docet, *quae cogitationis ad Intellectum aditum praebent*.

§. 8. Ita idearum origine definita omnis controverſia inter Carteſianos ac Senſiſtas compoſita erit: & de hac inter eos conciliata pace utrique nobis gratias debent. Nullae enim ideae Menti inſunt, quas ipſa ſenſus ſive exterioris, ſive interioris opera ſibi non comparaverit; nullae proinde ideae, quae innatae dici poſſunt. Quod quidem contendunt Senſiſtas. Cum autem quae ſenſu intimo nobis attingere licet a ſenſibus externis non pendeat, & omnem Mentis cogitationem antevertant; fit hinc, ut eorum ideae, quae ſenſu intimo haurimus, innatae dici poſſint. Non quia

(a) *Liv. II. chap. XI. §. 17.*

quia illae a prima usque origine nobis insitae fuerint; sed propterea quod principium illud, unde eas Mens effingit, in sensu intimo veluti consignatum habemus. Quo sane revocantur, quae de Ideis innatis disserunt Cartesiani.

PROPOSITIO III. *Universas ideas e Sensu tum intimo tum extimo Reflexionis opera Mens cudit.*

Demonstratur. Idearum omnium duo sunt summa genera: aliae corporea objecta respiciunt; aliae vero non item. Atqui prioris generis ideas externorum sensuum opera Mentem sibi comparare exploratum est. Ergo. Rerum enim imagines cudere Mens nequit, nisi prius res ipsas cognoscat. Atqui eam corpus inter & Mentem conjunctionem intercedere experimur, ut si res externae in corporis sensus incurrant, arcana quidem, at constanti lege earum cognitionem Mens assequatur. Sensibilium igitur rerum ideae e Sensu extimo originem suam arcessunt.

Atque hinc 1. proficiscitur, quod qui sensu aliquo carent, earum rerum quae huic sensui subjiciuntur, ideas non habent: ita quidem ut nulla arte fieri possit, ut hujusmodi ideas acquirant. 2. Quo sensibus propiora sunt corpora, & quo diligentius in iis sensus versantur, eo clariores sunt ideae. 3. Rerum corporearum ideae magis minusve completae

&

& perfectae sunt, prout sensus magis vel minus integri, & valentes fuerint.

Quod vero ad illa spectat, quae neque a sensibus hauriri, neque ipsorum ideae abstractionis opera a Mente efformari possunt: ea sane nos intimo sensu attingere ita est in promtu; ut res disputatione non egeat. Proprietates enim nostrae Mentis, & quaecunque intrinsecus agit ipsa aut patitur, non alia nobis ratione innotescunt, quam quod ea intimo sensu experimur. Ideae igitur actuum & passionum, quas in seipsa Mens reflexa sibi effingit, e sensu intimo veluti e nativo fonte proficiscuntur.

Jam illud porro inspiciendum est, num praeter suorum actuum ideas, aliae sint, quas intimo sensu Mens hauriat. Quoniam autem interior hic nostrae Mentis sensus iis veluti tenebris sit obsitus, ut quae in eo conclusa delitescunt, obscure admodum & confuse Mens sentiat: idcirco tentare oportet, quaenam hujusmodi sensus complectatur, quae sedulo evoluta non paucas Menti offerunt ideas. Ex qua quidem sensus obscuritate proficiscitur, ut tanta Philosophos inter versetur disceptatio, undenam scilicet primitivae quaedam notiones, cujusmodi sunt *Aeternitatis*, *Infinitatis*, *Immortalitatis*, *Veritatis*, *Beatitudinis*, ac *Dei* tandem ideae nobis adveniant. Ut igitur hoc interiorum sensionum tentamentum recte

recte instituamus, Sensistas antea audire juvat, quaeve ipsi de hujusmodi idearum origine constituant.

Lockius sane Sensistarum facile princeps Aeternitatis, atque Infinitatis ideas ita a Mente comparari differit. (a) Aeternitatis quidem idea, Lockio auctore, eamdem, atque idea Temporis, originem habet. Durationis enim sive Successionis notionem nobis praebet idearum series, quarum aliae aliis succedunt, & quae continuata in nobis exsistit, seu quod hujusmodi ideae Menti sese praesentes offerunt, seu quia tum haec tum illa externa objecta perpetuo sensus afficiunt. Quod si vero Solis, aut Lunae periodis eam metimur, certae durationis sive temporis ideam haurimus. Quoniam autem fieri experimur, ut si certa temporis spatia alia aliis addamus, nunquam additioni finis imponi videatur; ita Aeternitatis ideam nobis ipsi comparamus.

Eadem fere ratione Infinitatis ideam a nobis comparari docet laud. Auctor. Quicunque enim determinatae cujusdam longitudinis ideam habet, is quidem eam quantumvis multiplicare se posse sentit, neque unquam ad terminum propius accedere, quam cum incoepit.

 adver-

(a) *Liv. II. chap. XIV. XVII.*

advertit. Indefinitum igitur quod nunquam exhauriri potest, animo concipitur: h. e. Infinitatis idea comparatur. Lockii igitur sententia ita Aeternitatis atque Infinitatis ideas Mens effingit, ut altera ex certis temporum intervallis simul additis, altera vero ex longitudinum numero quantumlibet repetito proficiscatur.

Quod vero ad Virtutis, Vitii, Honestatis ideas attinet, primum Lockius (a) Cartesianorum opinionem, qui prima quaedam juris naturalis principia in animis hominum consignata esse volunt; multis refutare conatur. Quae autem potissimum exhibet argumenta, ad haec revocantur. 1. Praecipuae hujusmodi morum regulae demonstratione indigent. Ea igitur principia ab aliqua veritate pendent, unde ratiocinii opera deducantur. 2. Ingens est inter homines de Virtutibus & Vitiis dissensio: tum etiam nonnullae integrae nationes non paucas rejiciunt morum regulas, & plura secure admittunt, quae aliae nefanda esse ducunt. Non igitur singulis hominibus communes sunt Vitii & Virtutis ideae. Ergo non innatae.

Deinde certam viam atque rationem aperit Lockius, qua hujusmodi ideas Mens assequatur. Eas enim institutione atque exemplis a pa-

(a) *Liv. I. chap. II.*

parentibus, magistris, iisque, quos inter versamur, nobis afferri ostendit. Nam cum a prima usque infantia omni cognitione destituamur, ita praeceptis & opinionibus, quibus puerilis aetas informari solet, animus imbuitur, ut quo magis aetate progredimur, eo altiores radices agant. Ea potissimum de caussa, quod illa vel aperta vel tacita consensione profiteri eos deprehendamus, quibuscum communione conjungimur; atque ab iis commendari audiamus, quorum sapientiam aut pietatem admiramur.

Dei tandem ideam expendit Lockius, eamque innatam non esse ostendit (*a*), tum quia non eadem est in singulis hominibus; tum vero potissimum, quod ea quibusdam nationibus ignota fuerit. Eam deinde quo pacto ex propriae exsistentiae cognitione ratiocinatione Mens hauriat minutatim edisserit (*b*).

Nimirum Menti exploratum est seipsam exsistere, cumque evidenter comprehendat, quod e nihilo Ens aliquod prodire nequeat; inde aperte deduci videat necessum est, quod ab omni aeternitate aliquod exstiterit, unde originem ipsa habuerit. Praeterea eadem evidentia patet, Ens

K 2 omne,

(a) *Liv. I. chap. III.*
(b) *Liv. IV. chap. X.*

omne, quod ab alio originem traxit, inde etiam quaecunque ipsi inhaerent, accepisse. Mens igitur cum in se intelligendi facultatem deprehendat, eo progreditur, ut Ens aliquod aeternum, omnipotens, atque intelligens esse deducat.

Ex his autem facile per se quisque intelligere poterit eam esse Sensistarum opinionem, quod primitivae illae notiones, quae a sensibus externis ἀμέσως (*immediate*) oriri nequeunt, & a Cartesianis in animo consignatae dicuntur, partim ex simplicium idearum collatione, partim abstractionis ope non sine objectorum externorum occasione, partim ratiocinationis, experientiae, ac meditationis opera proficiscantur.

Verum si accurate pro eo ac par est, primigenias hujusmodi notiones inspiciamus, aliam esse rationem, qua illae nobis adveniant, fateamur oportet. Et sane quod ad Aeternitatis, atque Infinitatis ideas attinet; hae quidem unde eas deducit Lockius, derivari non possunt. Nam 1. temporis intervalla certis circumscripta limitibus, finitae longitudines, terminati numeri, quoties repetita accipiantur, quantumvis alia aliis addita multiplicentur; incrementum quidem, haud tamen infinitatem ipsam absolutam attingere possunt. Quod inde nimirum producitur, finitum est ac limitatum, licet auctum usque cumu-

mulatumque sit. Atqui Infinitatis, atque Aeternitatis notiones fines omnes, limites omnes transiliunt. Eas igitur ex finitis & limitatis frustra hauries.

2. Ideae, de quibus loquimur, cujusmodi a nobis comparari contendit Lockius, *negativae* sunt, ut vulgo ajunt; quippe negant ac removent fines a rebus, quas limitibus definitas sensibus excipimus. Aeternitatem autem atque Infinitatem notione valere positiva & alibi demonstravimus, & quisque probe noverit, si quid aeternum, atque infinitum sit intelligat. Ergo. Nam, ut quaedam innuam, infinita cognitio Ex. gr. & sapientia nobis idem omnino est, ac absoluta & perfecta cognitio: seu illorum omnium quae cognosci possunt & intelligi perfectissima comprehensio. Ita quid nobis infinita potentia, nisi potentia perfectissima, quae virtutem omnia faciendi, quae fieri per rerum naturam possint, comprehendat? Pari etiam ratione perfectum a nobis intelligitur quod aeternum dicimus, quatenus nimirum exsistendi necessitatem, atque immutabilitatem complectitur.

Jam porro notiones negativas Mentem non assequi, nisi prius positivas cognoscat, nemo est, qui non videat. Sicut enim lux ante intelligitur, quam caligo; atque id, quod est, prius animo concipitur, quam id quod non est, aut deficit: ita etiam aeternum atque

infinitum necesse est antea intelligamus, quam temporarium & terminatum. Tantum igitur abest, ut Aeternitatis, atque Infinitatis ideae e temporis & longitudinis ideis proficiscantur, ut potius eas antevertant.

Porro eadem argumenta Immutabilitatis, Veritatis, Honestatis, & Beatitudinis ideas neque extrinsecus advenire, neque ex attenta rerum conditarum contemplatione proficisci posse declarant. Nam 1. Immutabile mutabilis mensura est: non secus ac linea recta obliquae norma est & regula. Neque enim singulas e statu suo res decidere, atque ex alio in alium vicissitudinem subire intelligeremus: nisi fixum atque immutabilem Entis necessarii statum antea animo complecteremur.

2. Veritatem pariter prius, quam falsitatem, aut mendacium noverimus, nobis innotescere perspicuum est. Veritatis enim nomine intelligimus rem, reique statum suo archetypo respondentem. Nemo igitur nosse poterit, quando res a suo archetypo aberret, nisi qui antea sciat rei ipsius conditionem, quae suo veluti exemplari congruat. Mens autem suapte natura falsa dignoscit a veris; ergo veritatis praenotionem habet.

3. Inhonesta, injusta, iniqua deprehendere nobis non liceret, si nullam in animis nostris honesti, justi, & aequi notionem expressam haberemus. Cum hac enim, tanquam norma qua-

quadam comparamus & contendimus omnia; quae ideirco iniqua, atque injusta esse intelligimus, quia ab illa desciscere deprehendimus. Apposite ad rem nostram Augustinus. (a) *Reprehensor iniquitatis esse non potest, qui non cernit justitiam, cui comparatam comprehendat iniquitatem. Unde enim scis quia hoc injustum est, nisi scias quid sit justum? Quid si enim justum est, & hoc quod dicis injustum? Absit, inquis, injustum est, & clamas quasi videntibus oculis videns hoc injustum esse; utique ex aliqua regula justitiae, cui comparans quod vides pravum, & cernens non convenire rectitudini regulae tuae reprehendis, tanquam artifex discernens justum ab injusto.* Augustino praeivit Cicero, qui normam, qua honesta ac turpia comparantur, naturalem esse docet. Ait enim: *Legem bonam a mala nulla alia nisi naturali norma dividere possumus. Nec solum jus & injuria a natura dijudicatur, sed omnia omnino honesta ac turpia.* (b)

4. Beatitudinis notione multo ante, quam infelicitatem aut miseriam experiantur homines, eorum animos imbutos esse aperta res est. Fieri enim nequit, ut infelicem me esse

K 4 sponte

(a) *In Psalm. LXI.*
(b) *Lib. I. de Leg. cap. XXXIII.*

sponte dolerem, nisi beatitudinis forma Menti inesset; qua praeeunte ab eo felici statu me longe abesse & sentio, & moereo. Scilicet miseriarum omnium criterium beatitudinem esse recte dixeris.

Hujusmodi igitur notiones eam in Mente antiquitatem praeseferunt, ut non modo ceteras ideas antecedant: verum etiam sint veluti stabiles quaedam regulae Menti praesentes, in quas intuemur, cum finita, mutabilia, falsa, iniqua, molesta metiri volumus. Ex quo eas neque institutione nobis instillari, neque meditatione aut rerum externarum contemplatione effingi posse plane efficitur.

Jam vero si interiores sensus nostri recessus adire velimus, delitescentia ibi tanquam semina inveniemus, unde notiones illae efflorescunt. Et sane Veritatis sensum in se unusquisque deprehendere experitur, si ab externis omnibus avocatam in seipsam Mentem recipi permittat. Nam 1. quis non persentiscit se natura duce adeo falsitatem odisse, & quoad ejus fieri potest devitare, ut quamvis cupiditatis aestu abreptus errorem in aliis probaverit, in scipso probare non possit? Nempe falli nolunt etiam quicunque fallere amant. *Multos expertus sum*, ait Augustinus, (a) *qui vellent fallere, qui autem falli, neminem.*

Nemo

(a) *Lib. X. Confess. cap. XXIV.*

Nemo enim vult ita falsum dicere, ut nesciat ipse quid verum sit.

2. Rursus mendacia in aliis, nisi quid sua intersit, quisque reprehendit, meritoque castigat, non sine omnium consensione & plausu.

3. Cognitionis cupiditate incensi ad philosophiam, ceterasque scientias incitamur. Atqui cupiditas isthaec a natura ipsa originem ducit. Veri igitur videndi appetitus nos tenet. Hujusmodi argumentum prosequitur Tullius: *Et quoniam eadem natura cupiditatem ingenuit homini veri inveniendi, quod facillime apparet, cum vacui curis, etiam quid in caelo fiat, scire avemus: his initiis imbuti omnia vera diligimus: id est fidelia, simplicia, constantia: tum vana, falsa, fallentia odimus, ut fraudem, perjurium, malitiam, injuriam.* (a)

4. Unusquisque se gaudio perfundi experitur, ubi veritatem aliquam assequi contingat. Veri igitur reperiendi studio ardemus. Ita laudatus Tullius: *Qui enim possum non cupere verum invenire, cum gaudeam, si simile veri quid invenerim?* (b)

Porro Honestatis sensum moralem, nisi qui homo esse desierit, in se ipse non deprehendit.

(a) *Lib. II. de Fin. Cap. XIV.*
(b) *Lib. IV. Tuscul. cap. XX.*

dit. 1. Re enim vera quaedam sunt adeo foeda, & deformia, ut ne dici quidem, nedum fieri omnes ad unum non patiantur: ejusmodi sunt, parentes sine ulla caussa jugulari; amicos prodi; iis, qui de nobis optime meriti fuerint, malefacta rependi &c. Quid autem caussae est, cur horum scelerum turpitudine, etiamsi in eum laesura non sint, quisque offendatur? Cur haec crimina esse nemo diffiteri audet, licet nulla lata lege prohiberentur? Profecto Honestatis sensus, quo natura ipsa percellimur, haec, in quibus in neutram partem moveremur, scelesta ac turpia esse nos admonet.

Quod si quis ea iniqua atque injusta propterea esse dicat, quod civili societati, ac securitati publicae adversantur; is, quaeso, illud ostendat, quare quod civilem societatem impetit, iniquum esse aestimetur. Aut igitur Honestatis sensus singulis est hominibus insitus, quo honestas, & turpes actiones veluti metimur: aut statuamus oportet nihil esse reapse iniquum, ne foedissimis quidem criminibus exceptis; tum etiam praecipua hominum officia meras esse consuetudines: ac tandem discrimen omne, quo vitium a virtute separatur, in vulgi duntaxat opinione inniti.

2. Sensum Honestatis manifeste evincunt quamvis tacitae at vehementes illae interiores objurgationes, quibus se argui unusquisque

que perſentiſcit, ubi ſcelus aliquod admiſerit. Quae quidem ſecreta conſcientiae reprehenſio ita nos fodicat, ut in noſtra poteſtate non ſit diſſimulatio vel oblivio; lacerat enim, vexat, ſtimulos admovet, ignes adhibet, reſpirare non ſinit. At undenam vox iſthaec erumpit, quae crimina increpat, niſi ex honeſtatis ſenſu, quo quisque afficitur?

3. Juſti, injuſtique notio ita univerſis omnino hominibus communis eſt, ut etiam ipſae immanitate barbarae nationes hac notione ducantur. Ubique enim Gentium jusjurandum moribus receptum eſſe; foedera ſanciri, eaque non ſine probro violari comperta res eſt. Quo ſane reſpicit Tullius, cum ait: *Juſtitiae tanta vis eſt, ut ne illi quidem, qui maleficio & ſcelere paſcuntur, poſſint ſine ulla particula juſtitiae vivere. Nam qui eorum cuipiam, qui una latrocinantur, furatur aliquid, aut eripit; is ſibi ne in latrocinio quidem relinquit locum. Ille autem, qui archipirata dicitur, niſi aequabiliter praedam dispertiat, aut interficietur a ſociis, aut relinquetur. Quin etiam leges latronum eſſe dicuntur, quibus pareant, quas obſervent.* (a)

Porro haud recte quis dixerit hujusmodi juſti injuſtique notiones ratiocinationis opera com-

(a) *Lib. II. De Offic. cap. XI.*

comparari. Nam 1. Honestatis notiones, licet eas evolvere, atque aperire Mens neglexerit, ipsae per se erumpunt, ubi objectum nobis occurrerit.

2. Non modo ratiocinationem antecedunt, verum etiam eam dirigunt, corrigunt, atque emendant. Neque enim ratiocinari Mens posset, nisi quaedam sibi adessent principia, quibus innixa & alia inde concluderet, & ad ea veluti ad normam aliquam ratiocinationes omnes exigeret. Haec autem principia quasi prima elementa naturae nisi in nobis ipsis contineremus, aliunde originem habere non possent.

3. Et sane ratiocinationes omnes e sensu prodire vel illud argumento est, quod quae nunquam sentimus, de his nunquam ratiocinemur; adeo quidem ut ratio nonnisi sit sensus evolutus atque explicatus.

4. Honestatis sensum rationi praeire ex hominum vulgo aperte colligere licet. Illud enim sensu potius duci, quam ratione, quae diuturni temporis atque assidui laboris opus est, adeo est exploratum, ut eo sublato Societas ipsa auferatur necesse sit. Natura enim ad civilem communitatem homines conjunctos & consociatos esse quis non persentiscit?

5. Idipsum dilucide inde efficitur, quod licet aliquando nullae nobis suppetant rationes, quibus ducamur; praesto tamen nobis est intimus

timus honestatis sensus. Finge sophistam filio parentis necem unde unde conquisitis argumentis persuadere; is quidem, modo cupiditatis facibus inflammatus non fuerit, interiorem honestatis sensum opponet: quamvis sophistae argutiis satisfacere nequeat.

6. Honestatis igitur sensus est veluti quaedam naturae *non scripta, sed nata lex; quam non didicimus, accepimus, legimus; sed ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus; ad quam non docti, sed facti, non instituti, sed imbuti sumus*: ut cum Tullio (a) loquamur. Atque lex isthaec ita lumine suo nobis affulget, ut effrenes ipsae cupiditates, licet obscurare aliquando; extinguere tamen eam nunquam valeant.

Nam 1. postquam cupiditatis aestus deferbuit vel ipsi facinorosi homines vituperant, quae antea laudarunt.

2. Ii quidem licet sibi ipsis indulgentes propria scelera non vituperent; ea tamen in aliis opprobrio digna existimant.

3. Iidem perditi homines sibi ab iniquitate cavent, si quidem suis facere satis cupiditatibus ipsis licuerit. Apposite ad rem nostram Tullius (b): *Quis est, aut quis unquam fuit aut avaritia tam ardenti, aut tam effre-*

(a) *Orat. pro Milone cap. IV.*
(b) *Lib. III. De Fin. cap. XI.*

effrenatis cupiditatibus, ut eamdem illam rem, quam adipisci scelere quovis velit, non multis partibus malit ad sese, etiam omni impunitate proposita, sine facinore quam illo modo pervenire? Tullium exscripsisse videtur Seneca; in eamdem enim sententiam ait: (a) *Dic cuilibet ex istis, qui rapto vivunt, an ad illa, quae latrociniis & furtis consequuntur, malint ratione bona pervenire? Optabit ille, cui grassari & transeuntes percutere quaestus est, potius illa invenire, quam eripere. Neminem reperies, qui non nequitiae praemiis sine nequitia frui malit.*

Eadem tandem Beatitudinis ratio reperietur. Tantum enim innatum in nobis Beatitudinis amorem experimur, ut necessario quodam animi ardore atque impetu ad eam adipiscendam concitemur. Atque hoc naturae votum 1. omnem Mentis ratiocinationem antecedit; quippe a nulla nostra deliberatione, aut optione dependet. Prius enim poterit a se quisque discedere, quam hujusmodi appetitum amittere. 2. Basis est & veluti fundamentum omnium volitionum; adeo quidem ut inde prodeant, atque huc referantur Mentis appetitiones. Propterea enim quaevis singularia bona consectamur; quod ingens summi boni

(a) *Lib. IV. De Benef. cap. XVII.*

boni studium nos occupat, quod illa omnia complectitur, & longe excedit.

Beatitudinis autem appetitum Immutabilitatis atque Infinitatis sensum complecti unusquisque deprehendet, si illius amoris, quem nobis natura ingenuit, characteres inspiciat. Haec quidem votorum nostrorum summa est: neque mori, neque falli volumus: tum quae habemus, secure, atque omni procul ablegato timore possidere exoptamus: bonorum firmitati, & perpetuitati confidere posse expetimus; hujusmodi tandem amorem ita late patere experimur, ut & bona omnia appetantur, & singularia quaevis ac finita illum implere non possint. Infinitatis igitur, Immutabilitatis, atque Aeternitatis notiones in Beatitudinis sensu conclusas intime sentimus.

Sed ut ad propositum revertamur, nunc id omne concludi sic licet. 1. Quod omnes ratiocinationes, judicia omnia, ideas omnes antevertit, non ratione comparatur, sed sensu intimo percipitur. Atqui ejusmodi sunt Aeterni, Infiniti, Immutabilis, Veri, Honesti, & Beatifici notiones. Ergo.

2. Quod necessario erumpit in animo, haud longa ratiocinatione acquiritur, sed primus ipse sensus affert. Ita autem Honestatis, Veritatis, & Beatitudinis notiones nobis inesse sentimus, ut eas obliterare in nostra potestate non sit. Ergo.

3. Quod

3. Quod sponte & primo rerum occursu experimur, meditationis & reflexionis fructus esse nequit, sed unius sensus intimi est opus. Cum igitur primo, sponte, & necessario intrinsecus nobis occurrant recensitae notiones, nonnisi ex intimo sensu proficiscantur oportet.

Restat tandem, ut perscrutemur, num ex intimo sensu Dei notionem colligere Mens possit. Et sane ex notionibus, quas in interiori sensu involutas aperuimus, aliquid de Deo investigare licet. Insatiabilem enim nobis a natura ingenitum appetitum inesse unusquisque experitur, quo ad ejusmodi beatitudinem contendimus, quae tum bonum immutabile, atque infinitum, tum aeternitatem, & veritatem complectatur. Atqui natura expeti nequit, quod non sentitur; sentiri autem, nisi quod nos afficit, nequaquam potest; neque eo, quod nusquam exstat, affici possumus. Abstracta enim, universalia, aliaque hujusmodi Entia rationis, cum non exsistant, sensui tum extimo tum intimo non subjiciuntur: & nullam propterea aut corpori aut animo affectionem inducere possunt. Quae igitur attributa Mens expetit, & quae in seipsa sentit, Entis alicujus reapse sint attributa necessum est. Ignoti igitur Entis proprietates Mens in seipsa sentit.

Quamobrem si ad interiores hujusmodi sensiones attendere Mens satagat; atque in eo omnem

omnem collocet industriam, ut meditatione & reflexione eas involutas aperiat; illius Entis sibi ideam procudet, cui ea omnia, quae in seipsa sentit attributa, adscribit, atque adjudicat.

Haec autem e sensu intimo explicasse licuit. Quae quidem fortasse nonnullis jejunius dicta fuisse videntur: at ea sunt quasi prima elementa naturae, quibus ubertas orationis adhiberi vix potest.

CAPUT V.

De Mentis humanae Voluntate, & Libertate.

ALtera Mentis humanae facultas Voluntas est, qua nimirum sese determinat, vel ut objecta appetat, quae bona esse per Intellectum agnoverit, vel ut ea aversetur, in quibus mali rationem deprehenderit. Adeo quidem, ut Voluntatis objectum sit bonum, sive quod reapse ejusmodi sit, sive quod in speciem bonum esse videatur.

Heic autem illud modo discutiendum est, num libera sit Humanae Mentis Voluntas. Fuerunt enim inter veteres Philosophos, qui

Mentem hominis Voluntate libera spoliatam necessitate fati devinxere.

Et I. quidem Zeno, atque ex eo ducti Stoici certum quemdam caussarum ordinem introduxere, quae ab omni aeternitate tam naturali colligatione connexae sunt, ut nihil agi queat, nisi quod lex isthaec jusserit. Id autem εἱμαρμένην, *fatum* appellabant. Ita sane fatum definit Chrysippus apud Gellium: *Fatum est sempiterna quaedam & indeclinabilis series rerum & catena, volvens semetipsa sese & implicans per aeternos consequentiae ordines, ex quibus apta connexaque est.* (a)

Hoc autem fato universa regi docebant, ipsumque Deum fato resistere posse negabant. Cumque Humana Mens ipsorum sententia Dei particula sit; hinc nihil esse in nostra potestate, sed omnia necessitate effici adserebant.

Sed quoniam haec Stoicorum necessitas vitii & virtutis ideas evertebat, ac morali Philosophiae, quam Porticus resonabat, refragabatur; hominum animos necessitate liberare studuit Chrysippus: quamvis, ut advertit Tullius, *dum verbis utitur suis, delabitur in eas difficultates, ut necessitatem fati confirmet invitus.* (b)

Do-

(a) *Noct. Attic. Lib. VI. Cap. II.*
(b) *De Fato Cap. XVII.*

Docebat enim, quod si hominis Mentem perinde inspicias, atque necessario naturae vinculo rerum universitati adhaeret, necessum est, ut ea agat, quae jubet aeternus caussarum nexus. Sed cum ad ea, quae agit, sponte & voluntario impetu feratur; propterea nulla vi extrinsecus agitata, sed libere ducitur. Quam ob rem hujusmodi exemplo uti solebat. *Sicut lapidem cylindrum si per spatia terrae prona atque derupta jacias, caussam quidem ei, & initium praecipitantiae jeceris; mox tamen ille praeceps volvitur: non quia tu id jam facis, sed quoniam ita sese modus ejus, & formae volubilitas habet. Sic ordo & ratio & necessitas fati genera ipsa, & principia caussarum movet; impetus vero consiliorum, Mentiumque nostrarum actiones ipsas voluntas cujusque propria & animorum ingenia moderantur*. Ita Gellius; (*a*) ejudemque exempli meminit & Tullius. (*b*)

II. Humanae Menti libertatem abjudicavit etiam Democritus. Cum enim ipse motum, quo ab aeterno atomi agitantur, naturalem & necessarium esse doceret; non poterat, quin omnia necessario fieri rite concluderet. Hinc

 illum

(a) *Loc. cit.*
(b) *De Fato cap. XVIII. XIX.*

illum *ἀνάγκην necessitatem* admisisse testatur Laërtius. (*a*)

Verum Epicurus, ne Democriti fato assentiretur, *ab atomis errantibus, & a via declinantibus praesidium petere conatus est*, ut ait Tullius. (*b*) Democritus enim naturalem impulsionis motum, quam *plagam* appellabat, Epicurus vero gravitatis & ponderis atomis inesse statuit. Quoniam autem teste Tullio (*c*) verebatur Epicurus, *ne si semper atomus gravitate ferretur naturali ac necessaria, nihil liberum nobis esset; cum ita moveretur animus, ut atomorum motu cogeretur*: propterea *declinationem* quamdam, sive motum obliquum atomis impertivit. Hujusmodi declinationem ita exponit Lucretius (*d*)

Declinamus item motus, nec tempore certo,
Nec regione loci certa, sed ubi ipsa tulit Mens;
Nam dubio procul his rebus sua quoique voluntas
Principium dat; & hinc motus per membra rigantur.

Nec

(a) *De Vit. Philosoph. Lib. X.*
(b) *De Fato Cap. XX.*
(c) *Lib. cit. Cap. X.*
(d) *Lib. II. De nat. rer. v.* 259.

Nec vero, apposite Tullius, (*a*) *quisquam magis confirmare mihi videtur non modo fatum, verum etiam necessitatem & vim omnium rerum; sustulisseque motus animi voluntarios, quam hic, qui aliter obsistere fato fatetur se non potuisse, nisi ad has commentitias declinationes confugisset.*

Ea enim est Epicuri opinio, ut animus non sit, nisi levissimarum atomorum per totum corpus fusa coagmentatio, cujus pars illa, quae rationis est particeps, in pectore versatur. Isthaec porro quae pectori haeret atomorum complexio in caussa est, cur graviores atomi, quae suo pondere ad lineam feruntur, ab ea declinent, atque alio deflectant.

Verum qui fit, ut tenuissimarum atomorum moles alias depellat? Id sane praestabit aut externa quaedam vis & caussa, aut interior. Si caussa accedit extrinsecus, fato id fiet; cum illa aliis caussis antecedentibus connexa sit, quibus humana voluntas libertate destituitur. Sin autem interna, naturalis erit ille atomorum motus, & propterea necessarius. Actum igitur erit de omni libertate.

III. Graecae Philosophiae sententiae in Christianae Religionis dogmata transmissae universos

(a) *Lib. cit. Cap. XX.*

versos fere invexerunt errores, qui a prima usque Ecclesiae aetate paullatim diffundi coeperunt. Hinc originem suam arcessunt Saturnini, Hermogenis, Marcionis, & Manetis nefariae de hominum libertate opiniones.

Saturninus enim in ea erat sententia, quod singulae cujusque hominis Mentes suapte natura aut bonae, aut malae perinde essent, atque corporis organa, cui conjunguntur, efformata sunt.

Hermogenes vero, qui aeternam finxit materiam, quae tam ratis legibus suo motu agitabatur, ut Deus ipse perfectum inde Mundum effingere non potuerit; hominum animos omni libertate spoliavit. Mentem enim hujus materiae parti alligatam nullum in eam tenere imperium adseruit; quippe quae violentis materiae motibus subjiciatur oportet.

Marcionis & Manetis dogmata libertati humanae etiam adversantur. Cum enim duo principia, alterum natura bonum, alterum malum admiserint; omnem humanae felicitatis, ac miseriae vicissitudinem ex hisce duobus Diis repetendam esse docuerunt.

IV. Benedictus Spinoza cum unicam in rerum Universitate substantiam, eamque Deum esse constituerit, eodem pacto libertatem metitur, quo Universitatis ipsius modos omnes veluti Dei perfectiones considerat. Nimirum necessarias substantiae illius, ut ait, emanationes

tiones esse docet omnes humanos actus, ac necessario fluere e necessario principio.

V. Tandem Humanae Mentis libertatem dedita opera nuper aggressi sunt Collinius, Anonymus Auctor *De Libertate* (a), Metriannus, ceterique omnes, qui praeter corpus, corporisque temperationem nihil in homine admittunt. Collinius quidem universos nostrae Mentis actus expendit, iisque libertatis ideam nulla ratione convenire posse pronuntiat.

Nam 1. nulla penes Mentem est libertas quod ad idearum perceptiones attinet. Omnes enim ideae, tum quae a sensibus, tum quae a reflexione proficiscuntur, ipsae sese nobis offerunt, velit, nolit Mens nostra.

2. Neque aliqua in Judiciis versari potest libertas. Mens enim de alicujus propositionis veritate judicium ferre cogitur, prout ipsius est propositionis natura.

3. Demum ipsae Mentis nostrae volitiones libertate destituuntur. Volitiones enim, quae ad bonum, aut malum referuntur, similes prorsus sunt judicio, quod de alicujus propositionis veritate, aut falsitate pronuntiatur. Atqui secundum propositionis naturam neces-

 sario

(a) *Locum obtinet hoc opus in Sylloge, cui titulus* Nouvelles libertés de penser, *edita anno* 1753.

ſario judicamus. Neceſſario igitur hoc, aut illud objectum amplectimur, ea nimirum de cauſſa, quod ita poſtulant illius impreſſiones, quibus afficimur.

Anonymus vero univerſum ſyſtema de humanae Mentis neceſſitate duobus veluti fundamentis ſuperſtruit. Primum innititur vulgaribus argumentis, quibus Divina praeſcientia cum hominis libertate componi non poſſe videtur. Alterum vero e mutuo illo nexu deſumitur, quem inter Mentis cogitationes, & cerebri motiones intereſſe experimur.

Ipſe enim ſtatuit Mentem cerebri imperio adeo ſubjici, ut prorſus neceſſario perinde se determinet, atque ipſius cerebri jubet temperatio.

Idem porro cauſſam aperit, quamobrem fiat, ut nobis libere agere videamur. 1. Ea enim quae volumus, quaeque agimus, conſentanea cujusque inclinationi eſſe ſentimus. At haec a cerebri fabricatione proficiſcitur.

2. Non raro de re aliqua deliberare, & potius hanc, quam illam amplecti ſententiam nobis ipſi conſcii ſumus. Hanc autem optionem libertatem praeseferre exiſtimamus. Verum hujusmodi deliberationem efficit virium aequilibrium, quod inter se duae contrariae cerebri diſpoſitiones ſervant; quae quidem contrarias Menti praebent cogitationes. Quoad perſeverat hoc aequilibrium, Mens deliberat:

ſed

ed ubi cerebri dispositionum alterutra alteri praevalet, extemplo sequitur Mentis optio. Ergo ne vestigium quidem libertatis in deliberationibus nostrae Mentis apparet.

Meriannus tandem ita rem persequitur. (a) Nihil sine motivis volumus. Universae nostrae ideae caussis materialibus suam debent originem, in quas nulla nobis potestas est; quippe illae pendent a corporis structura, aut rerum objectarum natura, unde afficimur. Motiva porro hujusmodi caussarum effectus sunt. Nihil igitur libere volumus. Cum vero plura motiva in nos alternis agunt, tunc *deliberamus*, ut ajunt. Est autem *deliberare*, alternis amare, & odisse, h. e. tum attrahi, tum deinde repelli a motivis; donec tandem necessario trahimur ab iis motivis, quae nostram utilitatem secum ferunt. Sin autem contraria motiva pari virium pondere in cerebrum agunt, pendet quidem hominis voluntas: adeo sane, ut neque agere, neque velle possit, nisi alterutrum motivorum vires alterius excedat.

Atque hae sunt hominum in se ipsos furentium delirationes. Ut autem recte definiri possint, quae ad Mentis libertatem spectant, quidnam libertatis nomine intelligatur in antecessum aperiendum. Et I. liberum dici aliquando

(a) *Systeme de la Nature, Tom. I. Cap. XI.*

quando solet, quod lex nulla vetat. At libertatis notio latius patet; cum plurima agi soleant, quae neque leges, neque ipsum rationis lumen fieri permittunt.

II. Ut idearum implicatio nullum heic locum obtineat, advertatur, quod Libertas vel communi, vel propria sententia accipi potest. Communi sententia est voluntas libera ab omni caussa, quae extrinsecus cogat. Sic libere agere dicuntur homines, quod sponte sive voluntarie, atque ab omni ut ajunt coactione immunes agunt. Ita sane universi felices esse volumus, & licet in nostra non sit potestate, ut beati esse nolimus: id tamen libere nos velle recte quis dixerit; quippe nulla vi adacti, sed promto ac libenti animo volumus. Hinc nonnunquam liberum ac voluntarium promiscue usurpantur; adeo quidem, ut quod *libentissime* agitur, *liberrime* fieri dicatur.

Verum Libertas proprio sensu accepta dicitur illa, quae omnem necessitatem tum internam, sive naturae, tum externam, sive coactionis excludit: & quae proprio vocabulo *libertas electionis* appellatur.

Quoniam autem electio in eo versatur, ut agi, vel non agi: tum ut hoc potius, quam illud fieri; ac tandem ut bonum, aut malum admitti possit; propterea triplex vulgo distingui solet libertas. Prima quae dicitur *Contradictionis*, altera *Specificationis*, tertia *Contrarietatis*. Li-

Libertas contradictionis est facultas agendi vel non agendi; specificationis, facultas est agendi hoc vel illud, servato ordine finis: contrarietatis vero, facultas est agendi bonum, vel malum praetermisso ordine finis.

Verum sedulo distinguendum est inter essentiam, & statum libertatis. Quod enim ad libertatis essentiam attinet, ea quidem considerari potest vel ex parte principii, vel ex parte termini. Si principium inspicias, tunc vera libertas est, cum nullo principio extrinsecus cogitur, nullo ligatur: atque eo expeditior, quo vinculis omnibus externis solutior est. Sin ad terminum spectes, tunc vera libertas, cum nulli addicitur objecto, nulli destinatur actui, a quo abstinere non possit: & quo minus ab objectis pendet, eo liberior voluntas est. Libertatis igitur essentia in eo sita est, ut potestatem ad opposita servet voluntas. Haec autem potestas in eo versatur, ut agendi vel non agendi facultas sit. Ergo ad essentiam pertinet libertas, quae dicitur contradictionis.

Libertas vero specificationis potiori jure statui, quam essentiae libertatis propria est & peculiaris. Ad statum enim pertinet, quod plura vel pauciora praesto sint *media*, quibus finis obtinetur. Quod igitur voluntas facultate praedita sit, ut hoc vel illud agat, hoc potius, quam illud *medium* eligat; status est, non essentia libertatis.

Li-

Libertas tandem contrarietatis defectus est, non perfectio libertatis, quippe quae facultas est deficiendi a fine, a lege, a jure. Quod sane licet a praesenti nostra conditione divelli nequeat, illius tamen imperfectionem praesefert. Verum haec fusius in Theologicis Institutionibus.

Antequam vero hujusmodi libertatem humanae Menti vindicemus, praetereunda non videtur singularis de libertate Joannis Lockii opinio, ut quae non paucos nacta patronos speciosa esse censetur. Is quidem quaestionem de voluntatis libertate perinde absurdam esse adserit, atque absurdum esset, si quis quaereret, num *somnus sit rapidus*, aut *virtus quadrata*. (a)

Voluntas enim, ut ipse differit, (b) non est, nisi facultas, qua Mens suas determinat cogitationes, ut aliquam eliciant, sive impediant actionem, prout illa a nostra potestate pendet. Quod quidem uberius paullo ante exposuerat, (c) cum ait, singulos ejusmodi in se facultatem experiri, qua plures tum Mentis actus, tum corporis motus aggredi, aut ab iis abstinere, eos continuare, aut cohibere possint.

(a) *Essai de l' Entend. L. II. c. XXI.*
(b) *Loc. cit.* §. 15.
(c) §. 5.

sint. Id autem non aliunde proficisci sentimus, quam e quadam nostrae Mentis cogitatione, quae certum quemdam actum fieri, aut omitti veluti jubeat. Libertatem vero eam esse facultatem subnectit, qua agere, vel non agere homo possit, prout illud fieri, vel non item Mens elegerit, prout nimirum homo ipse voluerit.

His ita constitutis perspicuum fieri docet, nullum quaestioni de voluntatis libertate locum relinqui: quippe eo res recideret, ut id unum agitaretur, num facultas esset alia facultate praedita. Atqui facultates agentibus propriae sunt & peculiares, utpote substantiarum attributa, quae aliis facultatibus adscribi nequeunt. Quamobrem ne perverse vocibus abutamur, ita quaestionem proponendam esse pronuntiat, *Num homo sit liber*.

Verum ne ambiguitate laboret opinio tota; advertendum est, hoc unum & olim & in praesenti quaesitum fuisse, num hominis voluntas sic aliquid velit, ut nolle possit, sic appetat, ut abstinere valeat: sive, quod eodem recidit, num homo ipse cum vult ita velit, ut nolle possit, ita appetat, ut abstinere possit. Omnis igitur controversia in ipsa voluntate, in ipso homine volente versatur. Num vero quod homo jam voluit, exsequi possit, alia isthaec quaestio est. Nemo quidem negat inesse homini facultatem volendi, facultatem

cultatem agendi quae vult: sed illud quaeritur, num ita velit, ut nolle possit.

Lockius sane tantum a vero aberrat, ut in quo libertatem constituit, ibi libertas sita esse nequeat. Quaeri enim potest, num facultas volendi possit abstinere a volendo: at stulte quis quaereret, num facultas agendi possit non agere, quae homo vult. Scilicet isthaec facultas imperio voluntatis subjicitur, ut quae illius jussa capessit. Volendi vero facultas suorum actuum est domina; quod sane dominium potestatem ad opposita complectitur. Qui seipsum intelligit, in seipso quae dicimus experitur: sed qui ne seipsum quidem intelligit, nec ea quae dicimus, nec quae Lockius effutiit, unquam assequetur.

PROPOSITIO. *Humana Mens in suis volitionibus, & nolitionibus libera est.*

Demonstratur I. Quicunque interiores conscientiae voces attento animo excipiet: is quidem perspicuo, ac vivido sensu suae Voluntatis libertatem experitur. Atqui reapse nobis propria sunt, quae sensu intimo assequimur. Ergo.

Et I. unusquisque intelligit haud tenue interesse discrimen inter voluntatem, qua beati esse, atque inter eam, qua quodlibet agere, puta *deambulare* volumus. Quis enim conscius non est, se prohibere non posse, quominus beatus esse velit, posse tamen sibi deambula-

tione

tione interdicere? Atqui hujusmodi discrimen universas nostras voluntates praeter beatitudinis appetitum liberas esse suadet. Ergo.

2. Rursus saepe nobiscum taciti agitamus, sitne aliquid agendum: & perinde decernimus, atque nobis collibuerit. Atqui nunquam consilia nobiscum inimus, num felices potius, quam non item esse velimus. Intimus igitur ipse sensus quemadmodum naturali impetu ad beatitudinem nos contendere admonet: ita manifeste arguit liberos prorsus esse ad cetera omnia eligenda.

3. Quicunque se aliquid minus rectum admisisse deprehendunt; peccati quidem ita eos poenitet, ut non leve discrimen inter hujusmodi dolorem interesse sentiant, atque illum, quem affert corporis morbus, rei familiaris jactura, aut alia hujus generis aegritudo. Atqui non aliunde tam diversus iste animi cruciatus proficiscitur, nisi quia dolorem illum capimus ex idea mali, quod vitari poterat, & quod nobis nostri duntaxat caussa ingruit. Id igitur nos admonet eam nobis inesse libertatem, ut utrique parti adhaerere possimus; & nonnisi nobis ipsis vitio vertendum esse, si deteriora sequamur.

4. Nemo est, qui non agnoscat se animi deformitates haud odio perinde prosequi, atque eos vituperare solet, in quibus peccatur membrorum distortione, aut depravatione. Ita

etiam

etiam unusquisque deprehendit non aeque a nobis commendari in aliis venustum oris habitum, ac illos laudamus, qui praeclaras res gerunt. Atqui id non alia de caussa experimur, quam quod natura ipsa admonemur, homines insita libertate ita uti posse, ut laudibus aut ignominia digni existimentur, prout ea recte aut perverse utantur. Ergo libertate nos praeditos esse sensu quisque suo comprehendit.

II. Tantus est nostrae Voluntatis appetitus, ut bona quaecunque caduca illum explere non possint. Atqui quod ita jucundum se praebet voluntati, ut toti ipsius aviditati satisfacere non possit, eam omnino determinare nequit. Libera igitur erit voluntas ad ea vel respuenda, vel amplectenda.

Et sane summum atque interminatum bonum, quippe quod immensum explet nostrae voluntatis appetitum, ita nos occupat, ut necessario animi impetu ad illud adipiscendum abripiamur. Hac autem proprietate destituuntur singularia quaevis objecta, quae boni duntaxat speciem praeseferunt. Vix enim illa, veluti primis, ut dicitur, labiis Mens delibat, cum ea extemplo fastidit.

III. Bona quaecunque singularia ejusmodi sunt; ut & boni & mali ratio in iis deprehendi possit. Atqui motiva, quibus Mens ducitur, ut velit aut nolit, boni sunt malique rationes. Plena igitur adest Menti libertas, ut

ut eligat aut respuat singularia quaevis objecta.

IV. Ratiocinandi vi Mentem praeditam esse nobis ipsi testes sumus. Atqui plenissimam nostrae Mentis libertatem facultas isthaec complectitur: Deliberatio enim atque optio, quam ratiocinando absolvimus, in iis obtinet, in quibus liberum nobis est, ut alia prae aliis eligamus; aut aliquid potius amplectamur, quam non item. Ergo.

V. Tandem humanae Mentis libertas omnium populorum & gentium consensu comprobatur. Gentem enim nullam videmus, quae legibus careat aptis ad jubendum & vetandum: quae praemia & supplicia non proponat, quibus ad recte facta vocat, & a peccatis avocat: apud quam laudes & vituperationes non obtineant; aut nullus minis atque exhortationibus tribuatur locus. Atqui haec omnia consistere nequeunt, nisi in explorato sit hominum libertas. Nostrae igitur Mentis libertatem vox ipsa naturae, quam nationum omnium consensio exprimit, vehementer confirmat.

Objicitur I. Potissimum argumentum, quo humanae Mentis libertas adstruitur, ex intimo ipsius libertatis sensu colligitur. Atqui si sensum hunc penitius inspiciamus, nonnisi nostrae ἐνεργείας (*activitatis*) persuasionem, & caussae, quae nos determinat, ignorantiam illum complecti comperiemus. Ergo. Minorem

Propositionem probat Bayle. (a) Eadem ratione propriam exsistentiam, ac nostram libertatem sentimus. Nostram autem exsistentiam sentimus; licet non sentiamus actum caussae, quae praestat, ut exsistamus. Ita nostram determinationem sentimus; sed non actum caussae, quae nos determinat.

Resp. Licet duntaxat meam determinationem sentirem; certus tamen essem hanc determinationem mihi inesse; atque inde deducere possem illius caussam a me esse repetendam. Quod si non ipse me determinarem, oporteret, ut caussa superior, quae me determinat, sensum ac persuasionem propriae determinationis in me excitaret, sensum sane falsum ac fallacem. Verum non modo me ad volendum determinatum, sed etiam me ipsum determinare plane persentisco. Quemadmodum & me ad ideas attendentem, & me ideas ipsas mihi repraesentantem sentio. Me autem exsistere sentio: at ipse mihi conscius sum haud me esse, qui me ad exsistendum determino, aut aliquid ad meam exsistentiam confero.

Objicitur II. Humanae Mentis libertas non e sensu, sed ab accurato nostrarum actionum ju-

(a) *Réponse aux Questions d'un Provincial Tom. III.*

judicio repetenda est. Atqui si singulos nostrae Mentis actus expendamus, nullum in iis libertatis vestigium deprehendemus. Ergo. Assumtionem ita fere probat Collinius: Humanae Mentis vires eo se extendunt, ut percipiat, judicet, ac velit. Atqui 1. idearum perceptio libera non est. Illae enim ita nobis occurrunt, ut Mentis oculos ab eis avertere nequeamus. Ergo.

Resp. 1. Collinius ideas a sensationibus non distinguit. Sensationes enim hujusmodi sunt, ut prohibere non possimus, quominus illae in nobis excitentur, cum ad corporis sensus externae res appellant. Quamvis penes Mentem sit, ut impediat, quin objecta quaedam in sensus incurrant: quo sane pacto jure quis diceret liberas nobis esse non paucas sensationes. 2. Veluti exploratam statuit idearum originem, quasi ipsae res externae eas Menti offerant: atque sibi persuadet Mentem, quod ad ideas pertinet, *passivam* prorsus esse. At Mentem rerum ideas sibi ipsam efformare superius ostendimus.

2. Objicit Collinius. Omnis propositio aut per se ipsa, sive per demonstrationem evidens, aut probabilis, aut dubia, aut falsa Menti necessario proponitur. Nulla igitur libertate ipsa utitur in judiciis.

Resp. 1. Ambiguitate laborat totum argumentum. Propositionum naturam mutare pro-

 fecto

fecto non possumus: adeo quidem, ut si illae verae, aut falsae fuerint, per nos minime liceat, ut verae aut falsae non sint. Verum plena nobis adest libertas, ut, evidentibus exceptis, assensum nostrum usque sustineamus, donec ideis attentius inspectis, de propositionum veritate aut falsitate judicemus.

2. Falsum est propositiones nobis necessario veras, evidentes, aut falsas exhiberi. Praejudicia enim, cupiditates, obtusa Mentis acies in caussa sunt, quamobrem evidentia, aut probabilitas propositionum interdum minime deprehendatur.

Ceterum illud advertendum est, quod propositiones, sive res objectae per se aut verae aut falsae sunt; nobis autem vel evidentes, vel probabiles, vel dubiae videntur. Veritas nimirum & falsitas est *terminus*, ut ajunt, *absolutus*; evidentia vero, & probabilitas *relativus*. Veritatem quidem & falsitatem a propositionibus amovere non possumus: at possumus a nobis rejicere earum probabilitatem, atque evidentiam, si axiomata excipias, & quae *intuitive* sunt evidentia. Adest enim nobis potestas, ut a quibusdam rationibus Mentem avocemus, vel ad rationes contrarias convertamus.

3. Opponit Collinius. Omnis nostrae Mentis voluntas in eo versatur, ut alterum prae altero eligat. Atqui idem prorsus hoc est, ac ju-

judicare, num bonum, an malum sit objectum; aut utrum utri sit anteponendum. Perinde igitur Mens vult, atque ipsa judicat. Nulla autem in judiciis Menti libertas inest. Necessario igitur Mens vult, aut eligit.

Resp. Id omne falsum est, quippe innititur iis, quae de judiciis Collinius comminiscitur. Praeterea non advertit Collinius, quod plerumque licet bona videamus, eaque bona esse judicemus, deteriora tamen sequamur. Prout enim animo affecti sumus, prout se habent privatae opiniones, prout praejudiciis imbuimur, prout tandem cupiditatibus occupamur; ita res ipsas consideramus: ac propterea liberum nobis est, ut varie nos determinemus.

At urget Collinius. Igitur prout nobis apparent objecta, prout nimirum propriae inclinationi ea referuntur, ad agendum nos ducimur. Ergo necessario se Mens determinat.

Resp. Nemo negat perinde nos ipsos determinare, atque objecta nobis consentanea esse ultimo judicio exhibemus. Trahit nimirum sua quemque voluptas: & quod magis delectat, secundum id operemur necesse est, necessitate *infallibilitatis*, ut ait D. Thomas, non naturae. Verum heic non quaerimus, quaenam sint rationes, quibus homo ducitur, cum operatur. In eo est omnis disceptatio, num liber sit homo, cum agit; adeo quidem, ut possit aliis rationibus inspectis non agere, aut

 aliud

aliud pro arbitratu eligere. Id autem ex iis, quae unusquisque experitur, definire poterit.

Cum enim res objectae non unum, ut ita inquam, aspectum praeseferant; hinc multifariam eas sibi repraesentare Mens potest; atque alias idcirco, neglectis aliis, rationes consectari potest, quibus ad agendum sese determinet. Praeterea nemo sibi conscius non est, quod licet operetur, prout ab objectis afficitur, potest tamen attentionem ab iis avertere; potest alia sibi proponere, quorum meditatione cupiditatum aestus defervescat; potest rationem, aut contrarias cupiditates opponere; potest tandem aliter se determinare, atque ipsi suadent objectorum impressiones propriae inclinationi consentaneae.

4. Opponit Collinius. Mens sensilis est; oportet igitur ut aeque voluptatem, ac dolorem sentiat. Atqui unusquisque ut natura ad voluptatem ac felicitatem tendit, ita dolorem aversatur. Dolor igitur & voluptas sunt duae caussae, quae Mentem necessario determinant.

Resp. Ridendus est Collinius, *chorda qui semper oberrat eadem*, ut ille ait. Dolor enim & voluptas si ejusmodi sint, ut rationis lumen prorsus extinguant, nullus libertati locus relinquetur. Ceteri vero quicunque dolores, aut voluptates tanti non sunt, ut voluntatem necessario determinent. Dolor enim

ita

ita considerari potest, ut boni ratio in eo inspiciatur; dolori vehementior dolor, aut voluptas opponi potest. Eodem pacto voluptati jucundior voluptas, aut dolor objici, atque in ea doloris ratio deprehendi potest.

5. Objicit Collinius. Singuli hominis actus initium habent. Quod initium habet, ab aliqua caussa proficiscitur. Atqui omnis caussa est necessaria. Et ipsi igitur actus sunt necessarii. Si enim caussa necessario non esset id, quod est; indifferens esset, ut hos aut illos effectus produceret; nullus ergo sequeretur effectus. Igitur certae quaedam caussae certis effectibus respondent. Sed quae caussae ad certos quosdam effectus referuntur, quoscunque alios effectus necessario excludunt. Caussae igitur ad effectus relatae, caussae sunt necessariae.

Resp. **Distinguendum: si de caussis materialibus sermo sit, totam argumentationem concedimus: sin de spiritualibus, quae ratione, consilio, ac deliberatione utuntur, negamus. Materiales enim caussae non aliter effecta producunt, quam si aliquam sui portionem nova forma praeditam per partium secretionem constituant. Haec autem productio est necessaria, qua caussa necessario seipsam immutat, vel potius immutatur, ita quidem, ut aliam mutationem subire non possit. At caussae, quae ratione, & consilio funguntur,**

quae nulla partium divisione effectus praestant; quae actibus suis, ut ajunt, *virtute aequivalent*; ut volunt, ut optant, ut eligunt, ita actus exserunt suos ex propria virtute repetitos, ac veluti evolutos.

Verum ad generalia quaedam principia rem revocemus. Vulgo universi caussas necessarias eas appellant, quae naturae, vel alterius caussae necessitate ita ad agendum determinantur, ut nullam ad oppositum potestatem habeant. Caussae igitur necessitatem ex effectibus deprehendimus, quos caussa omnino praestare debet. Necessarii nimirum effectus caussam postulant necessariam: at effectus liberi, qui scilicet aeque esse, ac non esse possunt, caussam liberam poscunt. At enim omnis caussa necessario est id, quod est. Scilicet omnis caussa caussae rationem habet; quae enim nullum praestat effectum, caussa dici nequit. At enim certae quaedam caussae certis quibusdam effectibus respondent. Nempe singuli effectus suas habent caussas. At enim quae caussae certis quibusdam effectibus respondent, alios excludunt. Fatemur enimvero; si quidem illos virtute non complectantur; quod enim tanta virtute praeditum non est, quanta est opus, ut effectus producatur, effectum illum praestare nequit. Sophisma corruit vocum ambiguitate sublata.

Objicitur III. Naturale vinculum cerebrum inter,

inter, ac Mentis cogitationes intercedere experimur. E cerebri igitur dispositionibus pendent quaecunque Mentis cogitationes. Ergo nulla suarum cogitationum libertas Menti inest. Id autem ita ostendit Anonymus, cujus supra meminimus: atque eodem revocari possunt, quae profert Meriannus.

Ea est communis omnium opinio, quod in ebriis, insanis, lethargicis, aliisque Mens omni libertate destituatur; quia nimirum cerebri dispositiones eam mutationem subierunt, ut iis resistere Mens nequeat. Atqui systema, quod cerebri dispositionibus modo Mentem addicit, modo eamdem ab iis eximit, consistere nequit. Illud igitur pro explorato statuendum est, nunquam Mentem cerebri dispositionibus non esse obnoxiam.

In iis enim, qui sani ac valentes sunt, si Mens cerebri dispositioni resistit, eadem sane resistet cerebri dispositioni, quocunque illud morbo laboret. Quippe cum primae dispositioni resistit, ea facultate resistere dicendum est, quae a cerebro minime pendet; semper igitur resisteret. Ergo cerebro ex vi morbi perturbato libertate Mens non careret.

Statuamus igitur oportet, Mentem cerebri dispositionibus semper addictam perinde se determinare, ac illae postulant. Nulla igitur libertas in singulis Mentis actionibus fingi potest.

Resp.

Resp. 1. Universa, quae disputat Anonymus, ultro concedimus, si ut cerebrum ita & Mens corporea sit, ac reciproca actione, & reactione se petant. Negamus vero; si altera corporea, altera spiritualis sit substantia: ac propterea utraque diversi generis virtutis, & actionis. Ita enim non contactu quodam actio & reactio perficitur, sed vi conjunctionis a naturae auctore institutae, cujus ratio omnis nobis est incomperta.

2. Respondeo infirmo inniti fundamento, quae ipse differit. Mutuus enim Mentis Corporisque consensus, in quo utriusque Substantiae sita est Conjunctio, iis legibus administratur, ut altera ab altera pendeat: quemadmodum uberius proximo Capite differemus. Ex vi igitur conjunctionis proficiscitur, ut suas Mens nequeat exercere facultates, nisi aptissima sit universi corporis fabricatio. Atque hinc est, ut si morbo aliquo corporis machina laboret, ipsius Mentis facultates detrimentum patiantur.

Haec vero nihil commune habent cum iis, quae Anonymus comminiscitur. In eo enim Mentis corporisque societatem ipse constituit, quod corporis sive cerebri motionibus Mens ita subjicitur, ut neque cogitare, neque aliquid velle possit, nisi ab iis determinetur. His autem animadversis illud quidem, sequeretur, cogitandi facultatem a cerebri motio-

nibus

nibus esse repetendam. Cum enim secundum cerebri dispositiones Mens cogitet, neque aliter ad agendum sese determinare possit, quam ipsae cerebri motiones poscant: profecto suas facultates conjunctioni cum corpore initae acceptas referre Mens debet. Id autem ultro negabit Anonymus; si quidem Mentem spiritualem esse substantiam a corpore omnino diversam agnoscit.

Jam vero non ea de caussa insani, ebrii &c. libertate destituuntur, quod in iis cerebri dispositionibus volens resistere Mens nequeat: sed quod facultatum suarum exercitio prohibeatur. Nulli enim ipsorum Mens necessitati addicitur; quasi perturbata cerebri temperatio ad vitiosas actiones eam redigat. Ex vi legum, quibus Corpori Mens conjuncta vivit, prohibetur ipsa, quominus suis facultatibus utatur. Virium enim aequilibrium in cerebro, contrariae cerebri dispositiones, quae & ad bonum, & ad malum Mentem impellant, aegri somnia sunt, quae nobis venditat Anonymus. Quae corporis ac cerebri sint veluti munia in sensationibus, quidve ipsorum motiones Mentis cogitationibus conducant, mox prosequemur.

Quod ex divina futurorum praesensione adversus hominum libertatem objicitur, planum fiet, cum de Dei Praescientia sermo instituetur.

CA-

CAPUT VI.

De Mentis & Corporis Conjunctione.

QUae Mentem inter & Corpus intercedit communitas, incomparabilem Dei ſapientiam praedicat, ac potentiam, qui valde inter se repugnantes ſubſtantias ſtabili veluti junctas connubio ſociavit. Tanta enim affinitate Mentem cum eo, quod geſtamus Corpus, devinctam eſſe experimur, ut in rerum univerſitate conjunctior ſocietas ne excogitari quidem, nedum conflari poſſe videatur.

Verum hujusmodi Mentis cum corpore ſocietas quamvis merito admirationem omnium in se convertat, non ita tamen captum ſuperat, ut per se ipſa intellectu difficilis ſit. Quam enim obſcuritatem parit, ea inde oritur, quod illam pro eo, ac par eſt, non intueamur. Nam qui duas ſubſtantias conjungi ſimul non poſſe ſibi perſuadent, niſi mutuo sese contingant, aut altera ad alteram veluti adnectatur: hi quidem nullo inito foedere Mentem & Corpus coire poſſe, plane perſpiciunt. Difficilis enim cuique occurrit cogitatio, qualis Mens, quae omnem extenſionem exclu-

excludit, corpori mutuo contactu adhaereat, aut cum illo extendatur.

Quamobrem id primum definire oportet, quidnam conjunctionis idea praeseferat, quae Mentem inter & Corpus intercedit. Porro cum duo substantiarum genera cognita habeamus, Spiritus nimirum & Corpora; hinc est, quod nonnisi tres Conjunctionis species a nobis intelligi queant. Aut enim inter duo corpora, aut inter duos spiritus, aut tandem spiritum inter & corpus Conjunctio iniri potest. Haec autem cujuscunque sit generis in eo sita est, ut ambae substantiae *relationem* quamdam secum habeant, altera scilicet ab altera mutuo pendeat. Enimvero tum demum duas substantias conjunctas esse, atque eas quodam sensu in unam veluti rem coaluisse intelligimus, cum ejusmodi foedere consocientur, ut alternis quodammodo agant, & patiantur.

Conjunctio igitur Mentis cum corpore in eo versatur, quod talis sit inter utramque substantiam consensio, ut certis quibusdam Mentis cogitationibus certae quaedam respondeant corporis motiones: & contra certos corporis motus sequantur certae Mentis cogitationes.

Jam vero cum ea sit conjunctionis indoles, illud quaerendum videtur, quinam sint nexus, unde conjunctio obstringatur. Facile porro est

vin-

vincula deprehendere, quae corpus corpori, aut spiritum spiritui conjungant. Nam 1. reciproca duorum corporum actio & passio esse nequit, nisi alterum alteri adhaereat: idcirco quod inter duo corpora conjunctionem constituit, potissima caussa est mutuus eorumdem contactus. 2. Spiritus autem non aliter actionem & passionem reciprocare posse videntur, quam si ejusmodi sit studiorum omnium voluntatumque inter ipsos consensus, ut nihil alterater velit, quod alter nolit, nihil aversetur, quod alter appetat. Quadere duorum spirituum conjunctio ex mutuo illorum amore proficiscitur.

At quod ad nexum attinet, quo spiritus sive Mens humana cum corpore conjungitur, paullo difficilior res esse videtur: praesertim cum Philosophorum in hanc rem sententiae tantas tenebras offuderint, ut ipsa quidem Mentis cum Corpore conjunctio, quam vivido sensu experimur, vix quidem atque aegre in eorum systematis deprehendi posse videatur. Ut igitur quae ad Mentis & Corporis societatem attinent, quanta fieri potest perspicuitate, explicentur: 1. Conjunctionis vinculum investigare: 2. Leges, quibus ea regitur, recensere: 3. Sensationes, quas externis sensibus haurimus, prosequi: 4. tandem Mentis humanae Sedem in corpore perscrutari in animo est.

§.I.

§. I.

De Vinculo Conjunctionis Mentis cum Corpore.

TRes praecipuae sunt, quas Philosophi excogitarunt hypotheses, ut rationem in medio ponerent, qua Mens humana corpori copulatur. Prima est communis omnibus Peripateticis, qui nescio quem *physicum influxum*, ut ajunt, Mentis in Corpus, atque hujus in Mentem invexerunt. Censent enim quod quicunque a praejudicata opinione liber est, is quidem natura ipsa duce Mentem & Corpus, quod gestat, ejusmodi societate devinciri animadvertit, ut Mens in Corpus, atque illud in Mentem proxime agat.

Praeterea nemo est, nisi quis conscientiam suam prodere velit, quin reale commercium Mentem inter & Corpus intercedere sentiat. Atqui nullum id futurum esse ajunt, nisi Mens per totum Corpus diffusa tota in toto Corpore, ac tota in qualibet ipsius parte physice in illud actionem suam intenderet, & vicissim illius actionem physice subiret.

Addunt porro hac statuta hypothesi facile explicari quae in homine locum habent phaenomena. Nisi enim Mens undequaque per corpus diffusa intime praesens esset iis omni-

bus

bus partibus, quas agitat, fieri non posset, ut stabili lege motiones illae naturales, unde constat vita & sensus hominis, peragerentur. Adhaec neque Mentis amori, irae, timori, aliisque affectibus statim corporis commotiones responderent: neque e nutu voluntatis penderent quaecunque partium corporis motiones: neque demum certi quidam corporis motus determinatas in Mente excitarent perceptiones.

Quae cum ita se habeant, concludunt Peripatetici necessum esse, ut Mens physice, reali scilicet quadam vi corporis organa moveat: & vicissim cerebrum in Mente producat rerum perceptiones, quae in externos sensus offendunt, ope praesertim Intellectus *agentis* & *patientis*; quae delirantium Peripateticorum somnia superius innuimus, cum de Idearum origine ipsorum opinionem delibavimus.

Verum haec exposita sententia ab iis etiam, quibus ad hominis phaenomena explicanda ceteris aptior esse videtur, incerta prorsus & Mentis naturae adversa traducitur. Id enim unum praeter alia non levis momenti Peripateticis officit, quod si Mens corpus moveat, & vicissim a corpore moveatur, sibi invicem resistant oportet; quippe actio a resistentia divelli nequit. Qui autem quod corporeum non est, corpori, aut quod non extensum extenso

resistet? Physicus igitur influxus, qualem Peripatetici comminiscuntur, Mentem inter ac corpus locum haberet, si Mens ejusdem, & corpus, naturae esse statueretur.

Neque ad rem facit, quod nonnulli ajunt, fieri nimirum posse, ut alia detur actio, cujus nulla nobis suppetat idea, quae a resistentia separetur. Conclamatum enim esset de humana scientia, atque ita nostrarum cogitationum ordo inverteretur, ut quaecunque Mente assequimur, incerta, ambigua, & perplexa essent.

II. Altera sequitur Peripateticorum opinioni adversa sententia, quae Franciscum Nicolaum Malebranchium auctorem habuit. Is quidem negat Mentem esse physicam motuum Corporis caussam, aut corpus perceptionum Mentis, sed inquit duntaxat esse occasionalem. Nimirum Deus secundum certas & permanentes leges statim ac Mens voluerit, determinatos motus in corpore producit; contra vero ubi res externae in corporis sensus agunt, certas excitat in Mente cogitationes. Itaque Deus ipse ἀμέσως (*immediate*) auctor est mutui commercii, quod Mentem inter & Corpus interest: atque utraque substantia *moralis* tantum caussa est, sive *occasionalis*. Hinc Malebranchiana haec hypothesis ad cetera phaenomena dilatata *Caussarum Occasionalium* dicitur.

N Plura

Plura sunt quae adversus hoc systema opponunt, quibus illud non arridet. 1. Imaginarium duntaxat commercium Mentis cum corpore admittitur; quod interiori conscientiae refragatur. 2. Corporum exsistentia incerta prorsus esset, ac talis, quae non nisi divina revelatione nobis innotescere posset. 3. Nulla suppetit ratio, cur nonnunquam iisdem motionibus corporis aut nullae, aut non eaedem Mentis cogitationes respondeant.

4. His adde, quod si ex occasione motuum corporis cogitationes, atque appetitiones Deus in Mente producat, nulla erit in suos actus Mentis libertas. Quis enim liberam Mentem diceret, quam Deus in corporis gratiam ipse *modificat?* 5. Scelera quae per corpus patrantur Menti imputari non possunt; quippe illorum Deus physica, moralis duntaxat Mens caussa est. 6. Sed ne ipsa quidem peccata, quae intrinsecus admittuntur, Menti adscribi poterunt; cum ea occasione motuum corporis necessario in Mente producantur.

III. Demum tertiam commenti sunt hypothesim Gothofredus Guilielmus Leibnitius, ejusque assecla Christianus Wolfius. Ea autem ita fere se habet. 1. Humana Mens ejusmodi a Deo creata est, ut vi sua sine ope externae caussae perceptiones atque appetitiones omnes producat: ita tamen ut posterioris perceptionis & appetitionis in ante-

tecedentibus ratio sufficiens contineatur. Unde efficitur continuatam perceptionum atque appetitionum seriem in Mente futuram esse, etiamsi Corpus non exsisteret.

2. Corpus, quocum Mens conjungitur, eo artificio compactum est & constitutum, ut absque Mentis ope omnes continuata serie motus peragat; quorum quidem alii alios deinceps eodem ordine consequerentur, licet nulla esset Mens, cui copularetur.

3. Haec igitur duo veluti αὐτόματα Mentem scilicet & corpus ita simul Deus conjunxit, ut series motuum corporis ad amussim perceptionibus & appetitionibus animae responderent. Atque inde exsurgit admirabilis ille Mentem inter & Corpus nexus, atque inter utriusque substantiae actiones consensio: quam propterea *Harmoniam praestabilitam* appellarunt.

Leibnitianum Systema non paucis scatere erroribus fere omnes advertunt. Et 1. in eo peccat, quod nulla ratione adseritur ejusmodi perceptionum atque appetitionum series, ut eadem omnino esset in Mente, etiamsi Corpus non exsisteret. Praesertim cum ipse Wolfius (a) demonstret Mentem sibi rerum universi-

(a) *Psych. Rat.* §. 62.

versitatem repraesentare secundum mutationes, quae in organis sensoriis contingunt. 2. Idem dicito de motibus, qui vi μηχανήματος (*mechanici artificii*) in corpore absque aliqua Mentis opera peraguntur; id enim merae hypothesis loco assumi ne ipse quidem diffitetur Wolfius. 3. Falsum est omnium perceptionum in Mente, & motuum in corpore rationem sufficientem in antecedente reperiri; quippe plerumque contingit, ut ea aliunde repetenda sit, ab externis nimirum caussis.

4. His & illud accedit, quod recensita hypothesis facilem viam munit ad Idealismum. Si enim Mens ipsa sibi caussa esset omnium idearum, ita quidem ut illae Menti inessent, licet res externae non exsisterent: nulla profecto ratione persuadere sibi posset ideis suis aliquas extra se res exsistentes respondere. 5. Nulla esset in sui corporis motus imperium, nulla libertas. Quamvis enim illi determinati propterea essent, quod Deus fore praescierit, ut eos Mens voluisset: tamen necessario fierent, ut qui ex vi μηχανήματος orirentur: atque idcirco nulla physica Menti libertas inesset.

Expositae Philosophorum opiniones cum suis singulae laborent difficultatibus, illud forte nonnullis suadere videntur, abstrusa nimirum esse vincula, queis humana Mens corpori conjungatur. Verum desperata veritas non est.

Ut

Ut enim cuique patet, non eo cogitationum suarum aciem intendisse videntur Philosophi, ut nexum, quo reapse Mentem cum corpore conjungi experimur, investigarent: sed ut ipsius nexus caussam inspicerent, h. e. qua ratione nexus ille, quem fortasse deprehenderunt, aut facile deprehendere poterant, Mentem inter & Corpus locum haberet.

Id autem merito ipsorum torsit ingenium. Nam frustra erit quicunque Mentis facultates, quas sensu experimur, ea cogitatione assequi velit, ut quemadmodum illas Mens exserat, adaequate cognoscat. Ita si quis sciscitetur, quomodo Mens *velit*, *judicet &c.* quidnam scilicet Menti contingat, cum ipsa vult, judicat; quo pacto, ut ita inquam, *modificetur*: hujus quidem curiositati fieri satis puto, si dicatur Mentem *velle* cum vult, *judicare* cum judicat.

Quamobrem ut vinculum, unde reapse Mentis & Corporis conjunctio constat, deprehendamus, non heic argumenta investiganda, non ratiocinationes longe petitae pertexendae, non hypotheses calente cerebro confingendae sunt: sed quid sentimus, quid experimur accurate atque attento animo inspiciamus oportet; quippe in iis, quae ad humanam Mentem attinent, unius Sensus & Conscientiae judicium legitimum est, & candidissimum.

PROPOSITIO. *Vinculum, quo Mens cum Corpore consociatur, cum potissimum Sensus est, tum etiam Appetitus, quo illa ad Corpus tendit.*

Demonstratur prima pars Proposit. Vinculum Conjunctionis, quae Mentem inter & Corpus inita Hominem constituit, illud est, unde Conjunctio ipsa oritur, unde illa coalescere deprehenditur, quo tandem dissoluto statim eadem dirimitur. Hujusmodi autem est nostrae Mentis Sensus. Praecipuus igitur nexus, qui Mentem cum corpore copulat, Sensus est.

Probatur Assumtio. I. Mentis cum Corpore Conjunctio, sive quod *Commercium* alii appellant, in eo sita est, quod Mentis cogitationes, & motus Corporis sibi mutuo respondeant. Atqui propterea Mentem inter & Corpus reciprocus iste versatur consensus, quod Menti facultas inest, ut per se ipsa Corpus, quaeque in Corpore fiunt, sensu persentiscat. In qualibet enim sensatione externa Mens & Corpus ultro citroque in se, ut ita inquam, agunt & reagunt; (a) ita quidem ut ambae sub-

(a) *Quam heic mutuam Mentis Corporisque actionem appellamus, ne quis velim existimet esse* physicum *quemdam Peripateticorum in-fluxum. Isthaec enim actionis & reactionis re-*

substantiae a se mutuo pendere videantur. Itaque e Sensu proficiscitur Mentis cum Corpore Conjunctio.

Re quidem vera ut res externae ad Corporis sensus appellunt, ibique certum motum ictui respondentem cient: Mens continuo, dummodo attendat, hujusmodi motionem persentiscens res ipsas percipit, quae extrinsecus organa sensoria perculerunt. Mens igitur ut sentiens est, nimirum ut secundum motus Corporis sensu exteriores res apprehendit, a Corpore pendet. Quare sensu fit, ut Mentis cogitationes Corporis motibus respondeant.

---

reciprocatio non nisi per Sensum absolvitur. Duo Sensus complectitur, quod sentit, & quod sentitur. Sensum igitur prout directus, *& prout* reflexus *est, considerare possumus. Nimirum Mens agit in Corpus, cum sentit in corpore motum; sentit autem, quia insita sentiendi facultate praedita est. Agit vero Corpus in Mentem, cum motus Corporis sentitur a Mente, quae se hunc motum sentientem ipsa sentit. Qui sane sensus reflexus est a motu corporis, quatenus* sensionis *terminus est. Itaque sensus directus in motum actio est Mentis; sensus reflexus a motu actio est corporis in Mentem. Atque hoc pacto ultro citroque agunt.*

Quid quod & ab ipſo ſenſu proficiſcitur, ut Corpus a Mente pendeat? Nam 1. qui fieret, quaeſo, ut quilibet motus in corpore excitus Senſui excitando aptus eſſet, niſi Corpus illud alicui Menti adhaereret? Inde igitur Corpus a Mente pendere colligitur, quod in ipſo excitae motiones ejuſmodi ſint, ut ſenſum ciere valeant.

2. Quaelibet externa ſenſatio tum Mentem a Corpore, tum etiam Corpus ipſum a Mente pendere aperte oſtendit. Ubi enim ſenſatio eſt, ibi principium & terminus ſenſationis ſint oportet. Quis vero principium inter & terminum mutuam relationem non deprehendit? Quippe quemadmodum principium ſentiendi eſſe nequit, niſi terminus ſit, in quem illud intendit; ita cum non eſt ſentiendi principium, tunc nullus erit terminus ſenſationis. Quatenus igitur in Homine Senſus eſt, Corpus a Mente pendet.

3. Motus ipſi Corporis, quos *voluntarios* appellant, a Mente, ut ſentiens eſt, proficiſcuntur. Nam motiones omnes, quas, ut Menti collibet, in corpore ipſa determinat, ſenſus comitatur: qui ſi deeſſet, non video, quem uſum illae Menti praeberent, aut cui eſſent ipſi emolumento.

4. Ea eſt veluti neceſſitudo inter voluntarias Corporis motiones & ſenſum, ut cum illae morbi alicujus cauſſa peragi nequeant, ſenſus

ſenſus extinguatur: & cum hic exſpiret, motiones ipſae emoriantur. Hinc ſi quod corporis membrum e ſenſu Mentis eripitur, ita a voluntatis imperio deſciſcit, ut nulla ibi motio cieri poſſit. Cum igitur Senſus in cauſſa ſit, quare Mens a Corpore, atque a Mente Corpus pendeat, ipſe quidem nexus eſt, unde conjunctio Mentis cum Corpore coaleſcit.

II. Mentis facultas, qua externarum rerum in corporis ſenſibus ictus ſentit, ejusmodi eſt, ut ea ne concipi quidem poſſit diremta Mentis cum Corpore conjunctione. Cum enim hujusmodi Senſum Menti ineſſe ſtatuatur, ea corpori, in quo ſentiat, adjuncta eſſe concipiatur oportet. Sentiendi quidem facultas, ut modo innuimus, duo complectitur, & quod ſentit, & quod ſentitur. Quod ſentit in Homine Mens eſt; quod vero ſentitur, Corpus eſt, motus ſcilicet in Corpore a rebus externis excitus. Atqui ſentiri nequit, niſi quod praeſens eſt, quodque loci temporisque limitibus circumſcribitur; quippe quod abſens eſt, longoque temporis aut loci intervallo diſſitum, se ſentiendum praebere minime poteſt. Senſu igitur Mens Corpori adhaeret. Ergo reciprocus Mentis & Corporis nexus ſenſus eſt.

Atque adeo id verum eſt, ut non alia nobis pateat via, qua Mentem Corpori conjunctam eſſe noverimus, niſi quod Corporis ſen-

ſenſationem experimur. Enimvero inde nobis perſuadetur Mentem noſtram corpori, quo veluti induimur, adhaerere, quod illud perenni ſenſu Mens perſentiſcat; quodque nihil omnino illi contingat, quod & ipſam non afficiat. Cum igitur Senſus nos doceat Mentem noſtram cum corpore devinciri, hujus Societatis vinculum Senſus erit.

III. Demum ſenſu extincto Mentis & Corporis Conjunctionem diſcindi explorata res eſt. Cum enim partium corporis temperatio ita perturbatur, ut ſenſui Mentis excitando ineptum ſit; Mens cum corpore divortium facit. Hinc Mentis & Corporis ſocietatem diremtam eſſe colligimus, cum omnem e corpore ſenſum excuſſum fuiſſe videmus: adeo quidem, ut ſi qua ſenſus ſcintilla micet, ſpes certa affulgeat Mentem & Corpus a mutuis amplexibus non adhuc eſſe divulſa.

Demonſtratur pars altera Propoſ. Alius qui Mentem cum Corpore nexus devincit, eſt inſitus ille Menti noſtrae amor, quo Corporis ſocietatem anhelat; & quo adeo flagrat, ut ſimul atque cum Corpore foedus inierit, ad illud diligendum applicetur, atque in eo conſervando occupetur. Quod ſane vinculum licet ejuſmodi non ſit, ut inde reciprocus Mentem inter & Corpus oriatur conſenſus; ita tamen Mentem afficit, ut veluti quodam tenaci glutine Corpori illam adjungat.

Hanc

Hanc autem quam a natura habemus appetitionem, suo quisque sensu comprehendit. Hujusmodi enim latentem intus amorem nihil est, quod non aperte prodat. Et sane hinc
1. proficiscitur, quod nemo sit, qui non desideret corporis partes omnes valere & vigere, naturales ejus motus usus que habere, ut nec absit quid eorum, nec aegrum debilitatumve sit.

2. Idem Corporis amor in caussa est, quam ob rem, si qua in membris prava aut imminuta sint, occultent homines: atque etiam contendant atque elaborent, si efficere possint, ut aut non appareat corporis vitium, aut quam minimum appareat: multosque etiam dolores curationis caussa perferant.

3. Corporis societatem Menti non modo caram esse, verum etiam vehementer caram satis argumenti est, quod nemo, mors cum appropinquat, valde non perhorrescat. Qui mortis metus licet spe futuri praemii in quibusdam minuatur, aut poenae formidine in aliis augeatur: discessu tamen a corpore natura ipsa quisque movetur. *In parvis enim saepe*, ut ait Tullius, (a) a quo totidem fere verbis haec omnia mutuati sumus; *in parvis*, inquam, *qui nihil eorum cogitant*, *si quando*

(a) *De Fin. Lib. V. cap. XI.*

quando his ludentes minamur praecipitaturos alicunde, extimescunt.

4. Hujus etiam appetitus perspicua vis est, quod & mendicitatem multi perpetiantur, ut vivant; & non ferendis doloribus cruciari plerique malint, quam e vita discedere: adeo quidem, ut *cum se noverint esse morituros, pro magno beneficio sibi hanc impendi misericordiam desiderent, ut aliquanto productius in eadem miseria vivant, tardiusque moriantur*. Augustini verba sunt. (*a*) Quod si nonnulli, quorum tamen perrarum est exemplum, velut qui sibi ipsi bellum indixissent, mortem sibi consciverint: hi quidem aut ita dolore moventur, aut iracundia efferuntur, ut iste naturae vincatur sensus, quo mors omni conatu vitatur: & se optime sibi consulere arbitrentur, si mortem obeant; ne forte propagatione vitae calamitates haurire cogantur. Ex quibus illud sane conficitur, ut Augustino auctore utamur, (*b*) *hanc esse nature primam quodam modo & maximam vocem, ut homo concilietur sibi, & propterea mortem naturaliter fugiat: ita sibi amicus, ut esse se animal, & in hac conjunctione corporis atque*

(a) *De Civ. Dei Lib. XII. cap. XXVII.*
(b) *Ibid. Lib. XIX. cap. IV.*

atque animae vivere velit , vehementerque appetat . Quem quidem humanae Menti a natura insitum appetitum tam altas in eam radices agere existimo, ut hoc discrimine praeter alia humanas Mentes a ceteris Spiritibus separari dixerim, quod illae corpori conjungi expetant, hi vero nullo hujusmodi amore moveantur.

At enim objiciet aliquis. Si Mens corpori Sensu conjungeretur, quoties in homine Sensus aliquamdiu extinguitur, toties Mentis cum corpore conjunctio discinderetur. Quis autem dixerit ecstasin, deliquium, lethargum, quo morbi genere correptis nullus inest sensus, Mentis corporisque societatem abrumpere? Aut igitur conjunctionis vinculum Sensus non est: aut totidem fieri divortia Mentis cum corpore dandum est, quot nimirum de caussis Sensus in homine deficere solet; quod qui diceret perabsurdus esset.

Resp. Negamus in iis, qui animo linquuntur, lethargo urgentur, aut ecstasi abripiuntur, Sensum prorsus emori atque extingui: sed illum veluti consopitum languescere ac torpere adserimus. Quod vel inde colligere licet, quod non omnia Sensuum organa ita veluti occludantur, ut nullum omnino sensum excipiant, qui hujusmodi morbo laborant. Cujus quidem rei testem locupletissimum habemus Restitutum illum, cujus meminit Au-

gust.

gust. (a) qui *ad imitatas quasi lamentantis cujuslibet hominis voces* a sensibus avocatus, quamvis *non solum vellicantes atque pungentes minime sentiret, sed aliquando etiam igne ureretur admoto sine ullo doloris sensu . . . hominum tamen voces, si clarius loquerentur; tanquam de longinquo se audire postea referebat*. Nimirum qui vividus fuisset sensus, torpidus & languidus erat, cum hujusmodi ecstasi abripiebatur.

Addam quod in Zodiaco Medico-Gallico apud Cl. Muratorium (b) narratur. Nobilis quaedam Adolescentula aestuanti febre correpta furioso delirio acta est. Ubi delirium decessit, ita sensus omnis ac motus in ea evanuit, ut e vita migrasse crederetur. Dum paratur funus, quae defuncta habebatur suspirium duxit. Statim domesticos accurrere, & liquoribus, fomentis eam reficere. Tum ipsa ut rediit ad sese Horatianum (c) illum imitata

. . . . Pol me occidistis amici
Non servastis, ait: cui sic extorta voluptas,
Et demtus per vim Mentis gratissimus error.

Mira

(a) *De Civ. Dei Lib. XIV. cap. XXIV.*
(b) *Forza della Fantasia Umana Cap. X. 9.*
(c) *Horat. Lib. II. Epist. II.*

Mira quippe se voluptate perfundi in eo Mentis ſtatu ajebat. Se parentum gemitus, & quae de celebrando funere domeſtici locuti erant audiiſſe narrabat. Haec autem Mentis ſuae tranquillitatem non perturbaſſe addebat. Quod quidem in hujusmodi deliquiis Mentis ſenſum non ab omni parte extingui perſpicue oſtendit.

Ceterum haec ipſa phaenomena Conjunctionis vinculum e Senſu proficiſci non obſcure innuunt. Patet enim quod cum earum vi legum, quibus Mentis corporisque ſocietas fovetur ac regitur, Senſus vividus eſt, viget etiam & nulla difficultate obſtante exercetur reciproca Mentis & Corporis conſenſio; quae quidem languet ac fere intercidit, vix ubi Senſus torpore correptus tanquam obdormiſcit.

§. III.

De Legibus Conjunctionis.

ADmirabilis ille Mentem inter & Corpus conſenſus, in quo eorumdem Conjunctionem ſitam eſſe diximus, ſecundum quasdam leges, easque ſtabiles & communes ab ipſo Conjunctionis Auctore latas regitur atque adminiſtratur. Ut autem iſthaec Conjunctio Senſus teſtimonio nobis innoteſcit; ita & ipſa Conjunctionis certa veluti foedera eodem ſenſu

ſu experimur . Ea curſim dicendo heic delibabimus, non quaſi harum legum cauſſas explanaturi; id enim nimis operoſum eſſet, ac labor ad irritum caderet; ſed ut hujus Conjunctionis proprietates perſpectas habeamus.

Et I. reciproca Mentis corporisque conſenſio ea lege peragitur, ut tales Mens ſenſationes excipiat, quales ſunt in Senſuum organis excitae motiones. Haec quidem ſtata lex eſt. Si enim remiſſae fuerint quae in ſenſibus externis oriuntur motiones, his languidae Mentis reſpondent ſenſationes: ſin contra vehementes, quae tamen ſenſuum temperationi accommodentur, hae ſunt vividae. Adhaec cum ſenſuum organa aut aetate imperfecta, aut uſu debilitata ſunt: imperfectas etiam & confuſas Mens haurit ſenſationes. Quod ſi tandem aliqua vi morbi impediantur, nulla in Mente oriri poteſt ſenſatio, cui per eam occluſam viam pateat aditus. Verum de ſenſationibus mox redibit ſermo.

II. Ita inter ſe ſtatum & conditionem Mens Corpusque reciprocant, ut & talis ſit Corporis habitus, atque ipſa Mentis affectio: & perinde ſe Mens habeat, ac eſt Corporis ſtatus. Conſtat quoque altera lex iſthaec. Nam cum Mens triſtes ſecum ipſa agitat cogitationes, aut ſollicitis curis anxia eſt: haec ipſius aegritudo ita foras prorumpit, ut & Corpus triſtitia contabeſcat. His adde quod ſingulas

Mentis

Mentis affectiones certae quaedam extraordinariae corporis agitationes comitantur. Hinc si Mens ad iram concitatur, extemplo fervens bile tumere jecur, oculi ardere, facies rubescere, vultus gestusque omnino mutari. Sin amore flagrat, *est mollis flamma medullas*, ut ille ait. Si vero metu corripitur, cordis genuumque tremor, dentium crepitus, pallor luteus statim consequitur. Ad summam singulae Mentis passiones suas habent corporis motiones, quibus veluti certis indiciis forinsecus manifestantur. Quae quidem corporis commotiones ipsa Mente invita eveniunt: ita ut aegre spem vultu simulet, qui premit altum corde dolorem.

Contra vero Corporis aegrotationes Mentem ipsam afficiunt. Cum morbo aliquo Corporis valetudo perturbatur, ea aegritudine Mens afficitur, ut quo gravior est morbus, & quo plura aut nobiliora corporis membra vitio laborant, eo magis intelligendi vis quodam torpore corripiatur, ac fere concidat.

III. Huic affinis est tertia lex, quae Corporis incommoda in Mentem derivat, & vicissim Mentis laboribus Corporis vires defatigat. Id quoque constanter obtinet. Corporis enim temperationi Mens accommodatur, & perinde intelligendi facultate utitur, atque expedita, aut tarda est illius structura. Adeo

sane, *ut magni referre* dicat Tullius (a) *quali in corpore locati sint animi. Multa enim*, ipse subdit, *e corpore exsistunt, quae acuant Mentem: multa, quae obtundant*. Hinc Medicorum facile princeps Hippocrates: *Inter omnia, quae sunt in corpore, nihil magis ad* φρόνησιν intelligentiam *conferre duco, quam sanguinem. Hic enim si constanti habitu permaneat, consistit etiam intelligentia; perturbato autem sanguine, concidit etiam intelligentia*. (b) Cujusmodi phaenomena in pueris praesertim, senibus, phreneticis &c. observari supra jam innuimus in *De Mentis Immortalitate*.

Hujus autem rei caussam rimari non admodum difficile esse videtur; si primam quam recensuimus legem attendamus. Confusae enim atque imperfectae sunt sensationes, quas imperfecta aut usu imminuta sensuum organa transmittunt: itaque hinc proficiscitur, quod confusas atque obscuras rerum ideas sibi Mens comparet; quippe quae e Sensationibus Reflexionis opera efformantur.

Rursus Corpus sua patitur incommoda, quorum caussa nonnisi a Mente repetenda videtur. Plerumque enim cum acrem cogitationum suarum aciem aliquo Mens intendat, atque in ea

(a) *Tuscul. Lib. I. cap. XXXIII.*
(b) *Lib. de Flat. num.* 11. *Edit. Ven.* 1588.

ea re perspicienda aliquamdiu versetur ; ita cerebrum totumque caput incalescit, ut contemplationem prosequi nequeat. Praeterea continuata severioribus praesertim studiis intentione corpus sensim atteritur, ejusque valetudo debilitatur. Atque ut *pallidus omnis e coena surgit dubia*, (a) ita qui annos dant studiis solent *nocturnis impallescere chartis*. (b)

IV. Determinatam quamlibet motionem in sensuum organis excitam constanter consequitur eadem Mentis sensatio. Quod quidem unicuique experiri licet. Atque id adeo constat, ut nonnunquam licet membrum aliquod amputatum fuerit, illud tamen dolere Menti videatur: propterea quod nervi illuc pertingentes ex rerum externarum appulsu eumdem motum concipiunt, ac si membrum illud non deesset.

V. Quas natura ipsa sensationes cum externorum sensuum motionibus sociavit, eas disjungere Mens nequit. Nimirum unusquisque sibi conscius est penes Mentem non esse, ut frigoris sensus non excitetur, si sub Jove frigido maneat: aut sine doloris sensu corpori vulnus infligatur.

O 2 §.III.

(a) *Horat. Lib. II. Satyr. II. 76.*
(b) *Pers. Sat. V. 62.*

§. III.

De Senſationibus.

SEnſus, quae potiſſima eſt Mentis proprietas, duas veluti partes ſeparavimus; prout duos, quos reſpicit terminos, diſtinguimus: intimum quo ſeipſam, ſuaſque interiores tum actiones, tum paſſiones ſentit; extimum vero, quo & corpus, cui copulatur, & rerum externarum ad ſenſuum organa appulſus perſentiſcit, earumque cognitionem aſſequitur. Illius occluſa ſemina explicare ſuperius ſategimus: de hoc modo dicendum ſupereſt.

Exterioris porro Senſus quilibet actus, qui *αἴσθημα* ſive *Senſatio* Philoſophis dicitur, duo complectitur & Mentis attentionem, & motum in corpore excitum. Ut igitur Senſationis natura explicetur, duo exponenda eſſe videntur, tum quid Mens agat, aut patiatur, tum quid in corpore fiat, cum quaevis in nobis exoritur Senſatio.

Jam porro quod I. ad Mentem attinet, id duntaxat nobis certum eſt, eam non ſolum, niſi attendat, nihil prorſus ſentire; verum etiam concitari atque affici juxta ac ſi una cum corpore pateretur. Num autem reapſe patiatur, & cujuſmodi ſit iſthaec perpeſſio, ſi

si quam illa subeat, ne divinari quidem licet. Sensus enim sive interior conscientia nihil nos docet: & quae ratio Sensus testimonio destituta comminiscitur, incerta sunt atque opinionibus tenentur.

Veteres quidem Platonici, & potissimum juniores, ut qui Animum αἰθερίῳ, καὶ αὐγοειδεῖ, *aethereo* & *luciformi* corpore vestiri autumabant, quod veluti illius ὄχημα *vehiculum* erat: hoc sane corpore tanquam quodam glutine Mentem cum mortali ac terreno corpore connecti docebant. Cum autem huic vitam & sensum adscriberent; colligere licet illud ipsis Sensationum instrumentum fuisse: praesertim cum Proclus (a) hujusmodi vehiculum πάσας ἔχειν ἡνωμένας τὰς αἰσθήσεις, *omnes sensus in semetipso conjunctos habere* dicat.

Joannes Clericus, qui eamdem Platonicorum opinionem amplecti videtur, *Principium* illud, quod *medium* Mentem inter & Corpus ea conjungit, hujusmodi esse docet, ut per sensationes, quas in Mente producit, ea quae in corpore contingunt ipsam moneat: atque ad Mentis imperium corpus agitet, quamvis actionum fines ignoret. (b)

O 3 Porro

(a) *Comment. in Timaeum p. 164.*
(b) *Biblioth. Choif. T. II. p. 116. Edit. Amstelaed.*

Porro media isthaec substantia a plerisque repudiatur, ut quae cujusvis naturae esse statuatur, Mentis cum corpore conjunctionem, qualem ipsi fingunt, nunquam efficiat. Atque hi quidem alii Sensationes duntaxat esse παθῶν γνώσεις *cognitiones perpessionum* corporis arbitrantur; quam quorumdam Platonicorum opinionem fuisse tradit Cudworthus. (a)

Alii vero, inter quos modo laudatus Vir praeclarissimus, Sensum esse ipsius Mentis perpessionem aliquam existimant. Nimirum Sensationes, ita rem definit Cudworthus, (b) sunt certae Mentis affectiones aut perpessiones cum nonnullis in corpore motibus necessario conjunctae, per quas Mens aliquid praeter illas motiones, quae nervos & cerebrum pellunt, animadvertit & percipit.

Tribus potissimum de caussis Mentis etiam perpessionem complecti Sensus videtur Cudwortho. 1. Quod Sensatio non ab ipsa Mente elicitur, sed extrinsecus illi veluti obtruditur. Non enim ea vi Mens praedita est, ut nisi hoc aut illo modo afficiatur, ipsa sibi fingere valeat quae sensationibus deprehendit.

2.

(a) *De aetern. Justi & Honesti notion. Lib. III. cap. I.* §. 3.

(b) *Loc. cit.* §. 5.

2. Mens prohiberi nequit, quin tales in semetipsa cogitationes excitentur, quales poscunt motus illi, quibus agitatur corpus, cui ipsa sociatur.

3. Cogitationes illae, quas Sensus excitat, valde ab iis discrepant, quas ipsa Mens insita virtute sua producit.

Quod si conjecturis dandus sit locus, in Sensationibus perpeti Mentem dixerim ab ipsa conscientia ac repraesentatione motus, qui in corpore obtinet. Mens enim corporis motum sentit propterea, quod motui attendit. Hujus autem attentionis conscia Mens conscientia ipsa patitur, quod attendit. Praeterea Mens quidquid attendit in corpore, ipsa sibi vivide repraesentat; atque hanc repraesentationem ipsa in se sentiens, jucunda vel molesta sensatione movetur. Idque ex eo perspicuum fieri potest, quod dolorem & aliquando etiam voluptatem, quae alii subeunt, nos ipsi veluti sentimus, si imaginationis ope ea nobis repraesentamus.

Praeterire piaculum duxerim singularem D. Augustini sententiam, cujus ingenium in Theologicis aeque ac Metaphysicis merito admiramur. Censet enim Sensationes non esse communes Mentis corporisque perpessiones, sed potius Mentis actiones in corporis motus. Ipsi quidem *intentione* Mentis *facientis* corpus ab illa animari videtur. Nimirum

mirum Mens in corpus intenta in id incumbit, ut motus omnes corporis regat, quae illi ſunt apta adſciſcat, contraria vero propulſet. Ex qua ſane Mentis in corpus attentione proficiſcitur, quod cum extrinſecus quidpiam ad corpus appellit, ſi tale ſit, ut operis, quod Mens exſequitur, veluti vias praepediat, h. e. motibus, quos illa in corpore peragit, adverſetur: Mens attentior fit ex difficultate, quae ipſius actioni objicitur. Quare dolorem aut laborem ſentire dicitur, ut cui haec difficultas minime latet. Sin autem corpori congruat, illius ſcilicet temperationi conſentaneum ſit, id Mens facile in rem propriam convertit, & corpori adjungit; atque ipſius in corpus actio facilior evadit. Heic attentius etiam, ſed cum voluptate Mens agit; quoniam quod extrinſecus advenit ipſius actionem non perturbat. Quod ſi Menti deſint ea, quibus inſtauret aliquod corporis detrimentum: rurſus actionis difficultas ſuboritur; hinc famis, ſitis &c. ſenſus; eſt enim Mentis actio ſibi non ignota. Demum cum Mens attente agit, ne Corpus perturbationem ſubeat; ſi morbo corpus tentetur, opem huic ferre appetet: atque ita morbos & aegrotationes ſentiet.

Eadem eſt Mentis actio, cum ſenſuum organa externae res percellunt; tunc enim attentiorem intendit actionem, quae unicui-

que

que sensus instrumento accommodetur. Mens enim eo pacto sensuum organa agit, ut ibi praesto sit ad passiones corporis attente agendas, atque ut corpori consentanea adjungat, & noxia repellat. Cum igitur Mens, quae corpus movet, ubi extrinsecus aliquid ad corpus appellit, illud aliter moveat: propterea dum ipsa sentit, agere potius, quam pati videtur. Augustini verba licet longiuscula quin ad imam paginae oram adnecterem mihi temperare non potui; Ipsum enim differentem audire juvat. (*a*)

Quae

(a) Ego ab anima hoc corpus animari non puto, nisi intentione facientis. Nec ab isto illam quidquam pati arbitror, sed facere de illo & in illo tanquam subjecto divinitus dominationi suae: aliquando tamen cum facilitate, aliquando cum difficultate operari .... Corporalia ergo quaecunque huic corpori ingeruntur aut objiciuntur extrinsecus, non in animo sed in ipso corpore aliquid faciunt, quod operi ejus aut adversetur aut congruat. Ideoque cum renititur adversanti, & materiam sibi subjectam in operis sui vias difficulter impingit, fit adtentior ex difficultate in actionem: quae difficultas propter adtentionem cum eam non latet, sentire dicitur, & hoc vocatur labor & dolor. Cum autem con-

Quae cum ita se habeat Augustini sententia, miror quomodo nonnullis intermediae Pla-

congruit quod infertur aut adjacet, facile totum id, vel ex eo quantum opus est, in sui operis itinera traducit. Et ista ejus actio, qua suum corpus convenienti extrinsecus corpori adjungit, quoniam propter quiddam adventitium adtentius agitur, non latet: sed propter convenientiam cum voluptate sentitur. At cum desunt ea, quibus corporis detrimentum reficiat, egestas consequitur: & hac actionis difficultate cum fit adtentior, & talis ejus operatio non eam latet, fames, aut sitis, aut tale aliquid appellatur .... Morbidam quoque perturbationem corporis adtente agit, succurrere appetens labenti atque diffluenti: & hac adtentione morbos & aegrotationes sentit. Et ne longum faciam, videtur mihi anima cum sentit in corpore, non ab illo aliquid pati, sed in ejus passionibus adtentius agere: & has actiones sive faciles propter convenientiam, sive difficiles propter inconvenientiam, non eam latere: & hoc totum est quod sentire dicitur. Sed iste sensus, qui etiam dum nihil sentimus, inest tamen, instrumentum est corporis, quod ea temperatione agitur ab anima, ut in eo sit

Platonicorrm substantiae ille favisse videatur. Praesertim cum alibi (*a*) hujusmodi substantiam apertissimis verbis explodat. Cum enim ostenderet corporis passiones Mentem sentire, ait; *Non enim nuntio aliquo credibile est fieri non sentiente quod nuntiat*. Cujusmodi est *Principium* illud *medium* quod secundum Platonicorum sententiam a Clerico proponi superius advertimus.

II. Quae vero in corpore locum habent, cum externarum rerum ictus collocati in ipso sensus excipiunt: ea quidem intelliguntur, si tota illius fabricatio, omnesque partes singillatim

---

fit ad passiones corporis cum adtentione agendas paratior, similia similibus ut adjungat, repellatque quod noxium est. . . . Cum adhibentur ea, quae nonnulla, ut ita dicam, alteritate corpus afficiunt, exserit adtentiores actiones, suis quibusque locis atque instrumentis accommodatas: tunc videre, vel audire, vel olfacere, vel gustare, vel tangendo sentire dicitur: quibus actionibus congrua libenter associat, & moleste obsistit incongruis. Has operationes passionibus corporis puto animam exhibere cum sentit, non easdem passiones recipere. *De Musica Lib. VI. Cap. V.*

(a) *De Immortal. Anim. cap. XVI.*

latim perspiciantur. Sed quod haec omnia pro rei dignitate prosequi nec vacat nec Metaphysici intereit, humani corporis figura leviter adumbrata, quae Sensationum sunt propria perstringemus.

Perennis ille & continuatus motus, unde humani corporis vita oritur, vel est in Sanguine, vel in Nervis. Ab his igitur pendet tum vita, tum quodcunque in corpore fit. Sanguinis motus a corde proficiscitur: eapropter fons & origo vitae illud nuncupatur.

Cor est praecipuus musculus in medio pectoris situs, interque pulmones jacens in speciem coni, cujus duo latera plana sunt, cuspis vero rotunda, & basis ovata. Duo porro complectitur cava receptacula, quos Cordis *ventriculos* appellant, per intermedium *septum* inter se distinctos, quorum dexter sive anterior latior est quamvis brevior; sinister vero sive posterior est angustior, sed longior. Utrique porro Cordis ventriculo adjacent quaedam quasi appendices *Auriculae* appellatae; quae ad eum usum destinatae sunt, ut illuc non patente ventriculo sanguis divertatur. Inde autem quatuor magna vasa, duae scilicet Arteriae, totidemque Venae originem ducunt: quae in omne corpus ductae in singulis illius partibus in ramos protenduntur.

Arteriarum altera *Aorta* appellatur, quae e sinistro cordis ventriculo egreditur: altera

Pul-

Pulmonaria, quae e dextro ventriculo egressa per pulmones disseminatur. Venarum vero quae dextro Cordis ventriculo inseritur *Cava*, quae vero in sinistrum hiat, *Pulmonaria* appellatur.

Ea autem Cordis est structura, ut alternis se adstringat & relaxet, quam *Systolen* & *Diastolen* cordis nuncupare amant Physiologi. Hinc Arteriarum partes sunt, ut sanguinem ex interno Cordis fonte haustum Aorta in singulas corporis partes, Pulmonaria vero in pulmones diffundat. At Venae ad eum usum factae sunt, ut Venae cavae truncus superior e supernis, inferior vero ab infernis corporis partibus acceptum sanguinem ad dextrum Cordis ventriculum transvehat: & Pulmonaria sanguine, qui e ramulis Arteriae ejusdem nominis profunditur, sinistrum ventriculum imbuat.

Haec igitur est sanguinis per universum corpus circuitio. Uterque venae cavae truncus superfluum sanguinem, cui recens chylus admixtus est, in dexteram cordis auriculam, atque in anteriorem ventriculum vehit. Inde vero ex cordis systole sanguis expellitur, & per arteriam pulmonariam in singulas pulmonum partes diffunditur: atque inibi respirationis ope praeparatus, & vitali aëris spiritu gravidatus per venam pulmonariam in sinistram auriculam, atque inde in posteriorem ventriculum

culum reducitur; unde tandem rursus in aortam pulsus ad singulas corporis partes nutriendas distribuitur.

Jam vero Corpus universum conflatur e Musculis, Nervis, Fibris, Vasculis sanguiferis ac lymphaticis, Membranis, Ligamentis, a quibus artus continentur, & quorum implicatio toto corpore pertinet; ac tandem Ossibus, quae mirabiles commissuras habent, & ad stabilitatem aptas, & ad artus finiendos accommodatas, & ad motum & ad omnem corporis actionem.

At Nervi omnes ab interna Capitis substantia originem repetunt, quod Cerebrum Cerebellumque dicitur, atque a Medulla oblongata & Spinali. Sunt autem Nervi partes albicantes, teretes instar filorum, oblongae, absque manifesto cavo, quae ab interno capite egressae in omnes corporis partes pertinentes ad sensum, motum, & nutritionem destinantur.

Is autem est omnium Nervorum ortus atque exordium. Cranii cavum substantia quadam molli totum perfecte repletur, quae in globum anteriorem, atque in posteriorem dividitur: ille major proprio vocabulo *Cerebrum* appellatur: hic minor *Cerebellum* dicitur. His autem anterius a Cerebro, posterius a Cerebello exoriens adnectitur *Medulla* quaedam *oblongata*, quae dum e cranio prodit, &

& vertebrarum Spinam ingreditus, *Spinalis* nomen assumit.

Inde Nervi originem suam arcessunt. Duodeviginti enim Nervi, seu novem eorumdem paria e Medulla oblongata proficiscuntur: quos vulgo duobus hisce versiculis comprehensos exhibent Physiologi,

Olfaciens, *Cernens*, *Oculosque movens*,
Patiensque,
Gustans, *Abducens*, *Audiensque*, *Vagansque*, *Loquensque*.

Nimirum 1. duo *olfactorii*, dicti etiam *processus mammillares*, qui inferius ex cerebri eminentiis, sive *corporibus striatis* profecti primum exiles, tum ad *os cribrosum* accedentes crassiores ac molliores ad nasum pertinent, & in membranam narium cavernulas obducentem filatim distrahuntur.

2. Duo *optici*, qui originem ex *thalamis* sic-dictis *nervorum opticorum* originem ducunt, ac supra *sellam* ossis *sphaenoidis* aliquantulum secum adhaerent, tum disjuncti ad utrumque oculum tendunt, illorumque globo inseruntur.

3. Duo *oculorum motorii*, qui e basi medullae oblongatae exorti, ac in sex ramos divisi ad oculos deferuntur.

4. Duo *pathetici* e superiori parte medullae oblongatae prope cerebellum educti musculo oculi *trochleari* inseruntur.

5.

5. Duo *guſtatorii*, inſignis magnitudinis, qui utrinque ex lateribus *protuberantiae* ut ajunt *annularis* abſcedunt, & in tres ramos ſecernuntur; quorum *ophthalmicus* ad palpebras, frontis naſique muſculos pertinet: *maxillaris ſuperior* per omnes maxillae ſuperioris partes diſtribuitur: *maxillaris inferior* per inferiorem maxillam & linguam diffunditur.

6. Duo *abducentes*, quos etiam *motores externos* appellant, exiles, ſed paullo craſſiores nervis quartae conjugationis; pro maxima ferme parte ad muſculum oculi abducentem attinent.

7. Duo *acuſtici*; quorum uterque in duplicem chordam diſtinguitur: earum altera gracilis, firma, & anterior *portio dura*, altera minus denſa ac poſterior *portio mollis* vocatur. Haec aurium labyrinthum adit, & per varia illius foramina ſeſe inſinuans auditus organo inſervit; eique propterea nervi acuſtici nomen eſt peculiare. Illa vero per *Fallopii aquaeductum* tranſiens cum ramo quintae conjugationis connectitur.

8. Duo *vagi* per ſinus laterales durae meningis ramos diſtribuunt laryngi, pharyngi, linguae &c.

9. Duo *linguales*, ſive *hypogloſſi externi*, ſive *linguae motores* a medullae baſi exorti potiſſimum ad linguam abeunt, & cum maxillari inferiori connectuntur.

Me-

Medulla autem Spinalis extra cranium egressa duo & triginta nervorum paria emittit, qui inde profecti in omne corpus ducuntur. Eos singillatim recensere longum omnino esset, atque instituti nostri rationi adversaretur.

Jam vero praecipuum Nervorum usum esse, ut Sensationum instrumenta sint, confessa res est & manifesta. Verum in eo Physiologi vehementer dissentiunt, num Nervi tensione sua sensationi excitandae inserviant, cum nimirum instar chordarum musicarum tremores efficiunt: an vero liquidum aliquod per eosdem fluens sit caussa sensus. Hujusmodi autem fluidum, quod *Succi nervei*, & *Spirituum animalium* nomine nuncupatur, humor est a tenacioribus sanguinis partibus quammaxime defaecatus, & supra quam fingi potest tenuissimus. Cujus autem ille naturae sit neque inter se conveniunt. Nonnulli enim sulphuream naturam succo nerveo adscribunt: (a) at plerique & potissimum recentiores fere universi (b) hujusmodi succum electricam esse

 ma-

(a) *Apud Verheyen in Supplem. Anatom. Tract. I. Cap. XXXIII.*

(b) *Id primum praeclarissimo Newtono suboluisse videtur in* Quaestionibus Opticis: *at*

materiam statuunt : ducti ex eo praecipue, quod electricismi phaenomena, cujus experimenta in machinis summo hodie artificio elaboratis facillime instituuntur, nervei succi effectibus valde sint affinia.

Quod vero sensus ciendi facultas potius e nervorum succo, quam oscillatione repetenda sit, plura suadent. Nam 1. Nervi ubique corporis laxi, penduli, curvi, obliqui, & flexuosi sunt. Atqui oscillatio in molli & flaccido nervo fieri nequit : ac vehementer imminuitur, aut prorsus extinguitur in nervis licet tensis, at curvis & tortuosis. Quippe chorda etiamsi maxime elastica neque tremet, neque oscillabit musice, si vel flexa fuerit ; vel utroque extremo non firma adhaereat. Non igitur vibratione actionem suam exercent Nervi.

2. Si Nervos comprimas aut constringas, licet integri sint, sensui excitando apti non sunt infra eam partem, in qua ligati praepediuntur : at superstes est ciendi sensus facultas in Nervis ab ea parte usque ad cerebrum. Hujusmodi autem experimentum non Nervi tremore, sed motu liquidi sensationem pera-

gi

---

at deinde strenuissimi Philosophi Boisser, Sauvages, Linneus, aliique fluidi nervei electricam naturam & probarunt & illustrarunt.

gi aperte docet. Quippe chorda vinculis constricta falsum quidem, at aliquem sonum edit. Ergo.

3. Ingens sanguinis copia, qua cerebrum abundat, ad ipsius nutritionem duntaxat destinata omnino superflueret. At eam sanguinis vim nimis apte in cerebrum deferri intelliges, si inde certi cujusdam humoris *secretionem* fieri statuis. Is autem humor nonnisi per nervos devehi potest, ut qui veluti *ductus excretorii* ex cerebri medulla proficiscuntur.

4. Nervi crescunt, protrahuntur, nutriuntur perinde, atque corpus adolescit. Atqui id obtinere nequit, nisi succus, unde aluntur, per eos fluat. Ergo.

Neque aliquid officit, tum quod in Nervis nullum aspici cavum possit, tum quod humoris hujus, qui per eosdem fluit, nec praesentiam nec motum oculis assequi liceat. Multa enim reapse exsistunt, quae ab oculorum acie sese proripiunt, atque artem omnem eludunt. Ita, ut pauca attingam, in pediculis cerasorum, aliorumque fructuum quamvis fibrae absque ullo cavo conspiciantur: in explorato tamen est eas perforatas esse, ut quae devehendo succo ad fructuum nutritionem destinantur. Ubi & illud advertendum, quod hujusmodi fluidum longe crassius succo nerveo statuatur.

P 2 Si

Si sanguis in vase e secta vena exceptus loco tepente asservetur, sensim minui, ac tandem totum avolare deprehendes. Atqui vel microscopio adhibito nullam sanguinis particulam exhalantem aspicies.

Levwenoheckius (a) in aqua pluvia, quae recens deciderat, nihil videbat: at aliquot post diebus cum turbida fieri incoeperat, innumera insecta ope microscopii deprehendit. Inter ea unum erat, quod perpetuo se rotans ova plurima deponebat, e quibus paullo post animalia matris similia prodibant. Motus quidem sine musculis fieri nequeunt, neque musculi nervis destitui possunt. Horum autem musculorum ac nervorum tanta est tenuitas, ut oculorum aciem fugiat, licet elaboratissimo instrumento muniatur.

His expositis jam illud explicandum superest, quidnam corpori nostro contingat, cum sentimus. Res nimirum sensibiles, quae nos extrinsecus circumdant, cum ad sensuum organa appellunt, mutationem in nervum inducunt, quae libero nervo ad aliquem in cerebro locum propagatur, unde nimirum ille proficiscitur. Haec autem mutatio non est nisi motus nervo impressus, unde fit, ut succus ipse eumdem motum concipiat, atque ad ce-

(a) *Epist. Physiol. VII.*

cerebri partem aliquam illum diffundat. Est igitur haec mutatio fluidi nervei impulsio contra suam originem.

Notum est Cl. Boërhavii experimentum. Is enim ut propriis cerneret oculis, quid nervosae papillae per corpus diffusae patiantur, cum corpus aliquod eas extrinsecus afficit: corpus dulce ad linguam admovebat, moxque removebat; ac speculo adhibito linguae papillas ad gustatus sensationem destinatas erigi, cum iis corpus dulce applicaretur; relaxari vero ac veluti in seipsas contrahi, submoto corpore conspiciebat.

Quamobrem ut Mens sentiat, haec duo simul concurrant necessum est, tum ut fluidum nerveum ob rerum externarum appulsum motum concipiat: tum vero ut hujusmodi motus ad cerebrum usque deferatur. Adeo quidem ut si alterutrum horum desit, nulla in nobis oriri potuerit sensatio.

Et revera quod ad primum attinet: cuique nervo suum organum callidissimo artificio fabricatum veluti sensationum introitum natura praeposuit. Atqui nulla erit sensatio, si qua vi morbi ita praepediatur, ut prohibeat, quominus nervo talis communicetur motus, qualis ciendo sensui aptus est.

Quod vero ad alterum spectat, 1. plurima experimenta docent, quod quaecunque Succo nerveo ad cerebrum iter intercipiunt, eadem

nervum excitandi sensus potestate destituunt. Hinc si nervus praecidatur, ligetur, comprimatur, &c. ad sensum excitandum ineptus evadit. 2. Compresso, discisso, putrefacto cerebro, licet nervi valentes sint, statim sensus omnis extinguitur. Communicatio enim nervum inter & cerebrum intercidit; quippe prohibet morbus, quo laborat, quin suum motum cum illo nervi participent. In hanc rem plurima experimenta collegit Haller in notis ad Boërhavii Institut. rei Medicae. (a) Quae omnia argumento sunt nervos non esse τοπικῶς Sensus instrumenta, ut quibusdam videtur, h. e. ibi sensum excitari, ubi nervo motus imprimitur: sed hac facultate eos ornari, cum liberum ad cerebrum aditum habent.

Quaeret heic fortasse quispiam, quemadmodum fiat, ut ubi externae res ad sensuum organa appellunt, continuo Mens sentiat; cum motus nervo impressus ad cerebrum usque *Succi nervei* opera deferendus sit: in quo sane aliquid vel exiguum temporis spatium insumendum esse videtur.

Verum nemo unus mirabitur, quod tanta celeritate fluidi motus ad cerebrum ducatur, ut nulla, quae distingui possit, mora interponatur: si ad lucis & soni propagationem ocu-los

(a) *T. II.* §. 284. *not.* 3.

los convertat. Licet enim nec lux, nec sonus uno temporis vestigio diffundi possit: quis tamen, quaeso, vel minimum temporis intervallum effluere deprehendit, cum lumine accenso statim longus viae tractus omnis lucet: aut cum percusso corpore sonoro, quod non longe distat, sonum auribus excipit?

Ceterum cum nervi succo exacte repleantur; fit hinc, ut si ipsorum extremitatem unam impuleris, eodem fere horae momento ad alteram impulsio feratur. Experimenta id suadent. Siphonem aqua quammaxime imple: ut primum embolum urseris, statim effluet aqua. Globuli eburnei, quorum alii alios innumeros contingant, in aliquo canali longo constituantur: impellatur primus; eodem fere momento, quo impulsio proximo communicatur, ultimus quiescentibus mediis a penultimo secedet.

At enim objiciet aliquis nonnullos historiam referre homines, qui licet cerebro destituerentur, vitam tamen agebant, nec sentiendi facultatis expertes erant. Non igitur nervorum cum cerebro communitas sensui excitando necessaria videtur.

Respondeo eos, qui memoriae prodiderunt repertos esse, qui cerebro carerent, constanter observare id in foetu visum fuisse. Quod non obscure innuit cerebri jacturam tum demum maximo non esse detrimento, cum fere nulli

nulli ſenſus, ceteraeve functiones habentur, & ſanguis primus motuum auctor inquilinus non eſt, ſed a matre in foetum derivatur. Praeterea in nonnullis (ut qui haec eadem perhibent aperte teſtantur) cerebri vices obtinebat ſpinalis medulla, quae ad cor, pulmones, &c. nervos emittebat. Ceterum legatur laudatus Haller, qui ejusmodi monumenta ſtudioſiſſime conquiſita erudite illuſtrat. (a)

§. IV.

De Mentis in Corpore Sede.

Licet humana Mens cum toto corpore ſocietatem habeat, ita quidem ut toti corpori conjuncta eſſe vere dicatur: aliqua tamen ceterarum digniſſima pars corporis eſt, quam propriam veluti ſedem ſui domicilii incolit: unde quibusdam quaſi viis ad extima ſenſuum organa perforatis ſenſationes excipit, & illius functiones moderatur. Mentis igitur *Sedem* appellant Philoſophi eam humani corporis partem, ad quam ſucci nervei motus omnes referuntur; atque inde idem ad ceteras omnes corporis partes commeat, ut varios ibi motus peragat. Cum enim ſenſus vin-

---

(a) *Boërh. Inſtitut. Medic. T. II. §. 284. not. I.*

vinculis Mens corpori adhaereat: jure quodam suo Mentis Sedis nomen sibi vindicat pars illa corporis, e cujus mutatione pendet, ut illa sentiat, atque ad illius nutum ceterae partes motum concipiant.

Jam vero ex iis, quae antea delibavimus, illud perspicuum est, hujusmodi sedem in cerebri regione versari. Nam 1. nervi omnes, qui praecipua organa sunt sensationum, ac motuum omnium muscularium, e cerebri substantia proficiscuntur. 2. Discissa nervorum cum cerebro communione sensus ac motus omnis intercidunt. 3. Cerebro laborante sensus ac motus aegrescunt. 4. Tandem in studiis severis, & aliquamdiu protractis sinciput dolore afficitur. Nullus ergo dubitandi locus esse videtur, quin sedem suam in cerebro Mens collocaverit.

Verum quae potissimum pars cerebri sit, unde nervi omnes ducunt exordium, & quae propterea terminus sit motuum omnium fluidi nervei, non liquet, ac summa dissensio est inter Physiologos. Nimirum constitit inter omnes oportere, ut unica & singularis pars quaedam sit, in quam ultimam coëat succi nervei motus. Cum enim omnium sensuum organa gemina sint, Mentis sensationem geminarent res externae, quae duo ejusdem sensus organa pepulerint; nisi binae impulsiones aliquo commearent, ubi colligerentur.

Ve-

Verum hoc *commune Sensorium*, quo nomine pars haec nuncupari consuevit, alii aliud esse statuerunt. Vetus est Cartesii opinio, quae jam obsolevit, ultimum spirituum animalium fontem esse *Glandulam* quamdam in cerebro, cui figura *Pinealis*, & *Conarii* nomen imposuit, quae a thalamis nervorum opticorum suspensa quarto imminet cerebri ventriculo. Verum quis a glandula valde exili (quippe vix aequat mediocris pisi granum) quadraginta nervorum paria oriri crederet? Quis in ea originem & finem systematis nervorum esse sibi persuaderet, quae persaepe corrupta, putrefacta, scirrhomate laborans, e loco suo exturbata nulli est sensationibus detrimento?

Sunt qui in *corpore calloso*, qui vero in *corporibus striatis*, & qui tandem in *medulla* cerebri commune Sensorium constituunt. In hanc rem legi possunt, quae profert Haller, (a) qui medullae sedem animi attribuere videtur. Plures enim observationes exhibet, quae sensationum usum perinde perturbari docent, atque isthaec medulla morbo aliquo afficitur.

Non desunt qui cerebro & cerebello distinctas dant provincias. Cerebrum fontem esse spi-

(a) *Boërh. Instit. Med. Tom. II.* §. 284. *n.* 3.

ſpirituum animalium ajunt, qui in eos influunt nervos, quorum opera ſenſationes & motus ſpontanei peraguntur. At e cerebello ſpiritum haurire nervos illos, quibus fiunt vitales ſive involuntariae motiones.

Verum in hac re nihil certi definiri poſſe reor. Ea enim eſt cerebri ſtructura, ut admirationi potius, quam exploratae cognitioni locum relinquat. Phyſiologorum diligentiſſimi, qui in rimanda humani corporis tam nobili parte totos ſe occuparunt, non pauca vel accuratas obſervationes effugere ingenue fatentur. Legatur Stenonis oratio de *Cerebri anatome*. (a) In his igitur perſequendis amplius immorari Metaphyſici non eſt.

Id unum heic Metaphyſico explicandum eſſe mihi videtur, quamobrem fiat, ut cum Mens in cerebri parte quadam duntaxat ſenſationes omnes excipiat, nobis tamen ipſi conſcii ſimus in ea corporis parte ſentire, quam externae res percellunt. Quippe nemo unus, cui crus frangitur, aut manui vulnus infligitur, in cerebro dolorem experitur.

Hoc ſane judicium, quo Mens ad corporis partes a rebus externis pulſas ſenſum refert, licet falſum, hominibus tamen neceſſa-

rium

(a) *Extat in* Expoſitione Anatomica Corp. Hum. Wislowii *Tom. V. praemiſſa*.

rium esse arbitror. Quamvis enim conscientia nos docere videatur sensum esse, ubi nervo primum motus imprimitur: perverse tamen hinc colligitur Mentem nescio qua *virtuali* extensione, quam comminiscuntur Peripatetici, singulis corporis partibus praesentem in iis sentire, cum exterioribus objectis afficiuntur. Quis enim diceret suam ipsius Mentem, cum ope bacilli corporis alicujus duritiem, mollitudinem, fluiditatem experitur, in illius extremitate hujusmodi qualitates sentire? Atqui si conscientiae testimonio standum sit, id nobis suaderi videtur.

Verum hujusmodi error (si eo nomine hanc animi persuasionem vocare liceat) veluti naturalis est, & sapientissimae Dei providentiae subjicitur. Cum enim in corpore conservando insito appetitu Mens occupetur, si in cerebro sentire sibi persuaderet; admoneri non posset, ut quae suo corpori nocent propulsaret, & quae congruunt adsciseeret. Puta si fixis oculis Solem intuentes, aut nullum doloris sensum, aut hunc in cerebro experiremur; oculis quidem consulere negligentes eos caecari destructo nervo pateremur. Ita igitur nobiscum egit sapientissimus Deus, ut ibi externas res sentire nobis videremur, ad quas nimirum corporis partes illae appulerint: licet nonnisi motu ad cerebrum diffuso sentiamus.

CA-

CAPUT VII.

De Imaginatione & Memoria.

EAm nostrae Menti facultatem inesse, ut absentium rerum imagines, quas olim praesentes habuit, iterum sibi repraesentet, intimo quisque sensu comprehendit. Haec *Imaginatio*, & *Phantasia*, quippe corporeas rerum imagines & phantasmata Mens intuetur, dici consuevit.

Mira sunt Imaginationis effecta tum quae Mentis voluntate cum vigilamus, tum quae ipsa invita per somnum produci solent. Plerumque enim non solum rerum, quas olim vidimus, imagines veluti in cerebro depictas intuemur, verum etiam undique collatis partibus novas rerum formas nobis exhibemus. Cum vero, ut ille ait, *Somnia fallaci ludunt temeraria nocte*, ea est Imaginationis vis, ut quae vigilantibus imaginatione assequi vix licet, vividis tanquam expressa coloribus per noctem nobis obversentur. Etenim non modo hominum figuras, oppidorum situs, aliaque oculis usurpare, sed etiam loquentium voces audire, ciborum sapores gustare, odorum suavitatem naribus excipere, corporumque du-

duritiem, mollitudinem &c. experiri nobis videmur.

Heic autem quaerunt Philosophi, qua ratione externarum rerum imagines denuo Menti, ubi ipsi collibuerit, obversentur: & variae rerum formae veluti in scenam productae gratum praebeant Menti spectaculum: cum res ipsae absentes neque externos sensus percellere, neque aliam in cerebrum mutationem inducere possint.

Plerique rem omnem aperuisse sibi videntur, cum Imaginationis vim repetant a quibusdam vestigiis, quae in cerebri substantia imprimunt fluidi nervei motus, quos antea externae res excitarunt. Nimirum ajunt hujusmodi succum ita cerebri fibras flectere, ut flexus illius supersint vestigia: aut certos meatus peragrare, quos, si saepius permeaverit, apertos relinquat. Atque hinc fieri ajunt, ut si eosdem poros subeat, aut per easdem inflexas fibras fluat, vestigia olim impressa renoventur; ac Menti res, unde ea originem duxerunt, ad intuendum proponantur.

Hujusmodi autem succi nervei motus, quo posita rerum vestigia instaurantur, cum vigilamus, a Mentis imperio proficiscitur, quamvis nonnunquam ipsa inconsulta cieri solere experimur. Cum autem sopor corporis irrigat artus, Mente veluti quiescente, humor nerveus medullae cerebri partem aliquam confu-

se

se pererrat, quae, ceteris collapsis, liberum succo praebeat aditum. Hinc largior coena, fecundi calices, atque id genus alia, quae sanguinem ad caput impellunt, insomnia ferunt.

Ita sane ferme omnes Imaginationis naturam explicant: adeo quidem, ut eam corporis propriam esse adserere non dubitent: propriam corporis, inquam, non secus ac sensationes ipsae, quae licet Mentis attentionem postulant, a corpore tamen, motibus scilicet in ipso excitis, proficiscuntur.

Porro Imaginationem Memoriae sedem esse ajunt, seu refertissimum illud promtuarium, unde Mens earum rerum ideas expromit, quae in cerebri tanquam cellulis reconditae jacent. Memoria igitur quamvis Mentis actus est, quo praeteritas cogitationes ita revocat, ut earum notae ideae rursus sibi obversentur: adeo tamen ab Imaginatione pendet, ut si rerum vestigia deleta fuerint, earum reminisci nunquam possit.

Non pauca quidem experimenta eam esse Memoriae cum cerebro communitatem docent, ut si quo morbo cerebrum tentetur, immanem jacturam illa faciat. Fuerunt enim, quos ex gravi diuturnoque morbo infirmos tanta cepit oblivio, ut paternae domus, amicorum, & sui etiam nominis non reminiscerentur. Ipsa vero senectus quantum memoriae surripiat

norunt omnes, quibus cum senibus versari datum est.

Jam vero haec omnia licet mire excogitata sint, atque Imaginationis Memoriaeque phaenomenis non modicam lucem afferant: tantum tamen his tribuendum esse duco, quantum solidissimis conjecturis tribui solet. Multa enim sunt, quae nihil habent explorati. Nam 1. quaenam erunt quasi signatae rerum species in cerebro, quae ita nobis dicto audientes sint, ut simul ac velimus accurrant? Quae vero possunt esse *abstractarum*, ut ajunt, notionum vestigia?

2. Quid caussae est, quare Mens rerum imagines, quarum infixa cerebro sunt vestigia, sibi repraesentari velit, nisi ea ibi haerere noverit? quippe ignoti nulla cupido. Jam igitur ea meminerat.

3. Qui fit, ut ea universa, quae ii praesertim meminerunt, qui in aliquo majore studio & arte versantur, ejusmodi posuerint sua in cerebro vestigia, ut alia ab aliis non deleantur, neque aliqua confusione perturbentur?

4. Si Memoriae sedes ita in cerebro statuatur, ut impressa ibi vestigia praeteritas ideas veluti relegendas Menti offerant: nulla amplius Menti, corpore seposito, suarum cogitationum memoria adjudicanda erit. Quem igitur cogitandi facultas (quam initae cum corpore societati Mens acceptam non refert) ipsi

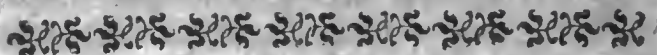
ipsi praebuerit usum, si vi sua quae praeterierunt recordatione intueri non possit? Nulla quippe eruditione informaretur, immemor notionum, quas olim habuit, licet ad perenne aevum cogitaret.

5. Huc & illud accedit, quod Mens ἄλογος (*rationis expers*) prorsus esset. Cum enim ideas retinere nequiret, nec judicia efformare, nec ratiocinando aliquid colligere posset. Quippe cum ad ultimum conclusionis perveniret; jam priorum propositionum oblita, num ex iis sumtis recte conclusum sit judicare non posset.

Quamobrem illud a vero non abhorrere dixerim, quod Mens propria vi, non e corporis societate, suarum cogitationum memoriam habeat. At inquies, unde proficiscitur, ut Mens memoria vacillet, cum cerebrum morbo aliquo corripitur? Eadem ajo ratione, qua fit, ut Intellectui quasi nox quaedam offundatur, si quod cerebrum ferat infortunium; earum nimirum vi legum, quibus Mentis corporisque societatem sapientissima Dei providentia moderatur.

METAPHYSICAE

PARS III.

THEOLOGIA.

Oc nimirum illud erat, quo Mentis nostrae tum naturae, tum proprietatum tam sedula inquisitio, atque investigatio, tanquam ad propositum finem contendebat. Quorsum enim pertinuit Mentis simplicitatem, ceterasque facultates summa esse contentione assecutos, ejusque abditissimos recessus penitus aperuisse; nisi ut ad Illius demum cognitionem, cui non originem modo, sed & sua omnia accepta refert, cujusque proprietatum consignatas notiones sensu intimo persentiscit, veluti per gradus ascenderemus?

Quamobrem ne quis non praeclare a nobis susceptam esse operam philosophandi arbitretur, Theologiam, quam Philosophiae universae fastigium jure dixeris, pertractandam e vestigio aggredimur. De Deo igitur, iisque Dei attributis, quae divinitatem pone sequuntur, quoad prospicere poterit creatae Mentis

tis acies, cui splendidissimum Revelationis lumen non adhuc affulget, hac postrema parte differemus.

CAPUT I.

Confutatur Atheismus.

Quamvis Deum esse adeo omnibus persuasum sit, ut haec sententia ex animo exuri non posse videatur: quoniam tamen nonnullos aut morum licentia atque effrenata libido, aut inanis quaedam ingenii ostentatio eo abripuit, ut divinitatem omnem funditus negaverint; hinc primum omnium Deum esse demonstremus oportet. Qui porro infensissimi divinitatis hostes Gigantum more bellum Deo inferre ausi sunt, diversas iniere vias, suaque singuli fabricati sunt systemata, quibus Atheismus veluti Philosophicum pallium indutus incederet. Hae autem doctrinae supremo Numini adversa fronte oppositae, ad quatuor revocari possunt.

I. Prima est eorum, qui duce Democrito, atque Epicuro, res omnes, unde haec continetur universitas, nulla cogente natura, sed concursu quodam fortuito ex atomis effectas esse docuerunt. Neque enim divina opus es-

se sollertia ajunt, ut Mundus compingeretur, tum ut cetera omnia in dies producantur: Tamque eam rem facilem esse dictitant, ut innumerabiles natura Mundos effectura sit, efficiat, effecerit. Namque infinita vis atomorum, quae per interminatum inane volitabant, inter se cohaerentes, atque aliae alias apprehendentes, quemadmodum Mundum fabricatae sunt; ita novas gignunt rerum formas & figuras, si commoventur, componuntur, ac separantur.

II. Ab his parum dissentiunt, qui ad ὕλην, ϗ' πάθη τῆς ὕλης, *materiam* scilicet, *ejusque affectiones* omnia, quae rerum universitatem constituunt, retulerunt. Materiam nimirum unicam opinati sunt rem esse, quae vere subsistat, cetera vero quae in hoc Mundo obtinent, affectiones esse, seu temperationes unius materiae: inde gigni universa, quae fiunt, atque illuc dissipata ac dissoluta reverti: materiam vero nullam subire mutationem, ut quae nec generata sit, nec corrumpi possit, sed ab omni aeternitate extiterit.

Hujusmodi Philosophiam, quam *Hylopathicam* cum Cudwortho appellare licet, ante suam aetatem apud aliquos obtinuisse refert Aristoteles, ejusque ducem Thaletem fuisse immerito accusat (a); potius enim Anaximandro im-

(a) *Lib. I. Metaphys. cap. III.*

Impietatis hujus origo adſcribenda videtur. Legatur Synopſis Hiſtorica: Quisquis tamen fuerit auctor, impia in Deum eſt, quem de medio tollit. Ut enim recte concludit Cudworthus (a) cum hiſce Philoſophis id ratum eſſet praeter materiam nihil eſſe, quod non generari & corrumpi queat; tum cetera omnia

(a) *Syſt. Intell. cap. III.* §. 12. 13.

vitam etiam, ſenſum, atque intelligentiam ad materiae affectiones pertinere: perſpicuum eſt nullum eos Deum admittere, niſi qui e caeca materia ortus in eamdem aliquando reverti poſſit.

III. Sequitur Hylozoitarum diſciplina, quibus id nominis impoſitum eſt, quia *vitalem* duntaxat *materiam* admittunt. Hi quidem, quorum princeps Strato Lampſacenus vulgo *Phyſicus* nuncupatus, repudiata atomorum doctrina, cuilibet materiae particulae vitalem vim adjunctam eſſe opinatur, quae gignendi facultate praedita res omnes produxerit. Vita enim iſthaec, qua materiae partes omnes cientur, ejuſmodi eſt, ut illius ope quaelibet materiae portio ſe ipſam fingere, atque in eas formas, quibus ſua natura apta eſt & idonea, vertere poſſit: quamvis omni ſenſu deſtituta ad ea, quae agit, nunquam rationem aut conſilium adhibeat. Cum igitur ſingulae materiae partes hujusmodi fictricem vitam conti-

tineant: non modo materia Solem, Tellurem, aliaque corpora fabricata est, verum etiam in brutis animantibus sensum, atque in hominibus rationem atque intelligentiam perfecit.

Stratonica haec doctrina, quae praeter materiam vitalem nihil in hoc Universo esse profitetur, Deum prorsus eliminat. Quippe cum Strato docuerit, ut ait Lactantius (a) *omnia quasi sua sponte esse generata, nullo artifice nec auctore*, seu *naturalibus facta esse ponderibus & motibus*, (b) & cum negaverit *opera Deorum se uti ad fabricandum mundum*, (c) nullum equidem Divinitati locum reliquisse videtur.

IV. Ultima superest in Deum impietas, atque insania, quam Stoicae familiae alumnis a Zenonis doctrina descisentibus adscribit Cudworthus. Haec autem disciplina aspectabilis Mundi compaginem corpus esse plantae aut arbori simile profitetur, quod moderatrix quaedam natura incolit, quae corpus totum artificiose, licet mente ac ratione destituta, componit & ordinat. Hujusmodi igitur vis veluti plastica, qualis in plantarum aut animalium semine delitescit, certa & constanti lege materiam fingit: adeo quidem, ut quemad-

(a) *Lib. de Ira Dei cap. X.*
(b) *Tullius Lib. IV. Academ. c. XXXIII.*
(c) *Loc. cit.*

admodum in ſemine futurae plantae ratio omnis comprehenditur, ita quaeque effecit, quaeque effectura deinceps erat, materia genitrice natura imbuta complecteretur. Hanc propterea philoſophandi diſciplinam *Coſmoplaſticam* Cudworthus appellat, a quo haec omnia hauſiſſe ultro fatemur.

Huc usque recenſitae veterum diſciplinae, quibus Deum aggreſſi ſunt, illud ſecum omnes commune habent, quod rerum univerſitatem a materia ſenſus ac rationis experte profectam eſſe ſtatuunt. Materiam igitur ab omni aeternitate exſtitiſſe apud omnes receptum eſt. Verum quatuor hujuſmodi diſciplinas illud diſſociat, quod materia non eadem ab omnibus ſtatuatur.

Democriti atque Anaximandri dogma eſt, brutam rudemque materiam, in qua nihil vitae ſenſusque ineſt, rerum omnium initium eſſe. At ille ab atomis concurſu fortuito coaleſcentibus omnia repetit, vitam etiam, ſenſum, atque intelligentiam. Hic vero vitam omnem, ſenſum, atque intelligentiam materiae affectiones eſſe contendit.

Contra Stratonici, ac Pſeudo-Stoici vitam quamdam fictricem, & percipiendi facultatem natura in materia inſitam eſſe docent. Licet in eo ſecum diſcrepent, quod illi ſingulis materiae atomis ratione deſtitutis vitam attribuunt:

buunt : hi vero unam tantum in universa materia vitam esse arbitrantur.

Quamobrem ut impietatem omnem adversus Deum reprimamus, quatuor istas veterum disciplinas a fundamentis usque convellemus. Ita igitur disputationem omnem partiemur. Demonstrabimus 1. fieri non posse, ut materia ab omni aeternitate exstiterit. 2. Motum materiae essentialem non esse. 3. Etiamsi materia ab aeterno exstitisse statuatur, impossibile tamen esse, ut atomi rerum universitatem effecerint. 4. Vitam atque intelligentiam cum materia connexam non esse, neque, utcunque materia temperetur, ex ea sensum & rationem oriri posse. His porro constitutis argumenta proferemus, quibus Dei exsistentia persuadetur.

PROPOSITIO I. *Materia ab aeterno exstitisse nequit.*

Demonstratur I. Quod ab aeterno ita exstitit, ut nullam sui caussam habuerit; idem natura sua exsistendi necessitatem complectatur oportet. Propriae enim exsistentiae rationem aliunde repetere non potest, nisi in se ipsum eam comprehendat: nam semper fuit, nec quidquam aliud se ipso antiquius habet; suae igitur naturae necessitate exsistat oportet. Atqui nullam exsistendi necessitatem Materia comprehendit. Ergo.

Si

Si materia necessario exsisteret, Materiae notio haberi non posset, nisi ea reapse exsistere simul conciperetur. Atqui perfecta nobis Materiae notio obversatur, etiamsi exsistentiam ab ea sejungamus. Quam igitur Materiae ideam habemus, illius exsistentiam non comprehendit. Ergo ad materiae essentiam non pertinet, ut necessario exsistat.

Sane quidquid exsistit, dum exsistit, non potest non exsistere. Inde vero non sequitur id semper exstitisse, aut nunquam esse interiturum; cujusmodi est ens, quod necessarium dicimus. Hoc enim tale est, ut ne concipi quidem nequeat, nisi reapse exsistere concipiatur. Atqui nihil vetat, quominus concipiam materiam non esse, vel non fuisse, vel in posterum non fore. Ergo.

II. Quod necessitate naturae exsistit, numeris omnibus absolutum ac perfectissimum sit oportet. Id enim naturae necessitate exsistit, quod omnem τῦ εἶναι *essendi* rationem complectitur. Nimirum immensum essentiae pelagus, quo redundat, in caussa est, quamobrem necessario exsistat. Et sane finge sis ens aeternum ac necessarium aliqua perfectione destitui: jam facile esset intelligere aliam potentiorem caussam exsistere, unde illius perfectionum defectus oriretur. At simul atque ens aliquod antiquius ac potentius adesse fingimus, hoc prohibere potuisse fateamur oportet, quin illud exsisteret. Non igitur

igitur necessitate naturae exsistit: quod est contra hypothesim. Ergo perfectissimum est, quod exsistendi necessitatem complectitur.

Jam vero brutam rudemque Materiam substantiam esse absolutissimam, quae nihil imperfecti & vitiosi admixtum habeat, solus amens dixerit. Eam enim stupidam ac rationis inanem statuunt Democriti atque Anaximandri asseclae: & licet Stratonici ac Pseudo-Stoici vitam aliquam Materiae inhaerentem admittant; fingendi tamen duntaxat potentiam huic attribuunt, omnem vero rationem, sensum, & consilium eripiunt. Qui igitur Materiae vindicant aeternitatem, ipsi eam imperfectam esse ultro fatentur. Ergo si imperfecta, neque necessario exsistit: si non exsistit naturae necessitate, non aeterna.

III. Aeternum est immutabile. Aeternitas enim componi nequit cum Successione. Atqui duratio Entis, quod mutationibus subjicitur, momenta atque intervalla complectitur, ut quae ipsius Entis vicissitudinibus innituntur. Nullam igitur subire potest mutationem, quod aeternum est. Materia autem, qualem ipsi Athei comminiscuntur, perennes patitur vicissitudines. Ea enim in mille sese formas ex omni aeternitate vertisse, atque e varia ipsius temperatione universa facta esse dictitant. Materia igitur aeterna esse nequit.

PRO-

Propositio II. *Motus non est Materiae essentialis*.

Demonstratur I. Universa corpora mutuo sibi resistere observamus: & pluribus experimentis aperte constat corpora omnia aeque motui ac quieti resistere: & determinata vi opus esse, ut ea moveantur, aut consistant. Corpora igitur omnia resistendi vi praedita sunt. Atqui haec virtus resistentiae non oritur, nisi a corporum materia, quae iners est. Iners autem est materia, quia ad motum & quietem prorsus indifferens est, omni vi actuosa nudata, & cuicunque proprii status mutationi resistit. Motus igitur Materiae, prout Materia est, necessarius esse nequit.

II. Certa naturae lex est, corpus omne in statu suo quietis vel motus constanter perseverare: neque adhuc observare licuit corpus aliquod sponte sua ad motum prosiluisse, aut a motu destitisse. Quod quidem adeo constans est, ut si quam corpus aliquod mutationem subire videamus, neque caussam deprehendere liceat, illud naturaliter fieri non potuisse fateamur. Si igitur Materia ab eterno movetur, admittant oportet Democritici, aut motum sine ulla oriri caussa, quod est absurdum: aut aliam praeter Materiam naturam esse, quae sua efficacia inertem Materiam agitare valeat.

III. Si motus ad Materiae essentiam pertineret, non posset motus Materiae non adjunctus

ctus esse. Nullae igitur Materiae partes vel quievissent unquam, vel quiescerent. Atqui si perenni motu cieretur Materia, rerum omnium initium, qualem illam sibi fingunt Athei, esse non posset. Cum enim perpetuo motu Materiae partes omnes agitarentur, divulsae semper ac segregatae nunquam inter se cohaerere, nihil stabilitatis sibi comparare, nullum denique corpus conflare potuissent. Neque igitur quidquam generari, neque haec Mundi compago effici potuisset. Ergo Motus non est Materiae essentialis.

IV. Ut corpus aliquod moveatur non solum motum concipiat necessum est, verum etiam oportet, ut aliquo dirigatur. Atqui si Materiae essentia motum complecteretur, nulla fingi posset ratio, quare potius huc, quam illuc tenderet. Materia igitur quoquoversus aequaliter niteretur. Hujusmodi autem conatus non est, nisi perfectissima quies. Quod enim in omnes partes Materia aequaliter tendat, idem est, ac si dicas eam mobilem esse, aptam scilicet, ut quoquoversus sese moveat; otiosam tamen plane quiescere. Ergo.

Hoc sane argumentum fortasse Epicuro non latuit. Ut enim ipsius vim eluderet, suas atomos, quas qualitatibus omnibus spoliaverat, insita gravitate donavit; atque inde fieri docuit, ut per infinitum spatium jugiter suo deorsum pondere ferrentur.

Verum homo acutus rem attulit plane commen-

menticiam. Nam 1. nullus superior atque inferior locus in infinito spatio esse potest: quomodo igitur gravitate sua atomi descendunt, cum nullus sit medius locus, quem petere queant?

2. Neque id, cujus caussa haec finxit, assecutus est Epicurus. Gravitatem enim atomis impertivit, ut motus caussam aperiret. Atqui id tantum docuit, atomos propterea descendere, quia descendunt. Gravitas enim non est, nisi nisus descendendi; unde igitur hujusmodi nisus oriatur, explicandum erat Epicuro.

3. Gravitas, quae corporibus insita esse statuitur, centrum postulat, quo corpora ipsa ferantur. Quis autem centrum constituit?

4. Ad libidinem fingitur haec atomis insita gravitas. Ex ostensis enim motus ad Materiae essentiam non pertinet. Gravitas autem non est, nisi peculiaris motus, quo Telluris corpora Terram petunt, quo Lunae aliorumque Planetarum partes ad Lunam ceterosque Planetas tendunt. Neque igitur gravitas Materiae essentialis esse potest: quamvis ad Mundi compagem constituendam sit necessaria.

PROPOSITIO III. *Quamvis Materia ab aeterno essentiali motu praedita exstitisse statuatur; fieri tamen nequit, ut inde mundus prodierit.*

Demonstratur I. Si atomorum per inane volitantium complexiones & copulationes Tellurem, Planetas, aliaque corpora effecerunt; id

qui-

quidem proficisci potuit vel ex *impulsionis* motu omnibus atomis communi, vel ex mutua earumdem *attractione*. Atqui neutra haec hypothesis rerum universitatem ab atomis confectam esse docere poterit. Ergo.

Non prima. Individua enim haec corpuscula impulsionis motu agitari statuitur. Sed mutuus hujusmodi conflictus, quo atomi aliae alias impellunt, nunquam faciet, ut atomi copulentur: sed potius, ut divellantur, aut si cohaeserint, iterum secundo adveniente impulsu dissocientur. Liquet igitur nunquam fore, ut atomi aliae alias apprehendant, atque ita continuentur, ut rerum formas & figuras efficiant; si impulsionis motus ipsis naturalis dicatur.

Non secunda. Mutua enim attractio ad Materiae essentiam nihil pertinet. Nam si suapte natura insitam in se attractionem Materia haberet, nulla informis materia, nulla confusa atomorum farrago, nullum denique Chaos esse posset: quin etiam rerum universitatem, qualis in praesens cernitur, ab omni aeternitate exstitisse oporteret. Attractio enim est commune illud vinculum, quo materiae partes cohaerent; quo universa Mundi corpora veluti inter se apta & connexa certos motus constantissime conficiunt, atque ornatissimam hanc & pulcherrimam rerum universitatis speciem constituunt. Vis igitur attractionis atomis insita eas turbulento motu agitari non pateretur.

Ab-

Absurdus autem esset, si quis Materiam ab aeterno attractione praeditam esse diceret: atque eam tum demum exseruisse contenderet, cum ad res efficiendas veluti prosiluerit. Quis enim assequi poterit vim attractionis in sinu materiae delitescentem, qua Materiae partes aliae alias non attrahant?

Neque ab his difficultatibus sese expediunt Democritici, cum ajunt praesentem Mundum ex alio jam dissoluto enatum esse, atque illum ex aliis, qui deinceps interiere, prodiisse. Suis potius opinionibus implicantur, & graviorem plagam accipiunt, ut leviorem repellant. Quicunque enim Mundi interitus impossibilis est, si mutuam attractionem Materiae essentialem esse constituas; dummodo aequalis intersit proportio inter motum impulsionis, atque attractionem. Fieri quippe nequit, ut materiae partes, quae naturali vi commune centrum petunt, ab eo divellantur.

Quod si, ut liberalius cum Atheis agamus, attractionem ad Materiae essentiam pertinere assentiamur; sua tamen ipsi caussa cadunt. Aut enim vim atomorum in infinito inani volitantium immensam esse statuunt: aut atomos numero circumscriptas per finitum spatium vagari tuentur. Atqui, quaecunque sit hypothesis, rerum universitas effici non potuit, etiamsi ab aeterno Materiae insita sit attractio. Ergo.

Nam I. Si tum quod ad spatium, tum quod

ad materiam attinet, finitum esse dicatur Chaos: mutua attractione ita agerentur atomi, ut omnes undique medium spatii locum capesserent: atque aliae alias deinceps apprehendentes inter se junctae permanerent. Unicam igitur massam, eamque immanem & sphaericam effingerent. Nullus igitur Mundus varietate corporum ornatus ex finitis atomis oriri potuisset.

II. Sin autem Chaos infinitum esse statuant Athei, nullo quidem consilio plane ipsi definient, quidnam attractio atomis naturaliter insita efficere potuerit. Quin etiam licet atomos ita secum consociatas esse dicas, ut Planetas aliaque corpora efformaverint; nunquam tamen fieri potuit, ut Planetae sive interiori ipsorum gravitatione, sive exteriori aliorum corporum impulsione suas sibi conversiones compararint.

Si enim ordinatos Planetarum motus consideremus, plane constat eos hujusmodi cursus suapte vi arripere non potuisse: sed divinae duntaxat potentiae opus esse. Singuli suum habent centrum, quod constanter respiciunt, cum quisque peculiarem conficiat orbitam. Eos gravitatione centrum petere, & proportionatam impulsionis obliquae quantitatem accepisse videmus, quae respondet projectioni ad tangentes orbitarum. Compositus hic motus, qui ex attractione & projectione simul conjunctis enascitur, eas circulares aut ellipticas orbitas definit, quas circa Solem Planetae, & circa pri-

ma-

marios Planetas secundarii conficiunt. Gravitas enim facit, ne a centro aberrent, impulsio vero, ne centrum petant.

Jam vero etiamsi statuatur attractionem Materiae essentiae propriam & peculiarem esse: una tamen attractio caussa esse nequit, quare Planetarum motus exstiterint. Mutuae enim attractionis vis praestat, ut Sol trahat ad se Planetas, & vicissim ab ipsis trahatur, Planetae vero suos satellites. Una igitur attractio ab impulsione sejuncta motum ipsis impertiri non potuit. Impulsionis autem motus undenam oriri potuerit, ne divinari quidem licet Atheis. Ergo.

Neque caussam aperire poterunt Athei, quamobrem non unum sit attractionis centrum, sed circa Solem Planetae revolvantur: & Tellurem, Jovem, & Saturnum alii minores Planetae comitentur, quorum unusquisque circa primarium suum circumvolvitur. Aut cur Stellae fixae eàdem, qua cetera corpora, attractionis vi praeditae nullas circa aliquod commune centrum conversiones conficiant. Licet igitur infinitum Chaos fuisse detur Atheis; ex infinitis tamen atomis Mundus oriri non potuit.

Propositio IV. *Materiae repugnat Hylozoitarum Vita: neque ex ea Sensus atque Intelligentia oriri potest.*

Demonstratur pars prima Propositionis. I.

Vitae nomine, quam Materiae insitam esse docent Stratonici ac Pseudo-Stoici, intelligunt interiorem vim atque efficaciam, qua ex seipsa sese movendi ac fingendi potestatem habet Materia. Atqui hujusmodi facultas Materiae prorsus repugnat. Ergo. Nam 1. Inertia quam Materiae inesse omnes experimur, & quam ipsi propriam & peculiarem esse superius ostendimus, componi nequit cum motu interiori & proprio. 2. Motus a se in seipso actio est intima atque immanens. Atqui hujusmodi actio Materiae vires plane excedit. Quaelibet enim illius pars in aliam agere potest: at in seipsam non potest. Hylozoitarum igitur vita abhorret a Materia.

II. Vita isthaec, qualem Hylozoitae comminiscuntur, ejusmodi est, ut ea nihil absurdius fingi possit. Eam enim conscientia & perceptione destitutam esse docent: at eam omnium sapientissimam haberi volunt; nullam quippe Materiae partem esse ajunt, quae non accurate teneat, quibusnam rebus apta sit aut inepta, quidve facere vel ferre queat. Quis autem haec secum pugnare non deprehendit? Scientia enim atque intelligentia esse nequit, quae sensus expers sit, nullamque eorum, quae agit, conscientiam habeat.

Propositionis pars altera ex iis abunde liquet, quae disseruimus, cum Humanae Menti simplicitatem vindicaremus.

PRO-

PROPOSITIO V. *Dei Exsistentia demonstratur*.

Atheorum copiis profligatis age nunc argumentorum aciem, quae Deum esse ostendunt, instruamus. Ea porro in tres classes dispertiri possunt. Vel enim ex omnium gentium consensu colliguntur, & *Moralia* nuncupare licet: vel ex Universi fabricatione, ordine, & finibus, quae *Physica* dicimus: vel tandem ex solidissimis Philosophiae principiis, quae *Metaphysica* appellantur. A postremis exordiamur.

ARGUMENTA METAPHYSICA.

I. AB omni aeternitate aliquid exstitisse oportet. Atqui quod suapte natura ab omni aeternitate exstitit; idem exsistendi necessitatem complectatur oportet. Quod autem necessario exsistit, perfectissimum est. Ab omni igitur aeternitate exstitit Ens perfectissimum, quem Deum appellamus.

Hoc sane argumentum ἀποδεικτικὸν *demonstrativum* esse solus amens inficias iverit. Quod enim ab eterno aliquid exstitisse oportet, Athei omnes consentiunt, qui ad ravim usque inclamant, *E nihilo nihil*. De quo autem cum ipsis nobis est disceptatio, id scilicet est, cujus illud naturae sit, quod ab omni exstitit aeternitate. Atqui ludibrium omnibus debent Athei, cum materiam rerum omnium vilis-

 si-

simam, atque ab omni parte imperfectam, ab omni exstitisse aeternitate effutiunt. Eam enim nullam exsistendi necessitatem comprehendere, & perennes subire vicissitudines superius demonstravimus.

II. Nobiscum Athei consentiunt, non omnia, quae hodie obtinent in rerum universitate, ab aeterno exstitisse: sed aliquid fuisse, unde reliqua prodierint. Atqui quod ceteris omnibus initium dedit, perfectissimum sit oportet, ejusque naturae, ut universas τῦ εἶναι essendi rationes complectatur. Ergo.

Caussa enim suo effectui excellit; neque effectus esse potest caussae suae viribus & facultate praestantior. Fuit igitur ab eterno Ens aliquod perfectissimum, cui originem suam universa acceptam referunt. Hoc autem Ens Materia esse nequit; vita enim, sensus, atque intelligentia, ab eo, quod vita, sensu, atque intelligentia caret, fluere non potest.

III. Aut aliquod Ens aeternum, immutabile, atque independens: aut mutabilium Entium infinita series statuatur oportet. Atqui hoc alterum repugnat. Ergo.

Nam 1. infinita isthaec contingentium series nullam extrinsecus caussam habet, unde exsistat. Ea enim ex universis rerum naturae Entibus componi statuitur, quorum alia alia ab aeterno produxerint, & quae omnia nullam primam caussam agnoscant. Neque interior

rior aliqua exſiſtentiae cauſſa fingi poteſt. Nullum enim neceſſario exſiſtit: ſed omnia ita comparata ſunt, ut alia ex aliis pendeant. Partes igitur, unde tota ſeries conflatur, exſiſtendi neceſſitatem non comprehendunt. Ergo & ipſa ſeries ea deſtituitur. Quod autem neceſſario non exſiſtit, ab alio pendet, ut exſiſtat. Repugnat igitur infinita contingentium ſeries, quae ſuae originis cauſſam excludit.

2. Si haec contingentium ſeries finita eſſe ſtatuatur, eam profecto impoſſibilem eſſe fatentur Athei. Atqui infinitas, quam huic adſcribunt Athei, nihil ſuffragatur; quin imo praeſtat, ut magis, magiſque repugnet. Ergo. Singula enim Entia, quae ſeriem conſtituunt, ſufficienti exſiſtentiae ratione deſtituta, hujus profecto indigent. Infinita ſeries ſtatuitur; indigentia igitur in infinitum creſcit: nimirum infinita vi opus eſt, cui exſiſtentiae rationem referant acceptam.

3. Quaevis Entia, unde infinitam ſeriem coaleſcere comminiſcuntur Athei, ita ſunt, ut olim praeſentia fuiſſe, & nunc praeterita eſſe jure quis dixerit. Atqui quod praeſens fuit, ac praeteriit, prioris & poſterioris differentiis, temporis nimirum intervallis ſubjicitur. Id autem cum infinitate atque aeternitate componi nequit. Infinita igitur contingentium ſeries, quae ab omni aeternitate exſtiterit, plane repugnat.

4. Infinita contingentium ſeries, quam ſtatuunt Athei, id profecto efficit, ut nihil in rerum univerſitate naturae neceſſitate exſiſtat. Jam vero ſi nihil neceſſario exſiſtit, aeque fieri poteſt, ut nihil ab aeterno exſtiterit, quam ut mutabilium Entium ſeries exſiſtentiam acceperit. Quî igitur factum eſt, ut haec Entium ſeries ab aeterno potius fuerit, quam non item? Id ab exſiſtendi neceſſitate proficiſci non potuit; haec enim nuſquam eſt. Neque caſu aut fortuna id fieri potuit; quippe vocabulum iſtud ſpecioſum eſt, at nihil ſignificat. Neque tandem alicujus Entis opus eſſe potuit; nullum enim antehac exſtitiſſe ſtatuitur. Nihil igitur in cauſa fuit, quamobrem illa Entium contingentium ſeries exſtiterit. Quid autem abſurdius fingi poteſt, quam nihil aeternae Entium exſiſtentiae cauſſam eſſe? Omnino igitur oportet, ut Ens ab omni aeternitate exſtiterit, quod αὐτογενὲς ſit, atque αὐθυπόστατον, *per ſe* ſcilicet *ſine ullo exſiſtat initio*.

ARGUMENTA PHYSICA.

I. UNiverſa Mundi compago ex innumeris partibus inter ſe connexis & aptis componitur; quarum ſingulae eo artificio diſpoſitae inter ſe cohaerent ad permanendum, ut nihil ne excogitari quidem poſſit aptius. Atqui infinitarum partium ordo, proportio, con-

consensus, ut unum perfectum atque harmonicum conficiant, nonnisi intelligentiae, consilii, atque artis sapientissimae opus esse potest. Intelligentissima igitur Mens exsistit, cujus consilio & arte rerum universitas condita est.

Et re quidem vera etiamsi statueretur materiam ab omni aeternitate exstitisse, eamque motu percitam fuisse; nunquam tamen inde mundus sine tanti operis architecto prodire potuisset; Atomi enim ut ut innumeris copulationibus secum consociari possint, fieri tamen nequit, ut ordinatam coagmentationem ipsae per se constituant. Nam partium ordo ac proportio infinitis caussis excidere potest. Atqui ubi totius proportioni ac symmetriae infinitae deordinationis caussae adversantur, ibi sapientissimae Mentis potentia adsit oportet, quae ordinem constituat, & constitutum moderetur. Ergo. Summam equidem prae se ferret insaniam, qui Homeri aut Virgilii carmina ex innumeris litterarum formis sine ulla arte digestis prosiluisse arbitraretur. Ita sane sollemnia insaniunt Athei, cum praesentem mundum ex atomis rationis expertibus effici potuisse effutiunt. In hanc rem digna sunt, ut legantur quae fuse disputat Tulius, unde nonnulla in imam paginae oram rejecimus. (a).

 II.

(a) *De Nat. Deor. Lib. II. cap. XXXVII.*

Hic

II. Quodcunque ad propositum finem dirigitur intelligentis caussae effectus est. Atqui singulae hujus universi res ad certum quemdam finem destinantur. Intelligentem igitur caussam, a qua prodierit, praesens rerum universitas arguit.

Hujus quidem argumenti vim, nisi plane plumbei sint, deprehendant oportet Athei. Nulla

---

Hic ego non mirer esse quemquam, qui sibi persuadeat, corpora quaedam solida atque individua vi & gravitate ferri, mundumque effici ornatissimum, & pulcherrimum ex eorum corporum concursione fortuita? Hoc qui existimat fieri potuisse, non intelligo, cur non idem putet, si innumerabiles unius, & viginti formae litterarum vel aureae, vel quales libet aliquo conjiciantur, posse ex his in terram excussis annales Ennii, ut deinceps legi possint effici: quod nescio an ne in uno quidem versu possit tantum valere fortuna. *Ibid. cap. XLIV.* Haec omnis descriptio siderum atque hic tantus caeli ornatus ex corporibus huc & illuc casu, & temere concursantibus potuisse effici, cuiquam sano videri potest? aut vero alia quae natura mentis, & rationis expers, haec efficere potuit, quae non modo ut fierent, ratione eguerunt, sed intelligi qualia sint sine summa ratione non possunt?

la enim caussa proposito fine agere potest, nisi quae probe intelligat, quo pacto singulae res fingi ac temperari, tum mutua inter se consensione respondentes consociari debeant, ut ad finem, cui intenditur, universae conspirent. Unde fit, ut quo pluribus partibus, iisque vario inter se nexu compositis opus aliquod coalescit, eo praestantior artificis sapientia resplendeat. Caussam igitur intelligentem postulant quaecunque certum quemdam finem praeseferunt. Jam vero in praesenti rerum universitate nihil est, quod suum usum non habeat. Singulae quaeque res singulare systema constituunt, quod ampliori systemati arctissimis vinculis adnectitur, idque etiam ad magis commune systema conflandum destinatur: adeo quidem, ut horum omnium systematum coagmentatio hanc, in qua versamur, universitatem conficiat. Longum sane esset per rerum naturam vagari, ut rerum incredibilem multitudinem, insatiabilem varietatem, aptissimam fabricationem contemplemur; easque adeo affabre inter se conjunctas inspiciamus, ut earum quaelibet suum habeat finem, omnes vero ad unum singulis communem referantur. Legi possunt Gulielmus Derham, ac Niewentitius, qui dedito studio hanc sibi exornantam materiam susceperunt: neque praetermittatur Tullius in *Lib. II. de Nat. Deor.* His vero inspectis, quo dementiae vocabulo appel-
landi

landi nobis erunt, qui concursum fortuitum, caecam necessitatem, stupidam naturam rerum omnium caussam esse inepte garriunt? Perabsurdi quidem sunt, cum oculos ex. gr. aures, pedes &c. non ideo factos esse blaterant, ut iis videamus, audiamus, ambulemus: sed iis casu effectis fortuitam experientiam docuisse, cuinam usui possent ejusmodi membra destinari. (a)

III.

(a) Anilem hanc fabellam prosequitur Lucret. Lib. IV. v. 821.

Illud in his rebus vitium vehementer, & illum
Effugere errorem, vitareque praemeditator,
Lumina ne facias oculorum clara creata,
Prospicere ut possimus: & ut proferre viaï
Proceros passus, ideo fastigia posse
Surarum, ac feminum pedibus fundata plicari:
Brachia tum porro validis ex apta lacertis
Esse, manusque datas utraque a parte ministras,
Ut facere ad vitam possimus, quae foret usus.
Cetera, de genere hoc inter quaecumque pretantur
Omnia perversa praepostera sunt ratione.
Nil ideo quoniam natum est in corpore, ut uti Pos-

III. Multarum partium ſyſtema, quarum aliae alias gradatim excedunt, nonniſi ab intelligenti cauſſa efformari poteſt. Atqui varios in hoc mundo rerum gradus conſpicimus.. Apparet igitur intelligentis naturae ratio.

Diverſas ſane virtutes ac perfectiones per univerſas res diſperſas deprehendimus, ita tamen ut ſingulae certis quibusdam veluti gradibus inter ſe diſtent. Atque ut in hac, quam incolimus Tellurem, immoremur: primo ſeſe nobis offerunt, quae omni activitate carent: tum ſequuntur quae vegetantur, quae naſcuntur, quae creſcunt, quae vivunt: haec deinde exci-

---

Poſſemus: ſed quod natum eſt, id procreat uſum.
Nec fuit ante videre oculorum lumina nata;
Nec dictis orare prius, quam lingua creata eſt,
Sed potius longe linguae proceſſit origo
Sermonem: multoque creatae ſunt prius aures,
Quam ſonus eſt auditus: & omnia denique membra
Ante fuere, ut opinor, eorum quam foret uſus.
Haud igitur potuere utendi creſcere cauſſa.

excipiunt animalia, quae se movent ac sentiunt: ac tandem, qui iis longe praestant, agmen claudunt homines, qui praeter vitam ac sensum ratione atque intelligentia valent. Unde porro isthaec rerum gradatio? Nisi supremam Mentem concipias, nullam invenies caussam, quae suis quasque res circumscripserit limitibus.

IV. Quae diversis viribus instructa perpetuo conflictu secum agunt, caussae potentioris auxilio indigent, ut consistant. Atqui perennis diversarum virium conflictus inter mundana corpora obtinet; circulari enim motu agitantur, qui ab attrahente atque impellente vi componitur. Virium igitur quantitas ex perenni conflictu sensim imminuatur, ac directio paullatim immutetur oportet. Quamobrem, observante Newtono Physicorum facile principe, supremae Caussae potentia opus est, quae vires apte dispertiat, detrimenta instauret, ac directionem incolumem servet.

V. Quae multis diversisque modis esse possunt, ut hoc potius, quam alio pacto sint, caussam exposcunt, quae eorum modum definiat. Atqui corporum caelestium distantia, motus, conversiones, vicissitudines ejusmodi sunt, ut innumerabiles modos subire possint. Suprema igitur Mens exsistit, quae in *numero, pondere, & mensura* omnia constituit.

AR-

Argumenta Moralia.

I. Nulla *gens est*, ut Tullii (a) verbis utamur, *neque tam immansueta, neque tam fera, quae non, etiamsi ignoret, qualem habere Deum deceat, tamen habendum sciat*: Haec autem communis universis nationibus animi persuasio manifesta ipsius naturae vox est. (b) Ipsa igitur natura Deum exsistere docet.

Quod vero universorum animis insedit Dei notitia, ex historicis monumentis abunde liquet. Nullam siquidem nationem olim exstitisse scimus, quae Deum non agnoverit. (c) Quin & bar-

---

(a) *De Leg. Lib. I. cap. VIII.*

(b) *Ut enim scite Tullius De Nat. Deor. Lib. II. Cap. II.* Nisi id cognitum comprehensumque animis haberemus, non tam stabilis opinio permaneret, non confirmaretur diuturnitate temporis, nec una cum seculis aetatibusque hominum inveterare potuisset. Etenim videmus ceteras opiniones fictas atque vanas diuturnitate extabuisse.

(c) *Plutarchus adversf. Colotem Epicur.* Si terras obeas, invenire possis urbes muris, lit-

barbarae ipſae nationes, quae nuper nobis innotuerunt, ſupremi Numinis Mundi conditoris licet obſcuram, & confuſam ideam habent; atque etiam externo cultu, & religionis officiis illud venerantur.

Quod ſi nonnullae Gentes atheae a veteribus memorentur, aliaeque paucae noſtra fere memoria Deum ignorare repertae ſint: id propoſito argumento nihil officit. Nam 1. quae de veteribus referuntur, ipſis hiſtoricis incerta ſunt. (*a*) 2. Nonnunquam ut efferatos gentium illarum mores exprimerent, eas atheas

---

litteris, regibus, domibus, numiſmate carentes, gymnaſiorum & theatrorum neſcias. Urbem vero templis diiſque carentem, quae precibus, jurejurando, oraculo non utatur, non bonorum cauſſa ſacrificet, non mala ſacris avertere nitatur, nemo unquam vidit. Sed facilius urbem condi ſine ſolo poſſe puto, quam opinione de Diis penitus ſublata civitatem coire aut conſtare.

(a) Strabo *Lib. III. p.* 164. cum Callaicos ſive Luſitanos inter Atheos recenſet: *quidam*, ait, *eos perhibent eſſe atheos*. Gallos ab omni religione alienos arguit Cicero *pro* M. *Fontejo*

atheas appellarunt. (*a*) 3. Saepe etiam factum est, ut inter atheos recensere olim consueverint populos, apud quos tenuis admodum exteriorum rituum ac caeremoniarum apparatus obtinebat. (*b*) 4. Qui Americanas quasdam gentes Dei notitia destitutas narrant, illarum mo-

---

tejo cap. IX. quam tamen *nationem omnem admodum fuisse deditam religionibus* testis est Caesar *VI. de Bel. Gall. cap. XVI.*

(a) Laudatus Strabo eosdem Callaicos atheorum loco habitos esse ait, *quod commerciis carentes humanitatem exuisse videbantur.*

(b) Veteres Parthos Templis caruisse, ac sine ulla pompa Deo sacra fecisse scribit Herodotus. Superstitiosae porro religionis modicum usum in caussa fuisse, cur nonnullae gentes pro atheis haberentur vel illud argumento est, quod & Judaeos & Christianos velut atheos olim traduxerint. Judaeos quidem redarguit Juvenalis *Sat. XIV.* quod

Nil praeter nubes & caeli lumen adorant.
Christianos vero atheos appellabant Gentiles, quod eorum Deos non colerent. Arnobius *lib. VI. In hac consuestis parte invidias nobis tumultuosissimas concitare, appellare nos atheos, & quod minimum tribuamus Diis.*

mores ex linguae ignorantia propius non inſpexerunt ; eas enim non eſſe ſine religione licet falſa retulerunt qui diutius ac familiarius inter eas verſati ſunt. (a)

II. Si hominum genus aliquando eſſe incoepit, ſi praeſens Mundus non ſemper fuit; profecto Deus eſt. Atqui eſſe coeperunt homines, Mundus hic aliquando non fuit. Ergo. Majoris ſane propoſitionis pars conſequens per se patet. Quod enim non eſt, ratione indiget ſufficiente, cur ſit : haec autem in ea cauſſa comprehendatur oportet, quae ſua virtute & efficacia effectum praeſtare poteſt. Atqui 1. materiam rerum initium eſſe non poſſe ſuperius oſtendimus : 2. homines ex terra veluti praegnante prorepſiſſe, ineptiſſima ſunt deliramenta. Deo igitur originem ſuam debent homines, ſi eſſe aliquando coeperunt. Mundi vero & humani generis novitas aperte colligitur 1. ex populorum origine : 2. ex Regnorum & rerum publicarum exordiis : 3. ex artium & ſcientiarum inventione ac progreſſione ; quae omnia certis hiſtoriae monumentis ſignata habemus. Nam ſi populi coaleſcere,

(a) Legatur Petrus Kolben in deſcriptione Capitis bonae ſpei, tum Laſiteau *Moeurs des ſauvages Ameriquains*.

re, si regna constitui, si scientiae & artes instituí aliquando coeperunt; Mundus, & humanum genus non semper fuit. Has quidem rationes in medium exhibet Macrobius, quibus utpote aeternitatis Mundi assertor respondere connititur. (*a*)

S Obji-

(a) *In Somn. Scipion. Lib.* II. *Cap.* x. Nam quis facile mundum semper fuisse consentiat, cum & ipsa historiarum fides, multarum rerum cultum emendationemque, vel inventionem ipsam recentem esse, fateatur? Cumque rudes primum homines, & incuria sylvestri non multum a ferarum asperitate dissimiles meminerit, vel fabuletur antiquitas; tradatque nec hunc eis, quo nunc utimur, victum fuisse, sed glande prius, & baccis altos, sero sperasse de sulcis alimoniam. Cumque ita exordium rerum, & ipsius humanae nationis opinemur, ut aurea primum secula fuisse credamus, & inde natura per metalla viliora degenerans ferro secula postrema foedaverit. Ac ne totum videamur de fabulis mutuari, quis non hinc aestimet Mundum quandoque coepisse, nec longam retro ejus aetatem: cum abhinc ultra duo retro annorum millia de excellenti rerum gestarum memoria, ne graeca quidem exstet

Objicitur I. Sua fulget evidentia illud axioma, *Ex nihilo nihil fieri & educi posse*. Atqui dogmatis hujus haec est sententia: Quod semel non fuit, nullius potentiae viribus produci potest, & effici. Quae igitur in praesens exsistit materia, semper fuit. Ergo ab omni aeternitate exstitit materia.

Resp. Propositum axioma ambiguitate laborat: plures, quas illud complectitur, sententiae sunt extricandae. Et 1. quidem verum est nihil quod aliquando non fuit, ullo modo seme-

---

exstet historia? Nam supra Ninum, a quo Semiramis secundum quosdam creditur procreata, nihil praeclarum in libros relatum est. Si enim ab initio, immo ante initium fuit mundus, ut Philosophi volunt, cur per innumerabilium seriem seculorum non fuerat cultus, quo nunc utimur inventus? Non litterarum usus, quo solo memoriae fulcitur aeternitas? Cur denique multarum rerum experientia ad aliquas gentes recenti aetate pervenit? Ut ecce Galli vitem, vel cultum oleae, Roma jam adolescente didicerunt. Aliae vero gentes adhuc multa nesciunt, quae nobis inventa placuerunt. Haec omnia videntur aeternitati rerum repugnare, dum opinari nos faciunt certo Mundi principio paullatim singula quaeque coepisse.

metipsum fingere & condere posse: quod perinde est, ac si dicas, nihil quod non exsistit, exsistendi caussam sibi esse posse. Hoc autem sensu si laudatum Axioma sumatur, de ipsius veritate nobiscum amice conspirant Athei.

2. Hinc sine ulla sequitur controversia, nihil quod antea non fuit, fingi & creari posse, nisi adsit caussa, cui tanta sit virtus & perfectio, quanta ad rem illam efficiendam requiritur. Constat quoque hujus sententiae veritas. Si enim effectum caussa praestantius esset, profecto fieret, ut quod in effectu melius est, e seipso, h. e. ex nihilo procreatum esset. Uterque autem traditus sensus ad efficientem caussam attinet.

3. Tertia cum his connexa est sententia, quae ex dictis aperte concluditur. Quodcunque ex aliis rebus antea exsistentibus tanquam e materia sua formatum est, praeter id, quod rebus illis inest, quidquam complecti nequit. Nimirum cum res ex materia naturaliter generantur, nihil novi ex nihilo producitur, neque creatur aliquid, quod prius non fuerit. Hujus quidem sententiae explorata veritas est ex antecedentibus.

Verum quartam comminiscitur sententiam profana Atheorum cohors: rem scilicet nullam, quantacunque accedat potentia, nisi eadem fuerit antea, effici ac produci posse; sive nihil

fieri posse, nisi exsistat aliquid antea, quod nova donari forma possit.

Atqui si haec Axiomati, de quo disputamus, tribuatur sententia: iidem Athei in illud peccant. Ipsis enim ratum est ex materia, quae sola neque facta neque creata est, universa prodiisse. Cum autem id doceant, ex nihilo ea facta esse docent. Sensum enim, atque intelligentiam e Materia oriri pronuntiant. Fatentur autem sensu atque intelligentia materiam destitui. Ea igitur, cum antea non essent, ex nihilo facta esse constituunt. Iidem igitur, qui Deum idcirco negant esse, quia nulla natura potestatem creandi habere potest; hi nihilo minus materiae brutae atque inerti vim attribuunt, qua humanas Mentes e nihilo educat.

Verum hoc idem Axioma Materiae aeternitatem abjudicat, & necessarii Entis exsistentiam adstruit. Propterea enim aliquid ab omni aeternitate exstitisse oportet, quia nihil fieri & exsistere potest ex nihilo. Atqui quod neque factum neque creatum ab aeterno exstitit, natura sit oportet necessario per se exsistens. Si enim ita esset, ut non esse potuisset, nullam exsistentiae suae rationem sufficientem haberet. Nullam autem haberet, quia semper exstitit, h. e. omnem, a qua factum sit, caussam excludit. Rationem igitur, cur exsistat, in

in se complecti debet illud, quod semper exstitit: nimirum necessario exsistat oportet.

Jam porro exsistendi necessitas ab essentiae infinitate proficiscitur: nimirum necessario exsistit, quod universam 'οντότητα *realitatem* comprehendit. Atqui materiam infinitam, h. e. perfectissimam esse ipsi negant Athei. Aeternitatem igitur Materiae repugnare docet celebratissimum apud ipsos axioma.

Objicitur II. Praesens rerum universitas Deum esse doceret, si secluso Deo illam esse non posse ostenderetur. Atqui posita atomorum ab aeterno exsistentium concursione, inde Mundus prodire potuit. Ergo ex Mundi fabricatione quod Deus sit, colligi nequit. Probatur Minor. Copulationes, quibus secum consociari possunt atomi, infinitae sunt. Atqui inter eas reapse versatur ea complexio, quae praesentem Mundum constituit. Ex infinitis igitur hujusmodi complexionibus ea prosilire potuit. Si potuit; non repugnat fortuitam atomorum concursionem hunc Mundum effecisse. Ergo.

Respondeo fieri nullo pacto posse, ut fortuitus atomorum concursus praesentem Mundum efformaverit. Neque multis opus est, ut id omnino repugnare demonstretur. Quamvis enim innumerabiles atomorum complexiones eam comprehendant; unde Mundi compago exoritur: haec tamen una est, quae inter reliquas omnes inordinatas ratis ordinibus constituta, perfecta

 est.

est. Atqui numerus conjunctionum inordinatarum, quae in cujuslibet rei systemate versantur, ordinatarum numerum excedit perinde, atque infinitum praetergreditur unitatem. Ex. gr. duorum pedum superficies varias ordinatas figuras subire potest. At earum singulae infinitas habent inordinatas figuras, quibus a certa lege deflectere possunt. Infinita nimirum scalenorum triangulorum multitudo aequilatero triangulo opponuntur, trapetiorum quadrato, pentagonorum inordinatorum pentagono ordinato &c. Infinitas igitur atomorum inordinatas complexiones adversantes patitur ea coagmentatio, unde Mundus prodiret. Atqui cum infinitum pugnat cum unitate, perinde est, ac si denarius cum nullo numero comparetur. Pro explorato igitur habendum est ex infinita conjunctionum varietate prodire non posse ejusmodi atomorum copulationem, quae Mundum effecerit.

At enim: Quemadmodum complexiones inordinatae sunt infinitae; ita & infinitae sunt ordinatae. Non igitur una ordinata pugnat cum infinitis inordinatis.

Verum quaelibet inter infinitas ordinatas coagmentationes efformetur, eadem contrarias patitur infinitas inordinatas: ut patet ex iis, quae modo diximus.

At regerunt Athei. Hujusmodi inordinatae complexiones ab omni aeternitate fuerunt. Nimi-

minum atomi ab aeterno, quippe turbulento motu agitatae, mille formas induerunt, easque iterum exuerunt. Postquam igitur inordinatae omnes copulationes absolutae fuerint, ordinata tandem, quae ex ordine erat, prosiluit.

Resp. Quoties ordinata complexio fieri potest, toties infinitae inordinatae huic adversantur. Ut enim quodvis systema a certo ordine desciscat, vel minima paucarum partium mutatione effici potest. Nam haec in caussa est, quamobrem partes omnes totius systematis non illuc conspirent, quo scilicet systema ipsum intenditur. Nunquam igitur ordinata complexione secum cohaerere atomi potuerunt, quin huic adversarentur infinitae, quae a ratis ordinibus abhorrerent. Aeternus igitur atomorum omnes rerum formas tentantium concursus nihil Atheis suffragatur.

Objicitur III. Gentium omnium consensus Deum esse probaret, si hanc opinionem in homine natura ipsa ingenuisset. Atqui hujus invectae opinionis caussae ab ipsis hominibus proficiscuntur. Ergo. Duo potissimum in caussa fuerunt, quamobrem supremi cujusdam Numinis apud homines invaluerit opinio: 1. Regum & legumlatorum calliditas: (a) 2. naturae effectuum

(a) Nimirum ipsi ajunt eos, qui civitates condiderunt, legesque imperitae plebi rogarunt, pro-

fectuum ignorantia, atque inde exoriens timor.

---

probe intellexisse, quod facilius in officio homines continerentur, si Dei humanarum actionum vindicis opinione eos imbuerent. Intellexerunt enim, quod civiles leges pauca quaedam crimina ulcisci possent: tum quod fieri non posset, ut universa omnino maleficia suae jurisdictioni subjicerentur: tum demum quod leges ipsae eas homini rationes proponere nequeant, queis constanter virtutem consectetur. Hinc porro ad reverentiam & observantiam legibus conciliandam oportere deprehenderunt, ut eas sacro religionis charactere veluti obsignarent, & se ipsos tanquam Dei interpretes populis proponerent. Potenti quippe freno eos coërceri cernebant, si persuasum haberent, supremum esse Numen, cui resisti nequit, & cui suorum scelerum poenas daturi essent, omni spe impunitatis sublata. Itaque callido artificio id egerunt Reges, ut populorum animi Summi Numinis opinione occuparentur. Hujusmodi argumentum primum prosecutus est Critias, degener Socratis discipulus, & inter triginta Athenarum tyrannos pessimus: cujus nonnullos versus, qui apud Sextum Empiricum *Lib. VIII. adverſ. Mathemat.* §. *LIV.* prostant, ab Hugone Grotio latinitate donatos hic adnectere juvat

mor. (a) Igitur inter praejudicatas opiniones amandanda hominum de Deo sententia.

Resp.

---

juvat: quamquam ex Euripidis *Sisypho* eos sumtos esse ex Plutarcho quidam arbitrentur:

Fuit illud olim tempus, exlex cum fuit
Ferinaque hominum vita, vim hominum ferens:
Honos nec ullus tunc habebatur bonis,
Supplicia nec tunc ulla terrebant malos.
Post mihi videtur condita a mortalibus
Censura legum . . . . .
Induxit ideo Numinis reverentiam:
Florere nempe vita perpetua Deum,
Natura cui sit potior, & cui mens vigil,
Quaecunque fiunt, curet atque intelligat,
Hominum profata qui repente exaudiat,
Actusque cernat, nescius falli arbiter . . . .
Hoc aliquis astu, sic reor, mortalibus
Persuasit, esse ut crederent primum Deos.

Ejusdemque sententiae mentionem injecerunt plures apud veteres: ut praeter Platonem *lib. x. de Legib.* Cicero lib. I. De Nat. Deor. cap. XLII. *Ii, qui dixerunt totam de Diis immortalibus opinionem fictam esse ab hominibus sapientibus reipublicae caussa, ut quos ratio non posset, eos ad officium religio duceret, nonne omnem religionem funditus sustulerunt?*

(a) Primi hominum rudes & rerum caussarum

Resp. I. Rationem omnem excussisse oportet, qui hominum de Deo opinionem politicum figmentum esse arbitrantur. Nam 1. quod olim reges religione usi sint ad imperium stabilien-

---

rum ignari eclipsium, cometarum, aliorumque naturae phaenomenorum admirabilitate correpti in summum stuporem ac metum conjecti sunt. Cum autem nihil sub caelo eorum oculis obversaretur, cui horum omnium effectuum caussam adscriberent, in eam facile adducti sunt opinionem, ut naturam aliquam esse crederent, quae eorum sensibus impervia, ipsorumque felicitati inimica res universas arbitrio suo moderaretur. Immoderatus igitur ac stupidus hominum pavor ignotum Numen finxit, quod veluti iratum ut sibi conciliarent, venerari & certis quibusdam precum ritibus colere homines coeperunt. Ita fere insanientis impietatis furore abrepti rem prosequuntur nuperi Athei, ac praesertim Auctor *Systematis Naturae Tom. II. cap. I.* Vetus autem & obsoletum hoc est impietatis argumentum. Pervulgatum enim est illud Petronii Arbitri,

Primus in orbe Deos fecit timor, ardua caelo
Fulmina cum caderent . . .

Tum & ante illum Lucretius ex *animi terrore ac*

liendum; non recte inde efficitur eam ab illis esse inventam. Illud potius concludendum est, quod apud universos homines jam illa adeo obtinebat, ut inde imperii sui stabilitatem reges firmare potuerint. Profecto qui aliorum animos sibi devincire studet, haud novas in eos persuasiones inducit, sed affectibus atque [illegible] opi-

---

ac tenebris opinionem de Diis natam esse docuit *lib. I.* quod uberius *lib. VI.* 49. prosecutus est:

Cetera, quae fieri in terris caeloque tuentur
Mortales, pavidis cum pendent mentibu' saepe,
Efficiunt animos humiles formidine Divûm,
Depressosque premunt ad terram; propterea quod
Ignorantia caussarum conferre Deorum
Cogit ad imperium res, & concedere regnum.
Quorum operum caussas nulla ratione videre
Possunt, ac fieri divino numine rentur.

Antesignanum autem secutus est Democritum, cujus haec prostat apud Sextum Empiricum *lib. VIII. advers. Mathem.* §. 24. sententia. *Videntes veteres, quae in sublimi accidunt, utpote tonitrua, & fulgura, & fulmina, & astrorum coitus, Solisque & Lunae defectus, terrebantur existimantes Deos eorum esse auctores.*

opinionibus, quibus eos imbutos videt, sese adcommodat. Nunquam nocturnos congressus cum dea Aegeria Numa simulasset, nisi Numinis notionem in populo Romano deprehendisset. Perperam igitur concluditur alicujus opinionis auctorem esse, qui eam late diffusam in rem suam convertit.

2. Si Dei opinio ad plebem in officio continendam regum calliditate invecta fuisset: sapientes doctique ea vacui fuissent; quippe tyrannorum fraudes, ac fallacias facile deprehendere poterant. Atqui divini cultus acerrimi vindices ii plerumque fuerunt. (a) Ergo.

3. Esto regum astutia omnibus imposuerit: quî factum est, ut tamdiu perdurarit, & tam longe lateque Dei opinio sit pervagata? *Commenta*

(a) Argumentum hoc apte versat Lactantius *De Ira Dei cap. X.* Inquit enim: *Quod si fallendi nostri, atque adeo totius generis humani caussa commenti sunt religionem, sapientes igitur non fuerunt; quia in sapientem non cadit mendacium. Sed ut fuerint sapientes, quae tanta felicitas mentiendi, ut non tantummodo indoctos, sed Platonem quoque ac Socratem fallerent, & Pythagoram, Zenonem, Aristotelem, maximarum sectarum principes tam facile deluderent?*

menta quidem *delet dies*, ut vulgo notum est. Praeterea jamdiu divinitatis hostes religionis commentum in tyrannorum fraudem vertunt: nec tamen illa ex hominum animis sublata est; nec minus de Deo sententia hodie obtinet, quam olim obtinuit. Hujus igitur persuasionis natura ipsa in hominum animos radices egit.

4. Si a regum artificio Dei opinio originem duceret: ea destituerentur, qui nullis regibus parent. At ea barbaras ipsas nationes non caruisse superius ostendimus. Ergo.

5. Tandem παρέργως (*obiter*) advertimus ingeniosos istos disputatores *principii petitione* peccare. Assumunt enim id, de quo disputatur, nimirum hominum de Deo sententiam commentum esse ac fabellam. In caussas inquirunt erroris, priusquam eam persuasionem errorem esse demonstrent (*a*).

Resp. II. A veritate longissime alienum est, quod homines Deum esse pu[illegible]erint propterea, quod timore correpti [illegible]e effectuum caussas scrutari nequirent. [illegible] quo remotiorem antiquitatem inspicimus, eo magis a [illegible] divi-

(a) Quae hactenus argumenta protulimus, ea a Cl. Moshemio mutuatos esse ingenue fatemur, quem vide in Adnotationibus ad [illegible]worthi *Intell. Syst. Cap. V. Sect. I. §. LXXII.*

divinitatis notione terrorem abfuisse deprehendimus. Aegyptiorum profecto, Graecorum, ac Romanorum Dii homines erant, quorum apotheosis ex acceptorum beneficiorum memoria, haud vero ex terrore originem habuit. Hinc quos in eorum cultum festos agebant dies, omnia laetitiae & hilaritatis argumenta ii praeseferebant.

2. Detur Atheis primos homines ex phaenomenorum admirabilitate in Dei notitiam evectos esse. Quid tum postea? Id perinde erit, ac si dicas ex Mundi hujus aspectu ad Deum intelligendum homines adductos fuisse.

3. Si rerum physicarum ignoratio Dei opinionem invexisset: ea sublata haec tandem evanuisset. Atqui quo diligentius naturae recessus sollertissimi homines scrutati sunt, eo altius ipsorum animis Dei insedit opinio. Ergo. (a)

4. In-

(a) Ut veteres Philosophos silentio praetereamus, nemo unquam mortalium abditos naturae recessus sagacius penetravit, quam Newtonus, Boylius, Muschembroekius, Hallerius, aliique in Physicis disciplinis exornandis ac demerendis studiosissimi. Atqui praecipuus ipsorum laborum fructus is quidem fuit, ut Deum esse tum sibi tum ceteris certo certius persuaderent.

4. Infirmo nititur fundamento Atheorum argumentum. Nam ipsi ut hominum de Deo opinionem falsitatis arguant, eam ex metu ortam esse ajunt; ex metu autem eam esse profectam inde colligunt, quod in hominum animos hujusmodi metus cadere potuerit. Quid autem hac concludendi ratione inanius? Nimirum eo redit illorum argumentationis summa: Quidquid repeti potest ex humani animi indole aut imbecillitate: id revera inde natum est: Atqui fieri potuit, ut primi hominum metu correpti Deum aliquem esse putaverint. Ergo . . . . Apage istas inanes conclusiunculas.

Objicitur IV. Quod Ens necessarium exsistere oporteat inde deducitur, quod res contingentes exsistunt. Atqui nulla inter Ens necessarium & contingens intercedit affinitas: quippe illud exsistere potest, licet nullae sint res contingentes. Entia igitur contingentia argumento non sunt, Deum exsistere.

Resp. Piget hoc putidum sophisma diluere. Ejusmodi enim nexu contingentium rerum exsistentia cum Ente necessario copulatur, ut illae esse non possint, nisi hoc exsistat. Quamvis enim Ente necessario exsistente contingentes res exsistere non sequatur: attamen cum contingentia exsistant, omnino oportet, ut Ens necessarium sit, cui scilicet illa acceptam referant exsistentiam. Quodvis igitur Ens contin-

tingens, quod exſiſtit, maximo argumento eſt Deum contingentium omnium auctorem exſiſtere.

Reliquas Atheorum objectiones, ut quae praecipuas Divinitatis proprietates impetunt, ſuo loco diſſolvemus.

CAPUT II.

Confutatur Pantheiſmus.

PAntheiſmi diſciplinam, qua tota rerum univerſitas Deus eſſe docetur, vetuſtiſſimam eſſe, & jam inde a priſcis ductam temporibus apud non paucos Graecos invaluiſſe nonnulli arbitrantur. Prima quidem hujus doctrinae veſtigia apud veterem Aegyptiorum Theologiam deprehendere licet. In iis enim libris, qui Hermetis Triſmegiſti nomine inſigniti hodie quoque circumferuntur, nulla fere pagina *Deum eſſe omnia* non praedicat. Apertiſſimis ſane verbis in libro, qui ἱερὸς λόγος inſcribitur: *tota Mundi compages divinitas eſſe* perhibetur; *quippe ipſa natura in divinitate comprehenditur*.

Orpheus vero inter Graecos Deum univerſa ſinu ſuo occultantem ea demum eduxiſſe docuit. Illius enim haec erat ſententia:

Πάντα

Πάντα γάρ ἐν μεγάλῳ Ζηνός τάδε σώματι κεῖται,

Omnes nimirum *res in magno Dei conclusae corpore jacent*.

Xenophanes Eleatensis familiae parens, eumque secutus Parmenides, quibus τὸ ἓν καὶ πᾶν, *Unum & omnia* placuit, naturam ab auctore naturae non sejunxisse videntur.

Zeno vero, atque universa Stoicorum cohors, qui uno Naturae nomine Deum & Mundum comprehenderunt, tam arctis vinculis Deo materiam conjunctam esse putabant, ut unam veluti perfectamque substantiam conficerent.

Stoicorum vestigiis institisse videtur Plinius, qui (*a*) *Mundum*, *& hoc*, *quod nomine alio caelum appellare libuit*, *Numen esse aeternum*, *immensum* . . . docuit. *Idem rerum naturae opus*, *& rerum ipsa natura*.

His adjungendus est Varro, qui doctrinam omnem de Diis ad naturalem scientiam revocavit, ac Deum Mundum esse, seu illius animam, quae motu ac ratione Mundum gubernat, arbitratus est: ut ex ejus operum reliquiis colligitur, quas in *Libris de Civ. Dei* nobis transmisit Augustinus.

Quae cum ita sint, adeo Pantheismum apud veteres pervulgatum fuisse ajunt, ut tot fer-

(a) *Histor. Nat. Lib. II. cap. I.*

magiſtros, quos ſibi imitandos proponeret, Spinoza habuerit, quot olim fuere Philoſophi. Quod quidem proſecuti ſunt Joannes Franciſcus Buddeus, (*a*) aliique, & potiſſimum Petrus Baylius, qui omnes induſtriae ac eloquentiae ſuae nervos contendit, ut praeſtantiſſimos veteres Philoſophos impietatis in Deum nota inureret: omneſque fere, qui de uno rerum principio locuti ſunt, Spinozae delirationibus facilem viam muniiſſe criminaretur. Verum acutiſſimus homo, ut κριτικῶς advertit Moshemius, (*b*) *miſcet omnia, disjungit componitque pro lubitu, poteſtates vocabulorum mutat, veterum praecepta ex ſuo ſenſu interpretatur, obvium quodlibet arripit, & eloquentia non mediocri exornat, modo voto ſuo potiatur, idque probabile faciat, quod probabile videri voluit.* Hujuſmodi criminationes a veteribus Philoſophis repellere abſtinemus, cum id muneris quamplures recentiores eruditi ſtrenue obiverint; atque huic argumento, quae in Hiſtorica Synopſi delibavimus, lucem aliquam affundere poſſint.

Verum quaecunque fuerit Pantheiſmi origo, is

(a) *De Spinoziſmo ante Spinozam, in Theſibus de Atheiſmo & Superſtit.*

(b) *Ad Syſt. Int. Cap. IV. §. XXVII. num.* 31.

is quidem altiores radices egit, & Philosophici systematis veluti fundamentis constitutus caput extulit opera Benedicti Spinozae, cujus ita ille proprius & peculiaris est, ut ex ipso *Spinozismus* sit nominatus. Hic enim aspectabilem rerum universitatem ex immensa cogitatione atque extensione veluti duobus attributis conflatam Deum esse docet. Impium autem hujusmodi dogma ea propositionum serie exponemus, quas hac atque illac sparsas suo praesertim *Ethices* operi Spinoza admiscet.

1. Aliquid in praesens exsistit; aliquid igitur olim exstitisse oportet; quippe e nihilo nihil. Id autem aeternum est, necessarium, atque independens.

2. Hujusmodi Ens talem exsistentiam habet, ut ubicunque sit. Aeternum enim est, atque independens; nihil igitur fingi potest, quod certis loci aut temporis limitibus illud circumscripserit.

3. Hoc igitur Ens est quidquid exsistit; quippe illud immensitate sua ubicunque exsistit.

4. Ergo unica universalis substantia est, quae totam rerum universitatem constituit.

5. Haec substantia aliam creare nequit; nusquam enim ea locari potest: cum sint illius substantiae omnia plena.

6. Duo in rerum universitate obtinent, Cogitans atque Extensum. Universalis igitur haec substantia extensa est, & cogitans.

 7. Omnis

7. Omnis igitur materia, atque omnis cogitatio in hujus Subſtantiae immenſitate comprehenſa continetur.

8. Nihil extra hanc Subſtantiam eſt, neque ipſa niſi in ſeipſa verſatur. Ergo in ſeipſa, atque in ſeipſam agere poteſt. Nimirum quaelibet illius actio extra ipſam non egreditur: atque ad ipſam veluti ad proprium terminum reſpicit.

9. Peculiares quaeque Subſtantiae hujuſce Entis attributa ſunt, ſive proprietates.

10. Proprietates vero neceſſariae; ſecus enim non eſſet univerſalis ſubſtantia, ſed particularis, cujuſmodi ſunt ceterae omnes.

11. Qui autem modi in Univerſo mutationibus ſubjiciuntur, effectus ſunt proprietatum ejuſdem.

12. Hujuſmodi proprietates partium nomine appellandae non ſunt; quippe Infinito partes repugnant. Modos igitur, non partes admittit Infinitum.

13. Hoc infinitum tum in ſeipſo quantum quantum eſt agit, tum etiam in ſingulis agit. Cogitat quidem in cerebro, lucet in Sole, vivit in univerſa natura. Hinc variis donatur nominibus, prout diverſas ſubit modificationes; non ſecus ac unus idemque Oceanus ex oris, quas alluit, plures denominationes deſumit.

14. Ab omni aeternitate hoc infinitum cogitat, & cogitando vivit.

15.

15. Hinc aeterna haec Intelligentia caussa est ordinis, quo rerum universitas componitur.

16. Intelligentia igitur & Materia simul conjunctae rerum universitatem, h. e. Deum constituunt.

17. Ergo haec una eademque Substantia per modum Cogitationis in Extensionis, sive Materiae modum agit: atque operando constituit Universum.

18. Hoc igitur Universum est totum quoddam, quod separari nequit.

19. Quidquid tandem in eo ex ipso proficiscitur, aeque, ac illud, necessarium est.

Hactenus Spinoza, cujus systema sic a nobis expositum est, ut ab his ipsis, qui eam disciplinam probant, non soleat accuratius explicari. Illius haec summa est: 1. Unicam duntaxat Substantiam in Universo obtinere: 2. Substantiam hanc Deum esse: 3. Quaslibet particulares substantias Dei ipsius esse modificationes. Quae quidem discutienda, ac refutanda proxima Propositione aggredimur.

PROPOSITIO. *Spinozae Systema ambiguae Substantiae notioni innixum claudicat, pugnantia secum componit, & pluribus absurdis scatet.*

Demonstratur pars prima. Totius Spinozistici Systematis basis est *Substantiae* definitio, quae Spinoza docente id exprimit, *quod in*

se exsistit, *quod per seipsum mente concipitur*. Atqui fundamentum hoc convellit ipsa definitionis explicata ambiguitas. Mole igitur ruit sua hoc fundamento excitatum systema.

Ita quidem ratiocinatur Spinoza. Modificationis vocabulo ea subjicitur notio, ut quaedam res sit, quae in alia exsistit, & quae propterea per se ipsa animo comprehendi nequit, nisi res ipsa, cui inhaeret, concipiatur. Substantia igitur, quae modificationi adversatur, rem exprimit, quae in seipsa exsistit, & quam per seipsam mente assequimur. Atqui quod per seipsum concipitur, idem nullam ad aliud Ens relationis ideam complectitur. Secus enim comprehendi non posset, nisi & illud animo complecteremur: veluti pars sine totius idea, aut effectus sine caussae notione comprehendi nequit. Substantia igitur ita est, ut a se & per suam essentiam exsistat. Sed una duntaxat in rerum universitate substantia hujusmodi characterem praesefert, & quae propterea Deus est. Unica igitur substantia exsistit.

Verum arguta vocum ambiguitate fallere amat Spinoza. Quod enim *in seipso exsistere*, *per seipsum concipi* dicitur, duplici sententia, quarum una ab altera longe abhorret, accipi potest. Primo exprimit id, quod ita exsistit, ut propriae exsistentiae rationem in seipso complectatur; cujus exsistentia in idea, quae de illo nobis obversatur, includitur; quod tandem

ut

ut exsistat, alio Ente non indiget. Deinde in seipso exsistere dici & illud potest, quod seorsum ab aliis exsistit; quod re alia non eget, ut ipsi inhaerendo exsistat.

Jam porro si priori notione Substantiae vocabulum usurpetur, nihil profecto discriminis inter Substantiam, ac Deum interest. Deus enim est, qui a seipso exsistit, & cujus exsistentiae ratio in ipsius essentia comprehenditur. Quo sane pacto una erit Substantia, cui hujusmodi nomen proprium est, nimirum Deus. At si Substantiae nomen eo sensu accipiatur, scilicet ut exprimat quodcunque alia re non indiget, cui veluti subjecto inhaereat, totidem profecto substantiae in praesenti Universitate versantur, quot nimirum res seorsum ab aliis exsistunt.

Haec sane Substantiae notio ex ipsa modificationis idea proficiscitur, unde ambiguitatem omnem arcessit Spinoza. Modus enim Spinozae illud est, quod in re exsistit, quodque sine re, cui inest, concipi nequit. Ea igitur erit Substantia, quae in alia re non inhaeret, quae seorsum ab aliis animo comprehenditur. In his autem immorari pudet, quae & ipsi Logicae tirones norunt.

Demonstratur pars altera. I. Universalis Spinozae Substantia Cogitatione atque Extensione veluti duobus attributis conflatur. Atqui vehementer repugnat, ut in una eademque

Substantia Extensio & Cogitatio versentur. Quae igitur secum pugnant componit Spinoza. Tanto enim discrimine Cogitationem ab Extensione separari alibi ostendimus, ut nullo pacto commune subjectum habere queant.

II. Verum in ipsa cogitationis atque extensionis affinitate, quam fingit Spinoza, secum pugnat totum systema. Nam cogitatio, Spinoza docente, essentialis Dei modus est, quique ab ipso separari nequit. Ubique igitur cogitatio versari debet, qua late patet Dei extensio. Si qua enim materiae pars esset, quae cogitatione destitueretur: profecto neque essentialis, neque necessarius modus esset Cogitatio; & Spinozae Deus sui ipsius membro veluti torpore correpto laboraret. Singulas igitur materiae partes Spinozistici systematis lege cogitare statuendum est. Atqui non in omnibus materiae particulis, sed in certis quibusdam partibus per modum cogitationis modificatis cogitat Spinozae Deus. Igitur a se ipse dissentit Spinoza, secumque discordat.

Demonstratur pars tertia. Universas proprietates, quae divinitatem sequuntur, adeo Spinozae systema subvertit, ut Dei Spinozistici idea indigna plane sit, quae supremo Enti tribuatur. Absurdum igitur est Spinozae systema.

Et I. simplicissimus Deus est, atque idem individuus. Hac autem proprietate Spinozae

Deus

Deus destituitur. Is enim duobus essentialibus attributis, sive potius binis Substantiis, Extensione scilicet & Cogitatione componitur. Atqui hae Substantiae altera ab altera divelli possunt; quin etiam quaevis ipsarum in substantias varietate innumerabiles dividi potest, ac reapse dividitur, quae seorsum ab aliis per se consistunt. Deus igitur, quem fingit Spinoza, in totidem partes dividuus est, quot nimirum peculiaribus Substantiis rerum universitas componitur.

Neque aliquid Spinozae suffragatur nimis illa affectata diligentia, ut *partium* voce abstineat, ac *modificationum* vocabulum usurpet; cujusmodi esse singulas quasque Universi creatas res, persuadere cupit. Numquid enim mutatis vocabulis rerum notiones commutari possunt? Quos Universi, sive Dei modos Spinoza appellat, nonnisi Universi partes intelligit, unde illud conflatur. Rerum enim universitas ut totum quoddam ab ipso Spinoza concipitur; ea igitur, unde coalescit, nonnisi ut totius partes concipi possunt.

Re enim vera diversae modificationes partium distinctionem aperte demonstrant. Modus enim, ut docent Logici, non est, nisi τȣ̃ εἶναι *essendi* ratio, qua substantia exsistit. Binae igitur modificationes, quae inter se discrepant, substantias, quibus inhaerent, distinctas esse praeseferunt. Nemo quidem est, quin agno-

ſcat figuram ſphaericam, & cylindricam in eodem corpore ſimul locum habere non poſſe. Diverſae igitur Subſtantiae ſint oportet, quarum una cylindricam, altera vero conglobatam figuram exhibet. Quot igitur diverſae obtinent modificationes in Univerſo, totidem ſubſtantiis conflatur Extenſio.

Quod ſi alteram modificationem, quam Univerſo adſcribit Spinoza, Cogitationem, inquam, inſpiciamus; profecto in infinitas partes dividuus erit Spinozae Deus. Singulae enim Mentes quam ſaepe, quam diu, quam vehementer aliae ab aliis, atque eaedem a ſeipſis diſcrepant! Et in ſingulis Mentibus cogitationes quam perennes aliae aliis ſuccedunt, aliae alias ſubvertunt, & ſecum ipſae diſſentiunt! Univerſalis igitur cogitatio, quae Dei modus eſt, in infinitas partes diſtrahitur. Atqui Dei ſimplicitas cum tot tantiſque diviſionibus componi nequit. Ergo.

II. Deum immutabilem fatetur Spinoza: at idem perennes viciſſitudines ſubire Deum conſtituit. Quidquid enim extenſum eſt, quidquid cogitat, ſi ſingillatim ſeu *diſtributive* accipiatur, Dei modus eſt; ſin univerſe, ſeu *collective*, totam Dei eſſentiam exprimit: quod eſt Spinozae dogma. Atqui mutationes, quibus tum Cogitans, tum Extenſum ſubjicitur, perennes ſunt, & multitudine ac varietate innumerabiles. Summa igitur inconſtantia & mutabilitas Spinozae Deum occupat. III.

III. Perfectissimus Deus est. Atqui ipsa Cogitationis atque Extensionis compositio maximam in Deo imperfectionem arguit. Cum enim unica substantia assequi non potest, ut omni ratione perfectum Ens constituat, se imperfectam esse demonstrat. Imperfectum igitur Deum admittit Spinoza, quem Cogitatione atque Extensione componi tuetur.

IV. Tandem Spinozae Deus maxime adversantes repugnantias complectitur. Variae enim modificationes, quas Spinoza docente in se susceptas Deus habet, omnino postulant, ut ipse simul honestissimus sit, ac flagitiosissimus: beatissimus aeque, ac miserrimus: sapientissimus, atque idem stultissimus. Nihil igitur Spinozae Deo absurdius fingi potest.

Objicit I. Spinoza. Substantia ab alia produci nequit. Unica igitur oportet, ut sit in rerum universitate substantia. Antecedentis Propositionis veritas ita demonstratur. Si Substantia aliam gignere posset: quae produceretur, aut esset ejusdem attributi, atque illa: aut nihil cum ea commune haberet. Eodem attributo praedita esse nequit. Duae enim aut plures Substantiae ejusdem attributi in rerum natura exsistere non possunt; quippe omnes unam omnino substantiam constituerent. Si nihil ipsi cum illa sit commune, ab ea oriri non potest; nemo enim dat, quod non habet. Substantia igitur ab alia proficisci nequit.

Resp.

esse potest, in se complectitur; omnem scilicet ὀντότητα *realitatem* absorbet. Ergo Extensionem & Cogitationem comprehendit. Rerum igitur universitas Cogitationem atque Extensionem complexa Deus est.

Resp. Quidquid est, & quidquid entis rationem habet, in se Deus complectitur; est enim immensum quoddam Essentiae pelagus. Nihil autem admittit, nisi omni prorsus imperfectione remota: & quodcunque in creatis rebus imperfectum adest, nonnisi sublimiori vi quadam ac δυνάμει seu *eminenter* comprehendit. Universas nimirum τοῦ εἶναι *essendi* rationes per singulas rerum species dispersas excellenti in se ratione complectitur. Igitur ex creatis rebus desumtae proprietates, quae vel ab omni parte non sint perfectae, vel cum perfectione pugnent, non insunt Deo, ut ajunt *formaliter*, sed *eminenter*: nimirum ex omnibus sincerae quaedam exprimendae sunt notiones, atque omni imperfectione spoliatae Deo adscribuntur (*a*).

CA-

(a) *His quae diximus potest lucem aliquam affundere Augustini locus Tract.* 1. *in Joann. num.* 16. *ut enim explicaret illud*: Quod factum est in ipso vita erat: *ait*: Quid est hoc? facta est terra, sed ipsa terra, quae fact

CAPUT III.

Confutatur Polytheiſmus.

PRimam Polytheiſmi originem definire operoſa res eſt. Eam ex pura verborum ambiguitate profectam eſſe nonnulli arbitrantur. Cum enim humanae Mentis acies infinitarum Dei perfectionum luce perſtricta, eas uno veluti obtutu contemplari non poſſet: ſecerni illae ab hominibus ac ſeparari coeperunt. Hinc tanta minorum Deorum copia proſiluit, quantus nimirum Divinarum perfectionum numerus humanae Menti videbatur. Hiſce primum initiis ducta Idololatria, altiores deinde radices jecit Poëtarum praeſertim licentia, qui confictis fabulis Deorum ſuperſtitionem auxerunt.

Verum aliis πολυθεότητος (*Deorum multitudinis*) origo inde repetenda videtur, quod cum veteres Deum eſſe ſpiritum per univer-

ſam

---

facta eſt, non eſt vita: eſt autem in ipſa ſapientia ſpiritaliter ratio quaedam, quâ terra facta eſt, haec vita eſt. *Sed lege quae ſequuntur num.* 17. *artificis enim exemplo arcam conſtruentis eamdem rem mirifice illuſtrat.*

ſam rerum naturam diffuſum opinarentur, ſingulas ejuſdem partes, tanquam unius Dei membra, eſſe divinis honoribus colendas duxerunt. Inde inſana illa Deorum multitudo exordium ſumſit. Inde etiam factum eſt, ut variae Mundi partes, reſque naturales Dei veluti ſpeciem indutae Deorum, ac Dearum nominibus honeſtarentur.

Haec ſane de Polytheiſmi origine ſententia quamvis non paucos magni nominis viros, ac praeſertim Cudworthum (*a*) auctores habeat: nonnulla tamen complectitur, quae aliis non apte ſecum cohaerere videntur. Plura quidem exhibet Moshemius, (*b*) quibus ipſe ductus huic opinioni adhaerendum non eſſe exiſtimat. Quod vero advertere juvat, illud eſt, hanc eamdem fuiſſe veterum Stoicorum ſententiam, qui ut popularem religionem ſuis dogmatis accommodarent, naturales Deorum multitudinis cauſſas rimari ſtuduerunt.

Balbus quidem e Stoicorum grege apud Ciceronem (*c*) in eo totus eſt, ut oſtendat *ex phyſica ratione magnam fluxiſſe Deorum multitu-*

(a) *Syſt. Intell. Cap. IV.* §. *XVIII. & XXXII.*

(b) *N.* 158. *ad cit. loc.*

(c) *Lib. II. de Nat. Deor. cap. XXIV. & ſeqq.*

titudinem, *qui induti specie humana fabulas Poetis suppeditaverunt*, *hominum autem vitam superstitione omni referserunt*. Id autem postquam Cleanthis & Chrysippi verbis explicaverit, tandem perorat: *Videtisne igitur*, *ut a physicis rebus* . . . *tracta ratio sit ad commenticios & fictos Deos?* Tum deinde subdit: *Sed tamen his fabulis spretis ac repudiatis*, *Deus pertinens per naturam cujusque rei*, *per terras Ceres*, *per maria Neptunus*, *alii per alia poterunt intelligi*.

Verum Stoicae hujus interpretationis levitatem & ipsi veteres deprehenderunt. Idem enim Tullius (a) Cottam Balbi disputationem refellentem inducens deridet eam Stoicorum de Diis sententiam. *Cum* enim, ait, *fruges Cererem*, *&* *vinum Liberum dicimus*; *genere nos quidem sermonis utimur usitato*. *Sed ecquem tam amentem esse putas*, *qui illud*, *quo vescatur*, *Deum credat esse?* Deinde longe serpere hanc Stoicorum sententiam subnectit. *Si* enim *Luna Dea est*; *ergo etiam Lucifer*, *ceteraeque errantes numerum Deorum obtinebunt*; *igitur etiam inerrantes* . . . *Quod si nubes retuleris in Deos*; *referendae certe erunt tempestates*. *Ergo imbres*, *nimbi*, *procellae*, *turbines Dii putandi*.

Jam-

(a) *Lib. III. de Nat. Deor. cap. XVI.*

Jamdudum ante Moshemium praestantissimi Reip. Christianae vindices ac potissimum Eusebius (*a*) binas expositas sententias veluti irritos Idololatriae conatus, quibus Deorum cultus sustineretur, solidissimis argumentis everterant. Ipse enim ait id primum Ethnicos commentos esse, ex eo nimirum Polytheismum suam arcessere originem, quod Ens infinitum neque unius nominis ambitu concludi, neque sub una eademque imagine posset apte describi. Hinc universa Numina nihil prorsus esse docebant, nisi meras voces, quae aliquam ex divinis perfectionibus designent.

Verum si ita se res habeat, cur tam accurate apud ipsos Deorum contexuntur generationes? Num quia divinae proprietates aliae ex aliis procreatae sibi invicem successerunt? Praeterea undenam repetendas censebimus lites, discordias, gravesque contentiones, quae inter Numina excitatae quandoque non sine vindice poena compositae sunt? An ex eo, quod Dei attributa magno veluti turbante tumultu acerrime inter se depraeliantur? Tandem quisnam impudicos amores, totque amantium iras in caelum invexit? Nempe perfectissimi Entis perfectiones mortalium vitiis foedissime commixtae, inde turpiter commaculatae discesserunt.

 Sed

(*a*) *Praepar. Evang. Lib. II. & III.*

qui habentur, *hinc a nobis profecti in caelum reperientur*.

Verum quaecunque superstitiosae πολυθεότητος (*Deorum multitudinis*) apud Ethnicos origo fuerit: qui μονότεως sive *unitatis* charactere divinitatem exspoliaverunt, potissimum recensendi sunt ii, qui duas naturas originis expertes, alteram bonorum omnium, alteram malorum fontem profitebantur. Impia hujusmodi dogmata, quae magno Ecclesiae detrimento Manichei, ac Marcionitae disseminarunt, longe antiquiorem aetatem praeseferre in explorato est apud Eruditos. Plutarchus quidem Chaeronensis (*a*) eam opinionem, quae duos esse Deos perhibet, quasi contrariis deditos artibus, quorum alter bona, alter mala opera conficiat, vetustissimam esse ait: atque huic tum Persarum Magos, tum bonam Graecorum Philosophorum partem adhaesisse arbitratur. Nonnulla in hanc rem diximus in *Historica Synopsi*; & Platonis systema, cui potissimum hanc sententiam adscribere contendit Plutarchus, ibidem delibavimus.

Illud igitur planum modo faciendum superest, unum tantummodo, non plures esse Deos. Id autem facile effici potest. Quae enim argumenta Deum esse evincunt, eadem non

(a) *Lib. de Isid. & Osir. & Psychogonia.*

non uno plures posse Deos esse demonstrant.

PROPOSITIO. *Deus unus est*.

Demonstratur I. Quod ab aeterno exsistit, naturae necessitate exsistere superius docuimus. Atqui ab exsistendi necessitate unitas Entis, quod necessario exsistit, aperte colligitur. Ergo.

Nam 1. Omnis exsistentiae varietas ab exteriori caussa proficiscitur, a qua Ens pendet, qualis nimirum est ipsius caussae efficacitas. Atqui quod necessario exsistit, suae exsistentiae rationem in sui ipsius essentia complectitur. Exsistendi igitur necessitas simplex est, & cujuslibet varietatis expers. Ergo unum omnino est, quod necessitate naturae exsistit.

2. Quod naturae necessitate exsistit, non modo ita est, ut qualemcumque, unde pendeat, caussam excludat; verum etiam ut cujuslibet rei non exsistentia possibilis sit, neque repugnet. Atqui quodcunque ita concipi potest, ut fieri possit, quominus exsistat, necessitate naturae non exsistit. Necessariae igitur exsistentiae ratio unitatem Entis, quod ita exsistit, secum complectitur.

II. Quod necessitate naturae exsistit, infinitum est ac perfectissimum. Si plures igitur essent Dii, plura essent perfectissima. Id autem prorsus repugnat. Ergo.

Nam 1. infinitum omnem τȣ̃ εἶναι *essendi* plenitudinem complectitur. Atqui universa

ὀντο-

ὀντοτὴς entitas nonnisi in uno contineri potest. Ergo. Entia quidem contingentia multiplicari possunt, quippe singula certos quosdam entitatis gradus complectuntur.

2. Haec Entia perfectissima utcunque differrent. Singulis igitur inesset, quo alia destituerentur. Atqui quod Deo proprium est, perfectissimum esse oportet. Ergo quodlibet illorum absoluta perfectione carebit.

3. Omnes illi in unum collecti & coagmentati Dii aliquid melius ac perfectius efficient, quam singuli. Quare quilibet eorum perfectissimus non erit; neque igitur Deus.

III. Deus ejusmodi est, ut omnia possit, atque a nullo pendeat. Jam si duo essent Dii, aut alteruter alteri praecelleret, aut neuter ab altero penderet. Si primum sumitur, horum ille Deus erit, qui eminet, excellitque alteri. Sin postremum, nullus esset omnipotens; neque igitur Deus.

IV. Si uno plures Dii sunt admittendi, infiniti potius, quam certo numero circumscripti sint oportet. Divinitati enim repugnat quodcunque finitum. Aut igitur unus Deus est: aut si numerus divinitati convenit, is infinitus statuendus est.

V. Maximum unius Dei argumentum est intimum illud ac tacitum testimonium, quod suus cuique dicit animus, licet vanis Deorum superstitionibus occupatus. Id Ethnicis pri-

mos nostrae Religionis vindices objecisse accepimus, eo nimirum ipsos instinctu naturae ferri, ut unicum Deum sponte faterentur. *Audio vulgus*, ait Minutius (*a*), *cum ad caelum manus tendunt, nihil aliud, quam Deum dicunt: et Deus magnus est; et Deus verus est; et si Deus dederit. Adeo ipsa veritas*, ut Lactantii (*b*) verbis utamur, *cogente natura, etiam ab invitis pectoribus erumpit!*

VI. Quid quod & nationum omnium consensus Deum unicum esse praedicat? Ipsos enim Ethnicos, quamvis insana Deorum multitudine abundaverint, unum tamen summumque Deum a ceteris omnibus minorum gentium Diis distinxisse quamplures veteres, ac recentiores demonstrarunt (*c*). Cujus quidem rei argumen-

---

(a) *In Octavio*.

(b) *Divin. Instit. Lib. II. cap. I.*

(c) Augustinus quidem contra Faustum Manich. lib. xx. cap. 19. id adverterat: *Discat Faustus, vel potius illi, qui ejus litteris delectantur, Monarchiae* (unius nimirum summi Numinis cultus) *opinionem nos ex gentibus non habere, sed gentes non usque adeo ad falsos Deos esse delapsas, ut opinionem amitterent unius veri Dei, ex quo est omnis*

mentum est, tum quod vulgares precandi atque obtestandi formulae Jovem aut Deum a ceteris Diis distinctum praeseferrent: tum etiam quod Jupiter sive supremus Deus *hominum, Divûmque pater* passim salutaretur. Atque id tam multis, tam docte prosecutus est Cudworthus, ut velle ceteris, sibi certe persuasisse videatur. (a)

Quae hactenus argumenta protulimus, ut uno plures non esse Deos demonstrant, ita praeter bonum auctoremque boni Deum, malum alterum malique principium prorsus oppugnant. Verum Dualistas, qui bina nimirum principia tuentur, singillatim refellere juvat.

I. Si duo essent Dii inter se diffidentes & contrarii, id sane obtineret, ut aequalis esset amborum tum vis, tum imbecillitas. Infirmus quidem ac imbecillis uterque; cum nec bonus mali conatus cohibere, nec malus boni artes vincere posset. At iidem fortes ac virtute praestantes. Bonus enim sese tueretur, quamvis

---

omnis qualiscunque natura. Tum et Maximus Tyrius Dissert. I. *In hoc leges ubique terrarum atque opiniones convenire videbis, Deum esse unum, Regem omnium & patrem. Multos additos esse Deos alios, qui supremi illius filii sint, et quasi in imperio collegae*.

(a) *Syst. Intell. Cap. IV.* §. *XVI. et seqq.*

vis repugnantem pateretur malum: is vero nihil periculi ab inimico bono sibi metuens illius opera subvertere conaretur. Atqui horum neutrum salvo divinitatis jure ac nomine admitti potest. Ergo.

II. Malum *physicum* ac vitium non est natura aut substantia quaedam, sed naturae accedit, eamque corrumpit. Atqui Deus malorum omnium auctor ὀυσιωδῶς *substantive* malus esse perhibetur a Dualistis: & talis, ut nihil boni admittat; ejusmodi igitur est, ut nihil sit. Ergo repugnat, ut Deus natura malus exsistat.

Neque hujus argumenti vis elevatur, si Deus malorum auctor *relate* duntaxat malus esse dicatur. Naturale enim studium, quo Deus iste homines perdere, ac malis afficere tentat, ad ipsius essentiam pertineat oportet. Nimirum natura comparatus est, ut omni malorum genere alios pessumdet. Atqui quod essentia sua malum est, nonnisi *substantive* malum est. Ergo.

CA-

CAPUT IV.

De Divinis Attributis.

COmmunis est illa apud Theologos Divinarum proprietatum divisio in *Physicas*, & *Morales*. Ad primum genus revocant ea attributa, quae veluti formae divinae substantiae inhaerent, quae Dei ut Entis a se propria sunt, ac peculiaria, quae tandem ipsi ut spiritui supremo conveniunt. Ad alterum autem, quae ut primae omnium caussae adscribuntur: ea nimirum sunt ipsarum Dei proprietatum manifestationes.

§. I.
De Dei Simplicitate.

PRima inter Dei proprietates sese nobis offert ipsius Simplicitas. Simplex porro dicitur quod caret compositione & partibus, quae nexae invicem, & conjunctae unum aliquod efficiunt. Quadruplex Compositum distingui in Ontologicis diximus. Totidem modis Simplex dicitur. Cujusmodi igitur Deus simplex sit, discutiendum.

PRO-

PROPOSITIO I. *Deus non est corporeus: Physicae nimirum, et Mathematicae compositionis expers est.*

Demonstratur I. Pars natura prior est eo, quod partibus componitur. Atqui nihil Deo antiquius esse potest. Cum igitur corpus partibus constet, corporeus Deus esse nequit.

II. Ea est divinitatis excellentia, ut Deo ne fingi quidem excogitarique possit aliquid perfectius. Atqui si Deus compositionis, & partium expers non esset, Deo aliquid perfectius esset. Ergo.

Omnis quidem compositio duabus saltem rebus absolvitur, quarum alterutra neque est alia, neque ipsum compositum. Atqui quod composito partes afferunt, id quidem perfectius est, quam compositum ipsum. Quamobrem si Deus ex iis partibus componitur, quibus ea, quae habet, accepta refert, minus, quam illae, perfectus erit.

Ita in homine neque corpus est anima, neque homo, qui corpore & anima componitur, & ab utroque distinguitur. Anima porro ipsa, quae homini fons est & origo cogitandi, in hoc quod homini communicat, praestantior est, quam homo ipse. Eodem pacto nisi Deus ipse per se sapiens, bonus &c. esset, sed a partibus haberet, quiddam foret Deo sapientius, ac melius. Ergo.

PRO-

PROPOSITIO II. *Deo repugnat compositio Metaphysica ex essentia, & exsistentia.*

Demonstratur. Deus est Ens a se. Atqui Ens a se propriae exsistentiae rationem in sui ipsius essentia comprehendit. Nequit igitur in Deo essentia cum exsistentia compositionem instituere. Finge enim, Deum componi ab essentia, [illegible] exsistentia: haec quidem ab illa separari posset. Deus igitur posset non exsistere; neque igitur esset a se.

Et sane cum essentia seorsum ab exsistentia consideratur; Ens quidem ut possibile inspicimus, quod ab exsistentia, quae accedit, transfertur ad actum. Id autem indignum prorsus est, quod in exsistentia necessaria concipiatur; cujusmodi exsistentiam Ens a se comprehendit. Ergo.

Quamobrem creatos spiritus propterea essentia & exsistentia veluti distinctis partibus coalescere dicimus, tum quia contingentes sunt; tum vero quia eorum essentiae Metaphysicae reapse ab exsistentia physica separatae divino intellectui obversabantur. Nimirum illorum essentias ab omni jam aeternitate sibi praesentes intuebatur, antequam e nihilo educti in rerum natura versarentur.

PROPOSITIO III. *Deo repugnat Compositio Logica ex genere & differentia.*

Demonstratur I. Deus definito generi Entis non subjicitur: sed totum ipsum, qua late

pa-

patet, ſimpliciſſima ſua Eſſentia comprehendit atque exhaurit. Nullum igitur de eo *praedicari* poteſt, ut ajunt, Entis genus. Quod autem ſub nullo Entis genere continetur, componi nequit ex genere & differentia. Ergo.

II. Ratio generis Deo repugnat. Ergo etiam compoſitio ex genere & differentia. Genus enim praeſefert ideam Entis non determinati, quod per differentiam in certa ſpecie definitur. Eſt igitur Ens quod contrahi, circumſcribi, determinari poteſt; propterea finitum ipſum, ac limitatum. Atqui repugnat, ut Entis finiti genus Deum complectatur. Ergo.

III. Quodcunque ex genere & differentia componi dicitur, in eo gradus quoſdam eſſentiae quaſi diſtinctos intelligimus; quorum alius communis ſit cum ceteris formis, quas idem genus complectitur: alius proprius, quo ab illis diſtat. Atqui idea Entis, quae Dei peculiaris eſt, communis nequit eſſe cum rebus creatis. Nullam igitur in Deo compoſitionem ex genere & differentia concipere licet.

§. II.

De Dei Immutabilitate.

IMmutabile dicitur, quod ſui ſtatus mutationem nec ſubit, nec ſubire poteſt ſive exterioris cauſſae viribus, ſive interiori ratione.

PRO-

PROPOSITIO. *Deus est immutabilis*.

Demonstratur I. Deus simplex est; ergo immutabilis. Quod enim mutationi subjicitur vel est compositum, vel fuit: est quidem, si quid illi accedat, quo destituebatur; fuit vero, si quid ipsi eripiatur, quod antea habebat. Atqui compositionem omnem respuit Dei natura. Ergo.

II. Si qua mutatio in Deo locum habere posset; ea quidem vel ab ipso Deo, vel ab alio proficisceretur. Non ab alio, quia a nullo pendet, & nihil est Deo praestantius. Non ab ipso Deo. Quidquid enim a seipso mutatur, vel in melius, vel in deterius mutatur. Ex boni inscitia fit, ut quid in deterius sese mutet. In melius vero mutatur, quod bonum aliquod, quo destituitur, sibi comparat. Atqui neutrum in Dei sapientiam ac perfectionem cadere potest. Ergo. Utitur hoc argumento Proclus (*a*).

At enim inquies. Mutari dicitur, quicunque opus aliquod, quod agere potest, faciendum aggreditur. Nimirum mutationi subjicitur, quod a potentia transit ad actum. Atqui Deus, qui per infinitam aeternitatem nihil condidit, cum creare utique posset, reipsa coepit agere. Mutasse igitur statum Deus videtur. Ve-

(a) *Comment. in Remp. Plat.*

Verum Mundi creatio & rerum efficientia nihil in Deum mutationis refundit. Ea enim est terminus actionis divinae, ad quam non novum, sed sempiternum adhibuit consilium. Nam tria in Mundi creatione, quam Deus instituit, distinguere licet, creandi voluntatem, creandi actionem, & opus ipsum creatum. Priora ab omni aeternitate in Deo fuerunt; posterius, quod antea non fuerat, de novo evenit. Nimirum voluntas, & actus aeternus intendit in terminum tempore ponendum. Omnis igitur mutatio in rebus ipsis conditis versatur, quippe quae prius non erant, quamdiu non fuerunt; & posterius fuerunt, quando esse coeperunt.

§. III.
De Infinitate, et Immensitate Dei.

INfinitatem nihil esse revera, quam *perfectionem* in Ontologicis explicavimus. Nimirum infinitas illa, quae Dei propria est, cum absolutissima perfectionum omnium complexione conjungitur: adeo quidem ut nec ulla virtus absit, sed omnes complectantur, nec cuique virtuti ulla vel minima possit accessio fieri. Quod quidem *intensive*, & *extensive* perfectum dicitur in Scholis.

Infinitati adnectitur Immensitas; quippe quemadmodum illa a Dei perfectionibus, ita haec

haec ab illius essentia fines omnes amovet atque excludit. Nimirum immensitas est infinita Dei virtus, qua ipse intime praesens est rebus omnibus exsistentibus.

PROPOSITIO I. *Deus est infinitus secundum essentiam.*

Demonstratur I. Si divina essentia finita esset, id quidem vel ab exteriori caussa proficisceretur, quae illius essentiam circumscripsisset; vel ab ipsius essentiae natura circumscripta oriretur. Atqui ratio Entis a se τȣ̃ εἶναι *essendi* plenitudinem complectitur. Ergo. Ens enim a se caussam omnem, unde limitatam essentiam recipiat, prorsus excludit: tum etiam cum exsistat necessitate naturae, quacunque ratione esse exigit: propterea exigit omne esse.

II. Deus res omnes e nihilo eduxit, quod infinitae potentiae opus est. Atqui infinita potentia non oritur, nisi ab infinita essentia, imo ab ea non secernitur. Ergo.

PROPOSITIO II. *Deus est absolute perfectus.*

Demonstratur. Alibi ostendimus, Ens a se perfectissimum esse. His adde, quod mutari Deus posset, si non esset ab omni parte perfectus. Ac tandem infinitam Dei perfectionem probat communis illa omnibus Dei notio, qua *ita cogitatur*, ut ait Augustinus, (*a*) *ut ali-*

(a) *Lib. I. de Doctr. Chr. cap. VII.*

aliquid, quo nihil melius sit atque sublimius, illa cogitatio conetur attingere.

PROPOSITIO III. *Deus certo spatio minime definitur, sed ubique substantia praesens est.*

Demonstratur I. Necessitate naturae exsistit Deus. Quod autem ita exsistit, tale est & semper, & ubique. Cum enim Ens aliquod alicunde abesse cogitatione complecti nobis licet: jam fas est, illud undique absens nobis repraesentare: illud igitur veluti non exsistens animo concipere possumus. Id autem ab Ente necessario longe alienum est. Ubique igitur est Deus.

II. Deus ubique res omnes perenni quadam effectione producit, conservat, & movet, ne in nihilum, unde eas eduxit, dilapsae recidant. Atqui ubi Deus agens, ibi Deus substantia praesens. Ergo.

§. IV.

De Divina Scientia.

SCientiae vocabulum & Deo, & creatis Mentibus commune est. At quammaxime divina scientia humanae antecellit. Mens enim 1. a rebus ipsis scientiam omnem haurit. 2. A notis ad ignota progreditur: ut quae non omnia, quae in veritatum principiis cognosci possunt, extemplo inspiciat. 3. Res veluti in partes dividens singillatim considerat; cum uno obtutu omnes rerum proprietates

tes comprehendere nequeat. Ac tandem breviſſimo cognitionum ambitu concluditur.

Verum haec vitia a Dei ſcientia longiſſime diſtant. Deus enim omnia in ſeſe, & natura ſua cognoſcit; neque ratiocinationis aut praeciſionis ope, ſed ſimpliciſſimo intuitu omnia comprehendit; ac nullis finibus ipſius ſcientia continetur.

Jam vero ea, circa quae divina ſcientia verſatur, praeſtantiſſima ſunt, & longe lateque patent. I. Itaque explorata res eſt, Deum perfecte ſeipſum cognoſcere. Infinita enim eſt divinae Intelligentiae vis; neceſſe eſt igitur infinite intelligibile infinite intelligenti ad intuendum propoſitum eſſe.

II. Dei ſcientia res omnes poſſibiles comprehendit. Suam enim eſſentiam Deus cognoſcit; ſuam virtutem perſpectam habet, ſuam artem optime tenet. Atqui ea ſunt poſſibilia, quae in Dei eſſentia continentur, quibus nimirum *τό eſſe* impertiri poteſt; quae Dei virtus efficere poteſt; quorum tandem formas Dei ars producere poteſt. Ergo.

III. Si univerſa, quae fieri poſſunt, Dei ſcientia intuetur; profecto quae ex poſſibilium numero jam educta ſunt, perfectiſſime novit Deus, ſive ea ſint, ſive fuerunt. Nihil eſt enim, quod, niſi Deo volente, oriatur & exſiſtat; neceſſe igitur eſt, ut omnis ſingillatim cognoſcat, & quaſi in numerato ha-

beat. Neque aliquis erit tam excors, ut Deum, quae non noverat, fecisse arbitretur.

IV. Impossibilia ne ipsa quidem a divina scientia sese abripiunt. Ea veluti ex obliquo cognoscit Deus. Sicut enim possibilia omnia novit Deus, quippe cum iis rationem entis participare potest, ita sane cognoscit & illa, quibus ratio entis adversatur. Nimirum Ens iis contrarium intelligens, privationem ejus simul comprehendit.

Eadem ratione neque peccata Deo incomperta sunt. Non enim illa per se, sed per ea, quibus opposita sunt, intuetur; non secus atque in lumine tenebras cognoscimus.

V. Quamquam universe constitutum sit, omnium rerum penes Deum esse notitiam, de futurorum tamen praescientia singillatim dicendum est. Et futura quidem *necessaria*, quae nimirum necessitate quadam cum suis caussis connexa ab iis necessario proficiscuntur, a Deo cognosci comperta res est. Qui enim colligationem caussarum omnium perspicit animo, idem necesse est omnia teneat, quae futura sint.

Quod ad *contingentia* spectat, & quae potissimum a caussa libera originem habent, paullo difficilior res nonnullis esse videtur: ea praesertim de caussa, quod cum futurorum contingentium praescientia hominis libertas cohaerere non posse videatur. Hac sane diffi-

cul-

cultate commotus olim Tullius Deum, quid casu & fortuito futurum sit, scire negavit: *Si enim scit, certe eveniet. Sin certe evenit, nulla fortuna est. Est autem fortuna; rerum igitur fortuitarum nulla est praesensio* (a). Atque ita Vir magnus & doctus, dum homines vellet facere liberos, fecit sacrilegos, ut facete Augustinus (b).

In eo igitur quaestionis nodus versatur, quod quae Deus futura esse praesenserit, ea necessario eventura sint, ne Dei scientia falli dicatur. Quod autem necessario futurum est, contingens ac liberum esse nequit. Humana igitur libertas stare non potest, posita contingentium praesensione.

Verum facile est nodum hunc expedire, si duplex distinguatur necessitas, *antecedens* una, *consequens* altera, quarum illa quidem cum humana libertate componi nequit; haec autem illi non officit. Nam prima antecedit liberum caussae consilium, antevertit liberam ipsius determinationem, & naturali necessitate ad unum eam determinat. Altera vero liberam caussae determinationem ad agendum consequitur: qua sane posita licet non possit non agere, cum agit, libere tamen agit. Quae

X 2 igi-

(a) *Lib. II. De Divin. cap. VII.*
(b) *De Civ. Dei Lib. V. cap.* IX.

igitur Deus futura esse praescivit, necessario eventura sunt consequenti necessitate propterea, quod fore praescivit Deus, ut effectus contingentes e caussa libere sese determinante proficiscerentur. Dei igitur praescientia nullam vim, aut necessitatem humanae Menti conscisci. *Nam sicut*, ad rem Boëtius, (a) *scientia praesentium nihil his, quae fiunt: ita praescientia futurorum, nihil his, quae ventura sunt, necessitatis importat*.

His porro nebulis fugatis nullus dubitationi locus relinquitur, quin futura libera Deus cognoscat. Cum enim Dei scientia sit perfectissima, nihil profecto esse potest, quod ipsum fallat.

At enim: Futura libera, & quaevis contingentia ejusmodi comparata sunt, ut aeque esse, ac non esse possint. Quod autem definitam veritatem non habet, certo praesciri nequit. Nulla igitur esse potest fortuitorum praesensio.

Respondeo futura contingentia determinata non esse, ut potius sint, quam non sint, si praesens tempus inspicias, non autem illud, quo futura esse Deus praevidit. Ea enim cum fiunt, definitam habent veritatem; quippe simul esse, & non esse nequeunt. Atqui Deus ab aeterno universa, prout sunt, videt. Ea igitur

(a) *Prosa IV. Lib. IV.*

igitur, quae per varia temporis intervalla futura sunt certo novit, quamvis sint fortuita (*a*).

§. V.

De Creatione, & Providentia.

SECTIO I.

De Creatione.

Divinae Providentiae basis est ac fundamentum rerum universitatis Creatio. Hoc autem vocabulum, quod proprium sibi fecit Philosophia, eam exprimit actionem, per quam fit, ut id, quod antea non fuit, esse incipiat. Propterea productionem esse *ex nihilo sui*, *& subjecti* Scholae definiunt.

Mundi Creationis dogma verae Philosophiae character est. At num illa veteribus Philosophis innotuerit, lis est, eaque non levis inter Eruditos. Non pauci enim existimant fuisse inter veteres Philosophos, qui materiae ac Mundi opificem & conditorem Deum agnoverint. In qua sane sententia ducem sequuntur

(a) Legesis hujusmodi argumentum apud D. Thomam *contra Gent. lib. I. cap. LXVII.*

Clementem Alexandrinum, qui (a) Orpheum, Platonem, ac Stoicos Creationis ideam assecutos esse perhibet.

Nonnulli longius, quam par erat, progressi omnes omnino Philosophos, quicunque sive apud barbaros, sive apud Graecos ante Aristotelis aetatem floruere, Creationem ex nihilo docuisse opinantur.

Verum sunt qui certissima Creationis notitia veteres omnes Philosophos, si unos Hebraeos excipias, caruisse arbitrantur. Quae enim horum hominum monumenta nobis transmisit antiquitas, ea sane ne vestigium quidem exhibent Creationis ejusmodi notione acceptae, quam divinae Revelationis face praelucente etiam ratiocinando extudit Christiana Philosophia. Hujusmodi argumentum fuse prosequitur Moshemius in Dissertatione, quam Capiti V. *Syštem. Intellect.* Cudworthi adnecti jussit.

Porro Creationem ex nihilo, quam divina oracula nos docent, humana etiam ratio suadet, cujus argumenta exhibet proxima quae sequitur Propositio.

PROPOSITIO. *Mundum ex nihilo Deus produxit.*

Demonstratur I. Ii sunt characteres Materiae peculiares, ut necessario non exsistat, ut perren-

---

(a) *Strom. Lib. V. cap. IV.*

rennes vicissitudines subeat, ut tandem absoluta perfectione destituatur. Atqui hujusmodi notae Materiam ab aeterno non esse praeseferunt: ut multis demonstratum est, cum Atheos refellimus. Materia igitur condita sit oportet. Condita autem non nisi ex nihilo, unde eam Deus eduxit. Informis igitur Materia, cum nihil antea exsisteret, potentissima Dei virtute prodiit: qua deinde sollertissimo veluti artificio elaborata Mundum Deus ipse ornavit.

II. Quod ejusmodi est, ut necessitate naturae non exsistat, idem omnino oportet, ut esse incoeperit. Quod autem esse incipit, cum antea non erat, Ens aliquod antiquius postulat, cui exsistentiam suam acceptam referat. Mundus igitur, ut qui esse incoepit, Deum auctorem habet.

III. Ens infinitum τȣ̃ ἐῖναι *essendi* plenitudinem complectitur. Quaecunque igitur gradus aliquos essendi habent, ea quidem *eminenter*, h. e. excellenti quadam ratione in se comprehendit Ens infinitum. Id autem perinde est, ac si dicas Ens infinitum virtute sua iis omnibus aequivalere, quae vel aliquam essendi rationem habent, vel utcunque habere possunt. Antequam igitur quidquam horum exsisteret, infiniti Entis essentia complectebatur universa, quibus essendi ratio tribui poterat. Ea porro esse coeperunt, h. e. ex nihilo educta

 sunt

ſunt ſtatim, atque ipſis infinita Dei virtus eſſentiam impertivit. Nihil enim eſt, quod in ſui cauſſa vel *eminenter*, vel *formaliter* ut ajunt, non comprehendatur. Mundus igitur, qui non erat, e nihilo productus eſt.

IV. Rerum haec univerſitas duo naturarum genera complectitur: alterum earum eſt, quae cogitant, & vita interiore & ſua funguntur, cujuſmodi eſſe Mentem noſtram novimus: alterum vero eas continet, quae extenſione praeditae ſunt, & ſenſibus patent. Jam vero nobilior pars univerſitatis, quam ſcilicet ſpiritus conſtituunt, ex nihilo prodiiſſe oportet. Ergo.

Nam 1. unuſquiſque intimum conſcientiae propriam originem docentis teſtimonium perſentiſcit, a quo admonitus nemo erit, qui ſe ſibi aeternum fingat. Mens igitur, quam huic corpori conjunctam habemus, ab aeterno non exſtitit. Ex nihilo igitur condita ſit oportet. Neque enim fingi poteſt quaedam *προϋποκειμένη praeexſiſtens* materia, quae ſpirituum omnium fons ſit, ac veluti ſeminarium, unde avulſis ſubinde partibus ſpiritus conflentur.

2. Hominum Mentes finitae ſunt, ac proprietates, quibus exornantur, limitibus circumſcriptas habent: tum verſatiles ſunt ac mutationibus obnoxiae: ac tandem ipſae ſibi non ſufficiunt, ſed conſervationis indigere ſe ipſae ſentiunt; ut enim a ſe non ſunt, ita in exſiſtendo ipſae perſeverare nequeunt. Haec

autem

autem omnia characteres sunt nihili, unde Mentes ipsae prodierunt. Ergo.

Quod si spiritus a Deo ex nihilo facti sunt, nihil sane prohibet, quo minus idem de corporibus dicatur. Nam 1. nemo dixerit difficilius fieri posse, ut corpus, quod antea non fuit, esse incipiat, quam ut Mens e nihilo educatur. Si enim ex rei praestantia operis ipsius difficultas repetatur: eo magis ardua spirituum, quam corporum creatio erit, quo longius Mentis proprietates corporis conditionem antecellunt.

2. Spiritus quidem a Deo ex nihilo educti sunt; iis enim infinita Dei essentia aequivalet; atque ipsorum perfectiones limitibus ac vitiis omnibus immunes complectitur. Atqui corporum proprietates, nullo vitio ac macula admixta, virtute sua Deus comprehendit. Ergo & ipsa e nihilo eduxit. Difficile quidem nobis occurrit cogitatio, quemadmodum Deus, qui nihil habet corporei, perfectiones corporum possideat. Verum omni procul dubio constat, quascunque perfectiones per singulas quasque res dispersas ita in Deo reperiri, ut omnis ab iis terminus, atque omnis absit imperfectio: quod quidem alibi animadvertimus.

3. Si mundus hic corporeus e nihilo non esset eductus: informem materiam antea exstitisse statuas oportet. Eam igitur ita Deus xem-

temperavit, disposuit, ornavit, ut mundum hunc constitueret. Sed qui tanta virtute ornatur, ut materiae formam tribuerit: idem efficere potest, ut materia apta sit ad formam suscipiendam: valet nimirum ad materiam ipsam creandam. Ergo. (a)

Objici-

(a) Hujusmodi argumentum ab Augustino expressimus, cujus verba *lib. de fide & Symbolo cap. II.* licet longiuscula subnectere abs re non erit. *Nullo modo credendum est illam ipsam materiam, de qua factus est mundus, quamvis informem, quamvis invisam, quocunque modo esset, per se ipsam esse potuisse, tanquam coaeternam & coaevam Deo: sed quemlibet modum suum, quem habebat, ut quoquo modo esset, & distinctarum rerum formas posset accipere, non habebat nisi ab omnipotente Deo, cujus beneficio est res non solum quaecunque formata, sed etiam quaecunque formabilis. Inter formatum autem & formabile hoc interest, quod formatum jam accepit formam, formabile autem potest accipere. Sed qui praestat rebus formam, ipse praestat etiam posse formari: quoniam de illo & in illo est omnium speciosissima species incommutabilis: & ideo ipse unus est, qui cuilibet rei, non solum ut pulchra sit, sed etiam ut pulchra esse possit adtribuit.*

Objicitur I. Vulgatum illud axioma, *Ex nihilo nihil fieri potest*, ea evidentia fulget, ut veritatem suam cuique probet. Atqui Creatio, quo sensu apud Philosophos usurpatur, id praestat, ut ex nihilo res fiant. Absurdus igitur est, qui Mundum ex nihilo conditum esse tuetur.

Resp. Hujus quidem axiomatis sensus superius enucleavimus. Fieri nimirum nequit, ut res aliqua sine ulla caussa oriatur. Atqui cum e nihilo Mundum a Deo conditum esse dicimus, caussam non excludimus: sed divinam potentiam, qua caussa nulla praestantior excogitari potest, effecisse pronuntiamus, ut res quaedam, cum antea non esset, exsistere inciperet. Nonnullos quidem in eo turpiter deceptos esse videmus, quod animum induxerunt, ut cum dicitur Mundus e nihilo conditus, nihilum pro quadam veluti materia accipiatur, unde Deus rerum naturam effecerit. Quo nihil ineptius dici potest. Pueros enim illos imitari videntur, qui nocturnas tenebras veluti quoddam reapse exsistens sibi repraesentant, quod vix Sol suae lucis jubar affundit, cum protinus expellitur, aut in lucem ipsam commutatur. Hinc imperite faciunt quidam e Scholasticis, qui *nihilum* esse ajunt *materiam creationis negativam*.

Objicitur II. Creationis notio pugnantia secum componit. Nulla igitur est Creatio, quam di-

dicunt, ex nihilo. Res enim quae creari dicitur, aut esse coepit, cum non erat, aut exsistere incoepit, cum jam erat. Primum fieri nequit, quippe exsistere statueretur ante, quam ipsa fuisset. Neque alterum fieri potest; fingeretur enim non esse, cum jam erat. Ergo.

Resp. In Creatione duo horae momenta distinguere licet, alterum *negativum*, alterum *positivum* rei, quae creatur. Nimirum quod antea non erat, esse incipit. In quo quidem nulla reperitur repugnantia. Neque enim contraria conjunguntur, cum concipitur res, quae a statu potentiae, ut ajunt, gradum facit ad actum. Quemadmodum contra se res habet in annihilatione, cujus idea nullam complectitur contradictionem. Concipimus enim rem, quae est, in nihilum occidere, h. e. jam esse desinere: adeo quidem, ut primum *positivum*, alterum *negativum* momentum animo complectamur.

Expositum Atheorum sophisma cum illo Zenonis Eleatis convenire, ut motum omnem negaret, perbelle advertit Samuel Clarckius (*a*). Ita enim concludebat: Si quod corpus moveri posset, aut moveretur in loco, ubi est, aut in loco, ubi non est. Moveri autem nequit in loco, ubi est; nam ibi quiescit: ne-

(a) *Trait. de l' Existen. de Dieu T. I. chap. XI.*

neque in loco, unde abeſt; ibi enim nec moveri, nec quiescere poteſt. Quae hoc ſophiſma falſitatis arguunt; eadem & illud Creationis, quo impenſe gloriantur Athei, pueriles eſſe ineptias patefaciunt.

Objicitur III. Ita tempus aeternitati opponitur, ut ab ea ad illud tranſitus fieri nequeat. Atqui cum e nihilo rerum univerſitas a Deo educta eſt, aeternitati tempus ſucceſſit. Ergo.

Reſp. Qui tempus aeternitatem excepiſſe, aut ab aeternitate ad tempus Deum progreſſum eſſe ſibi perſuadent, cum univerſa Mundi compago condita eſt; ii quidem aeternitatis & temporis ideas aut nullas, aut valde obſcuras ſibi obverſari manifeſto produnt. Aeternitas enim nonniſi Dei propria eſt, & omnis ſucceſſionis expers ſtabilis eſt atque immobilis. Tempus autem, quod intervallis ac differentiis diſtinctum fluit ac labitur, nonniſi conditarum rerum veluti certus comes eſt. Quodcunque enim natum eſt, atque initium habuit, idem neceſſe eſt, ut aliquando incoeperit. Nullum vero tempus fuiſſet, ſi nullae res creatae exſtitiſſent. Quamobrem Deus ab aeternitate non egreditur; cum ab omni aeternitate decreverit, quod in tempore, & cum tempore ſtatuendum erat. Terminus vero divinae actionis in aeternitate locum non habet; ſed in tempore & cum tempore incipit eſſe.

SE-

SECTIO II.

De Providentia.

PRovidentia, quam veteres Graeci Philosophi προνοίαν appellabant, & futurorum praesensionem, & ipsam rerum administrationem, qua illae suis quaeque nectuntur ordinibus, complectitur.

Nullum porro apud veteres omnes Philosophos pervagatius dogma reperire licet, quam ut divina Mente, ac ratione Mundum administrari & regi, atque a Deo vitae hominum consuli & provideri censuerint. In ea sane sententia fuisse Chaldaeos, Aegyptios, ceterosque populos, qui Solem orientem spectabant, explorata res est: quamvis rerum humanarum procurationem a Deo certis esse Geniis commissam judicaverint. Atque huic opinioni plerosque inter Graecos Philosophos adhaesisse compertum est, & fere omnes animadvertunt, qui illorum disciplinas perscrutati veterem Philosophiam prosecuti sunt.

Qui vero divino consilio Mundum administrari negarunt, ii quidem sat pauci sunt, atque inter Atheorum classem potius recensendi. Democritus enim, atque Epicurus, qui suis atomis divinitati bellum indixerunt, cum *invidiae detestandae gratia*, ut Posidonio visum

ſum apud Ciceronem, (*a*) Deos admiſerint, eos tamen nullis occupationibus implicatos nihil providere & cogitare effutiebant. Nimirum eam eſſe Deorum vitam ajebant, *qua nihil beatius, nihil omnibus bonis affluentius cogitari poſſit*. Beatam autem vitam *in animi ſecuritate, & in omnium vacatione munerum* ponebant. Hinc ipſi colligebant, quod *ſi in Mundo Deus ineſt aliquis, qui regat, qui gubernet, qui curſus aſtrorum, mutationes temporum, rerum viciſſitudines ordineſque conſervet, terras & maria contemplans, hominum commoda vitaſque tueatur; nae ille eſt implicatus moleſtis negotiis & operoſis*. Ita quidem differit Vellejus apud Ciceronem Epicureorum oracula fundens (*b*).

Divinam providentiam ſuſtuliſſe accuſatur Ariſtoteles, ut qui Deum ſibi unice vivere, totumque in contemplatione poſitum ſua beatitate frui docebat. Legatur *Synopſis Hiſtorica*, quam hiſce Inſtitutionibus praeire juſſimus (*c*).

Stoicorum fatum, cujus ſupra meminimus, cum Dei providentia cohaerere non poſſe nonnullis videtur. Fuerunt enim inter Stoicos, qui-

(*a*) *Lib. I. de Nat. Deor. Cap. XLVI.*
(*b*) *Loc. cit. cap. XIX. XX.*
(*c*) §. *XIV.*

quibus Fatum & Providentia idem sonabat; cumque fato Deum ipsum subditum esse docerent, nullam veri nominis providentiam admisisse videntur. Notum est Epicureos ita in Stoicos jocari solitos fuisse, ut *anum fatidicam Stoicorum* providentiam appellarent. Unde quidem colligi potest eam fuisse quorumdam Stoicorum sententiam, ut fatum ex providentia consequi opinarentur. Quod Lipsius demonstrare studet (a).

Qui igitur rerum conditarum curationem omnem atque administrationem Deo per summam vim ademerunt, ii quidem inter recentiores potius Deistas, quam veteres Philosophos occurrunt. Verum ne divinae providentiae hostibus adjungas, quos Deistarum nomine appellare audis: eos in quatuor classes dispescere licet.

I. Deistae nominari consueverunt, qui aeternum ac supremum Ens venerantur, atque huic rerum universitatem originem suam acceptam referre docent. At Deum Mundi curatione destituunt, atque illum nec sibi fingere ullam molestiam, nec alteri quaerere dictitant. Ita enim terroribus solvi, atque in libertatem vindicari sibi persuadent, veluti indignati impositi-

(a) *Physiolog. Stoicor. Dissert. XI. XII.*

positum in suis cervicibus sempiternum dominum, quem dies & noctes timerent.

II. Sunt etiam Deistae, qui nihil discriminis inter bonum & malum morale interesse statuunt. Hi quidem & Deum agnoscunt, & Deum rerum naturae consulere opinantur: stabilitos tamen limites, quibus virtus ac vitium separantur, funditus convellunt: nec sibi curae habere Deum ajunt, num recte an prave se gerant homines: bonas autem aut malas aestimari hominum actiones, prout humanarum legum arbitrium eas esse decernit.

III. Ab his non multum abludunt, qui in propriae conditionis perniciem veluti conjurati humanae Mentis immortalitatem, atque alterius vitae dogma ex hominum animis radicitus extrahere conantur. Quamvis enim Deum summe sapientem, bonum, ac justum colant; nihil tamen ex Dei bonitate ac justitia inferri posse tuentur, unde altera vita esse certo colligatur.

IV. Tandem Deistarum agmen claudunt, qui naturali rationis lumini nimium confidentes omnem *Revelationem* penitus rejiciunt. Eos sane nullus de Deo ac praecipuis ipsius attributis error certo de tramite pellit. Deum enim aeternum, infinitum, sapientissimum esse profitentur: Omnia Deum providere, cogitare, atque animadvertere statuunt. Eam hominibus inesse legem agnoscunt, ut pro virili singuli

labori sese adjiciant, quo publicae felicitati provideant. Tum jubent omnes ita animum suum conformare, ita cupiditates cohibere, ita se a sceleribus castos servare, ut vitio ipsis verti nequeat, quod suis defuerint officiis. Tandem docent suae justitiae legibus Deum debere, ut veluti supremus Mundi dominus praemiis aut poenis perinde homines afficiat, atque illi se gesserint. Quod cum in praesenti vita praestari non soleat; alteram vitam esse docent, ubi & merces & poena singulis rependatur. Haec autem omnia solo naturae lumine praelucente sibi innotescere profitentur, quacunque Revelatione neglecta, cui omnino non auscultant.

Hujusmodi porro homines, si eorum sententias inspiciamus, ita separari possunt, ut primi Atheorum ordini adjungendi videantur: iis vero, quos ultimo loco recensuimus, Deistarum nomen proprio jure adscribatur. Atheismus enim potius ut immane scelus ac vitium, quam ut simplex error considerari potest: si potissimum attendas, quantam ille in hominum mores depravationem induxerit. Quid autem discriminis statuere licet inter eum, qui Deum esse negat, & qui nihil Deum hominibus providere, honestum a turpi non separari, nihil post praesentem vitam aut sperandum aut timendum esse profitetur? Haec quidem nefandae opiniones illuc intendunt, ut

ut omni impunitate propoſita diſſoluta vivendi conſuetudo, atque immoderata licentia hominibus concedatur. Atqui nihil hoc ſceleſtius admitti poteſt, ſi Deum eſſe negaveris.

Quamobrem ut Deiſtas adoriamur, Dei Providentia ſtabilita, atque ab illorum calumniis vindicata, Revelationis neceſſitatem, quantum Philoſopho progredi licet, oſtendemus. Ne verbum quidem de Altera Vita; cum eam eſſe & quae de Mentis Immortalitate diximus, & quae in Theologicis Inſtitutionibus fuſe ac docte differuntur, abunde demonſtrent.

PROPOSITIO I. *Deus providentia ſua res a ſe procreatas gubernat.*

Quae ad propugnandam Dei Providentiam rationes produci poſſunt, vel ex Deo ipſo ejuſque proprietatibus, vel ex rebus, quas ille procreavit, proficiſcuntur.

Demonſtratur I. argumentis, quae Dei natura ſuppeditat. Et 1. quidem Deum eſſe ſumme bonum is quidem intelligit, qui illum ſibi ad fruendum aptiſſimum eſſe, atque in ſe ipſum adquieſcere animo complectatur. Profecto Deus perfectiſſimus eſt; propterea ipſe ſibi ſufficit. Longiſſime igitur & quam maxime a Deo diſtant malitia, invidentia, & quaecunque ad malum inducere poſſunt; ut quae ex indigentia, infirmitate, imperfectione originem repetunt.

Si autem Deus est natura sua summe bonus, providentissimus sit oportet. Id enim bonitati est consentaneum, ut prosit, aliorumque rebus prospiciat; quippe relativa bonitas ex absoluta proficiscitur, ut in Ontologicis diximus. Hinc bonitatem Dei appellat Boëtius *clavum & gubernaculum, quo mundana machina stabilis atque incorrupta servatur* (a).

2. Deus est ubique immensitate sua. Atqui sic est ubique, ut otiosus ac nihil agens esse nequeat. Agit autem intelligentia ac voluntate, qui sunt duo providentiae fontes. Universa igitur providentia sua fovet ac moderatur.

II. Demonstratur ex effectis ac rebus a Deo conditis. 1. Universa Mundi compago ita disposita est ac distincta, ut nihil sit in tanta rerum mole, quod ad eum finem & usum, cujus gratia institutum est, non sit aptissime accommodatum. Atqui innumerabilium rerum mutuis usibus respondentium admirabilis consensus non minus industriam ac sapientiam, quam curam & providentiam moderantis caussae postulat. Ipsae igitur creatae res, quae suum fatentur auctorem, ipsius providentiam nobis enarrant. In hanc rem legi potest Tullius, qui scite more suo singulis mundi partibus perlustratis, ac brutorum animantium natura

(a) *Lib. III. de Consol. Phil. Prosa XII.*

tura, atque humani corporis fabricatione perſpecta, divina Mente Mundum gubernari demonſtrat (*a*).

2. Singula corpora, quibus haec continetur univerſitas, licet certos & aequabiles motus conficiant, aliorum tamen corporum occurſu, atque aliis de cauſſis a ratis ordinibus deflectere poſſunt. Oportet igitur, ut attractionis atque impulſionis vi apte diſpertita ſubinde motus inſtauretur. Id autem hujuſmodi moderator praeſtare poteſt, qui ipſius mundi architectus fuit. Univerſis igitur creatis rebus providentiſſimus Deus proſpicere debet.

III. Publicum naturae teſtimonium divinam providentiam docet. Univerſos enim cujuſcunque aetatis & nationis homines id animis comprehenſum habere, quod humanis rebus Deus proſpiciat, praeſeferunt preces, vota, poſtulationes, gratiarum actiones, & juramenta ubique gentium adhibita. Niſi enim hominibus Deus conſulat, ait Tullius, (*b*) *quid veneramur, quid precamur deos? cur ſacris pontifices, cur auſpiciis augures praeſunt? quid optamus a diis immortalibus? quid vovemus?*

 Obji-

(a) *Lib. II. de Nat. Deor. cap. XXX. & ſeqq.*

(b) *Lib. I. De Nat. Deor. cap. XLIV.*

Objiciunt I. Hujus Mundi fabrica non uno laborat vitio. Nam 1. Caeli constitutio, atque Aequatoris & Eclipticae obliqua intersectio id praestat, ut plures Telluris partes incultae sint, quod aut frigore rigeant aut urantur calore.

2. Ipsius Telluris superficies deformis est, atque admodum inordinata. Ingens enim oceani vis, concavae speluncarum altitudines, saxorum asperitates, impendentium montium altitudines, horridae nemorum immensitates, aliaque hujusmodi Tellurem nobis exhibent veluti informem massam temere confectam, quam nulla provida Mens moderetur.

3. Plurima inutilia, & quae nullius sunt usus: itidem noxia, quaeque maximo sunt detrimento in Tellure, quam incolimus, obtinent: quae quidem providentissimum auctorem habere nequeant.

His autem positis ita ratiocinantur Athei. Deum exsistere, atque huic Mundo prospicere, ex illius ordine, proportione, & perfectione colligitur. Atqui ex ostensis summa vitiositas, imperfectio, atque inordinatio conspicitur. Haud igitur Dei providentis exsistentiam probat rerum universitas.

Resp. Haec ipsa, quae afferunt Athei, ut rerum naturae vitia aperiant, ad Dei providentiam demonstrandam maxime conducunt.

Nam

Nam 1. falsum est, quod, ut ait Lucretius (a), Telluris

. . . *Duas prope partes fervidus ardor*
Assiduusque geli casus mortalibus aufert.

Neque enim Zona torrida eo Solis ardore torretur, aut frigidae ita nive & pruina obrigescunt, ut habitari nequeant. Constat Zonas torridam, & frigidam Borealem magna ex parte habitabiles esse. Atque hic summopere elucet Dei Providentia. Regiones enim Zonae torridae subjectae maxima aquarum atque imbrium copia irrigantur, quibus refrigeratae grato aëre fruuntur. Perennes deinde flatus interdiu ab ortu in occasum oriuntur, quibus Solis aestus temperatur. Ac tandem anni ratio ita plerumque instituitur, ut cum Sol recta immineat, tum frigus & pluvias maxime patiantur.

2. Quae informis Atheis videtur Telluris figura, ea ad usus utilitatesque incolarum destinatur. Quod enim marium ac lacuum aquae non modicam Telluris partem occupant; id sane praestat 1. ut ejusmodi vapores in atmosphaeram ascendant, qui animantium vitae aptum aërem efficiant. 2. Ut rura, agri, prata, pascua sint irrigua; 3. Ut inter dissitas urbes facilius commercia pateant. Quod si vero nul-

(a) *Lib. V. v. 201.*

li eminerent montes, nullae essent metallorum fodinae, nulla essent flumina, quae nonnisi a montibus origine ducta decurrere possunt. Ubi autem montes, ibi declivia sint oportet.

3. Quae vero imperfecta & nullius usus nobis esse videntur, ea quidem perfecta sunt ratione totius systematis; prout nimirum ad universitatis nexum accommodantur: atque usum habent auctori suo compertum, nobis vero ignotum. Multa enim sunt, quorum vis & ratio hominibus latet adhuc, & quorum utilitatem longinqui temporis usus & experientia proferet. At inutilia dici nequeunt, quamvis eorum usus nos fugiat: Animantium sane corporum fabricatio recte intelligi nequit, nisi sanguinis circuitus, vasaque omnia per totum corpus diffusa probe cognoscantur. Multa igitur inutilia in animantium corpore esse iis videntur, qui illius structuram non bene perspectam habent: at eorum usum assequuntur, qui in ea intelligenda occupantur.

Objicitur II. Si ratione & prudentia humanae res gubernarentur, omnia recte procederent, & justitiae lex ubique vigeret. Atqui tanta rerum obtinet inaequalitas, ut & bonis hominibus pessima multa, & malis prospera contingant. Nulla igitur est provida Mentis administratio: sed omnia potius fato vel fortuna feruntur.

Resp.

Resp. Quod perditos homines impune vivere Deus nonnunquam patiatur, nec bonos continuo praemiis afficiat; id nihil divinae providentiae detrahit. Neque enim ignavia quadam aut negligentia differt Deus vel improborum poenas, vel piorum praemia, sed suis agitur rationibus sapientissimus Deus: quas assequi nequeunt homines, quos nimius sui ipsorum amor vexat, atque animi commotiones urgent. Praesentem vitam altera sequetur, in qua vindicis ac beneficae Justitiae legibus fiet satis.

Objicitur III. Quotidiana vitae praesentis incommoda, atque ingens illa malorum copia, quae & animo & corpori cladem ac perniciem afferunt, componi nequeunt cum Dei providentia, qui rebus humanis consulat. Quod quidem ita prosequitur Epicurus apud Lactantium (a). *Deus aut vult tollere mala, & non potest; aut potest, & non vult; aut neque vult, neque potest; aut & vult, & potest. Si vult, & non potest, imbecillis est; quod in Deum non cadit. Si potest, & non vult, invidus; quod aeque alienum a Deo. Si neque vult, neque potest, & invidus, & imbecillis est; ideoque neque Deus. Si vult, & potest;* quod

---

(a) *De Ira Dei cap. XIII.*

quod solum Deo convenit; unde ergo sunt mala? aut cur illa non tollit?

Resp. Malorum tria genera distinguere licet, *Metaphysicum*, *Physicum*, & *Morale*. Malum Metaphysicum appellari consuevit ipsa defectio a summa atque absoluta perfectione. Physicum situm est in doloribus tum animi tum corporis. Morale demum est culpa sive peccatum. Porro si hujusmodi malorum propria veluti indoles inspiciatur, profecto nec Dei bonitatem, nec providentiam dedecere deprehendes, quod hisce malis homines subjiciantur. Haec enim mali genera, quae recensuimus, ita secum complicata cohaerent, ut cum malum metaphysicum ab humana natura separari nequeat, morale etiam, atque inde physicum possibile sit.

Et sane malum metaphysicum ab ipsa hominis natura originem suam repetit, neque ab illa divelli potest. Est enim creati hominis limitatio. Quod autem homo determinatos essentiae gradus, & certis limitibus circumscriptos accipiat, id omnino postulat Nihil, unde educitur. Eos enim characteres praeseferre debet id, quod e nihilo prodiit; ut nimirum contingens sit, mutabile, & finitum ac limitatum. Atqui quod necessarium non est, quod mutationibus subjicitur, quod infinitam non habet essentiam, idem a summa perfectione deficiat prorsus oportet. Caussa igi-

igitur, quamobrem summe perfectus homo a Deo condi non possit, in ipsius creati hominis natura locum obtinet. Ergo mali metaphysici origo cum Dei bonitate ac Providentia non pugnat.

Jam vero malum morale ex Metaphysico proficiscitur. Illud enim admitti dicimus, cum a jure deflectitur, a lege desciscitur, a recto ordine aberratur. Atqui homo a jure, a lege, ab ordine deflectere potest, tum quia liber est, tum vero quia defectioni est obnoxius. Haec autem duo ab homine divelli non possunt. Libertas enim bonum est, de quo summa Dei beneficentia hominibus collato gratias ipsi debemus. Neque ea homines destitui poterant, ut nimirum legi subjicerentur, cujus veluti cujusdam regulae indigebant, ut finem suum assequi possent. Verum libertate abuti homines possunt propterea, quod deficiendi potestas humanae voluntati adhaeret, ut quae mutabilis ab immutabili Deo facta est, quippe e nihilo educta. Mali igitur moralis origo ex ipsa hominis natura defectibili repetenda est, neque Dei providentiae adversatur.

His autem de mali metaphysici & moralis origine constitutis, jam facile quisque videt dolorum ac miseriarum caussam, quibus humana vita opprimitur, ab ipsis hominibus esse arcessendam. Poena enim peccati comes est; neque humanum genus tanto miseriarum pon-

dere obrutum ingemisceret, nisi divina jussa detrectantes per vetitum nefas ruissent homines. Hinc, ut Ethnici ipsi confessi sunt, *macies & nova febrium Terris incubuit cohors: Semotique prius tarda necessitas Leti corripuit gradum.* (a) Iniquissimae igitur sunt de Dei providentia hominum querelae, cum calamitates ac miserias ipsi sua culpa sibi quaesierint.

Ceterum quod homo miseriis subjiciatur, h. e. aptus sit, ut dolores percipiat: id quidem ex finita hominis essentia proficiscitur. Determinati enim gradus essentiae, & certis limitibus definita hominis exsistentia in caussa sunt, quamobrem doloribus ipse affici queat. Finge enim infinitum hominis corpus, qui fieret, ut res externae in ipsum offenderent? Finge infinitam Mentem, nullae ignorantiae tenebrae, nulla concupiscentiae vis in ea versari posset. Haec autem leviter delibasse sufficiat; fusius enim in Theologicis Institutionibus.

PROPOSITIO II. *Revelata Religione homines indigebant.*

Demonstratur I. Lex illa, quam aperta naturae vox quemque docet, ita a nobis animum conformari jubet, ut tum Deo place-re,

(a) *Horatius Lib. I. od. III. v. 30.*

re, tum etiam propriis adversus alios homines officiis minime deesse studeamus. Atqui sola naturalis ratio tantam affundere lucem nequit, ut id praestare possimus. Omnino igitur oportebat, ut homines ab ipso Deo de suis officiis docerentur. Re sane vera multa sunt, quae naturali rationis lumini densissimas tenebras obduxerunt. Ergo nisi lux divinitus immissa affulgeat, quid Deo, quid nobis ipsis, quid aliis debeamus & assequi & praestare nequimus.

Et I. quidem plerique sunt homines, quos tam supina incuria, ac veluti torpido quodam languore correptos esse deprehendimus, ut ipsorum aures rationis vocibus omnino clausae videantur. Nihil enim sibi curae esse ducunt, ut recta Dei opinione imbuantur; ut discrimen, quo virtus separatur a vitio, perspectum habeant; ut morum regulis, quas consectari oportet, erudiantur. Imo non secus ac belluae sensu moventur, atque ad id solum, quod vitae commodis atque utilitatibus conducit, sese accommodant: quod vero ad cetera prorsus stupidi. *Quamvis* igitur, ut ad rem Tullius, (a) *non paucis signis natura declaret, quid velit ac desideret: obsurdescimus tamen nescio*

(a) *De Amicit, cap. XXIV.*

nescio quomodo , nec ea , quae ab ea monemur , audimus .

II. Incuriae accedit puerilis institutio, quae plerumque praejudiciis malisque opinionibus nos depravat. Atqui praejudiciis imbuti igniculos , ac veluti virtutum scintillulas , quas in nobis ipsis habemus , sic restinguimus , ut nusquam naturae lumen appareat. Superna igitur luce destituti , quid nobis agendum sit plane ignoramus. Et sane *simul atque editi in lucem & suscepti sumus , in omni continuo pravitate , & in summa opinionum perversitate versamur ; ut pene cum lacte nutricis errorem suxisse videamur . Cum vero parentibus redditi , demum magistris traditi sumus , tum ita variis imbuimur erroribus , ut vanitati veritas , & opinioni confirmatae natura ipsa cedat .* Ita quidem pueriles suae aetatis institutiones deplorat Tullius (a).

III. Sensus , quorum familiari consuetudine duce natura Mens utitur , & quibus eam agi experimur , non parum rationem depravant . Eorum enim illecebris irretiti tanta rerum caducarum cupiditate inflammamur , ut nihil inanius , nihil levius esse existimemus , quam quae sensibus non subjiciuntur . Veritas igitur , quae sensibus inimica adversatur , homines

(a) *Lib. III. Tuscul. cap. I.*

nes fugiet, nisi caeleste praesto sit auxilium, quo Mens a sensuum consuetudine veluti abducatur.

IV. Cupiditatum lenocinia, quae hominum animos tenent, dici vix potest, quantam vivendi corruptelam inducant. Voluptatum enim amor, qui nobiscum nascitur, & progrediente aetate nutritur & crescit, ita animum rebus caducis, & quae sensibus patent, addicit, ut vix aut ne vix quidem ab iis mentem avocare possimus. His adde quod vitia ipsa depravatam humani ingenii indolem delectatione alliciant: unde fit, ut cupiditatum ardor, invita etiam ratione interdum in animo excitatus, aegre restingui queat, & nunquam plane restinguatur. Cupiditatum igitur morbos, quibus humanum genus plane consumtum affligebatur, nonnisi divinitus allata medicina sanare poterat.

V. Neque humani generis depravationi occurrere poterat Philosophia. Philosophis enim id muneris impositum erat, ut morum disciplinam & hominis officia docerent. Atqui tantum abest, ut ipsi perditis hominum moribus consuluerint, ut etiam liberiorem vivendi licentiam quandoque induxisse videantur. Sapientissima quidem Dei providentia probos quosdam viros subinde inter Ethnicos suscitavit, quorum vita & doctrina corruptionis atque igno-

ignorantiae tenebris veluti quasdam lucis scintillas afferret. Verum unius Philosophiae praeceptis atque institutis humanum genus instaurari & refici omnino non poterat.

Nam 1. paucos admodum exstitisse deprehendimus, qui Philosophiae praeceptis animi aegrotationibus medicinam adhibere elaboraverint. Quos enim Philosophos jactat antiquitas, ad eam sapientiam, quam consectari profitebantur, non modo hebetes & obtusi, sed caeci fuisse videntur. Nimirum Philosophorum nomine apud vulgus cohonestabantur, quod *mysterium sapientiae barba tantum celebraretur, ac pallio*, ut ait Lactantius (a).

2. Vetus Philosophia in summa inanitate versabatur. Omnia enim ad minutas subtilitates, ad inutiles disputationes, ad verborum sonitum revocabantur; quae quidem nihil conferre poterant, quo perditi hominum mores restituerentur, vitia radicitus evellerentur, & falsarum opinionum tenebrae dispellerentur. Eapropter eos *exercendae linguae caussa, vel advocandi gratia artem ipsam Philosophiae reperisse* jure redarguit modo laudatus Lactantius (b). Tum & Se-

---

(a) *Lib. III. de falsa Sapient.*
(b) *Loc. cit.*

& Seneca Philosophiam a primaeva institutione desciviſſe conqueritur. (*a*)

3. Non eminentem effigiem virtutis, sed adumbratam duntaxat imaginem conſectabantur vel ipſi, quos ex optimo more & ſanctiſſima diſciplina veteres commendarunt. Honor enim, ambitio, amicitia, leges, ſocietatis rationes, &c. virtutum omnium inter Philoſophos erant veluti fons, & origo. Unde quidem proficiſcebatur, quod quae bene vivendi praecepta Philoſophorum gymnaſia reſonabant, ea ne ipſi quidem ſuis moribus exprimerent. Turpiſſimi hujuſce vitii veteres Philoſophos arguit Tullius, quem loquentem audire praeſtat. *Haec eadem num cenſes apud eos ipſos valere, niſi admodum paucos, a quibus inventa, diſputata, conſcripta ſunt? Quotus enim quiſque Philoſophorum invenitur, qui ſit ita moratus, ita animo ac vita conſtitutus, ut ratio poſtulat? qui diſciplinam ſuam, non oſtentationem ſcientiae, ſed legem vitae putet?*

 qui

(a) *Epiſt. XCV.* Antiqua ſapientia nihil aliud, quam facienda & vitanda praecepit: & tunc longe meliores erant viri: poſtquam docti prodierunt, boni deſunt. Simplex enim illa & aperta virtus in obſcuram & ſollertem ſcientiam verſa eſt, docemurque diſputare, non vivere.

qui obtemperet ipse sibi, & decretis suis pareat? Videre licet alios tanta levitate & jactatione, iis ut fuerit non didicisse melius: alios pecuniae cupidos, gloriae nonnullos, multos libidinum servos; ut cum eorum vita mirabiliter pugnet oratio (a).

4. Quamplura sunt, quae vetus Philosophia non assequebatur; quae tamen perspecta habere omnino oportebat, ut a libidinum impetu vindicarentur, atque ab ignorantiae tenebris ad veritatis lucem homines evocarentur. Nimirum quae sint propria hominum officia; quae vera felicitas, ac beatitudo; qua via ad eam homines contendere possint; quo pacto Dei benevolentiam sibi peccator conciliet; quae merces, quae poena in altera vita bonis & malis retribuantur; haec quidem, atque id genus alia perquam necessaria esse, quae hominibus innotescant, nemo non videt. Atqui ea veteribus Philosophis vel prorsus ignota, vel incerta & obscura, vel falsis opinionibus implicata fuisse deprehendimus.

Quamobrem omnino oportebat, ut Deus ipse humani generis conditioni consuleret: atque ipsius vox loqueretur, quae cupiditatibus detractis, omnium falsarum opinionum temeritate direpta, certissimam se nobis ducem praeberet. De-

(a) *Tuscul. Lib. II. cap. IV.*

Demonstratur II. Humani animi depravatio, unde acri & vehementi quadam incitatione in vetitum nefas inflammamur, ejusmodi est, ut eam omnes licet inviti experiamur. Atqui humanae rationi impervium est, quo pacto tanta corruptela emendari possit. Lux igitur e caelo affulgere oportuit, quae a libidinum impetu homines vindicaret.

Quae enim hujusce depravationis caussa atque origo fuerit, humanae rationis acies superiori lumine destituta non assequitur. Neque igitur accepti vulneris gravitatem deprehendere, nec medicinam, quae huic paranda sit, reperire per se ipsa potest. Hinc sane hujus depravationis curationem Ethnicae Philosophiae prorsus ignotam fuisse videmus. Naturam enim sequi, naturae consentire, frui naturalibus principiis, secundum naturam vivere jubebat: atque hoc unum curabat, ut corruptae naturae desideriis modus duntaxat imponeretur, non ut radicitus extraherentur. Id quidem in Epicuro, qui de *cupiditatibus finiendis* disserebat, reprehendit Cicero, quamvis ipse mutatis vocibus idem doceat. Ait enim: *Qualis ista Philosophia est, quae non interitum afferat pravitatis, sed sit contenta mediocritate vitiorum? Quanquam in hac divisione* (cupiditatum scilicet in naturales, & non necessarias) *rem ipsam prorsus probo: elegantiam desidero. Appellet haec desideria naturae; cupiditatis*

tatis nomen servet alio, ut cum de avaritia, cum de intemperantia, cum de maximis vitiis loquetur, eam tanquam capitis accuset (a).

Demonstratur III. Vitia, in quae corrupta natura inflammati delabimur, id faciunt, ut infinito intervallo a Deo separemur. Oportebat igitur, ut aliquis veluti sequester intercederet, qui humanum genus sceleribus coopertum Deo conciliaret. Qui autem fieri potest, ut id humana ratio assequatur?

Demonstratur IV. Praecipuum Religionis officium est, ut Deum pro eo ac par est, veneremur. Sed qualis honor, quive cultus Deo tribuendus sit, nisi Deus ipse homines doceat, rationis lumine praelucente deprehendi nequit. Ut igitur recte Religio consisteret, ea Deo docente manifestari oportuit.

Demonstratur V. Non parvi tandem momenti argumentum esse vel illud potest, quo maxime urgeri possunt Deistae, ipsos nimirum Ethnicos Philosophos Divinae Revelationis necessitatem deprehendisse. Cum enim certum ducem, quem sequerentur, sibi praeeuntem non haberent, veluti in mari magno errare cogebantur. Hinc profecto non poterant, quin lucem divinitus immitti oportere ingenue fa-

(a) *De Fin. Lib. II. cap. IX.*

terentur, quae apertum monstraret iter, quaque duce verae Sapientiae fastigium attingerent. Id quidem fateri non dubitavit Plato (a), qui magna cum spe exspectandum esse aliquem

 jubet,

(a) *In Alcibiade II. ex versione Marsilii Ficini* : SOC. An vides non satis tutum tibi esse ad orandum pergere, ne quando te Deus audiens imprecantem ista tua sacrificia renuat, aliud vero quiddam fortuitum reportes? Mihi ergo videtur operae pretium esse quietem agere . . . . Quare necesse est exspectare, donec discatur quemadmodum ad Deum, atque ad homines habere se deceat. ALC. Quando erit o Socrates, & quis praeceptor? Jucundissime enim hunc hominem, quisquis erit agnoscam. SOC. Hic est cui tu curae es. Verum mihi videtur, quemadmodum Diomedi Minervam inquit Homerus ab oculis nebulam abstulisse, ut discerneret deum ab homine: sic & ab animo tuo prius oportere caliginem, qua nunc offunditur, auferre: deinde illa propius admovere, per quae seu bonum quid sit, sive malum, dignoscas: nunc enim impos esse videris. ALC. Auferat seu nebulam ille velit, sive quodcumque aliud. Etenim paratus sum nihil penitus praetermittere, quod ille praeceperit, quisquis denique sit, modo ipse sim melior evasurus. SOC. Atqui ille mirum in mo-

jubet, qui doceat, quemadmodum adversus Deum atque homines nos gerere oporteat. Videsis ad imam paginae oram ex binis ipsius Dialogis nonnulla in hanc rem excerpta loco superius citato.

ET-

---

modum tibi providet. ALC. In illud itaque tempus hoc sacrificium differre optimum fore censeo. SOC. Et recte quidem: tutius enim est, quam tanto periculo se subjicere.

In Phaedone. Mihi enim videtur, o Socrates, quemadmodum tibi quoque fortasse, de his quidem rebus manifesta veritas in vita praesenti, aut nullo modo, aut summa cum difficultate intelligi posse. Quae porro de his dicuntur, ea non omni modo explorare, & non prius desistere, quam examinando omnia defatigeris, mollis nimium judico esse viri. Oportet enim circa haec alterutrum efficere, aut discere invenireque quemadmodum se habeant: aut si haec fieri nequeant, optimam, atque tutissimam humanarum rationum eligere, qua quis tamquam rate vehatur, atque ita procellas hujus vitae pertranseat, si nequeat firmiori quodam vehiculo, vel divino aliquo verbo tutius, ac minori cum periculo tranare.

ETHICAE ELEMENTA.

ANTELOQUIUM.

THICA, quae morum disciplinam exhibet, quae humanorum affectuum omnium originem, objecta, & regulas aperit, quae tandem hominum officia, quaecunque ipsorum conditio inspiciatur; accurate prosequitur, Philosophiae pars est ceterarum facile praestantissima. Quod quidem ipsa quasi materia, quam tractat, & in qua versatur, perspicuum facit. Eam igitur omnino praeterire, aut leviter duntaxat attingere indignum Philosopho facinus esse jure quis dixerit. Sed quoniam is est Scholarum nostrarum mos, ut primo anno adolescentes Logicae, ac Metaphysicae studio Geometriae planae solidaeque atque Arithmeticae elementa adjiciant, Physicae & reliquae Matheseos institutiones proximo anno excepturi; hinc fieri solet, ut ipsi temporis angustiis ab Ethicae Philosophiae disciplina vel inviti excludantur. Quamobrem temporis brevitati prospicientes, gustationis

magis, quam justae πραγματείας instar, quamdam veluti Ethices adumbrationem Metaphysicae subjicimus: ea sane de caussa, ut nostri adolescentes primis Ethicae elementis ex hoc rivulo haustis, beatos deinde fontes per se ipsi adire possint. Eam enim esse humani ingenii indolem experimur, ut quas scientias sive artes per adolescentiam attingere nobis non licuit, ad earum studium, cum adoleverit aetas, vix aut ne vix quidem animum appellamus; quippe quos ipsius scientiae nominis, & vocum potissimum τεχνικῶν novitas absterret. Ita igitur adolescentes nostros institutos ad Grotium, Puffendorfium, Heineccium, Wollastonum, cum publica auctoritate licuerit, aliosque non ignobiles harum rerum Scriptores ire jubemus: ut penitiore Philosophiae moralis eruditione informentur, cujus heic praecipua tantum dogmata primoribus labiis degustarunt.

CAPUT I.

De Affectuum Humanorum Origine.

SEnsus, quo intime se affici unusquisque experitur, nativus fons est, unde sui ipsius amor proficiscitur: ille nimirum amor, quo ho-

homo ipse sibi conciliatur, & commendatur ad se conservandum & ad suum statum, & ad ea, quae conservantia sunt ejus status, diligenda. *Fieri* enim *non posset*, apposite (a) Tullius, *ut homines appeterent aliquid, nisi sensum haberent sui, eoque se & sua diligerent: ex quo* (nimirum sensu) *intelligi debet principium ductum esse se diligendi*.

Hunc autem amorem, quo Mens se ipsa diligit, atque id summa contentione appetit, ut conservetur, & beatitate perfruatur, a natura nobis insitum esse facile quisque comprehendit. Tale enim esse nostrum ingenium persentiscimus, ut in neutram partem moveamur quod spectat ad objecta, quibuscum nulla nobis est affinitas, aut quaelibet relatio: quae autem ad nos pertinent, atque *esse* nostrum, ut ita inquam, attingunt; ea quidem amore, si utilia deprehendimus, sin autem noxia, odio prosequamur. Atque adeo id obtinet, ut quo nobis propiora & conjunctiora esse objecta sentimus, eo flagrantiore studio ad ea feramur. Id autem nonnisi ex amore, quo nos ipsi diligimus, proficiscitur. Sui enim amore capta Mens hoc acrius ac vehementius seipsam diligit, quo magis cetera amat.

Atque hinc sane oritur, ut affectus omnes, qui-

(a) *De Fin. Lib. III. cap. V.*

ignorantiae tenebris veluti quasdam lucis scintillas afferret. Verum unius Philosophiae praeceptis atque institutis humanum genus instaurari & refici omnino non poterat.

Nam 1. paucos admodum exstitisse deprehendimus, qui Philosophiae praeceptis animi aegrotationibus medicinam adhibere elaboraverint. Quos enim Philosophos jactat antiquitas, ad eam sapientiam, quam consectari profitebantur, non modo hebetes & obtusi, sed caeci fuisse videntur. Nimirum Philosophorum nomine apud vulgus cohonestabantur, quod *mysterium sapientiae barba tantum celebraretur, ac pallio*, ut ait Lactantius (a).

2. Vetus Philosophia in summa inanitate versabatur. Omnia enim ad minutas subtilitates, ad inutiles disputationes, ad verborum sonitum revocabantur; quae quidem nihil conferre poterant, quo perditi hominum mores restituerentur, vitia radicitus evellerentur, & falsarum opinionum tenebrae dispellerentur. Eapropter eos *exercendae linguae caussa, vel advocandi gratia artem ipsam Philosophiae reperisse* jure redarguit modo laudatus Lactantius (b). Tum & Se-

(a) *Lib. III. de falsa Sapient.*
(b) *Loc. cit.*

& Seneca Philosophiam a primaeva institutione desciviffe conqueritur. (a)

3. Non eminentem effigiem virtutis, sed adumbratam duntaxat imaginem consectabantur vel ipsi, quos ex optimo more & sanctissima disciplina veteres commendarunt. Honor enim, ambitio, amicitia, leges, societatis rationes, &c. virtutum omnium inter Philosophos erant veluti fons, & origo. Unde quidem proficiscebatur, quod quae bene vivendi praecepta Philosophorum gymnasia resonabant, ea ne ipsi quidem suis moribus exprimerent. Turpissimi hujusce vitii veteres Philosophos arguit Tullius, quem loquentem audire praestat. *Haec eadem num censes apud eos ipsos valere, nisi admodum paucos, a quibus inventa, disputata, conscripta sunt? Quotus enim quisque Philosophorum invenitur, qui sit ita moratus, ita animo ac vita constitutus, ut ratio postulat? qui disciplinam suam, non ostentationem scientiae, sed legem vitae putet?* qui

Z

(a) *Epist. XCV.* Antiqua sapientia nihil aliud, quam facienda & vitanda praecepit: & tunc longe meliores erant viri: postquam docti prodierunt, boni desunt. Simplex enim illa & aperta virtus in obscuram & sollertem scientiam versa est, docemurque disputare, non vivere.

qui obtemperet ipse sibi, & decretis suis pareat? Videre licet alios tanta levitate & jactatione, iis ut fuerit non didicisse melius: alios pecuniae cupidos, gloriae nonnullos, multos libidinum servos; ut cum eorum vita mirabiliter pugnet oratio (a).

4. Quamplura sunt, quae vetus Philosophia non assequebatur; quae tamen perspecta habere omnino oportebat, ut a libidinum impetu vindicarentur, atque ab ignorantiae tenebris ad veritatis lucem homines evocarentur. Nimirum quae sint propria hominum officia; quae vera felicitas, ac beatitudo; qua via ad eam homines contendere possint; quo pacto Dei benevolentiam sibi peccator conciliet; quae merces, quae poena in altera vita bonis & malis retribuantur; haec quidem, atque id genus alia perquam necessaria esse, quae hominibus innotescant, nemo non videt. Atqui ea veteribus Philosophis vel prorsus ignota, vel incerta & obscura, vel falsis opinionibus implicata fuisse deprehendimus.

Quamobrem omnino oportebat, ut Deus ipse humani generis conditioni consuleret: atque ipsius vox loqueretur, quae cupiditatibus detractis, omnium falsarum opinionum temeritate direpta, certissimam se nobis ducem praeberet. De-

(a) *Tuscul. Lib. II. cap. IV.*

Demonstratur II. Humani animi depravatio, unde acri & vehementi quadam incitatione in vetitum nefas inflammamur, ejusmodi est, ut eam omnes licet inviti experiamur. Atqui humanae rationi impervium est, quo pacto tanta corruptela emendari possit. Lux igitur e caelo affulgere oportuit, quae a libidinum impetu homines vindicaret.

Quae enim hujusce depravationis caussa atque origo fuerit, humanae rationis acies superiori lumine destituta non assequitur. Neque igitur accepti vulneris gravitatem deprehendere, nec medicinam, quae huic paranda sit, reperire per se ipsa potest. Hinc sane hujus depravationis curationem Ethnicae Philosophiae prorsus ignotam fuisse videmus. Naturam enim sequi, naturae consentire, frui naturalibus principiis, secundum naturam vivere jubebat: atque hoc unum curabat, ut corruptae naturae desideriis modus duntaxat imponeretur, non ut radicitus extraherentur. Id quidem in Epicuro, qui de *cupiditatibus finiendis* disserebat, reprehendit Cicero, quamvis ipse mutatis vocibus idem doceat. Ait enim: *Qualis ista Philosophia est, quae non interitum afferat pravitatis, sed sit contenta mediocritate vitiorum? Quamquam in hac divisione* (cupiditatum scilicet in naturales, & non necessarias) *rem ipsam prorsus probo: elegantiam desidero. Appellet haec desideria naturae; cupidi-*

 tatis

tatis nomen servet alio, ut cum de avaritia, cum de intemperantia, cum de maximis vitiis loquetur, eam tanquam capitis accuset (a).

Demonstratur III. Vitia, in quae corrupta natura inflammati delabimur, id faciunt, ut infinito intervallo a Deo separemur. Oportebat igitur, ut aliquis veluti sequester intercederet, qui humanum genus sceleribus coopertum Deo conciliaret. Quî autem fieri potest, ut id humana ratio assequatur?

Demonstratur IV. Praecipuum Religionis officium est, ut Deum pro eo ac par est, veneremur. Sed qualis honor, quive cultus Deo tribuendus sit, nisi Deus ipse homines doceat, rationis lumine praelucente deprehendi nequit. Ut igitur recte Religio consisteret, ea Deo docente manifestari oportuit.

Demonstratur V. Non parvi tandem momenti argumentum esse vel illud potest, quo maxime urgeri possunt Deistae, ipsos nimirum Ethnicos Philosophos Divinae Revelationis necessitatem deprehendisse. Cum enim certum ducem, quem sequerentur, sibi praeeuntem non haberent, veluti in mari magno errare cogebantur. Hinc profecto non poterant, quin lucem divinitus immitti oportere ingenue fateren-

(a) *De Fin. Lib. II. cap. IX.*

terentur, quae apertum monstraret iter, quaque duce verae Sapientiae fastigium attingerent. Id quidem fateri non dubitavit Plato (*a*), qui magna cum spe exspectandum esse aliquem

 jubet,

(a) *In Alcibiade II. ex versione Marsilii Ficini* : SOC. An vides non satis tutum tibi esse ad orandum pergere, ne quando te Deus audiens imprecantem ista tua sacrificia renuat, aliud vero quiddam fortuitum reportes? Mihi ergo videtur operae pretium esse quietem agere . . . . Quare necesse est exspectare, donec discatur quemadmodum ad Deum, atque ad homines habere se deceat. ALC. Quando erit o Socrates, & quis praeceptor? Jucundissime enim hunc hominem, quisquis erit agnoscam. SOC. Hic est cui tu curae es. Verum mihi videtur, quemadmodum Diomedi Minervam inquit Homerus ab oculis nebulam abstulisse, ut discerneret deum ab homine: sic & ab animo tuo prius oportere caliginem, qua nunc offunditur, auferre: deinde illa propius admovere, per quae seu bonum quid sit, sive malum, dignoscas: nunc enim impos esse videris. ALC. Auferat seu nebulam ille velit, sive quodcumque aliud. Etenim paratus sum nihil penitus praetermittere, quod ille praeceperit, quisquis denique sit, modo ipse sim melior evasurus. SOC. Atqui ille mirum in mo-

jubet, qui doceat, quemadmodum adversus Deum atque homines nos gerere oporteat. Videsis ad imam paginae oram ex binis ipsius Dialogis nonnulla in hanc rem excerpta loco superius citato.

ET-

---

modum tibi providet. ALC. In illud itaque tempus hoc sacrificium differre optimum fore censeo. SOC. Et recte quidem: tutius enim est, quam tanto periculo se subjicere.

In Phaedone. Mihi enim videtur, o Socrates, quemadmodum tibi quoque fortasse, de his quidem rebus manifesta veritas in vita praesenti, aut nullo modo, aut summa cum difficultate intelligi posse. Quae porro de his dicuntur, ea non omni modo explorare, & non prius desistere, quam examinando omnia defatigeris, mollis nimium judico esse viri. Oportet enim circa haec alterutrum efficere, aut discere invenireque quemadmodum se habeant: aut si haec fieri nequeant, optimam, atque tutissimam humanarum rationum eligere, qua quis tamquam rate vehatur, atque ita procellas hujus vitae pertranseat, si nequeat firmiori quodam vehiculo, vel divino aliquo verbo tutius, ac minori cum periculo tranare.

ETHICAE ELEMENTA.

ANTELOQUIUM.

THICA, quae morum disciplinam exhibet, quae humanorum affectuum omnium originem, objecta, & regulas aperit, quae tandem hominum officia, quaecunque ipsorum conditio inspiciatur, accurate prosequitur, Philosophiae pars est ceterarum facile praestantissima. Quod quidem ipsa quasi materia, quam tractat, & in qua versatur, perspicuum facit. Eam igitur omnino praeterire, aut leviter duntaxat attingere indignum Philosopho facinus esse jure quis dixerit. Sed quoniam is est Scholarum nostrarum mos, ut primo anno adolescentes Logicae, ac Metaphysicae studio Geometriae planae solidaeque atque Arithmeticae elementa adjiciant, Physicae & reliquae Matheseos institutiones proximo anno excepturi; hinc fieri solet, ut ipsi temporis angustiis ab Ethicae Philosophiae disciplina vel inviti excludantur. Quamobrem temporis brevitati prospicientes, gustationis

homo ipse sibi conciliatur, & commendatur ad se conservandum & ad suum statum, & ad ea, quae conservantia sunt ejus status, diligenda. *Fieri* enim *non posset*, apposite (*a*) Tullius, *ut homines appeterent aliquid, nisi sensum haberent sui, eoque se & sua diligerent: ex quo* (nimirum sensu) *intelligi debet principium ductum esse se diligendi*.

Hunc autem amorem, quo Mens se ipsa diligit, atque id summa contentione appetit, ut conservetur, & beatitate perfruatur, a natura nobis insitum esse facile quisque comprehendit. Tale enim esse nostrum ingenium persentiscimus, ut in neutram partem moveamur quod spectat ad objecta, quibuscum nulla nobis est affinitas, aut quaelibet relatio: quae autem ad nos pertinent, atque *esse* nostrum, ut ita inquam, attingunt; ea quidem amore, si utilia deprehendimus, sin autem noxia, odio prosequamur. Atque adeo id obtinet, ut quo nobis propiora & conjunctiora esse objecta sentimus, eo flagrantiore studio ad ea feramur. Id autem nonnisi ex amore, quo nos ipsi diligimus, proficiscitur. Sui enim amore capta Mens hoc acrius ac vehementius seipsam diligit, quo magis cetera amat.

Atque hinc sane oritur, ut affectus omnes, qui-

(a) *De Fin. Lib. III. cap. V.*

quibus aut bonum appetimus, aut a malo declinamus, ex amore nostri tanquam e suo fonte dimanent. Sive enim amamus, sive laetamur, sive cupimus, sive speramus, sive tandem metuimus; profecto nos ipsi diligimus: adeo quidem, ut sui ipsius amor varias veluti formas indutus in singulis animi affectionibus delitescat.

Et sane amor, quo bono obviam venienti veluti occurrimus, ut illud complectamur, non est nisi amor, quo nos ipsi diligimus. Neque enim aliquid nobis oblatum bonum esse judicamus, nisi illud animum moveat, & veluti quadam naturali congruentia ad sese alliciat; ita quidem, ut nobis illud conducere, & bene per illud nobis esse videatur. Atque id quidem in caussa est, quamobrem amor conjunctionem expetat; bono enim quod amamus conjungi, atque inde beari contendimus.

Hic autem amor *laetitia* nuncupatur, si bonum praesens sit, quod jam adepti sumus; *libido* autem, sive *cupiditas*, si futurum est; *spes* tandem, si bonum illud assecuturos esse confidimus.

Eadem praeterea sui ipsius amoris vestigia in aliis animi affectionibus, quae ex mali declinatione oriuntur, inspicere licet. Cum enim quae vitae nostrae statum perturbant, aspernamur, & quantum efficere possumus a nobis repellimus; nihil equidem nobis ipsis carius

esse

esse ostendimus. Etenim in iis mali rationem inesse judicamus, quae nihil nobis prodesse, aut nocere deprehendimus. Ex malis autem *metus* & *aegritudo* nascitur: metus quidem ex futuris; aegritudo vero ex praesentibus. Quae enim venientia metuuntur, eadem instantia aegritudine nos afficiunt.

Paucis haec omnia complectitur Augustinus: *Amor inhians habere, quod amatur, cupiditas; id autem habens, eoque fruens; laetitia; fugiens quod ei adversatur, timor est; idque si acciderit sentiens, tristitia est* (a). Qui sane amor non est, nisi sui ipsius amor, ejusdem Augustini sententia. Inquit enim: *In eo quod amas, vis, ut bene tibi sit: & in eo quod times, non vis, ut male tibi sit* (b).

Jam vero sui ipsius amor tam late patet, atque adeo se quibuscunque voluntatibus immiscet, ut id in caussa sit, quare voluptas sola sit, quae nos vocet ad se, & alliciat suapte natura. Nimirum ita nos comparatos esse experimur, ut nihil amplectamur, nisi delectet; atque illud ceteris posthabitis eligamus, quod vehementius delectaverit; ac tandem eo ardentiore studio inflammemur, quo jucundiore suavitate perfundamur.

Hanc

(a) *De Civ. Dei Lib. XIV. cap. VII.*
(b) *In Psalm. LXXIX.*

Hanc quidem humanae voluntatis indolem perspicue aperit laudatus Augustinus, cujus verba hic exscribere placet, ut tria haec, quae modo innuimus, distinctius explicentur. 1. *Voluntas ipsa nisi aliquid occurrat, quod delectet atque invitet animum, moveri nullo pacto potest.* 2. *Quod amplius nos delectat, secundum id operemur necesse est.* 3. *Tanto quidque vehementius volumus, quanto certius quam bonum sit novimus, eoque delectamur ardentius* (a).

Quod autem ita facta sit hominis voluntas, ut delectatione agatur: 1. ipsa volendi notio explicata demonstrat. Quid enim volumus, nisi quod amamus? Quid autem amamus, nisi quod nobis ipsis volumus, ac proinde carum nobis habemus? Quid tandem carum habemus, nisi quod placet, allicit, ac delectat? Id igitur volumus, quo delectamur.

2. Insitus in nobis est beatitudinis amor, qui adeo nos occupat, ut in nostra potestate non sit velle non esse beatos. Atque hinc proficiscitur, ut quaecunque bona particularia propterea consectemur, quia quamdam veluti nostrae beatitudinis partem ea comprehendere persuasum habemus. Atqui cum ea ita cogitatio-

(a) *Lib. I. Qu. II. ad Simplic. Exposit. in Epist. ad Gal. De pecc. mer. Lib. II. cap. XVII.*

tatione complectimur, eadem jucunda ac suavia esse nobis exhibemus. Propterea igitur ea volumus, quia nos delectant.

3. Unusquisque experitur eo se ardentius aliquid appetere, quo magis illud animi affectionibus congruit. Quicunque autem animi affectus non est, nisi amor, quo se ipse diligit. Quo igitur objecta sunt jucundiora, hoc ad ea adipiscenda incitamur vehementius.

4. Voluntas sequitur judicium. Atqui perinde nos *actu* judicare compertum est, atque animo affecti sumus. Perinde igitur objecta volumus, atque nos ea delectant. Nimirum volumus, prout objecta nobis consentanea esse deprehendimus.

CAPUT II.

De Obligationis origine.

JAM porro cum haec sit humani animi affectio, ut se beatum ac felicem esse vehementer appetat: si homo sibi ipse relictus in se uno sua omnia ponat, adeo miser atque infelix est, ut ad miseriam natus esse sempiternam videatur. Homo enim naturali cupiditate inflammatus ad beatitudinem contendit, ut nihil magis. Atqui tale bonum, ex quo bea-

beatus effici potest, in se ipse assequi homo nequit. Beatitudinis igitur desperatione occupatus misere vivat oportet.

Nam 1. summam rerum omnium inopiam in se homo experitur; sibi ipse non sufficere persentiscit; se perfectionis & conservationis indigere agnoscit; ad omnia imbecillem se esse deprehendit; cupiditatibus tandem torquetur, quae intus in animo inclusae inter se dissident atque discordant. Atqui *non alia huic verbo, cum beatum dicimus, subjecta notio est, nisi secretis malis omnibus cumulata bonorum complexio*, ut Tullii (a) verbis loquamur. Igitur *ad beate vivendum nemo seipso contentus esse potest*, ut idem Tullius (b).

2. Singuli experimur amorem nostrum tam anxium ac sollicitum foras prosilire, ut animus veluti e seipso egredi cupiat. Extrinsecus igitur quaerit animus id, unde beari possit, & cui propterea amorem suum religare cupit. Nihil ergo in se habet homo, quod ipsum beatum efficiat. Adeo verum est, quod, Augustino docente, *rationalis creatura ita facta est, ut sibi ipsa bonum, quo beata sit, esse non possit* (c).

3. Ipsa

(a) *Tuscul. Lib. V. cap. X.*
(b) *De Fin. Lib.* . . .
(c) *Epist. CXX. cap. XXIII.*

3. Ipsa tandem humanae Mentis conditio postulat, ut illa in seipsa beata esse non possit. Creatura enim ratione praedita cum distorta ac perversa voluntate creari nequit: Ejus autem voluntas recta & bona esse nequit, nisi Deum rectitudinis omnis ac bonitatis normam ut ultimum finem diligat. Mens igitur si a Deo suo veluti centro aberret, atque aliud extremum diligat, quemadmodum perversa & mala, ita irrequieta & sollicita sit oportet. Jure igitur suo ad Deum clamat Augustinus: *Fecisti nos ad te, & inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te* (a).

Quamobrem bonum illud, quo felix beatusque fruatur, extra se quaerat homo necesse est. Quaevis autem creatae res, quae sese extrinsecus homini offerunt, ejusmodi non sunt, ut beatitudinem illam, ad quam homo contendit, ipsi impertire valeant. Nam 1. immensus est humanae voluntatis appetitus, quem nonnisi immensum bonum explere potest. Atqui quaecunque singularia objecta finita sunt, & certis limitibus circumscripta; quaeque propterea *relativae*, ut ajunt, bonitatis partem aliquam comprehendunt. Ergo &c. Unde quidem est, ut quo affluentius homo voluptates undique hauriat, eo gravius, ardentiusque sitiat.

(a) *Confess. Lib. I. cap. I.*

sitiat. Hunc autem nonne recte miserrimum dixeris?

2. Bonum illud, quo fruens homo beatus efficitur, stabile ac perpetuum esse oportet; quippe boni fragilitas amittendae beatitudinis timorem affert; timor autem sollicitudinem, quae felicitati adversatur. Atqui singulae res creatae, fragiles sunt & caducae, quae ubi sese fruendas homini praebent, continuo occidunt, aut vicissitudinem subeunt. Beatae igitur vitae effectrices esse nequeunt.

3. Aviditas illa, qua singularia objecta expetimus, atque aliis arreptis ad alia contendimus, ea ad beatitudinem nostram nihil conferre demonstrat. Nam *qui beatus est*, ait (a) Tullius, *non intelligo, quid requirat, ut sit beatior; si est enim quod desit, ne beatus quidem est*.

Ut igitur verum suae beatitudinis fontem homo reperiat, universas res creatas praetergrediatur oportet. Deus unus est, ex quo beatitudinem suam homo haurire potest. Ipse enim 1. est summum bonum bona omnia complectens, unde immensa humanae voluntatis aviditas satiari potest. 2. Bonum est firmum ac stabile: beatitudinis igitur perennitatem promittit. 3. Bonitatis rationem omnem exhau-

(a) *Tuscul. Lib. V. cap. VIII.*

haurit; neque igitur defectus boni, neque alia mali ratio in eo deprehendi potest (*a*). 4. In se beatissimus est, atque ipse sibi ad fruendum aptissimus; in eo igitur homini intelligenti extremum beatitudinis finem collocare licet. Profecto, ut Augustino auctore utamur, *in rebus a Deo factis tam magnum bonum est natura rationalis, ut nullum sit bonum, quo beata sit, nisi Deus* (*b*).

Ex his autem primae obligationis, quam in se homo deprehendit, origo aperitur. Obligationis enim nomine veluti quoddam vinculum intelligitur, quo quis cum altero adstringitur & colligatur. Quod sane nomen inane apud homines esset, & nihil sonaret, nisi reapse in se homo aliquid comprehenderet, unde conjunctionis vinculum proficiscatur. Atqui

(a) Deprehendit id Seneca, cum *Epist. LXXIV.* cetera quaecunque *opinione bona esse, nomen* quidem *habere commune cum veris*, at *boni proprietatem* haud illis inesse docet; atque hinc fieri subnectit, quod *nec implere nos ulla felicitas potest*. Hujusque rei caussam reddens ait: *Caussa autem est, quod non pervenimus ad illud bonum immensum & insuperabile, ubi necesse est resistat voluntas nostra, quia ultra summum non est locus*.

(*b*) *De Nat. boni cap. VII.*

queat: 1. Mens enim humana, quatenus rationis particeps est, tam immensum habet appetitum, ut nulla re alia satiari, ac propterea beari possit, nisi solius Dei immensitate. Hoc igitur bono destituta, in maximam miseriam incidat oportet. 2. Durum est contra appetitum contendere, & grave supplicium boni, quod appetitur, desperatio. Atqui suapte natura ad eam beatitudinem Mens fertur, quae in Deo fruendo collocatur. Miserrima igitur est a Deo exul atque extorris.

Quoniam autem si nulla suppeteret via, lex illa homini innotescere non posset; hinc Deus ipse ejusmodi nobis auxilia suppeditavit, quibus latae legis notitiam assequeremur. Haec autem cognoscendae legis *media* in sensu tum intimo, tum extimo conclusit; unde ratiocinationis opera propria officia per se quisque haurire posset.

Nam 1. in animis hominum moralem Sensum ingeneravit, quem intus in nobis latentem nemo est, quin persentiscat. Is autem est, qui sese explicat, ac veluti foras prodit, cum & mendacium, & injuriam, & turpitudinem omnem invisa nobis & ingrata esse experimur. Atque id ratiocinationem omnem, ac praejudicatam opinionem antevertit. Neminem enim invenies, qui decipi velit: adeo cuique amica veritas; neminem, qui laedi amet: adeo cara incolumitas; neminem tan-

 dem,

dem, qui inhoneſtus haberi cupiat: adeo bene morata ſibi Mens eſt. Hic autem Veritatis, Juſtitiae, Honeſtatis Senſus ante omnem deliberationem vel nobis invitis obverſatur.

Ex his igitur veluti quibuſdam ſeminibus evolutis atque explicatis, quid juſtum, quidve injuſtum, quid agere, quidve praeterire debeat unuſquiſque deprehendit. Quod quidem alibi proſecuti ſumus.

2. Exterior Senſus alter fons eſt, unde officiorum hominis cognitio proficiſcitur. Cum enim alios noſtri ſimiles nobiſcum una verſari inſpiciamus, quos ad eumdem beatitudinis finem deſtinatos eodem, quo nos, appetitu illuc ferri deprehendimus; fieri nequit, quin inde mutua nobis cum iis officia eſſe colligamus. Quibus & illud accedit, quod in ſocietate conſtituti alii aliorum ope atque auxilio indigent; unde quidem id ſibi praeſtandum eſſe facile quivis intelliget, ut alios eadem, ac ſeipſum, benevolentia proſequatur, neque id aliis faciat, quod ſibi fieri nolit.

CA-

CAPUT III.

De Juris Naturalis Principio.

BEatitudinis appetitum natura hominibus insitum, unius Dei immensitate explendum, caussam esse, quamobrem Deo obligetur homo, jam vidimus. Hinc suam leges arcessere originem animadvertimus, quippe quae conditiones sunt, quae homini servandae praescribuntur, ut suo fine potiatur. Hujusmodi tandem leges, quarum complexio κατ' ἐξοχὴν *Jus* appellatur, interioris, atque exterioris Sensus ope homini aperiri diximus. Illud modo investigandum superest, quodnam inter ea, quae ratiocinationis opera ex duplici hoc cognitionum nostrarum fonte haurimus, commune sit ac generale jus naturae cognoscendi principium: quaenam nimirum sit ea veritas, unde veluti e quodam semine universa hominum officia efflorescant. Id *Principium Cognoscitivum* appellant.

In hac porro re definienda inter se diffident Philosophi, atque alii alias vias ingressi variam aperiunt officiorum hominum originem. Celebriores duntaxat sententias delibasse pro instituti ratione nobis satis erit.

 I. Pri-

litiosum, petulans, & facile irritabile, atque ad noxam inferendam promtum & validum. Ut igitur homo incolumis vivat, suisque fruatur bonis, omnino oportet, ut ad societatem feratur; ita nimirum alios sui similes amice accipiat, ut hi non modo ipsum non laedant, sed ad sui ipsius commodis prospiciendum incitentur. Quamobrem hanc esse totius juris naturalis originem constituit, *cuilibet nimirum homini, qui bene beateque esse velit, quantum in se est, colendam esse & servandam socialitatem* (a).

His autem quae Grotius & Puffendorfius disputant, plura sunt, quae vulgo opponere solent. 1. Ajunt plerisque erga Deum & nos ipsos officiis locum relinqui, etiamsi homo ab omni humana societate sejunctus in orbe terrarum viveret.

2. Objiciunt statutum principium nulla fulgere evidentia. Vel ipsi enim, quibus illud arridet, in medio relinquunt, num homines necessitate potius aut utilitate compulsi, an vero Dei lege obstricti societatem ament, an demum ad illam natura duce ferantur.

3. Grotio potissimum illud opponunt, quod jus naturae futurum esse dixerit, licet non esse Deus concipiatur. Jus enim omne a Deo profici-

(a) *De Offic. Hom. & Civ. Lib. II. cap. III.*

ficiſcitur ; nihilque juſtum aut injuſtum foret, ſi Deum eſſe, rebuſque humanis providere negaveris. Quod quidem praeter alios ipſe Tullius agnovit. Ait enim: *Haud ſcio, an, pietate adverſus Deos ſublata, fides etiam & ſocietas humani generis, & una excellentiſſima virtus Juſtitia tollatur* (a). Et ſane licet ſint actiones in ſe & natura ſua bonae : at juſtae illae dici non poſſunt ſine jure : Jus autem intelligi nequit ſine lege; neque lex ſine legislatoris voluntate concipi poteſt. Nulla igitur eſſet veri nominis obligatio, quae ex naturali actionum bonitate proficiſceretur.

III. Paullo aliter rem perſequitur Riccardus Cumberlandus. Is enim in *mutuà* hominum *benevolentiâ* juris naturalis originem ſitam eſſe ſtatuit. Beatitudinem enim veluti proprium finem homini a Deo conſtitutam, & *media*, quibus illam aſſequatur, propoſita eſſe docet. Cum autem beatitudo, quae hominis in praeſenti conditione propria eſt, in eo collocata ſit, ut corpus dolore, animus vero aegritudine vacet ; hinc leges naturae ad hujuſmodi felicitatem homini comparandam ordinantur. Id igitur harum legum fundamentum erit, quo ſervato homines ſuum finem attingunt, quove neglecto ab eo longe aberrant. Atqui hominum

(a) *De Nat. Deor. Lib. I. cap. II.*

num felicitas consistere nequit, nisi mutua seipsi, quoad maxime possunt, benevolentia complectantur. Haec igitur radix est naturalium legum, ut quae hujusmodi felicitatem spectant.

IV. Tandem Joann. Gottlieb Heineccius ex *amore* veluti proprio fonte totum jus naturae & gentium prono alveo fluere arbitratur. Nimirum ipse primum constituit Deum, utpote infinitae sapientiae ac bonitatis, id velle, ut homines, quos condidit, vere felices sint ac beatissimi. Cum vero humanarum actionum liberarum norma sit Dei voluntas, ac propterea fons juris naturae & justitiae; hinc naturae leges hominum caussa a Deo conditae illuc profecto respiciunt, ut homines vera felicitate perfruantur. Jam porro vera hominis felicitas in fruitione boni, malique absentia consistit. Id igitur naturae leges intendunt, ut vero bono perfruamur, malumque vitemus. Atqui vero bono frui non possumus, nisi per amorem. Amor igitur juris naturae principium ac veluti compendium est. Ita quidem totidem fere verbis disserit laudatus auctor (*a*).

Ex his autem propositiones, quae legum naturalium primordia sunt, colligit Heineccius. Quae

(a) *De Jur. nat. & gent. Lib. I. cap. III.* §. *77. & seqq.*

nemo cogi, vel externa obligatione adstringi possit. Quae igitur ex amore derivantur officia, ea quidem *humanitatis*, sive quae *imperfecta* vocant, non autem *perfecta* sunt.

Verum ad haec Heineccius ipse respondet, (a) 1. Decalogi leges, quae perfecta aeque, ac imperfecta officia inculcant, ad amorem veluti ad suum principium ab ipso Servatore revocari. 2. Amorem, unde jus naturae proficiscitur, tum propensionem alteri benefaciendi, tum propositum complecti, ne alterum laedamus, atque ut ei tribuamus, quae jure etiam perfecto debemus.

2. Objiciunt naturae leges in hoc systemate ex nostri utilitate derivari; quippe illuc omnia respiciunt, ut homines sui felicitatem assequantur. Sed quoniam hisce auctoribus vera non esse utilitas aestimatur, quae publicae utilitati, aut Dei obsequio aliquid deroget; privata utilitas juris mater non erit.

V. Longe a reliquis discedit Thomas Hobbesius Malmesburiensis senex, qui naturam hominum, non qualis a Deo prodiit, aut esse debuit, sed qualis in praesens est vitiis depravata, astute rimatus, solam utilitatem naturalis juris fontem ac principium statuit; Epi-

(a) *Praefat. ad Elem. Jur. Nat. & Gent.*

Epicurum sane secutus, cujus est πολυθρύλλητον illud apud Horatium (a)

. . . Utilitas justi prope mater & aequi . . .
Nec natura potest justo secernere iniquum.

Cum enim homo sui studiosissimus sit, nihil in ipso antiquius amore sui est. Hic autem amor propriam utilitatem unice quaerit, cui cetera omnia refert, atque adjungit. Atqui naturalis est sui ipsius amor. Naturalis igitur homini lex est utilitas propria. Hinc si quae respuit homo sive in domestica, sive civili societate, postulante utilitate cedit ac respuit.

Longum est prosequi quae ex hoc principio fluunt, & quae jus naturae plane evertunt. Nihil enim est Hobbesio justum honestumque, nisi quod utile; nihil injustum ac turpe, nisi quod noxium. Porro cum leges humanae plures actiones utiles aut noxias faciant coactione adjecta; hinc ab humanis legibus actionum honestatem repetit, atque a coactione jus omne derivat. Humanis nimirum institutis, docente Hobbesio, justi injustique notio debetur.

CA-

(a) *Lib. I. Satyr. III. 89. 113.*

CAPUT IV.

De Hominis Officiis.

QUod Graeci Philoſophi δεόν, & Stoici καθῆκον, Latini Tullio interprete *Officium* dixere. Eſt autem Officium *actio ex obligatione legibus conformanda*. Unde quidem colligitur ad liberas duntaxat hominum actiones officium pertinere, ut quae legibus ſubjiciuntur.

Quoniam vero actionum, quae in hominum poteſtate ſitae ſunt, duplex fons eſt Intellectus & Voluntas; hinc in actiones morales utraque facultas aequo jure concurrit: adeo quidem ut niſi intelligatur, aut libere agatur, nullus officio locus relinqui queat. Ita autem comparata eſt Voluntas, ut nihil appetat vel averſetur, niſi ab Intellectu veluti ducatur. Nequit igitur Voluntas actionem tanquam juſtam edere, neque ab ea tanquam injuſta abhorrere, niſi Intellectus comparatione inſtituta cum lege juſtam vel injuſtam eam eſſe deprehenderit.

Haec porro ratiocinatio, ſive de juſtis & injuſtis actionibus *in individuo*, ut ajunt, ratiocinandi facultas vocatur *Conſcientia*; quae

qui-

Porro quaevis fuerit aestuantis animi dubitatio, tutiorem partem sequi debemus. Cum enim animus anceps sit, impetu potius & caeca optione, quam ratione praevalente ductus ad alteram pro libertate partem dilabi potest. Hinc recte Tullius: *Bene praecipiunt, qui negant quidquam agere; quod dubites aequum sit, an iniquum. Aequitas enim lucet; dubitatio autem cogitationem significat injuriae* (a).

Ut autem ad propositum redeamus: I. Officia ratione obligationis, ex qua quisque, quod officii est, facit, *perfecta* vel *imperfecta* dicuntur. Ad primum genus attinent ea, ad quae jure perfecto obligamur, lege nimirum, quae poenae sanctionem adnexam habet; ita ut si ea non praestiterimus, ad ea praestanda jure cogi possimus. Hujusmodi sunt neminem laedere, & quod suum est cuique tribuere. Haec autem pervulgato illo axiomate continentur, *Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris*. Ad

(a) *De Offic. Lib. I. cap. IX.* Ciceronis sententiae affinia sunt, quae tradit Plutarchus in Timoleonte: *Requiritur non modo, ut quod agitur, sit honestum justumque, sed firma ac constans adsit persuasio, unde fiat actio, ut quod fit, fiat ideo, quod animus ita faciendum judicaverit.*

Ad alterum genus attinent, quae ex virtute & honestate proficiscuntur; ad ea nimirum praestanda stricto jure cogi non possumus: licet ea omittere, cum sese nobis offert occasio, ipsi hominum naturae repugnet. Atque hinc est, quod si quis perfecta officia violaverit, illatum damnum reparare obligetur, non item vero, si imperfecta. Hujusmodi autem officia complectitur illud axioma, *Quodcunque ab aliis tibi fieri vis, id aliis facito.* Atque haec in duas classes dispesci solent. Vel enim absque proprio detrimento praestantur, eaque *humanitatis*, seu *innoxiae utilitatis*; vel aliquod benefacienti detrimentum afferunt, eaque *beneficentiae* officia dici consueverunt.

II. Officia perfecta alia sunt *absoluta*, alia *hypothetica*. Illa ex obligatione *connata*, haec vero ex *acquisita* originem habent. Scilicet absolutum officium est, quod homo ab homine exigere potest, nullo posito jure, quod per factum aliquod acquisierit. Ita jure quis ab alio exigit, ne occidatur, idque non alicujus facti ratione, quo sibi jus illud comparaverit. Hypotheticum vero, quod posito aliquo jure per factum acquisito exigitur. Ita quod res ab alio mihi direptae sint, jure conqueri non possum, nisi jus aliquod in eas acquisierim.

III. Cum autem hujusmodi jus vel *Dominii*, vel *Pacti* vi comparari possit; hinc hypothetica officia vel ex dominio, vel pacto pro-

proficifcuntur. Eft autem Dominium, definiente Heineccio, jus alios ufu rei alicujus excludendi. Id autem vel eft *proprietatis*, cum jus nobis vindicamus, quo ceteros omnes praeter nos ab ufu alicujus rei excludimus; vel *communionis positivae*, fi exceptis quibufdam reliquos excludamus. Sin autem nulli jus fuerit, ut alios ab ufu rei excludat, res illa in *communione negativa* effe dicitur, ut quae in nullius dominium cadit. Pactum vero, five *Contractus* eft duorum vel plurium confenfus de rebus five operis inter fefe ex obligatione perfecta communicandis. Nimirum quae aut plane non debebantur, aut humanitatis tantum & beneficentiae lege, ea vi Pacti jure perfecto dari fierivi debent.

IV. Demum Officia ratione objecti ita diftingui poffunt, ut alia *Deo*, alia *Nobis ipfis*, alia tandem *Aliis hominibus* praeftanda fint. Ea διὰ βραχέων expediemus.

§. I.
De Hominis erga Deum Officiis.

OFficiorum omnium, quae Deo homines debent, fundamentum eft ipfius divinarum perfectionum manifeftatio. Propterea enim pietatis ac religionis obfequium Deo praeftare debemus, quod ipfe beatitudinis noftrae fit finis, nos condiderit, nobis provideat,

bona omnia tum animi tum corporis nobis contulerit.

Ea igitur homini diligenter sancteque servanda sunt officia. 1. In id incumbat, ut quod maxime fieri potest Dei ejusque proprietatum cognitionem sibi comparet, earum potissimum, quae ad pietatem fovendam conferunt. 2. Dei gloriam pro virili qua docendo, qua cohortando provehere studeat. 3. Deum tota animi contentione diligat, eumque timore *filiali* revereatur. 4. Fiduciam ac spem omnem in Deo collocet. 5. De perceptis beneficiis Deo gratias agat. 6. Tandem externo etiam precum, gratiarum actionis, sacrorumque rituum cultu Deum prosequatur.

§. II.

De Hominis erga Seipsum Officiis.

NAturae lege ad sui ipsius amorem, ac perfectionem homo obligatur. Cum autem homo mente & corpore constet, hominis officia erga seipsum tum mentem, tum corpus, tum vero totum hominem respiciunt. Quod ad mentem attinet, 1. Intellectum veri bonique cognitione informare singuli studeant: atque in eo excolendo diligentiam collocent perinde, atque ingenii vis & indoles, ac susceptae vitae conditio ac finis postulant. 2. Voluntatis cultura ita singulis curae esse debet, ut

ut ea ad verum bonum feratur, ut affectus ratione regantur, ut vitia radicitus evellantur.

Quae ad corpus spectant officia, ea quidem sunt, 1. Sanitatem tueri, quaeque sanitatis conservantia sunt adsciscere, quae vero huic adversantur propulsare. 2. Tantundem opum ac rei familiaris sibi comparare, quanto opus est, ut vita vitaeque status decore sustentetur. 3. Hinc unicuique laborem insumendum, atque industriam adhibendam.

Totum hominem spectat ea felicitas ac perfectio, quae ex incolumi Mentis corporisque conjunctione proficiscitur.

Hinc 1. ad vitam tuendam, mortemque evitandam homo obligatur. 2. Nequit, nisi injuste, homo mortem sibi consciscere, aut vitam & valetudinem negligere.

Eodem jure, quo vitam tueri, eam ab aliorum invasionibus defendere homo tenetur. Quare jure naturae licet homini offendentem inhabilem ad offensionem efficere, ut nimirum sibi caveat, ne in posterum laedatur, atque eum cogere, ut illatum damnum resarciat. Quod quidem in statu Societatis opera magistratuum homo sibi vindicare debet. Id autem homini etiam licere contra injustum aggressorem in explorato est. Jure enim nostrae defensionis utimur, si inhabilem ad caedem atque offensam illum efficimus, qui nos injuste aggreditur.

 Ve-

Verum an injustum aggressorem liceat etiam occidere, magna quaestio est. Licere nonnulli ajunt, cum non alia expediendae salutis ratio adsit, modo plura serventur. Nimirum si aggressor hominem injuste invaserit; si aggressus in eo periculo nulla sui culpa versetur; si tandem neque sine aggressoris laesione, neque leviori sui atque illius malo periculum avertere possit. Quae quidem *moderamen*, ut ajunt, *inculpatae tutelae* respiciunt.

At pauca heic advertere praestat. 1. Quod praescribitur moderamen vix imo ne vix quidem adhiberi potest eo temporis vestigio, quo quis invaditur; nimirum *in praxi*, quod ajunt, difficillimum est. Cum autem summa est *medii* difficultas, opus ipsum periculosum est, ac propterea illicitum. 2. Homines aequales sunt origine, natura, ac jure primitivo; par autem in parem nullum habet imperium. 3. Cum alterius infelicioris vitae periculum instat, nostri Generis amor id expostulare videtur, ne quem in longe majoris, atque adeo aeterni mali sortem conjiciamus. 4. Quod si expresso vel tacito Societatis consensu singulis datum jus fuerit, ut nomine Societatis veluti publicus minister aggressus aggressorem tanquam publicum hostem, si aliter fieri nequeat, interficiat: profecto tum demum non privata, sed publica auctoritate, ob defensionem bonorum, ad puniendos coërcendos-

que

que improbos, ne alacriores, frequentiores, ac securiores probos quosque impetant, hoc veluti ultimum Societatis remedium adhiberi licebit.

Illud tandem monere supervacaneum non erit, hujusmodi nimirum jus licitae defensionis non iisdem temporis limitibus circumscribi in statu civili, ac naturali. Cum enim homo in statu naturali nulli magistratui, a quo defendi possit, subjectus vivat, tamdiu sibi ab hoste cavere potest, quamdiu is eo animo sit comparatus, ut jure timeas, ne te laedat. Contra vero in statu civili, cum Principis sit, non privati civis tutela ac vindicta, inculpata defensio durat, quoad urget ipsum periculum.

§. III.

De Hominis erga alios Officiis.

OFficia, quae aliis hominibus debemus, alia perfecta, alia imperfecta esse, atque illa in absoluta, & hypothetica dispertiri jam diximus. Jam vero quod ad absoluta officia spectat, cum homo hominem veluti sibi aequalem tractare debeat, propterea quodcunque sibi fieri nolit, nec aliis facere obligatur. Hinc 1. nemo laedendus tum ratione Intellectus, tum Voluntatis. Nimirum neque alios mendaciis ac sophismatis in errorem inducere,

a veritate avertere, praejudicatis opinionibus imbuere; neque aliorum animum corrumpere, ad vitia allicere &c. licet.

2. Nemo laedendus est ratione corporis. Neque enim fas est alium verberibus, injuriis afficere, aliorum corpus tormentis, vinculis torquere, aut ea ipsis eripere, quae ad conservandam vitam necessaria sunt.

3. Nemo occidendus est, nisi publica auctoritate, nisi publico jure, nisi defensione sui Generis, ubi necessitas coëgerit.

II. Hypothetica officia ex Dominio, aut Pacto originem habent, ut supra innuimus. Dominium porro comparatur vel *occupatione*, & *accessione*, vel *divisione*, *cessione*, & *traditione*. Primos acquirendi modos *originarios*, posteriores *derivativos* appellant. Initio enim omnia in communione negativa posita erant; cum vero deinceps per universum orbem dispersidi hominibus, atque in innumeras familias distractis, quaedam res non omnibus hominibus sufficere coepissent, ipsa impulit necessitas, ut in eas dominium induceretur. Prima igitur dominii origo ex occupatione proficiscitur.

Haec autem occupatio ejusmodi sensu accipienda est, ut occupatum ab aliquo dicatur id, in quo laborem, operam, industriam suam ille contulerit, ut inde fructus ad sui, suorumque sustentationem recipiat. Atque hinc pro-

profecto factum est, ut primum homines territoria inter se diviserint; ut nimirum quantum sibi quisque telluris excolendum ad sui nutritionem suscepisset, nemini liceret illum inde exturbatum suo labore fructuque fraudare.

Est porro Occupatio *adprehensio possessionis rerum nullius*. Res vero *nullius* dicuntur esse, cum ab earum usu excludendi nemini jus fuerit, vel saltem id liquido constare nequeat, vel tandem ab hoc jure possessor se abdicaverit.

Occupationem excipit Accessio, quae jus est nobis vindicandi, quod rei nostrae adjungitur incrementum; sive id fiat naturae ipsius beneficio, sive industria nostra, sive tandem partim ex natura, partim ex industria.

Rei etiam in alterius dominio constitutae proprietatem acquirere possumus, si 1. ex re communi partem nostram accipimus propriam, quod quidem *divisione* fieri dicitur. 2. Si res a reliquis sociis tota nobis attribuitur; atque ea vocatur *cessio*. 3. Si demum res alterius propria, ipso volente, in nostrum dominium transit; quod appellatur *traditio*.

His porro definitis, officia, quae inde nascuntur, sunt. 1. Non impedire dominum, ut de rebus suis libere disponat. 2. Ejus possessionem non intervertere per vim apertam, vel clandestinam ablationem. 3. Rem alienam suo domino restituere.

Quod ad pacta pertinet, ea quidem summa fide, & quam religiosissime servanda. Cum enim quod nobis fieri nolumus, id nec alteri facere liceat; profecto si nemo unus est, qui pactis ac promissis ab aliis decipi velit, pactis omnibus ac promissis deliberato animo initis standum nobis erit.

III. Imperfecta tandem officia aliis hominibus etiam debemus. Quod enim ad officia humanitatis attinet, neminem profecto reperies, qui sibi denegari velit, quae alter nullo detrimento praestare potest. Ea igitur aliis liberali manu impertiri tenemur. Quae quidem humanitas ad inimicos etiam extenditur. Amor enim, quo alios prosequi debemus, non ex aliorum beneficiis, quibus de nobis meriti fuerint, sed ex naturae aequalitate proficiscitur.

Quod vero ad beneficentiam, ad eam homines obligari & humana ipsa natura, & societatis conditio demonstrat. Cum enim fieri possit, & saepe usuveniat, ut aliorum beneficiis indigeamus; humanitatem quidem exuisse videtur, qui quae sibi tribui velit, aliis elargiri noluerit. Praeterea ejusmodi est Societas ut ea perfecta esse nequeat, nisi ultro citroque homines beneficia dent, & accipiant. Beneficium porro dicitur res vel actio alteri profutura, quam ei sine spe retributionis praestamus. Quod igitur ita impertitur, ut alteri non

non profit, aut inde retributionis spes concipiatur, beneficium appellari nequit.

CAPUT V.

De Statu Hominis sociali.

Quae hactenus officia recensuimus, ea quidem hominem spectant, etiamsi nulli ipse subjectus viveret, neque cum aliis sibi societate conjunctis versaretur. Nunc illa delibanda supersunt, ad quae homo tenetur, quatenus in Societatis statu versatur. Societates porro vel *simplices* sunt, vel *compositae*: illas singuli homines, has vero simpliciores societates constituunt. Simplices sunt Societates *conjugalis*, *paterna*, & *herilis*; compositae *familiae*, *Civitates*, vel *Respublicae*.

Societates omnes cujuscunque sint generis unam eamdemque personam, ut ajunt, *moralem* praeseferunt. Cum enim singuli, unde societas coalescit, in eumdem finem conspirare debeant, quasi unus sit oportet singulorum intellectus, atque una voluntas. Atque hinc est, quod Societates iisdem legibus, ac singuli homines, regantur; & quae singulis hominibus jus naturae praescribit officia, eadem a Societatibus praestanda sint. Adeo quidem, ut

ut Jus Gentium non ſit, niſi jus naturae vitae hominis ſociali accommodatum.

§. I.

De Societate Conjugali.

CONjugium eſt ſocietas duarum perſonarum diverſi ſexus, quae utriuſque conſenſu procreandae educandaeque ſobolis cauſſa initur. Conjuges igitur ea praeſtare debent, ſine quibur procreatio aut filiorum inſtitutio obtineri nequit.

Quamobrem primum conjuges mutuo ſeſe amore complecti debent, & communi cura & conſilio rem familiarem adminiſtrare; ita tamen, ut priores partes vir obtineat; quippe natura vir fortis, & magni animi eſt, foemina vero imbecillis: ac propterea viro id oneris impoſitum eſt, ut uxorem & liberos ſuſtentet. Praeterea maximam in eo diligentiam conjuges collocare debent, ut ſuſceptos liberos recte inſtituant.

§. II.

De Societate Paterna.

FIlii, qui ex conjugibus naſcuntur, ſocietatem cum iiſdem conſtituunt, cujus is finis eſt, ut quoad ipſi, quae vitae neceſſaria ſunt ſibi comparare, ſuaſque actiones ad jus

jus naturale exigere nequeant, a parentibus educentur. Liberi igitur educandi sunt. Verum ad educationem imperio opus est, quo nimirum liberorum actiones dirigantur. Parentes igitur in liberos potestatem habent, quae *patria potestas* appellari propterea consuevit, quod marito in conjugali societate primae adscribantur partes.

Haec autem potestas in eo versatur, ut parentes liberis praescribere possint, quae eos agere oporteat; tum prohibere, quae ab iis fieri nolint, atque in eos renuentes animadvertere, modo id prudenter fiat. Nullum vero jus *vitae* & *necis*, aut *vendendi* liberos parentibus adest.

Educatio porro, quam ipso naturali amore suadente filiis parentes debent, ea omnia complectitur, quae liberorum conservatio, perfectio, ac felicitas expostulant. Hinc 1. alimenta pro cujusque status conditione filiis praebere parentes debent. Cui sane officio adversatur abortum procurare, infantes exponere, eos, si nihil culpae admiserint, e domo ejicere, aut exheredare.

2. Filiorum mores diligenti institutione informare tenentur. Quapropter parentes filiorum animos ad pietatis virtutisque amorem excitent; eos a voluptatibus ac vitiis avocent; a pravorum consuetudine avertant; ac tandem praeceptis, & potissimum exemplis instituant.

Id

Id praeterea parentum curae esse debet, ut eos ad humanitatem informent, aut non ignobilibus magistris excolendos tradant: atque eos, prout fert conditio & propria ipsorum indoles, ad ingenuas artes aut scientias erudiant.

His quidem parentum officiis respondet liberorum obligatio, qua eos revereri, ipsis morem gerere, nihil majoris praesertim momenti iis inconsultis aggredi, ipsorum jussa, modo divinae aut humanae legi non adversentur, promto animo exsequi obstringuntur.

§. III.
De Societate Herili.

QUoniam ita comparati sunt homines, ut quod ad vitae commoditates attinet, alii aliorum ope indigeant; hinc profecto factum est, ut quae Societas *herilis* appellatur, originem habuerit. Haec autem Societas per pactum constituitur, quod quis cum altero ea conditione init, ut is operam suam locet, ille vero mercedem, aut victum praestet, quaeque vitae necessitates exigunt. Qui operam suam alteri collocat, *Servus* vel *Serva*, cui vero operae collocantur *Herus* dicitur vel *Hera*.

Officia quae ex hac Societate nascuntur, mutua sunt dominum inter ac servum, quae ex vi locationis sive conductionis proficiscuntur. Quare dominus nonnisi locatas sibi operas a ser-

a servis exigere tenetur, iis alimenta suppeditare, aut promissam mercedem solvere; eos humane accipere; si pactis conventis non steterint, mercede mulctare, aut dimittere. Contra vero servus dominum revereri, conductas operas praestare, ac domini utilitatem promovere obligatur.

Hanc, quam explicavimus servitutem, *mercenariam* appellare solent, ut eam ab *obnoxia* distinguant, cujus fundamentum est dominium in ipsos servos justo titulo comparatum. Hujusmodi autem dominium duabus de caussis a domino acquiri potest. Sunt enim, quos extrema paupertas ad eas incitas redigit, ut perpetuo alicujus servitio sese sponte addicant, dummodo quae ad vitae sustentationem necessaria sunt ipsis impertiantur. Quamplures vero justo bello capti hanc miseram conditionem subeunt.

In hujusmodi servos talem potestatem dominus habet, ut quascunque operas, quibus praestandis pares sunt, imponere; ipsorum filios sibi vindicare; ipsos vendere, aut utcunque alienare possit.

Quae domini servis obnoxiis, quaeque ipsi suis dominis officia debent, eo revocantur, ut illi ad eos alendos obligentur, etiamsi nullas ipsi operas praestare possint; hi vero quascunque operas praestare; atque utilitatem domini pro virili consectari teneantur.

§.IV.

§. IV.
De Familiis.

Familiarum nomine appellantur Societates ex conjugali, paterna, atque herili coagmentatae. Hinc hujus ſocietatis ratione conjuges *patresfamilias*, & *matresfamilias*, liberi *filii* & *filiaefamilias*, ſervi vero & ancillae *ſervi ſervaeve familiares* nominantur.

In Familiis primas tenet paterfamilias, ita tamen, ut matrisfamilias opem & conſilium adhibeat. Ipſius poteſtas non eadem eſt in ſtatu civili, ac naturali. In hoc enim paterfamilias non modo univerſas familiae res adminiſtrat, verum etiam veluti principis jure fungitur. Hinc leges ferre, ſupplicia a fontibus ſumere, foedera cum aliis ſancire, bellum gerere, pacemque cum hoſtibus facere poteſt. At in ſtatu civili ad ſolam familiae curam tanta patrisfamilias poteſtas revocatur.

§. V.
De Societate Civili.

In ſtatuenda Civitatum origine non levis eſt inter magnos viros diſſenſio. Sunt enim qui civilium ſocietatum naturam ipſam effectricem eſſe arbitrantur. Primam ajunt conjugalem ſocietatem, quae naturali ſuadente amore

amore coaluit, tam late sensim patuisse, ut in civilem tandem societatem propagata fuerit. Nati quippe filii, quos natura ipsa parentibus commendat, iis adhaeserunt; hinc ortae familiae, quae cum vitae socialis commoda sentirent, inter se conjunctae perstiterunt; hae autem paullatim auctae integras gentes constituerunt. Igitur origine Jus Regium nonnisi paterna Potestas est: haec in primogenitos transfusa consentientibus aliis reges efficiebat. Horum imaginem in Orientali historia cernere diu datum est.

Contra aliis placet, homines rerum indigentia impulsos, vagae ac veluti ferinae, quam agebant, vitae conditione posthabita, civiles societates secum iniisse. Cum enim multa vagis deessent, multa obessent, quae, si consociarentur, alter alteri commodare, & a quibus alter alterum liberare posset; adeo quidem, ut omnes singulis emolumento essent: hinc necessitas, utilitas, ac ratio ipsa in unam societatem homines coëgit.

Nonnulli vero perditorum hominum vim civitatibus constituendis caussam dedisse existimant. Improbi enim, quo reliquos sibi subjicerent, cum aliis ejusdem ingenii hominibus conjungi coeperunt. Horum igitur hominum metu, suique tuendi caussa omnino oportuit, ut alii patresfamilias viribus conjunctis, sub communi imperio certis legibus consociarentur.

Prae-

Praetermittenda non sunt Malmesburiensis Senis de civitatum origine nefaria dogmata. Is quidem, cum propriam utilitatem juris naturae radicem esse definiat, in statu naturali *omnia* esse *omnium* docet. Cum autem homines ejusmodi a natura ingenium sortiti sint, ut jus, quod in omnia habere putant, sibi vindicent, ut vero vindicent, sese mutuo lacessant; cumque propriis viribus singuli sibi cavere & jure possint & necessario velint: propterea statum naturalem mutui belli statum esse pronuntiat. Mutua porro haec pernicies hominum conservationi refragatur. Naturalis igitur ille nostri amor, unde jus omnium in omnia, & bellum omnium in omnes proficiscitur, nos admonet, ut hujusce juris aliquid remittentes de statu naturali in Rempublicam pace interposita concedamus. Atque haec est docente Hobbesio civitatum origo.

Jam porro Societates civiles, quaecunque sit illarum origo, sunt coetus hominum sive, familiarum, qui tacito vel expresso consensu certis legibus sub communi imperio consociati versantur. Quare quaevis *hominum multitudo*, qui nullis legibus sine communi imperio vivunt, *populum* sive *civitatem* non constituit. Cum autem hoc imperium, cui omnes in civitatem coëuntes sese submittunt, vel uni, vel pluribus, vel universo populo adscribi possit; tres propterea Rerumpublicarum formae nascun-

nascuntur, *Monarchia* scilicet, si penes unum, *Aristocratia*, si penes optimates, *Democratia* tandem, si penes populum fuerit summa potestas. Quae quidem diversae regiminis formae secum componi possunt; atque hinc Respublicae, quas vocant *mixtas*, originem habent.

In his porro mixtis Rebusp. ita summa potestas temperari solet, ut partim in Principe, partim vero in Senatu sive populo versetur. Aut enim vis *legislativa* Principi, vis vero *exsecutiva* Senatui tribuitur, quemadmodum obtinet in Gallia: aut in Senatu est vis *legislativa*, *exsecutiva* autem in Principe, ut in Anglia: aut tandem utraque potestas penes utrumque communi jure consistit, ut in Svevia.

Quaelibet porro civilis societas nemini mortalium subjecta quaecunque suo statui conservando conducunt libere peragere potest. Cum enim qui in societatem conveniunt, antea in statu naturali vixerint, Societates ipsae inter se eumdem naturae, sive aequalitatis statum servant. Quod quidem *summum imperium* appellatur, eoque potiuntur, qui Reip. potestatem habent. Hujusmodi autem imperium omnia jura complectitur, sine quibus Societatis status consistere nequit; ea *Majestatis jura*, & vulgo *Regalia* dici consueverunt.

Heic autem quaerunt Juris interpretes, num Summum hoc Imperium, haec summa Potestas, hoc Regium jus, sive penes unum sit, sive

penes plures pro diverſa regiminis forma, a Deo proficiſcatur, an vero a populo originem habeat. A Deo ſaniores repetunt: ſuamque ſententiam pluribus ſuadent argumentis, ac potiſſimum 1. Quod jus vitae & necis ejuſmodi eſt, ut homines, qui nullum ſuae vitae dominium habent, homini impertire non poſſint; poſſit vero Deus: 2. Sacra eſt Regia Poteſtas, cui reſiſtere quacunque de cauſſa nemo debeat, Deo ipſo vindice; ergo & Deum iſthaec poteſtas habet auctorem. 3. Jus belli & pacis, quo longa internecione Gentes delentur, aut veluti ad vitam reſtituuntur, nulla Gens Genti, nullus Princeps Principi, nullus homo homini tribuere poteſt; unus autem Deus poteſt. Ergo.

Contra alii ſibi ſapere multo magis videntur, ſi a populo jus omne derivent. Ajunt enim, quod 1. Imperium non eſt niſi ſociale pactum, quo quiſque ſibi meliorem civilis prae naturali ſocietate conditionem comparavit. 2. Imperium Regi veluti quodam intercedente contractu a populo impertiri ipſa Regis inſtitutio arguit; in ea enim multa Rex populo, multa populus Regi pollicetur. 3. Conjunctio virium, induſtriarum, & opum una voluntate unoque conſilio inita, quo internae atque externae ſecuritati proſpiciatur, non fit, niſi ſingulis ejuſdem ſocietatis civibus volentibus, conſentientibus, & conſpirantibus. Atqui

omnia

omnia ſummorum Imperantium jura ad interiorem atque exteriorem Reip. ſecuritatem ſpectant. Ergo ſumma rerum poteſtas a populo proficiſcitur.

Verum rectius ſummum Imperium & a Deo ut inſtitutore, & a populo ut ſibi conſulente repetendum eſſe videtur. Deus enim ipſe inſtituit, ut homines ſocietatem ineuntes, principe inſtituto, ſibi ſuiſque conſulerent, ratione ducente, appetitu ſtimulante, atque urgente neceſſitate. Neque aliquid officit pervulgata illa, quae opponi ſolet, ſententia, homines nimirum aequales inter ſe eſſe, nec niſi pacto coire, & obligari poſſe. Miram enim heic deprehendere cuique licet verborum implicationem. Aequales quidem ſunt homines, quatenus ejuſdem ſunt ſpeciei, Mente & corpore ſinguli praediti, eodem jure nati ad ea, quae ſibi labore atque induſtria compararint, quaeque a Deo acceperunt. At quod ad regimen ſpectat, quam longe inaequales! Vehementer equidem ſecum diſcrepant atque diſcordant homines, ſive *phyſicam*, ſive *moralem*, ſive tandem *politicam* eorumdem conditionem inſpicias. Nam 1. inaequales ſunt in hominibus corporis vires: inaequales igitur ſingulorum labores, inaequales induſtriae. Quis enim infirmos a ſanis, imbecillos a fortibus, mutilos ab integris nihil diſtare dixerit? 2. Inaequales ſunt Mentis a corporis

nexu pendentes vires ; hinc mira illa hominum dissimilitudo, ut alii acre, hebes vero alii sortiti sint ingenium, alii supini sint atque ignavi, alii vero industrii ac sagaces. 3. Inaequalia ab ortu jura, inaequalis inopia, atque indigentia. Nemo quidem filium patri, adolescentem, juvenem, aut mulierem viro contulerit. 4. Adde demum dispares esse singulorum affectus, cupiditates, atque appetitus; adeo quidem ut alii frenis, alii calcaribus egeant. Quod vero ad pactum attinet, illud quidem ab inaequalibus hominibus initur, sed ratione suadente, necessitate probante, Deo ipso veluti obsignante. Nemo enim est, quin reciproco auxilio ea ultro impertiatur, quae suppetunt, ea vero accipiat, quae desunt ad vitae incolumitatem & commoditates.

Jam vero quod ad Majestatis jura pertinet, ea quidem alia *immanentia*, alia *transeuntia* nominantur. Illa interiorem Reip. tranquillitatem ac salutem, haec vero exteriorem respiciunt.

I. Inter immanentia jura 1. primum locum obtinet leges ferendi, ac judicandi potestas. Interna enim civium securitas in eo posita est, ut cives a popularibus non laedantur, tum vero ut cuique civium suum tribuatur. Civiles autem leges, ut quae ad Reip. decus atque utilitatem ordinari debent, praecepta sunt civibus proposita, quibus externae quaedam actio-

actiones jubentur, aut vetantur, prout nimirum Reip. bono conducunt, aut officiunt. Iis porro poenae sanctio adjicitur; quippe ea publicae securitati consulitur; peccantes enim corriguntur; aliique poenarum metu a peccando avocantur. Jus igitur poenas infligendi ad immanentia spectat.

2. Vectigalia ac tributa imperandi jus. Vix enim Reip. salus obtinetur, nisi singuli cives collata veluti symbola ipsius Reip. onera ferant. Unde quidem proficiscitur, ut si summa necessitas urgeat, civium bonis uti possit Princeps; quod sane *dominium eminens* appellari solet.

3. Jus constituendi ministros & magistratus; quibus id muneris impositum est, ut Reip. partem sibi concreditam diligenter administrent.

4. Jus in commercia, sine quibus Resp. vigere nequit. Hinc summi Imperantes leges ferre de importandis exportandisque mercibus, mercatoribus prospicere, ceteraque id genus agere possunt.

5. Tandem *Protectionis* jus in Sacra. Ad publicam enim tranquillitatem attinet, ut summi Imperantes Ecclesiam ejusque jura tueantur, ut caveant, ne illius canones impune violentur, aut novi obtrudantur, qui neque Religioni sunt necessarii, neque civium indoli accommodantur.

II. Tran-

II. Transeuntia jura sunt, 1. Jus belli: Cum enim inter Respublicas naturalis status vigeat, id quidem juris iis est, ut injuriam a se propulsent, & quae jure perfecto debentur, vi extorqueant. Bellum enim, definiente Cornelio Bynkershoëk, *est eorum, qui suae potestatis sunt, juris sui persequendi ergo, concertatio per vim vel dolum*. Binae igitur sunt caussae belli justae; vel cum populus alterum populum injuste laedit, vel cum jus perfectum denegat.

2. Jus foedera pangendi, quae nimirum ad utriusque Reipublicae utilitatem pertineant.

3. Jus legatos mittendi, quorum scilicet opera foedera sanciantur.

Atque haec sunt imperantium jura, quibus civium officia respondent. Iis enim id praestandum est, ut summos Imperantes amore ac obsequio prosequantur, eorum legibus promto animo obtemperent, constanter ipsis adhaereant, nec novis rebus studeant, pro ipsorum tandem incolumitate preces ad Deum effundant.

FINIS.

